

ದೊಳಿವೆಗೊಳಿವೆತುಲು

Dasopanishatulu Part - 2

Author :

Gowri Viswanatha Sastry

జగద్గురు ఆదిశంకరాచార్యులు భాష్యం వ్రాసిన

ద్వితీయోపనిషత్తులు

9. ఛాందోగ్యోపనిషత్

150 పేజీలు...

వాల్యూం - 2

వెల : రూ. 50/-

భావం

గౌరీ విశ్వనాథ శాస్త్రి

9. ఛాందోగ్యోపనిషత్

ప్రథమః ప్రపాఠకః - ప్రథమః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఓమ్, ఓమిత్యేత దక్షర ముద్గీధ ముపాసీత, ఓ మిత్యుద్గాయతి తస్యోప వ్యాఖ్యానమ్. (1) ఏషాం భూతానాం పృథివీ రసః పృథివ్యా ఆపో రసః, అపా మోషధయో రస ఓషధీనాం పురుషోరసః పురుషస్య వా గ్రసో, వాచ ఋ గ్రస ఋచ స్సామ రస స్సామ్న ఉద్గీధో రసః (2) స ఏష రసానాగ్ం రసతమః పరమః పరార్థోఽప్తమో య దుద్గీధః॥ (3)

ఓం అనే అక్షరాన్ని ఉద్గీధము అంటారు. ఓంకారాన్ని అందరూ శ్రద్ధగా ఉపాసించాలి. ఈ సకల సృష్టిసారమంతా భూమిగా వుంది ఆ భూమి రసంతో కూడుకొని వుంది ఆ రసమే(జలం)భూమి సారం. ఆ జలం సారం ఓషధులు. ఆ ఓషధుల సారం పురుషుడు. ఆ పురుషుడి సారభుతంగా వున్నది వాక్కు. ఆ వాక్కుకి సారంగా ఋగ్వేద మంత్రాలున్నాయి. ఆ ఋగ్వేద ఋక్కుల(మంత్రాల) సారంగా సామము లేక సామవేద మంత్రాలున్నాయి. ఆ సామవేదానికి సారభుతంగా వున్నది ఓంకారం. ఈ ఓంకారమే అన్నిటికి సారభుతంగా అన్నిటికన్నా ఉన్నతంగా ఉన్నది. ఇలా అన్ని సారాలతో ఎనిమిదోదిగా వున్న ఓంకారం పరమాత్మ స్వరూపం.

మం.శ్లో॥ కతమా కతమర్కతమ త్కతమత్సామ కతమః కతమ ఉద్గీధ ఇతి విమృష్టం భవతి(4) వాగేవ ఋక్ ప్రాణ స్సా మో మిత్యేత దక్షర ముద్గీధ స్తద్వా ఏతన్నిధునం య ద్వాక్ష్ ప్రాణ శ్చర్మ సామ చ.(5) తదేత నిధునమో మిత్యేతన్నిన్నక్షరే సంస్సృజ్యతే, యదావై మిధునౌ సమాగచ్ఛత ఆపయతో వై తా వనోన్యన్యస్య కామమ్ ॥ (6)

ఇప్పుడు ఋక్ అంటే ఏమిటి సామం అంటే ఏమిటి? ఉద్గీధం అంటే ఏమిటి? అనే విషయాలు వివరించబడతాయి. ఋక్ అంటే వాక్కు (మాట). సామం అంటే ప్రాణం. ఉద్గీధం అంటే ఓంకారం. దీనినే మిధునం కలయిక అంటారు. ఋక్కి స్థానమైన వాక్కుసామం కి స్థానమైన ప్రాణం, ఈ రెండిటి కలయికే మిధునం అని చెప్పబడుతుంది. ఓంకారంలో ఈరెండూ అనగా ఋక్ సామాల మిధునం అనేది కలసిపోతుంది. అది ఎలా గంటే? ప్రకృతి పురుషుల సంయోగంలాగా పరస్పరం ఇష్టపడినట్టు జరుగుతుంది.

మం.శ్లో॥ ఆపయితా హవై కామానాం భవతి య ఏతదేవం విద్వా నక్షర ముద్గీధ ముపాస్తే.(7) తద్వా ఏతదనుజ్ఞాక్షరం యద్ధి కించానుజానాత్యో మిత్యేవ తదాహ ఏషోపవ సమృద్ధి ర్యదనుజ్ఞా సమర్థయితా హవై కామానాం భవతి య ఏత దేవం విద్వా నక్షర ముద్గీధ ముపాస్తే ॥

ఈ విధంగా ఓంకారం గురించి తెలుసుకుని శ్రద్ధగా దాన్ని ఉపాసించినవాడు అన్ని కోరికలనీ పొందుతాడు. లోకంలో దేనికైనా అనుమతి ఇచ్చేటప్పుడు ఓం అని అంటూ అనుమతినిస్తాం, అందుకే దీనికి అనుజ్ఞా అక్షరం అని అంటారు దేనికైనా అనుజ్ఞ ఇచ్చేటప్పుడు మానవులు ఓం అంటారు ఈ అనుజ్ఞ వల్ల వృద్ధి అవుతుంది. అందుకే దీన్ని సంవృద్ధి అనికూడా అంటారు. ఈవిధంగా తెలుసుకుని ఓంకారాన్ని ఎవరు ఉపాసిస్తారో! వారి కోరికలన్ని సంపూర్ణంగా నెరవేరుతాయి.

మం.శ్లో॥ తే నేయం త్రయీ విద్యావర్తతే ఓ మిత్యాశ్రావయ త్యోమితి శం సత్యో మి త్యుద్గాయత్యేతస్త్వై వాక్షరస్యావచిత్యై మహిమ్నా రసేన, (9) తే నోభా కురుతోయ త్తైత దేవం వేద యశ్చ న వేద, నానాతు విద్యా చావిద్యాచ యదేవ విద్యయా కరోతి శ్రద్ధయోపనిషదా తదేవ వీర్యవత్తరం భవతీతి ఖల్వేత స్త్వైవాక్షరస్యోపవ్యా ఖ్యానం భవతి॥ (10)

ఓంకారంతో త్రయీ విద్య ప్రవృత్తి కలుగుతుంది. యజ్ఞా కర్మలో ఓం అని అధ్వర్యుడు శ్రవణ కర్మని, (ఋశ్వేదం) ఓం అని హోత శంశన కర్మని (యజుర్వేదం) ఉద్గాత సామగానాన్ని చేస్తారు ఈ ఓంకారం మాహిమోపేతమైనది. దీని వల్లనే అన్ని కర్మలు ప్రవర్తిస్తున్నాయి. ఈ ఓంకార రహస్యాన్ని తెలుసుకున్నవాడు, తెలుసుకోనివాడు ఇద్దరు కర్మలని ఆచరిస్తారు. వీరు చేసే కర్మలని విద్యతోకూడిన కర్మలు, అవిద్యతో కూడిన కర్మలు అంటారు. వీటిలో విద్యతో అనగా జ్ఞానంతో శ్రద్ధగా చేసే కర్మలే వీర్యవంతమైనవి ఇది ఓంకారం గురించిన వివరణ.

ప్రథమః ప్రపారకః - ద్వితీయః ఖండః

మం.శ్లో॥ దేవాసురా హ వై యత్ర సంయేతిరే ఉభయే ప్రాజాపత్యా స్తద్ధ దేవా ఉద్గీధ మాజప్రతు రనేనైనా నభిభవిష్యామ ఇతి, (1) తేహ నాసిక్యం ప్రాణముద్గీధ

ముపాసాశ్చక్రిరే తగ్ంహ సురాః పాప్సనా వివిధుః తస్మాత్తేనోభయం జిఘ్రితి సురభి
చ దుర్గన్ధి చ పాప్సనా హ్యేష విధః॥ (2)

ఒక నాడు ప్రజాపతి కుమారులైన దేవతలు అసురులు తమలో తాము
వైరాన్ని పెంపొందించుకుని పరస్పరం యుద్ధానికి సన్నద్ధులయ్యారు. అప్పుడు
అసురుల్ని ఎలాగైనా జయించాలనే లక్ష్యంతో దేవతలు ఉద్గీఢోపాసన అనగా
ఓంకారాన్ని శ్రద్ధగా ఉపాసించారు. దేవతలు తాము చేసే ఓంకారోపాసనని,
ముక్కు(ఘ్రాణేంద్రియం)లో వుండే ప్రాణాన్ని అనుసరించి ఉపాసించారు. అయితే
అసురులు ఆ ఉపాసనని తమ పాపంతో వేధించారు. అందువల్ల ఆఘ్రాణేంద్రియం
(ముక్కు) ద్వారా సుగంధ, దుర్గంధాల మిశ్రమ కర్మ వారికి అనుభవం కలిగింది.

మం.శ్లో॥ అథ హ వాచ ముద్గీథ ముపాసాశ్చక్రిరే తాంహ సురాః పాప్సనా
వివిధుః తస్మాత్తయోభయం వదతి సత్యం చాన్యతంచ పాప్సనా హ్యేషా విధాః (3) అథహ
చక్షు రుద్గీథ ముపాసాశ్చక్రిరే తద్ధాసురాః పాప్సనా వివిధు స్తస్మా తేనోభయం పశ్యతి
దర్శనీయం చాదర్శనీయంచ పాప్సనా హ్యేత ద్విధమ్ (4) అథహ శ్రోత్ర ముద్గీథ
ముపాసా శ్చక్రిరే తద్ధాసురాః పాప్సనా వివిధు స్తస్మాత్తేనోభయగ్ం శృణోతి,
శ్రవణీయంచా శ్రవణీయంచ పాప్సనా హ్యేత ద్విధమ్॥ (5)

తరువాత దేవతలందరు తిరిగి వాక్కు, కళ్ళు, చెవులు, మనసు ద్వారా
ఉద్గీఢోపాసన కొనసాగించారు. అది గమనించిన అసురులు వాటినికూడా తన
పాపాలతో త్రిప్పికొట్టారు. అదెలాగంటే! వాక్కు సత్యాన్ని పాపమైన అసత్యాన్ని
పలుకుతుంది. కళ్ళు అందమైన రూపాన్ని పాపమైన కురూపాన్ని దర్శిస్తుంది.
అలాగే చెవులు మంచి మాటల్ని పాపపువైన చెడ్డమాటల్ని వింటుంది. ఈ రకంగా
వాక్కు, కళ్ళు చెవులు పాపాలచేత ఆవరించబడ్డాయి.

మం.శ్లో॥ అథహ మన ఉద్గీథముపాసాశ్చ క్రిరేతద్ధాసురాః పాప్సనా వివిధు
స్తస్మాత్తేనోభయమ్, సజ్కల్పయతే సజ్కల్పనీయం చాసజ్కల్పనీయం చ పాప్సనా
హ్యేతద్విధమ్॥ (6) అథ హ య ఏవాయం ముఖ్యః ప్రాణస్తముద్గీథ ముపాసాశ్చ క్రిరే
తంహాసురా ఋత్వా విదధ్వంసు ర్యథా శ్చాన మాఖణ మృత్వా విధ్వంసే తైవమ్॥ (7)

తిరిగి దేవతలు తమ మనస్సుతో ఉద్గీఢోపాసన చేసారు అది చూసిన
అసురులు వారి మనసుల్ని కూడా భాధించారు. మనస్సునేది పాపాన్ని పుణ్యాన్ని

కూడా భావిస్తుంది కనుక అసురులు పెట్టిన భాధకి గురైయ్యింది. చివరగా దేవతలు తమ ప్రాణాన్ని ఆధారంగా చేసుకుని ఓంకారోపాసన చేసారు. అప్పుడు అసురులు దేవతలని ఏమి చేయలేక, వారి చేతిలో మట్టి ముద్ద రాయితోకోడితే ఎలా నశిస్తుందో, అలా నశించారు.

మం.శ్లో॥ యథాఽశ్వాన మాఖణ మృత్వా విధ్వం సత ఏవగ్ం హైవ సవిధ్వంసతే య ఏవం విది పాపం కామయతే యశ్చైన మభిదాసతి స ఏషోఽశ్వాఖణః(8) నైవైతే సమరభి నదుర్గన్ధి విజానాత్యపహతపాప్తా హ్యేష తేన యదశ్నాతి యత్పిబతి తేనే తరాన్ ప్రాణా నవ త్యేతము ఏవాంతతోఽ విత్తోత్కామతివ్యాదదా త్యేవా స్తత ఇతి (9) తం హాఙ్గిరా ఉట్గీధ ముపాససా ఇక్ష్వాక్ర ఏత ము ఏవాఙ్గిరసం మన్యంతే, అంగానాం యద్రసః (10)

ఈ విధంగా ప్రాణం గురించిన జ్ఞానాన్ని సమృద్ధిగా పొందినవాడికి, ఎలాంటి పాపం, దూషణ లేని వాడికి, అపకారం చేయాలని ఎవరైనా ప్రయత్నిస్తే చాలు, వాడు రాళ్ళ మీద కొట్టిన మట్టి ముద్దలాగా నాశనమైపోతాడు. ఎందుకంటే ప్రాణం గురించి తెలుసుకున్నావాడు నిర్వికారం అద్వితీయమైన ఆత్మానుభవాన్ని పొందినవాడు. సుగంధం దుర్గంధం అనే జ్ఞానం మనిషికి కలగటానికి కారణం ప్రాణం కాదు. ప్రధాన ప్రాణం అనేది ఎలాంటి పాపాలు అంటుకోనిది. మానవుడు ఆహారాన్ని భుజించటం వల్ల, తాగే నీటి వల్ల, అపాన, వ్యానాది ఇతర ప్రాణాల్ని కూడా రక్షిస్తాడు. చివరకి మరణం సంభవించినప్పుడు అన్నము నీరు లభించక అతడి శరీరాన్ని విడిచి ప్రాణం పైకి పోతుంది. పూర్వం ఈ ఉద్గీధోపాసనని ఆంగీరస మహర్షి చేసాడు. అది ప్రాణం శరీరం ఈ రెండిటి సారమై ఉండటంతో దాన్ని ఆంగీరసం అంటారు.

మం.శ్లో॥ తేన తంహ బృహస్పతి రుట్గీధ ముపాసాఇక్ష్వాక్ర ఏతము ఏవ బృహస్పతిం మన్యంతే వాగ్ధ్వి బృహతీ తస్యా ఏష పతిః (11) తేన తం హా యాస్య ఉట్గీధ ముపాసాఇక్ష్వాక్ర ఏత ము ఏవాయాస్యం మన్యంత ఆస్యా ద్య దయతే (12) తేన తంహ బకో దాల్భ్యో విదాఇక్ష్వాకార, సహనై మిషీయాణా ముద్గాతా బభూవ సహస్త్విభ్యః కామానాగాయతి (13) ఆగాతా హవై కామానాం భవతి య ఏత దేవం విద్వా నక్షర ముట్గీధ ముపాస్త ఇత్యధ్యాత్మమ్ ॥ (14)

ఓంకారోపాసన గొప్పతనాన్ని తెలుసుకున్న దేవ గురువు బృగప్పతి కూడా ఆ ఉద్గీఢోపాసన చేసాడు. ఈ ప్రాణాన్నే బృహస్పతి అంటారు. ఎందుకంటే వాక్కు అనేది బృహద్రూపం అనగా పెద్దది, ఈ వాక్కుకి ప్రాణం భర్త లాంటిది అందుకే బృహస్పతి మాత్రమే కాకుండా. ఆయస్యుడు అనే ఋషి కూడా ఉద్గీఢోపాసన చేసాడు. దానితో ప్రాణానికి ఆయాస్యం అనే పేరు వచ్చింది. ఎందుకంటే ఆ ప్రాణం నోటి నుంచి బైటికి వెళ్ళి పోతుంది కనుక. తరువాత దాల్బ్యుడి కుమారుడైన బకుడు అనే మహర్షి ఉద్గీఢం అంటే ఏమిటో తెలుసుకున్నాడు. అలా తెలుసుకున్న ఆ మాహర్షి నైమిశారణ్యానికి వెళ్ళి అక్కడ ఋషులందరికీ ఉద్గాతగా వున్నాడు. ఆయన అక్కడున్న ఋషులందరి కోరిక మేరకు ఉద్గానం అనగా ఓం కారాన్ని గానం చేస్తాడు. ఈ ఉద్గీఢాన్ని అనగా ఓంకారాన్ని జ్ఞాన స్వరూపంగా ఉపాసించేవాడు అన్ని వాంఛలని సఫలం చేసుకుంటాడు. ఇదే ఓంకారానికి సంభందించిన అధ్యాత్మః అనగా పరమాత్మ ఆధారంగా మానవుల శరీరంలో వుండే ప్రాణమే ఓంకారం అని భావం.

ప్రథమః ప్రపాఠకః - తృతీయః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథాభిదైవతం య ఏ వాసౌ తపతి త ముద్గీఢ ముపాసీతోద్యన్వా ఏష ప్రజాభ్య ఉద్గాయతి ఉద్యం స్తమోభయమపహ స్త్వపహంతా హ వైభయస్య తమసో భవతి య ఏవం వేద(1) సమాన ఉ ఏవాయం చాసౌ చోష్ణో² య ముష్ణో² సౌ స్వర ఇతీమ మాచక్షతే స్వర ఇతి ప్రత్యాస్వర ఇత్యముం తస్మా ద్వా ఏత మిమ మముం చోద్గీఢ ముపాసీత॥ (2)

ఇప్పుడు ఓంకారం అధిదైవిక ఉపాస్యవిధానం చెప్పబడతుంది. తాపాన్ని కలిగించే సూర్యుణ్ణి ఓంకారంగా భావించి ఉపాసించాలి. సూర్యుడు ప్రతి రోజు ఉదయించి సకల జీవులందరి కోసం ఉద్గానం చేస్తున్నాడు. వారికున్న అంధకారాన్ని (చీకటిని)వారిలోని భయాన్ని పోగొడుతున్నాడు. ఈ విషయం తెలుసుకున్నవాడు తనలోని అంధకారాన్ని భయాన్ని పోగొట్టుకుంటాడు. మానవ శరీరంలో వున్న ప్రాణమే ఓంకారం. లోకాన్ని చూసే సూర్యుడు కూడా ఓంకారమే. ఈ రెండు సమానంగా వుంటాయి. గుణంలో ఈ రెండు ఒక్కటే!

ఇదీ వేడిగా వుంటుంది అదీ వేడిగా వుంటుంది శరీరంలో వుండే ప్రాణానికి 'స్వరం' అని పేరు. ఆ సూర్యుడికి స్వరప్రత్యాస్వర అని పేరు కనుక ఓం కారాన్ని ప్రాణంగా, సూర్యుడుగా భావించి ఉపాసించాలి.

మం.శ్లో॥ అథ ఖలు వ్యాన మేవోద్భీధ ముపాసీత యద్వై ప్రాణితి సప్రాణో
యదపా నిచి సోఽపానః॥ అథ యః ప్రాణాపానయోస్సన్ధిః స వ్యానో యో వ్యాన స్సా
వాక్ తస్మా ద ప్రాణన్ననపాన న్వాచమభివాహరతి॥ (3) యా వాక్సర్తు స్తాద ప్రాణ
న్ననపానన్మృచ మభివాహరతి యర్తు త్సామ తస్మాద ప్రాణ న్ననపాన న్సామ గాయతి
యత్సామ స ఉద్భీధ స్తస్మాదప్రాణ న్ననపాన న్నుద్గాయతి ॥ (4)

ఇప్పుడు 'వ్యాన' రూపంలో ఎలా ఓంకారోపాసన చేయాలో చెప్పబడుతుంది, జీవుడు బైటకి వదిలే గాలిని ప్రాణం అని లోపలికి పీల్చేగాలిని అపానం అని అంటారు. ఈ ప్రాణ-అపాన వాయువుల మధ్య ఉండేదే వ్యాన వాయువు, వ్యాన వాయువు అంటే మనం మాట్లాడే మాటే. అందుకే ఉచ్చ్వాస నిశ్చ్వాసల్ని ఆపి ఉపిరిబిగబట్టి మాట్లాడతాం. మాటే ఋక్కు అందుకే ఊపిరి పీల్చుకుందానే ఋక్కుల్ని పలుకుతారు. ఈ ఋక్కే సామం కాబట్టి శ్వాసని పీల్చుకుండా వదలకుండా మానవులు సామగానాన్ని చేస్తారు. ఈ సామమే ఉద్భీధం అనగా ఓంకారం. అందువల్ల మానవులు ఊపిరిపీల్చుకుందానే ఉద్గానం చేస్తారు.

మం.శ్లో॥ అతో యాన్యన్యాని వీర్యవ న్తి కర్మాణి యథాఽగ్నే ర్మన్థన మాజే
స్సరణం దృఢస్య ధనుష ఆయమన మప్రాణన్ననపానగ్ం స్తాని కరోత్యేతస్య హేతో ర్వాన
మే వోద్భీధ ముపాసీత॥ (5) అథ ఖలూద్భీధాక్షరాణ్యుపాసీ తోద్భీధ ఇతి ప్రాణ ఏవోత్తా
ణేన హ్యుత్తిష్ఠతి వాగ్గీ ర్వాచోహ గిర ఇత్యాచక్ష తేఽన్నంధమ న్నే హేదం సర్వం
స్థితమ్॥ (6) ద్యౌరేవో దంతరిక్షం గీః పృథివీథ మాదిత్య ఏవోద్వాయుర్గీ రగ్నిస్థం సామవేద
ఏవోద్యజుర్వేదో గీః ఋగ్వేద స్థం దుగ్ధేన్త్రి వాగ్ధోహం యోవాచో దోహః అన్నవా నన్నాదో
భవతి య ఏతా న్యేవం విద్వా నుద్భీధాక్షరాణ్యుపాస్త ఉద్భీధ ఇతి॥ (7)

మానవులు ఈవిధంగా ఉపిరిబిగపట్టి ఓంకారగానాన్ని చేసినట్టుగానే, కట్టెల్ని మధించటం, వేగంగా పరుగెత్తటం, గట్టిదైన ధనుస్సుని పైకెత్తి దాన్ని వంచటం, ఇలాంటి బలప్రయోగాలు చేసేటప్పుడు ఊపిరిపీల్చుకుండా బిగపట్టి ఆయా కార్యాలను చేస్తారు. కాబట్టి 'వ్యానవాయు' రూపంతోనే ఓంకారాన్ని

ఉపాసించాలి. 'ఉద్గీధం' అని ఉద్గీధానికి సంబంధించిన అక్షరాల్ని ఉపాసించాలి అది ఎలాగంటే! 'ఉత్' అంటే ప్రాణం ఎందుకంటే ప్రాణం ద్వారానే మనిషి పైకి లేస్తాడు 'గీ' అంటే వాక్కు 'ధమ్' అంటే అన్నం. ఎందుకంటే అన్నీ నిలచివుండేది ఈ అన్నం అనే ఆధారంతోనే. ద్యులోకం 'త్'ఆకాశం 'గీః' అగ్ని 'ధం' అలాగే సామవేదం 'ఉత్' యజుర్వేదం గీః, ఋగ్వేదం ధం ఈవిధంగా ఉద్గీధ అనే పదంలోని అక్షరాలు అవి తెలియచేసే విషయాలు గురించి తెలుసుకున్నవాడు. అన్న అనగా ఆహార సమృద్ధి కలవాడు. ఆ అన్నాన్ని ఉపభోగ్యంగా చేసుకున్నవాడు అవుతాడు. 'ఉద్గీధం' అనే పదంలోని అక్షరాలని వివేచించి చూస్తే అవి మనకి నాలుగు రకాలుగా బోధపడతాయి. 1.ప్రాణ దృష్ట్యా చూస్తే ఉత్=ప్రాణం, గీ=వాక్కు, ధం=అన్నం. 2.లోక దృష్ట్యా చూస్తే ఉద్గీధం=ద్యులోకం, ఆకాశం, భూవి, 3. దేవ దృష్ట్యా, ఉద్గీధం=సూర్యుడు, వాయువు, అగ్ని, వేదదృష్ట్యా చూస్తే = సామవేదం యజుర్వేదం, ఋగ్వేదం.

మం.శ్లో॥ అథ ఖల్వాశీ స్సమృద్ధి రుపసరణానీ త్యుపాసీత యేన సామ్నా సోమ్య న్వాత్తత్సామోపధావేత్ (8) యస్యా మృచి తా మృచం యదార్షేయం తమృషిం యాం దేవతా మభిష్యోమ్య న్వాత్తాం దేవతా ముపధావేత్ (9) యేన చ్ఛన్దసా సోమ్య న్వాత్తచ్ఛన్ద ఉపధావే ద్యేనసోమేన సోమ్యమాణ స్యాత్తగ్ం సోమముపధావేత్ (10)

ఇష్టకామ్యాలని సిద్ధింపచేసుకోవటం కోసం ఉద్గీధాన్ని ఉపాసించాలి. ఉద్గీత ఏ ఏ సామాలతో (సామవేదం) స్తోత్రంచేస్తున్నాడో ఆయా సామాలని (సామవేదపనసల్ని)ఉపాసించాలి. ఏ ఋక్కులలో ఆ 'సామం'ఉన్నదో తెలుసుకుని, ఆ ఋక్కుకి కర్త అయిన(ద్రష్టఅయిన)ఋషిని, దేవతని, ధ్యానించాలి. ఆ తరువాత ఆ సామం ఏఛందస్సుకి సంబంధించిందో తెలుసుకుని ఆ ఛందస్సుని ఆ మంత్ర స్వరూపాన్ని శ్రద్ధగా ఉపాసించాలి.

మం.శ్లో॥ యాంబిశ మభిష్యోమ్య న్వాత్తాం బిశ ముపధావేత్ (11) ఆత్మాన్న మన్తత ఉపసృత్య స్తువీత కామం ధ్యాయన్నప్రమత్తో భ్యాశోహాయ దస్త్వి సకామ స్సమృధ్యేత యత్కామః స్తువీతేతి యత్కామఃస్తువీతేతి॥(12)

'ఉద్గాత' ఏ దిక్కుకి ముందుగా స్తుతిస్తున్నాడో తెలుసుకుని, తానుకూడా ఆ దిక్కునే ముందుగా ధ్యానించాలి. తరువాత తన గోత్రం, వర్ణం, ఆశ్రమం

గురించి ఉచ్చరిస్తూ ధ్యానించాలి. అలాగే తనకోరికల్ని చెప్పుకుంటూ నిర్గుప్తంగా ధ్యానం చేయాలి. ఈ విధంగా ఉద్ధాత ఏ ఏ కోరికలని సంకల్పించి స్తోత్రం చేస్తాడో ఆ కోరికలు వెంటనే అతనికి నెరవేరతాయి.

ప్రథమః ప్రపాఠకః - తృతీయః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఓమి త్యేతదక్షర ముద్గీఢ ముపాసీతోమితి హ్యుద్గాయతి తస్యోపవ్యాఖ్యానమ్॥(1) దేవా వై మృత్యో ర్భృతస్త్రయీం విద్యాం ప్రావిశం స్తే ఛన్దోభి రచ్చాదయ న్యదేభి రచ్చాదయగ్ం స్త చ్ఛన్దసాంఛస్త్రమ్ ॥(2) తాను తత్ర మృత్యుర్యథా మత్స్వముదకే పరిపశ్యే దేవం పర్యపశ్య దృచి సామ్ని యజుషి తేను విదిత్వోర్ధ్వా ఋచ స్సామ్నో యజుషః స్వర మేవ ప్రావిశన్॥ (3)

‘ఓం’ అనే బీజాక్షరాన్ని శ్రద్ధగా ఉపాసించాలి. ‘ఓం’ అని దీర్ఘంగా గానం చెయ్యాలి. ఓంకారం వ్యాఖ్యానం అంటే ఇదే. దేవతలందరూ తమకి మరణం సంభవిస్తుందని భయపడి త్రయీ విద్యలని చెప్పబడే ఋగ్వేద, యజుర్వేద, సామవేద మంత్రాలని, వేద ఛందస్సులని ఆశ్రయించారు. ఆ వేద మంత్రాలతో కర్మానుష్ఠానాల్ని ఆచరించి తమని తాము మరిచిపోయి. నిజమైన పరమాత్మ తత్త్వం గురించి ఏ మాత్రం తెలుసుకోలేక పోయారు. వేదాలకున్న మరో పేరు ఛందస్సులు చేపల్ని నీళ్ళలో స్పృష్టంగా ఎలా చూడగలుగుతామో అదే విధంగా మృత్యుదేవత దేవతలందరినీ, ఋగ్యజుస్సామవేదాలలో స్పృష్టంగా చూసింది. ఈ విషయాన్ని గ్రహించిన దేవతలు తిరిగి వేదోక్తమైన కర్మలకంటే గొప్పదైన ఓంకారాన్ని ఆశ్రయించారు.

మం.శ్లో॥ యదా వా ఋచ మాప్నో త్యేమిత్యేవాతి స్వరత్వేవం సామైవం యజురేష ఉస్వరోయ దేత దక్షర మే త దమృత మభయం త త్ప్రవిశ్యదేవా అమృతా అభయా అభవన్ (4) స య ఏత దేవం విద్వానక్షరం ప్రణౌత్యేత దేవాక్షరం స్వర మమృత మభయం ప్రవిశతి తత్ ప్రవిశ్య య దమృతా దేవా స్తదమృతో భవతి॥ (5)

ఓం అని ఎంతో ఆనందంగా పలుకుతూ ఋగ్వేదాన్ని ప్రారంభించండి. అదే విధంగా ఓం అని ఉచ్చరిస్తూ యజుర్వేద సామవేదాలను కూడా అధ్యయనం చేయండి. ఈ ఓంకారమే సర్వస్వరూపం. నాశనం లేనిది. అమృతమయమైనది.

అభయాన్నిచ్చేది. కనుకనే దేవతలంతా ఈ ఓంకారాన్ని ఆశ్రయించి ఉపాసించి తద్వారా అమృత(చావులేని)స్వరూపులు, అభయ స్వరూపులు అయ్యారు. ఏ పండితుడైతే ఈ విధంగా అమృత అభయ స్వరూపమైన ఓంకారాన్ని ఉపాసిస్తాడో, అతడు దేవతలలాగా అమృతత్వాన్ని పొందుతాడు.

ప్రథమః ప్రపారకః - పంచమః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ ఖలు య ఉద్గీధస్స ప్రణవో యః ప్రణవ స్స ఉద్గీధ ఇత్యసౌవా ఆదిత్య ఉద్గీధ ఏష ప్రణవ ఓమితి హ్యేష స్వరన్నేతి (1) ఏత ము ఏవాహ మభ్యగాసిషం తస్మాన్నమత్వ మేకోఽ సీతి హ కౌషీతకిః పుత్ర మువాచ. రశ్మీం స్త్వం పర్యా వర్తయా ద్భహవో వైతే భవిష్యన్తీ త్యభిదైవతమ్ (2) అథాధ్యాత్మం య ఏవాయం ముఖ్యః ప్రాణ స్తముద్గీధ ముపాసీతోమితి హ్యేష స్వరన్నేతి॥ (3) ఏత ము ఏవాహ మభ్య గాసి షం తస్మాన్నమ త్వమేకోఽ సీతి హ కౌషీతకిః పుత్ర మువాచ ప్రాణం స్త్వంభూమాన మభిగాయతా ద్భహవో మే భవిష్యంతీతి (4) అథ ఖలు య ఉద్గీధ స్స ప్రణవో యః ప్రణవ స్స ఉద్గీధ ఇతి హోతృషదనాద్దైవాపి దురుద్గీధ మనుసమాహర తీత్యను సమాహరతీతి (5)

ఓంకారమే ఉద్గీధం, ఉద్గీధం అంటే ఓంకారం. ప్రకాశించే సూర్యుడే ఉద్గీధం (ఓంకారం). సూర్యుడు ఓంకార జపంతోనే సంచరిస్తున్నాడు. ఓంకార స్వరూపుడైన సూర్యుడు తనకుమారుడైన కౌషీతకి మహర్షికి ఈ విధంగా చెప్పాడు. “ఓ కుమారా! నేను ఓంకారాన్ని ఎలాగానం చేస్తున్నానో నీవు కూడా అలాగే గానం చేయి. నా కిరణాలని నీవు ఉద్గీధంగా (ఓంకారంగా) భావించు. దేవతలందరూ చేసే ఓంకారగానం (ధ్యానం) ఇదే. ఆధ్యాత్మం అంటే శరీరంతో చేసే ఉపాసన అది నోటితో ఉచ్చరించే ఓంకారగానం. ఈ ఓంకారమే ప్రాణం అని బోధించాడు. తండ్రి బోధ విన్న కౌషీతక మహర్షి “ప్రాణాన్ని (ఓంకారాన్ని పుత్రుడుగా భావించి, దాన్ని ఉపాసించాడు. తరువాత ఇంకా ఎక్కువ మంది పుత్రుల్ని పొందాలి అని సంకల్పించి మరింత ఎక్కువగా ఓంకారగానాన్ని (ధ్యానాన్ని) చేసాడు. కనుక అందరూ ఉద్గీధగానం అంటే ఓంకారగానమని, ఓంకారమే ఉద్గీధం అని భావించి దాన్ని గానం చేయాలి. ఆ విధంగా చేసినట్లైతే గానంతో తప్పులు దొర్లినప్పటికీ “హోత” వచ్చి సరిచేస్తాడు.

ప్రథమః ప్రపాఠకః - షష్ఠః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఇయమేవర్గగ్ని స్యామతదేత దేతస్యా మృచ్యధ్యాధం సామ తస్మా దృచ్యధ్యాధం సామ గీయతే ఇయమేవ సా॥ గ్ని రమ స్తత్సామ॥ (1) అ న్తరిక్ష మేవర్ణాయు స్యామతదేత దేతస్యామృచ్యధ్యాధం సామ తస్మాదృచ్యధ్యాధం సామగీయతే॥ న్తరిక్షమేవ సా వాయు రమ స్తత్సామ॥ (2) ద్యౌరేవర్ణాదిత్య స్యామ తదేత దేతస్యా మృచ్యధ్యాధం సామ తస్మాదృచ్యధ్యాధం సామ గీయతే ద్యౌరేవసా॥ దిత్యో॥ మస్తత్సామ॥ (3) నక్షత్రాణ్యేవ ర్జ్మన్తమా స్యామ త దేత దేతస్యా మృచ్యధ్యాధం సామ తస్మాదృచ్యధ్యాధం సామ గీయతే నక్షత్రాణ్యేవ సా చన్తమా అమ స్తత్సామ॥ (4)

ఋగ్వేదం భూమి, సామవేదం అగ్ని, ఈ 'సామం' అనేది ఋక్పై ఆధారపడింది. (అనగా అగ్ని భూమి మీద ఆధారపడింది) సా=భూమి, అమ = అగ్ని ఈ రకంగా కూడా 'సామ' అనే దానికి అర్థం చెప్పవచ్చు. అలాగే ఆకాశం 'ఋక్' వాయువు 'సామం' - ఈ విధంగా సామంఅయిన వాయువు, ఋక్ అయిన ఆకాశం మీద ఆధారపడి వుంది. ఋక్పై ఆధారపడే సామం గానం చేయబడుతోంది. సా=ఆకాశం, మ=వాయువు ఈ రెండూ కలిసిందే సామం. మరొకవిధంగా చెప్పాలంటే ఋక్ అంటే స్వర్గం, సామం అంటే సూర్యుడు. ఈ సామం అనే సూర్యుడు, ఋక్ అనే స్వర్గం మీద ఆధారపడి వుంది. అందువల్ల ఋక్ మీద ఆధారపడే సామంగానం చేయబడుతోంది. ఇక్కడ సా=స్వర్గం, అమ=సూర్యుడు, ఈ రెండూ కలిసిందే సామం. మరొక భావనలో ఋక్ అంటే నక్షత్రాలు, సామం అంటే చంద్రుడు. ఈ చంద్రుడు అనే సామం నక్షత్రాలు అనే ఋక్మీద ఆధారపడి వుంటుంటుంది. అందుకే ఋక్కుని ఆధారం చేసుకుని సామంగానం చేయబడుతోంది. ఇక్కడ సా = నక్షత్రాలు, అమ = చంద్రుడు - ఈ రెండూ కలిసి సామం ఏర్పడుతుంది.

మం.శ్లో॥ అథ యదే త దాదిత్యస్య శుక్లం భస్మైవర్గథ యన్నీలం పరః కృష్ణం తత్సామ తదే త దేతస్యా మృ చ్యధ్యాధం సామ తస్మా దృ చ్యధ్యాధం సామగీయతే॥ (5) అథ య దే వైత దాదిత్యస్య శుక్లం భా స్మైవ సా॥ థయన్నీలం పరః కృష్ణం తదమ స్తత్సామాథ య ఏషో॥ న్తరాదిత్యే హిరణ్యయః పురుషో దృశ్యతే హిరణ్యత్వ ర్హిరణ్యకేశ ఆ ప్రణఖాత్సర్వ ఏవ సువర్ణః॥ (6) తస్య యథా కప్యాసం పుణ్డరీక మేవ మక్లిణీ

తస్యోదితినామ స ఏష సర్వేభ్యః పాష్టభ్య ఉదిత ఉదేతి హవై సర్వేభ్యః పాష్టభ్యో య ఏవం వేద(7) తస్యర్క సామ చ గేష్టా తస్మా దుద్భీధ స్తస్మాత్త్వేవో ధాతై తస్య హిగాతాస ఏష యేచాముష్మాత్పరాఞ్చో లోకాస్తేషాం చేష్ట దేవకామానాం చే త్యధిదైవతమ్॥(8)

సామం అనే ఇంకోరకంగా కూడా భావించబడుతోంది. 'సా' అంటే సూర్యుడి తెల్లని కాంతి 'మ' అంటే నల్లనికాంతి (చీకటి) ఈ రెండిటి కలయికే సామం. ఆ సూర్యుడిలో ప్రకాశించే పురుషుడే హిరణ్మయ స్వరూపుడు. ఆ పురుషుడు బంగారురంగు కేశాలతో, బంగారురంగు శరీరంతో, గోళ్ళతో బంగారు పక్షిలా కనిపిస్తాడు. ఆయన కళ్ళు ఎర్రగా పుండరీకం(అగ్ని)లాగా ప్రకాశిస్తాయి. ఆయన పేరు 'ఉత్'. ఆయన అన్ని రకాల పాపాలన్నీ పోగొడతాడు. ఈ విధంగా సామపురుషుడి గురించి తెలుసుకున్నవాడు అన్ని పాపాల నుంచీ విముక్తి పొందుతాడు. ఋగ్వేదం, సామవేదం అంటే ఆ హిరణ్య గర్భుడే-ఆయన ఉద్గీధం. ఆ హిరణ్య గర్భుడే సూర్యుడికి పైనున్న లోకాలని, అక్కడున్న వారిని కాపాడుతూ వారి కోరికలు తీరుస్తున్నాడు. అందుకే సకల దేవతలూ ఆ హిరణ్య గర్భుడి మీదే ఆధారపడ్డారు. ఆయనే అధిదైవతం.

ప్రథమః ప్రపాఠకః - సప్తమః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథాధ్యాత్మం వాగేవఋక్ప్రాణస్సామ తదేతదేతస్యా మృచ్యధ్యూడం సామ తస్మా దృచ్యధ్యూడం సామగీయతే వాగేవసా ప్రాణోఽమ స్తత్సామ॥ (1) చక్షురేవర్గాత్సా సామ తదేత దే తస్యా మృచ్యధ్యూడం సామతస్మాదృచ్యధ్యూడం సామ గీయతే చక్షు రేవ సాత్మాఽమస్తత్సామ॥(2) శ్రోత్రమేవర్ జ్ఞానః సామ తదేతదేత స్యా మృచ్యధ్యూడం సామ తస్మా దృచ్య ధ్యూడం సామ గీయతే శ్రోత్ర మేవ సామ నోఽమస్తత్సామ॥ (3)

ఇక్కడ ఆధ్యాత్మ ధ్యానమే 'ఋక్కు-సామం-ప్రాణం. ఈ సామం అనే ప్రాణం, వాక్కు అనే ఋఉక్కు మీద ఆధారపడి వుంది. అందువల్ల ఋక్కుని ఆధారం చేసుకుని సామం గానం చేయబడింది. 'సా' అనగా వాక్కు 'అమ' అనగా ప్రాణం ఈ రెండిటి సంయోగమే 'సామం'. మరొక రకంగా చూస్తే 'కన్ను' అనగా ఋక్కు నేత్రేంద్రియం (చూసే శక్తి) అనగా సామం. ఈ రెండిటి కలయికతో

నేత్రేంద్రియమైన సామం, నేత్రం అనే ఋక్కుని ఆధారం చేసుకుని సామాన్ని గానం చేస్తోంది. ఇక్కడ సా=నేత్రం, అమ=నేత్రేంద్రియం(చూసే శక్తి) ఈ రెండూ కలిస్తే సామం. మరొక భావనలో చెప్పాలంటే (శ్రోత్రము (చెవి) అంటే ఋక్కు మనస్సు అంటే సామం. ఈ మనస్సు అనే సామం, చెవి అనే ఋక్కుమీద ఆధారపడి వుంది. చెవి=సా, అను=మనస్సు, ఈ రెండిటి కలయికే సామం.

మం.శ్లో॥ అథ యదేత దక్ష శుక్లం భాస్మైవర్గథ యన్నీలం పరః కృష్ణం తత్సామ త దేత దేతస్యామృ చ్య ధూధం సామ తస్మా దృచ్యధూధం సామ గీయతే అథ యదే వైత దక్షం శుక్లం భాస్మైవ సా ౨ థ యన్నీలం పరః కృష్ణంత దమ స్తత్సామ (4) అథ య ఏషో ౨ న్తరక్షిణి పురుషో దృశ్యతే సైవ ర్మ త్సామ తదుక్థం తద్యజు స్త ద్భహ్మ త స్వైతస్య తదేవ రూపం యదముష్య రూపం యా వ ముష్య గేష్టా యన్నామ తన్నామ॥ (5)

కళ్ళకి సంబంధించిన తెల్లని రంగు ఋక్కు నల్లని రంగు సామం. నల్లని రంగుగా వున్న సామం తెల్లని రంగుగా వున్న ఋక్కుమీద ఆధారపడి సామగానం చేస్తోంది. సా=కన్ను తెలుపురంగు, అమ = కన్నుకున్న నలుపురంగు. ఈ రెండిటి కలయికే సామం. ఆ కళ్ళలో నివసించే మహాపురుషుడే ఋక్కు ఆయనే సామం. ఆయనే ఉక్త, ఆయనే యజస్సు, ఆయనే వేదం. ఈ కళ్ళలో నివసించే పురుషుడే ఆ సూర్యుడిలో కూడా నివసిస్తున్నాడు. కళ్ళలో నివసించే వాడి పేరు. సూర్యుడిలో నివసించేవాడి పేరు ఒక్కటే.

మం.శ్లో॥ స ఏష యే చైతస్మా దర్వాఞ్ఛో లోకా స్తేషాం చేష్టే మనుష్యకామానాం చేతి త ద్య ఇమే వీణాయాం గాయన్త్యేతం తే గాయన్తి తస్మా తే ధనసనయః (6) అథ య ఏతదేవం విద్వాన్సామ గాయత్యుభౌ స గాయతి సో ౨ మునైవ స ఏష యే చాముష్మా త్పరాఞ్ఛో లోకా స్తాగ్ంశ్చాప్నోతిదేవ కామాంశ్చ (7) అథానేనైవ యే చైతస్మా దర్వాఞ్ఛో లోకా స్తాంశ్చాప్నోతి మనుష్యకామాంశ్చ తస్మాదు హైవం వి దుద్గాతా బ్రూయాత్ (8) కం తే కామ మాగాయా నీ త్యేషహ్యేవ కామా గాన స్యేష్టే య ఏత దేవం విద్వా న్సామ గాయతి, సామ గాయతి॥ (9)

కళ్ళలో నివసించే ఆ మహాపురుషుడే సకల లోకాలకీ అధిపతి. అంతేకాదు ఆయన మానవుల కోరికలు తీర్చేవాడుగా కూడా వున్నాడు. ఎవరైతే ఆ మహా పురుషుణ్ణి వీణగానం చేస్తూ, కీర్తిస్తున్నారో, వారికి సకలసంపదలూ కలుగుతాయి.

ఎవరు ఆ పరబ్రహ్మని ఉద్గీధ (ఓంకార) స్వరూపుడుగా తెలుసుకుని సామగానాన్ని చేస్తున్నారో వారు రెండు రకాలుగా గానం చేసిన వారౌతున్నారు. ఈ విధంగా గానం చేసిన వారికి సూర్యుడిలో కొలువున్న హిరణ్య గర్భుడు, దివ్యలోకాల్ని, దివ్య భోగాల్ని అనుగ్రహిస్తాడు. ఇదే విధంగా కళ్ళలో నివసించే పరమాత్మ కూడా అతడికి దివ్యలోకాల్ని దివ్య భోగాల్ని అనుగ్రహిస్తాడు. ఈవిధమైన యజ్ఞం గురించి తెలియచేసిన ఉద్గాత (యజమాని) ఈ సామగానాన్ని చేసి, ఇప్పుడు ఏఏ భోగాల్ని సంపాదించాలి? అని ప్రశ్నిస్తాడు. ఈ ఉద్గాతపై చెప్పిన విధంగా సామగానాన్ని చేసి అన్ని రకాల కోరికలనీ తీర్చటంలో సమర్థుడుగా వుంటాడు.

ప్రథమః ప్రపాఠకః - అష్టమః ఖండః

మం.శ్లో॥ త్రయో హోద్గీధే కుశలా బభూవు శ్శిలక శ్శాలావత్యశ్చైకితాయనో దాల్భ్యః ప్రవాహణో జైబలి రితి తే హోచు రుద్గీధే వై కుశలాః సోఽహనోద్గీధే కథాం వదామ ఇతి (1) తథేతి హనముప వివిశుః సహ ప్రవాహణో జైబలి రువాచ భగవంతా వగ్రే వదతాం బ్రాహ్మణయో ర్వదతోఽర్వాచం శ్రోష్యామీతి॥(2)

ఈ ఉద్గీధ గానాన్ని చాలా చక్కగా చేయగల ముగ్గురు మహర్షులు పూర్వకాలంలో వుండేవారు. వారు. 1) శాలవత్యుడి కుమారుడు 'శిలకముని' 2) చైకితాయ వంశీయుడైన దాల్భ్యముని 3) ప్రవాహణుడి పుత్రుడైన జైబలి. ఈ ముగ్గురు మహర్షులు. ఈ విధంగా ప్రవచించారు. మేము ముగ్గురం ఉద్గీధాన్ని గానం చేయటంలో ప్రవీణులం. మీరు అంగీకరిస్తే ఈ సామగానం గురించి చర్చిస్తాం అన్నారు. అందుకు అంగీకారాన్ని తెలుపగా ఆ ముగ్గురు మునులు కూర్చుని చర్చ ప్రారంభించారు. వారిలో ప్రవాహణుడిపుత్రుడైన జైబలి మిగిలిన ఇద్దరితో "మీ ఇద్దరూ పూజనీయులు ముందుమీరు ప్రారంభించండి నేను వింటాను" అని అన్నాడు.

మం.శ్లో॥ సహ శిలక శ్శాలావత్య శ్చైకితాయనం దాల్భ్య మువాచ హస్తత్వా పృచ్ఛానీతి పృచ్ఛేతి హోవాచ (3) కా సామ్నో గతిరితి స్వర ఇతి హోవా చ, స్వరస్య కా గతిరితి ప్రాణ ఇతిహోవాచ, ప్రాణస్య కా గతిరిత్యన్న మతి హోవాచాన్నస్య కాగతి రిత్యాప ఇతిహోవాచ (4) అ పాం కాగతి రి త్యసౌ లోక ఇతి హోవాచ, అముష్య లోకస్య కా

గతిరితి న స్వర్గం లోక మతినయే దితి హోవాచ స్వర్గం వయం లోకం సామాభి సంస్థాపయామః స్వర్గ సంస్థావంహి సామేతి॥ (5)

అప్పుడు శిలకముని, దాల్భ్యమునితో ఇలా అన్నాడు. స్వామీ! దాల్భ్య తమరు అనుమతిస్తే నేను ప్రశ్నిస్తాను. తమరు సమాధానాలు చెప్పండి. దాల్భ్యముని సరేనని అంగీకరించాడు. శిలకముని ప్రశ్నిస్తున్నాడు.

సామం సారం ఏమిటి? దాల్భ్యుడు - స్వరము

శిలక - స్వరం సారం ఏమిటి? దాల్భ్యుడు - ప్రాణం

శిలక - ప్రాణం సారం ఏమిటి? దాల్భ్యుడు - ఆహారం

శిలక - ఆహారంలో సారం ఏమిటి? దాల్భ్యుడు - నీరు

శిలక - నీటిలో సారం ఏమిటి? దాల్భ్యుడు - స్వర్గం

శిలక - స్వర్గం సారం ఏమిటి? దాల్భ్యుడు - సామగానం

ఈ విధంగా సామగానాన్ని స్వర్గసారంగా వర్ణించాడు దాల్భ్యుడు.

మం.శ్లో॥ తంహ శిలక శ్శాలావత్య శ్చైకితాయనం దాల్భ్యమువాచా ప్రతిష్ఠితం వైకిలం తే దాల్భ్యసామ యస్త్యేతత్త్వర్హి బ్రూయాన్మూర్ధాతే విపతిష్యతీతి మూర్ధాతే విపతే దితి॥ (6) హంతా హ మేత ద్భగవతో వేదానీతి విద్ధీతి హోవా చాముష్య లోకస్య కా గతి రిత్యయంలోక ఇతి హోవా చాస్య లోకస్య కాగతి రితి నప్రతిష్ఠాం లోక మతిన యేదితి హోవా చ ప్రతిష్ఠాం వయం లోకం సామాభి సంస్థాపయామః ప్రతిష్ఠా సంస్థా వంహి సామేతి॥ (7) తగ్ం హ ప్రవాహణో జైబలి రువాచాంతవ ద్వై కిల తే శాలావత్య సామ య స్త్యేతత్త్వర్హి బ్రూయాన్మూర్ధాతే విపతిష్యతీతి మూర్ధాతే విపతే దితి హంతాహమేత ద్భగవతో వేదానీతి విద్ధీతి హోవాచ॥ (8)

ఇలా దాల్భ్యముని 'సామవేదాన్ని' స్వర్గసారంగా శిలకమునికి చెప్పగా ఆయన తిరిగి దాల్భ్యుడితో ఇలా అన్నాడు. "ఓయీ! దాల్భ్యమునీ! నీవు ఇప్పటిదాకా చేసిన సామగానంలో కొంచెం దోషం వుందయ్యా! దీన్ని విన్నవాళ్ళు ఎవరైనా నీ తల తెగిపడుతుందని చెప్పారు. నీ సామగానంలో దోషం వుంది కాబట్టి నీ తలతెగిపడుతుంది జాగ్రత్త అన్నాడు. అది విని భయపడిన దాల్భ్యముని ఆయనలో ఓ శిలకమునివర్యా! నాకు సామాన్ని బోధిస్తారా! అని అడిగాడు. శిలాదకుడు సరే చెబుతా శ్రద్ధగా నేర్చుకో అన్నాడు.

శిలకముని దాల్బ్బుడిని ఇలా ప్రశ్నించాడు. స్వామీ! స్వర్గసారం ఏమిటి? దాల్బ్బు-భూమి, శిలక-ఈ భూమి సారం ఏమిటి? దాల్బ్బు-సామగానం-ఓయీ శిలకముని భూమి సారమైన ఈ సామగానాన్ని ఈ భూమి నుంచి ఎవరూ తీసుకుపోలేరు. కనుక ఎవరైనా సామగానాన్ని ఈ భూలోకంలోనే గానం చేయాలి. సామగాన సారాంశమే ఈ భూమి అని బోధించాడు.

ఇలా వీరిద్దరి సంభాషణ విన్న జైబలిమహర్షి కల్పించుకుని, “ఓయీ శాలకా! దాల్బ్బుడు సామాన్ని సరిగా గానం చెయ్యలేదని, నీవతనిని సామాన్ని దాని సారాంశాన్ని బోధించావు. అయితే నీవు చేసిన సామగానం (సామవేద సారాంశం) కూడా వేరో విధంగా వుంది. దీన్ని ఎవరైనా వింటే అందులోని దోషానికి నా తల తెగిపడుతుందని చెప్పగలరు” అన్నాడు. ఆ మాటలు విని భయపడిన శిలకముని “స్వామీ జైబలినాకు సరైన సామగానాన్ని నేర్పండి” అని కోరాడు. జైబలిసరే చెబుతా శ్రద్ధగా విను అని ప్రారంభించాడు.

ప్రథమః ప్రపాఠకః - నవమః ఖండః

మం.శ్లో॥ అస్య లోకస్య కా గతి రి త్యాకాశ ఇతిహోవాచ సర్వాణి హవా ఇమాని భూతా న్యాకాశా దేవ సముత్పద్యంత ఆకాశం ప్రత్యస్తం యన్త్యాకాశో హ్యే వైభ్యోజ్ఞాయా నాకాశః పరాయణం(1) స ఏష పరోవరీయా నుభీధ స్స ఏషోన న్తః పరోవరీయో హాస్య భవతి పరోవరీయసో హా లోకా ఇ యతి య ఏతదేవం విద్వాన్సరో వరీయాం సముభీధ ముపా స్తే॥(2)

శిలకముని అడుగుతున్నాడు. “స్వామీ ఈ లోకానికి సారం ఏది? జైబలి - ఆకాశం ఓ శిలకమునీ! ఈ జీవులన్నీ ఆకాశం నుంచే పుడుతున్నాయి. తిరిగి ఆకాశంలోనే లీనమైపోతున్నాయి. ఈ ఆకాశం అనేది పంచభూతాలలో అన్నిటికన్నా విశాలమైది. అన్నిటికీ ఆధారంగా వున్నది. అయితే ‘ఉద్గీధ’ గానం వీటన్నిటికన్నా శ్రేష్ఠమైనది. అనంతమైనది కూడా. ఈ విషయాన్ని తెలిసిన జ్ఞానులు, ఉత్తమోత్తమమైన దైనద్గీధాన్నే ధ్యానిస్తున్నారు. తద్వారా ఉత్తమలోకాల్ని చేరుకుంటున్నారు.

మం.శ్లో॥ తంహైత మతిథన్వా శౌనక ఉదర శాణ్ణిల్యాయోక్త్వోవాచ॥ యావత్త
ఏనం ప్రజాయా ముద్గీధం వేదిష్యంతే పరోవరీయో హైభ్యస్తావదస్మిన్లోకే జీవనం భవిష్యతి॥
(3) తథా॥ ముష్టి న్లోకే లోక ఇతి స య ఏత దేవం విద్వా నుపాస్తే పరోవరీయ ఏవ హా
స్యాస్మిన్ లోకే జీవనం భవతి తథా॥ ముష్టిన్ లోకే లోక ఇతి లోకే లోక ఇతి॥ (4)

పూర్వం శునకముని కుమారుడైన అతిధ్వన్వుడనే మహర్షి ఉదర శీండల్యుడనే మునికి ఈవిధంగా బోధించాడు. “ఓఉదర శాండిల్యా! మీ శిష్యులందరూ ఉద్గీధగానాన్ని పరంపరగా ఉపాసించినంతకాలం వారి జీవితాలు అందరికన్నా గొప్పగా ప్రకాశిస్తాయి. అంతేకాదు స్వర్గంలో కూడా వారి కీర్తి వ్యాపిస్తుంది. ఇది గ్రహిస్తే వారు ఈ లోకంలోనే కాదు, అన్ని లోకాలలో కూడా గొప్పవారుగా ప్రసిద్ధి చెందుతారు” అని అన్నాడు.

ప్రథమః ప్రపాఠకః - దశమః ఖండః

మం.శ్లో॥ మటచీహ తేషు కురుష్వాటిక్యా సహ జాయయోషస్తిర్హ చాక్రాయణ
ఇభ్యగ్రామే ప్రద్రాణక ఉవాస॥ (1) స హేభ్యం కుల్తాషాన్ ఖాదంతం బిభిక్షే తంహోవాచ,
నేతో న్యే విద్యంతే యచ్ఛ యే మ ఇమ ఉపనిహితా ఇతి॥ (2) ఏతేషాం మే దోహతి హోవాచ
తా నస్తి ప్రదదౌ హన్తానుపాన మిత్యుచ్ఛిష్టం నైమే పితంస్యాదితి హోవాచ॥ (3)

పూర్వం అతివృష్టి, వరదల కారణంగా కురుదేశంలోని పంటలన్నీ నాశనమైపోయాయి. చాక్రాయణుడి కుమారుడైన ‘ఉపస్తిముని’ తన భార్యతో కలసి ఆప్రాంతంలో నివసిస్తూ ఉండేవాడు. వారు ఉన్న ప్రాంతం ఒక చిన్న గ్రామం. దానిపేరు ‘ఇభ్య’ అది మావటివాళ్ళు నివసించేది. అది చాలా కుగ్రామం. అక్కడ అందరూ కటిక దరిద్రులు - ఒకరోజు ఉపస్తిముని ఆకలి బాధ తట్టుకోలేక ఆ గ్రామంలో ఒక మావటివాడి ఇంటికివెళ్ళి ఆహారం అర్థించాడు. ఆ సమయంలో మావటివాడు, గుగ్గిళ్ళు తింటున్నాడు. ఉపస్తిమునితో స్వామీ నా దగ్గర ఉలవ ఈ ఉలవ గుగ్గిళ్ళు తప్ప మరేదీ లేదన్నాడు. సరే అవే కొంచెం ఇవ్వు అని అడిగాడు. మావటి గుగ్గిళ్ళతో పాటు తాను ఎంగిలి చేసిన నీళ్ళని కూడా త్రాగటానికి ఇచ్చాడు. ఉపస్తిముని గుగ్గిళ్ళు మాత్రం తీసుకొని ఈ నీళ్ళని నేను త్రాగనని నిరాకరించాడు.

మం.శ్లో॥ నస్విదేతే॒ పృచ్ఛి॒ష్టా ఇతి నవా ఆజీవిష్య మిమా నఖాద న్నితి హోవాచ కామోమ ఉదపాన మితి॥(4) సహ ఖాదిత్వా॒ తి శేషాంజాయాయా ఆజహోర సాగ్ర ఏవ సుభిక్షా బభూవ తాన్ ప్రతిగృహ్య నిదధౌ॥ (5) సహప్రాతః సఞ్జోహన ఉవాచ యద్భ తాన్నస్య లభేమహి లభేమహి ధనమాత్రాం రాజాసౌ యక్ష్యతే స మా సర్వై రార్హిజ్యై ర్యణీతేతి॥ (6)

ఆ మావటివాడు స్వామీ! ఈ గుగ్గిళ్ళుమాత్రం ఎంగిలివి కావా అన్నాడు. ఓయీ! ఈ గుగ్గిళ్ళు తినకపోతే నా ప్రాణం పోతుంది. నీరు సులభంగానే దొరుకుతుంది కదా! అని చెప్పి గుగ్గిళ్ళు తీసుకొని తాను కొంచెం తిని భార్యకు కోసం కొన్ని తీసుకువెళ్ళాడు. అప్పటికే ఆయన భార్య బిక్షంఎత్తి కొంత ఆహారాన్ని తిని ఇంటికి వచ్చింది. భర్త తనకు తెచ్చిన గుగ్గిళ్ళని దాచిపెట్టింది. మర్నాడు ఉదయం ఉపస్తిముని నిద్ర నుంచి లేచి, కాలకృత్యాలు తీర్చుకుని భార్యతో “ఇప్పుడు కొంచెం ఆహారం ఉంటే తిని ఓపిక తెచ్చుకొని ధన సంపాదన కోసం వెళ్ళగలను. ఇక్కడికి దగ్గర్లోనే ఒక మహారాజు గొప్పయాగం చేస్తున్నాడు. నేనువెళ్ళి అడిగితే ఆయాగంలో నన్ను కూడా ఒక ఋత్విక్కుగా తీసుకుంటాడు” అని అన్నాడు.

మం.శ్లో॥ తం జాయోవాచ హస్త పత ఇమ ఏవ కుల్తాషా ఇతి తాన్ ఖాదిత్వా॒ ముం యజ్ఞం వితత మేయాయ॥ (7) త త్రోద్గాతౄ నాస్తావే స్రోష్టమాణా నుపోపవివేశ సహ ప్రసోతార మువాచ. (8) ప్రసోతర్యా దేవతా ప్రస్తావ మన్వాయత్తా తాం చే దవిద్వాన్ ప్రసోష్టసి ముర్ధా తే విపతిష్టతీతి॥ (9) ఏవ మే వో ద్గా తార మువాచో ద్గాత ర్యా దేవతో భీథ మన్వాయత్తా తాం చే దవిద్వా నుద్గాన్యసి మూర్ధాతే విపతిష్ట తీతి॥ (10) ఏవ మేవ ప్రతిహర్తార మువాచ ప్రతిహర్త ర్యా దేవతా ప్రతిహోర మన్వాయత్తాతాం చే దవిద్వాన్ ప్రతిహరిష్యసి మూర్ధాతే విపతిష్టతీతి తేహ సమారతా సూప్తీమాసా ఇక్రిరే॥(11)

అది విన్న ముని భార్య స్వామీ! కొంచెం ఉండండి. అని, తాను తినక దాచి వుంచిన గుగ్గిళ్ళని తీసుకొచ్చి భర్తకి పెట్టింది. అవి తిని ఉపస్తిముని యజ్ఞం చేస్తున్న ప్రదేశానికి వెళ్లి అక్కడే స్తోత్రాలు చేస్తున్న ఋత్విక్కుని ప్రక్కన కూర్చున్నాడు. వారు చేస్తున్న స్తోత్రాల్ని విని, ఆ చేస్తున్న వారిలో ప్రసోతని పిలిచి “ఓ ప్రసోతా! ప్రస్తావ దేవతని సరిగ్గా తెలుసుకోకుండా ప్రసావన

గానంచేస్తే నీ తల తెగిపడుతుంది జాగ్రత్త” అని హెచ్చరించాడు. అదే విధంగా అక్కడే ఉన్న ఉద్గాతని కూడా పిలిచి “ఓ ఉద్గాత ‘ఉద్గాథం’ గురించి సరిగ్గా తెలుసుకోకుండా గానం చేస్తే నీతల కూడా తెగిపడుతుంది అన్నాడు. వెంటనే ప్రతిహర్త ఋత్విక్కుని పిలిచి ఓయీ! ప్రతిహారా! ప్రతిహార దేవతలని గురించి స్పష్టంగా తెలుసుకోకంగా నీవు స్తోత్రం చేసే నీతల కూడా తెగిపోతుంది జాగ్రత్త అని ముగ్గుర్నీ హెచ్చరించాడు. ఉపస్తిముని మాటలు విని అందరూ ఏమీ ఎదురుచెప్పలేక, ఏ పనీ చేయకుండా అలా మౌనంగా ఉండిపోయారు.

ప్రథమః ప్రపాఠకః - ఏకాదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ హైనం యజమాన ఉవాచ భగవంతం వా అహం వివిదిషాణీ త్యుషస్తి రస్తి చాక్రాయణ ఇతి హోవాచ॥(1) స హోవాచ భగవంతం వా అహం మేభి స్సర్వై రాత్విజ్యైః పర్వైషిషం భగవతో వా అహం మవి త్యాన్య నవృషి॥ (2) భగవాగ్ం స్తేవ మే సర్వై రాత్విజ్యై రితి తథే త్యత తర్వైత ఏవసమతిస్సృష్టాః స్తువతాం యావత్తేభ్యో ధనం దద్యాస్తావ న్తమ దద్యా ఇతి తథేతిహ యజమాన ఉవాచ॥ (3)

ఉపస్తిముని సాధికారికంగా చేసిన హెచ్చరిక విని ఆ యజ్ఞం నిర్వహించే ప్రధాన ఋత్విక్కు పైకి లేచి, అయ్యా తమరెవరో తెలియచేయండి అని అడిగాడు. నేను చాక్రాయణడిని అని ఉపస్తిముని చెప్పాడు. అది విని ఎంతో ఆనందించిన ప్రధాన ఋత్విక్కు “స్వామీ మీరు గొప్ప పండితులు మీ గురించి ఎంతో ప్రయత్నించాం. మీరు దొరకకపోయే సరికి ఇదిగో వీరిందర్నీ నియమించాం. దయచేసి మీరు ఈ యజ్ఞాన్ని ఎలాంటి దోషం లేకుండా సంపూర్ణంగా నిర్వహించండి అని ఆమ్రానించాడు. ఉపస్తిముని, వారితో మీరు కోరిన విధంగా నేనీ యజ్ఞాన్ని నిర్వహిస్తాను అయితే మీరందరూ నా సలహా ప్రకారం పనులు నిర్వర్తించాలి. నేను చెప్పిన విధంగానే సామగానం చెయ్యాలి. మీ అందరూ ఎంత ధనం దక్షిణగా తీసుకుంటున్నారో నాకు కూడా అంతే ధనం దక్షిణగా ఇవ్వాలి” అని అన్నాడు. దానికి వారు అంగీకరించారు.

మం.శ్లో॥ అథ హైనం ప్రస్తోతో పససాద ప్రస్తోతర్యా దేవతా ప్రస్తావ మన్వాయత్తా తాం చే దవిద్వాన్ ప్రస్తోష్యసీ మూర్ధా తే విపతిష్యతీతి మా భగవా నవోచ

త్కతమా సా దేవతేతి (4) ప్రాణ ఇతి హోవాచ సర్వాణి హవా ఇమాని భూతాని ప్రాణమేవాభి సంవిశంతి ప్రాణ మభ్యుజ్జహతే సైషా దేవతా ప్రస్తావ మన్వాయత్తా తాం చేద విద్వాన్ ప్రాస్తోష్యే మూర్ధాతే వ్యపతిష్య తథోక్తస్య మయేతి॥ (5)

అక్కడున్న ప్రస్తోత అనే ఋత్విక్కు పైకి లేచి “స్వామీ! ఉపస్తిమునీ! ప్రస్తాన దేవత గురించి తెలుసుకోకుండా గానం చేస్తే తల తెగిపడుతుందని చెప్పారు కదా అసలు ప్రస్తాన దేవత ఎవరు? అని ప్రశ్నించాడు. ఉపస్తిముని చెబుతున్నాడు. “ఓ ప్రస్తోతా! ఈ సృష్టిలో వున్న సకల జీవులూ ప్రళయకాలంలో ప్రాణంలోనే లయమైపోతున్నాయి. తిరిగి సృష్టి ప్రారంభమయ్యేటప్పుడు ఆ ప్రాణం నుంచే జన్మిస్తున్నాయి. కనుక ప్రస్తావగానానికి ప్రాణమే దేవత. ఈ విషయాన్ని తెలుసుకునే ప్రస్తావగానం చేయాలి. లేకపోతే తల తెగిపడుతుంది అని బోధించాడు.

మం.శ్లో॥ అథ హైన ముద్గాతోపససాదోద్గాతర్యా దేవతోద్గీధ మన్వాయత్తా తాం చే దవిద్వా నుద్గాస్యసి మూర్ధా తే విపతిష్యతీతి మా భగవా నవోచ త్కతమా సా దేవతేతి(6) ఆదిత్య ఇతి హోవాచ సర్వాణి హవా ఇమాని భూతాని ఆదిత్య ముచ్చై స్సంతం గాయంతి సైషా దేవతో ద్గీధ మన్వాయత్తాతాంచే దవిద్వా నుద గాసోక్య మూర్ధా తే వ్యపతిష్య తథోక్తస్య మయేతి (7)

తరువాత “ఉద్గాత” అనే ఋత్విక్కు ఉపస్తిమునిని “స్వామీ! ‘ఉద్గీధ’ దేవతగురించి తెలుసుకో కుండా ఉద్గీధ గానం చేస్తే తల తెగిపడుతుందని శెలవిచ్చారు గదా! అసలు ఉద్గీధ దేవత ఎవరు? అని ప్రశ్నించాడు. “నాయనా! ఉద్గీధ దేవత సూర్యభగవానుడు. సూర్యోదయం అయిన వెంటనే ఈ చరాచర ప్రకృతి అంతా ఆయన్నే కీర్తిస్తుంది. ఈ విషయాన్ని తెలుసుకోకుండా నీవు ఉద్గీధగానాన్ని చేసివుంటే నీ తల తెగిపడేది” అని బోధించాడు.

మం.శ్లో॥ అథ హైనం ప్రతిహర్తోపససాద ప్రతిహర్తర్యా దేవతా ప్రతిహార మన్వాయత్తా తాంచే దవిద్వాన్ ప్రతిహారిష్యసి మూర్ధా తే విపతిష్యతీతి మా భగవా నవోచత్కతమా సా దేవతేతి(8) అన్న మితి హోవాచ సర్వాణి హవా ఇమాని భూతాన్యన్న మేవ ప్రతిహరమాణాని జీవంతి సైషాదేవతా ప్రతిహార మన్వాయత్తాతాంచే దవిద్వాన్ ప్రత్యహారిష్యే మూర్ధాతే వ్యపతిష్యతథో క్తస్య మయేతి తథో క్తస్య మయేతి॥ (9)

ప్రతిహర్త అనే ఋత్విక్కు కూడా ఉపస్తిముని దగ్గరికి వచ్చి “స్వామీ” తమరు ఇంతకు ముందు ప్రతీహార దేవత గురించి తెలుసుకోకుండా గానం చేస్తే తల తెగిపడుతుందని అని హెచ్చరించారు కదా ప్రతిహార దేవత ఎవరు? అని ప్రశ్నించాడు. నాయనా! ప్రతిహారా! ఈ సకల జీవరాసులు అన్నం (ఆహారం) తినటం వల్లనే జీవస్తున్నాయి. కనుక ప్రతిహార గానానికి దేవత అన్నం అనగా ఆహారం. ఈ విషయాన్ని నీవు తెలుసుకోకుండా ప్రతిహార గానం చేసి వుంటే! నీ తల కూడా తెగిపడేది అని బోధించాడు.

ప్రథమః ప్రపారకః - ద్వాదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథాత శ్శావ ఉద్గీధ స్తద్ధ బకో దాల్భ్యేగ్లావో వామైత్రేయః స్వాధ్యాయ ముద్వ వ్రాజః (1) తస్మై శ్శాశ్వేతః ప్రాదుర్బభూవ త మన్యే శ్శాన ఉపసమేత్యోచు రన్నం నో భగవా నాగాయ త్వశనాయామ వా ఇతి (2) తాన్వోవా చే హైవ మా ప్రాత రుపసమీయతేతి తద్ధ బకో దాల్భ్యే గ్లావో వా మైత్రేయః ప్రతిపాలయా ఇక్ష్వా కారః (3) తేహ యథై వేదం బహిష్ఠ వమానేన సోష్యమాణాః సంరబ్ధా స్సర్పనీ త్యేవ మాసస్యపు స్తేహ సముపవిశ్య హిక్ష్వా క్రుః (4) ఓ 3 మదా 3 మోం 3 పిబా 3 మోం 3 దేవోవరుణః ప్రజాపతిః సవితా 3ఽన్న మిహో హరద్ధ ౨ న్నపత్తే ౨ న్నమి హో హోర్తా ౨ హరో 3 మితి॥ (5)

ఉద్గీధగానాన్ని శునకాలు (కుక్కలు) కూడా చక్కగా చేయగలవు. (దీనికి సంబంధించిన ఉపాఖ్యానం ఇది) ఒకనాడు దాల్భ్యముని, మైత్రేయ మహర్షి వేదాధ్యయనం కోసం వారికి సమీపంలో వున్న ఒక గ్రామానికి వెళ్ళారు. అక్కడి వారికి శునకాలరూపంలో వేద దేవతలు ప్రత్యక్షమయ్యారు. అందులో ఒక తెల్లటి శునకం (కుక్క) వారిద్దరితో “మేము ఇప్పటిదాకా గానంచేసి అలసిపోయాం. మాకు ఆహారం తీసుకురండి. తరువాత మీకు పారం చెబుతాం అన్నది. వారు ఆహారం తెచ్చిచ్చారు. అక్కడే నిలబడి ఆ శునకాలనే చూస్తున్నారు. అప్పుడు శునకరూపంలో వున్న వేద దేవతలు మానవ ఋత్విక్కులలాగానే చేతులు త్రిప్పుతూ ఎంతో మధురంగా వేద మంత్రాలని ఇలా గానం చేసాయి. ఓం అన్నాన్ని తిననివ్వండి! ఓం నీళ్లని త్రాగనివ్వండి! వరుణుడు, ప్రజాపతి, సూర్యుడు మాకు అన్నాన్ని ప్రసాదించెదరు గాక! మాకు అన్నాన్ని సమకూర్చండి.

ప్రథమః ప్రపాఠకః - త్రయోదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అయం వావ లోకో హ ఉకారో వాయు ర్నా ఇకార శ్చన్త మా అథ కారః ఆత్మే హకారోఽగ్ని రీకారః (1) ఆదిత్య ఉకారః నిహవ ఏకారో విశ్వేదేవా ఔ హో యికారః, ప్రజాపతిర్విజ్ఞానః, ప్రాణ స్వరోఽన్నం యా వాగ్విరాట్ (2) అనిరుక్త స్త్రయో దశ స్తోభః సజ్ఞరో హుజ్ఞానః (3) దుగ్ధేఽస్మై వా గ్ధోహం యో వాచో దోహో ఽన్నవా నన్నాదో భవతి య ఏతా మేవం సామ్నా ముపనిషదం వేదో పనిషదం వేదేతి॥(4)

ఈ మంత్రంలో సామవేదంలోని స్తోభాక్షరాలు వాటి అధిష్టాన దేవతల గురించి చెప్పబడింది) 'హ' ఉకారం-లోకం 'హ' ఇకారం=వాయువు, అథ - చంద్రుడు 'ఇహ'-ఆత్మ, ఈ-అగ్ని, 'ఉ'కారం-సూర్యుడు, 'ఏ' కారం-నివహం, 'జౌ' 'హౌ', 'ఇ' - విశ్వేదేవతలు, 'హిం'కారం - ప్రజాపతి, స్వరం - ప్రాణం, యా-అన్నం, వాక్-విరాట్, హుంకారం-అనిర్వచనీయమైన స్తోభ. ఈవిధంగా ఈ పదమూడు అక్షరాల అధిష్టాన దేవతల గురించి తెలుసుకుని, సామగానం చేయాలి. అలా చేసినవారి మాట అమృతంతో సమానమౌతుంది. వారికి అన్నం సమృద్ధిగా లభిస్తుంది. వారు తృప్తిగా భుజించగలుగుతారు. ఇలా పవిత్రమైన సామగానాన్ని చేసినవారు ధన్యులు.

ద్వితీయః ప్రపాఠకః - ప్రథమః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఓమ్, సమస్తస్య ఖలు సామ్న ఉపాసనం సాధు య త్థలు సాధు తత్సామేత్యా చక్షతేయ దసాధు తదసామేతి త దు తాప్యా హుః సామ్నై న ముపాగాదితి సాధునై న ముపాగాదిత్యేవ తదాహు రసామ్నై న ముపాగాదిత్య సాధునై న ముపాగా దిత్యేవ తదాహుః (2) అథోతా ప్యాహుః సామ నోబతేతి యత్సాధు భవతి సాధు బతేత్యేవ తదాహు రసామనోబతేతి యద సాధు భవత్యసాధు బతేత్యేవ తదాహుః॥ (3) సయ ఏత దేవం విద్వాన్సాధు సా మేత్యుపా స్తేఽభ్యాహో హ య దేనం సాధవో ధర్మా ఆచ గచ్ఛేయు రుపచ న మేయుః (4)

ఓం అని ప్రారంభిస్తూ సామగానం చేయటం అన్నిటికన్నా గొప్పది. సాధువైన (మంచివైన)వన్నీ 'సామం' అని, అసాధువులు (మంచివికానివి) అన్నీ 'అసామం' అని అంటారు. సామగానం చేస్తూ ఎవరైనా అర్ధిస్తే వారు సద్బుద్ధితో

అర్ధిస్తున్నారని, సామగానం చేయకుండా ఎవరైనా అర్ధిస్తే వారు దుర్బుద్ధితో కోరికల్ని కోరుతున్నారని గ్రహించాలి. ప్రజలంతా సామగానాన్ని విని” ఆహా వీరంతా మంచి బుద్ధితో సామవేదాన్ని గానంచేస్తున్నారు. ఈ గానాన్ని వినటం ఎంతో పుణ్యప్రదం” అని భావిస్తున్నారు. అలాగే అసామగానం (దోసాతో చేసే గానం) చేస్తున్నప్పుడు “వీరంతా దుర్బుద్ధితో ఆ సామగానం చేస్తున్నారు. దీన్ని వింటే మనకి పాపం చుట్టుకుంటుంది” అని కూడా గ్రహిస్తున్నారు. కనుక సామగానం చేసేవారు. శ్రద్ధగా దోషరహితంగా చేయాలి. అలా చేసినవారు సకలశుభాల్ని సంపదల్ని ఆరోగ్యాన్ని పొందుతారు.

ద్వితీయః ప్రపాఠకః - ద్వితీయః ఖండః

మం.శ్లో॥ లోకేషు పశ్చా విధం సామోపాసీత పృథివీ హిజ్కారః, అగ్నిః ప్రస్తావోఽన్తరిక్ష ముద్గీధ ఆదిత్యః ప్రతిహారో ద్యౌ ర్ని ధన మిత్యార్ధ్యేషు, (1) అథావృ త్తేషు ద్యౌ ర్నింకార ఆదిత్యః ప్రస్తావోఽన్తరిక్ష ముద్గీధోఽగ్నిః ప్రతిహారః పృథివీనిధనమ్, (2) కల్పంతే హస్తేలోకా ఊర్ధ్వా శ్చాపృతాశ్చ య ఏతదేవం విద్వాన్లోకేషు పశ్చా విధం సామోపాస్తే॥ (3)

సామగానాన్ని ఐదు రకాలుగా ఈ లోకంలో ఉపాసించాలి. 1. ‘హిం’ కారాన్ని పృథివిగా, 2. ప్రస్తావాన్ని అగ్నిగా, 3. ఉద్గీధాన్ని ఆకాశంగా, 4. ప్రతిహారాన్ని సూర్యుడుగా, 5. నిధనాన్ని స్వర్గంగా, గ్రహించి ఉన్నతమైన ఊర్ధ్వలోకాలని గురించి శ్రద్ధగా ధ్యానించాలి. ఇక క్రిందవున్న లోకాలలోనైతే 1. ‘హిం’కారాన్ని స్వర్గ స్వరంగా, 2. ప్రస్తావాన్ని సూర్యస్వరంగా, 3. ఉద్గీధాన్ని ఆకాశస్వరంగా, 4. ప్రతిహారాన్ని అగ్ని స్వరంగా 5. నిధనాన్ని - భూమి స్వరంగా గుర్తించి ధ్యానించాలి. ఈ విధంగా ఊర్ధ్వలోకాలలో, అధోలోకాలలో పంచవిధాలుగా వున్న సామగానాన్ని ఎలా ధ్యానం చేయాలో తెలుసుకున్నవారు ధన్యాత్ములు.

ద్వితీయః ప్రపాఠకః - తృతీయః ఖండః

మం.శ్లో॥ వృష్టా పంచవిధం సామోపాసీత పురోవాతో హిజ్కారో మేఘోజాయతే స ప్రస్తావో వర్షతి స ఉద్గీధో విద్యోతతే స్తనయతి స ప్రతి హారః (1) ఉద్భృహ్ణతి తన్నిధనమ్, వర్షతి హస్తే వర్షయతి హ య ఏతదేవం విద్వాన్ వృష్టా పశ్చా విధం సామోపాస్తే॥ (2)

ఇప్పుడు చెప్పిన పంచవిధ సామాలని వర్షాలుగా భావిస్తూ ఉపాసించాలి. అదెలాగంటే! వాయువుని 'హిం'కారంగా, మేఘాలని 'ప్రస్తావంగా', వర్షాన్ని 'ఉద్గీధం'గా, మెరుపుల్ని, పిడుగుల్ని, 'ప్రతిహారంగా', విరమించటాన్ని 'నిధనంగా', భావించి ఉపాసించాలి. ఈవిధంగా పంచవిధ సామాలని గానం చేయటంవల్లనే వర్షాలు కురుస్తున్నాయి. కనుక వర్షాలు కురవటానికి కారణం పంచవిధ సామగానమే.

ద్వితీయః ప్రపారకః - చతుర్థః ఖండః

మం.శ్లో॥ సర్వా స్వప్న పశ్చాద్విధం సామోపాసీత మేఘో యత్సంప్లవతే స హిజ్ఞారో య ద్వర్షతి సప్రస్తావో యాః ప్రాచ్యః స్యన్తన్తే స ఉద్గీధోయాః ప్రతీచ్య స్స ప్రతిహార స్సముద్రో నిధనమ్ (1) స హోప్న పై త్యప్నమా న్భవతి య ఏత దేవం విద్వా న్సర్వాస్వప్న పశ్చాద్విధం సామోపాస్తే॥ (2)

అన్ని రకాల జలాలలో పంచవిధ సామగానాన్ని చేయాలి.. మేఘాలన్నీ ఒక చోటికి దగ్గరగా చేరినప్పుడు దాన్ని 'హిం' కారం అంటారు. వర్షంకురిపించే మేఘాన్ని ప్రస్తావం అని, కురిసిన నీరు తూర్పుగా ప్రవహిస్తే దాన్ని ఉద్గీధం అని, పడమరగా ప్రవహించే నీటిని ప్రతిహారమని ఆ నీరు కలిసే సముద్రాన్ని నిధనం అని అంటారు. ఈ విశేషాలను తెలుసుకున్నవాడే అన్ని రకాల జలాలలో పంచవిధ సామగానాన్ని చేయగలడు. అలా గానంచేసిన వారికి ఎప్పుడూ నీటివల్ల ప్రమాదం సంభవించదు. ఎప్పటికీ వారికి, నీటి కొరత రాదు! వారి ఇచ్చలేకుండా మరణం కూడా వారిని సమీపించదు.

ద్వితీయః ప్రపారకః - పంచమః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఋతుషు పశ్చాద్విధం సామోపాసీత వసంతో హిజ్ఞారో, గ్రీష్మః ప్రస్తావో వర్షా ఉద్గీధ శ్శరత్ ప్రతిహారో హేమంతో నిధనమ్ (1) కల్పన్తేహస్యా ఋతవ ఋతుమా న్భవతి య ఏత దేవం విద్వా న్మృతుషు పశ్చాద్విధం సామోపాస్తే॥ (2)

ఈ పంచవిధ, సామగానాన్ని ఐదు ఋతువులుగా భావించి ఉపాసించాలి (గానం చేయాలి) వీటిలో 'హిం' కారం వసంత ఋతువు, 'ప్రస్తావం' గ్రీష్మఋతువు, ఉద్గీధం వర్షఋతువు, ప్రతి హారం శరదృతువు, నిధనం హేమంత ఋతువు.

ఈవిధంగా ఋతుభావంతో పంచవిధ సామగానాన్ని అన్ని ఋతువుల్లో ఎవరు చేస్తారో, వారిని ఆ ఋతువులన్నీ రక్షిస్తాయి. (వేదాలలో ఋతువులు చాలాచోట్ల ఐదుగానే పేర్కొనబడ్డాయి. హేమంతం శిశిరం రెండూ ఒక్క ఋతువుగానే పరిగణించబడ్డాయి.

ద్వితీయః ప్రపాఠకః - షష్ఠః ఖండః

మం.శ్లో॥ పశుషు పశ్చా విధం సామోపాసీతాజా హిజ్ఞారోఽ వయః ప్రస్తావో గావ ఉద్గీధోఽ శ్వాః ప్రతిహారః పురుషోనిధనమ్ (1) భవ నిహస్య పశవః పశుమా న్భవతి య ఏత దేవం విద్వా న్పశుషు పశ్చావిధం సామోపాస్తే॥ (2)

ఈ పంచవిధ సామగానాన్ని ఋతువులుగానే కాదు, పశువులుగా కూడా భావించి ఉపాసించాలి. 'హిం' కారాన్ని మేకగా, ప్రస్తావాన్ని గొర్రెలుగా, ఉద్గీధాన్ని ఆవులుగా, ప్రతిహారాన్ని గుర్రాలుగా, నిధనాన్ని పురుషుడుగా, భావించి, ఎవరైతే సామగానాన్ని చేస్తారో వారికి పశుసంపద అధికంగా లభిస్తుంది. పశు సంపదతో వారు అధిక ధనవంతులౌతారు.

ద్వితీయః ప్రపాఠకః - సప్తమః ఖండః

మం.శ్లో॥ ప్రాణేషు పశ్చావిధం పరోవరీయ స్సామోపాసీత ప్రాణో హిజ్ఞారో వాక్ ప్రస్తావ శ్చక్షు రుద్గీధః శ్రోత్రం ప్రతిహారో మనోనిధనం పరోవరీయాంసి వైతాని (1) పరోవరీయో హస్య భవతి పరోవరీయసో హ లోకా జ్ఞాయతి య ఏత దేవం విద్వాన్ ప్రాణేషు పశ్చావిధం పరోవరీయ స్సామోపాస్త ఇతి తు పంచవిధస్య ॥ (2)

ఎంతో గొప్పదైన పంచవిధ సామగానాన్ని పంచప్రాణాలుగా భావించి ఉపాసించాలి. ఎలాగంటే! ముక్కుని 'హిం'కారంగా, వాక్కుని ప్రస్తావంగా, కళ్ళని ఉద్గీధంగా, చెవుల్ని ప్రతిహారంగా, మనస్సుని నిధనంగా భావించాలి. ఇవన్నీ ఉత్తమమైన సామగానాలు-ఎవరు ఈ విషయాన్ని తెలుసుకుని పంచవిధ సామగానం చేస్తారో, ఎంతో గొప్పదైన ఈ సామగానాన్ని ప్రాణంతో కలిపి ధ్యానం చేస్తారో, అలాంటివారికి ఉన్నతమైన జీవితం లభిస్తుంది. వారు మరణానంతరం దివ్యలోకాల్ని చేరుకుంటారు. సామగానం మహిమ ఇంత గొప్పది.

పంచవిధ సామగాన ఉపాసనా విధానం : ఇప్పటివరకూ చెప్పి ప్రపాఠకాలలో పంచవిధ సామగానాన్ని, 1. ఉపానాద్యష్టితో 2. ఉర్ధ్వలోకాల ద్యష్టితో 3. అధోలోకాల ద్యష్టితో 4. సృష్టి 5. జలం 6. ఋతువులు 7. పశువులు 8. ప్రాణాలు (ఇంద్రియాలు) ఈ విధంగా భావించి ఉపాసించాలని చెప్పటం జరిగింది.

ద్వితీయః ప్రపాఠకః - అష్టమః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ సప్తవిధస్య వాచి సప్తవిధం సామోపాసీత యత్కించ వాచో హుమితి స హిజ్ఞారో యత్ప్రేతి సప్రస్తావో యదేతి స ఆదిః(1) య దుదితి స ఉద్గీఢో యత్ ప్రతీతి సప్రతిహారో యదుపేతి స ఉపద్రవో యన్నీతి తన్నిధనమ్ (2) దుగ్ధే స్తై వా గ్ధోహం యో వాచో దోహో న్నవా నన్నాదో భవతి య ఏతదేవం విద్వా న్వాచి సప్త విధం సామోపాస్తే॥ (3)

పంచవిధ సామగానం తరువాత సప్త విధ సామగానాన్ని ఉపాసించాలి. దాన్ని వాక్కుగా భావించి చేయాలి. ఎలాగంటే? వాక్కులో వున్న ‘హుమ్’ అనే స్వరాన్ని ‘హిం’కారంగా, ‘ప్ర’ అనే స్వరాన్ని ప్రస్తావంగా ‘అ’ అనే స్వరాన్ని ఆదిగా, ‘ఉత్’ అనే స్వరాన్ని ఉద్గీఢంగా, ‘ప్రతి’ అనే స్వరాన్ని ప్రతిహారంగా, ‘ఉప’ అనే స్వరాన్ని ఉపద్రవంగా, ‘నీ’ అనే స్వరాన్ని నిధనంగా భావిస్తూ ఎవరైతే ఈ సప్తవిధ సామ గానాన్ని వాక్కుగా భావించి ఉపాసిస్తారో, వారి మాట అమృతంలా మారిపోతుంది. మంచి ఆహారం ఐశ్వర్యం వారికి సమృద్ధిగా లభిస్తాయి.

ద్వితీయః ప్రపాఠకః - నమమః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ ఖల్వము మాదిత్యం సప్తవిధం సామోపాసీత సర్వదా సమస్తేన సామమాం ప్రతిమాం ప్రతీతి సర్వేణ సమస్తేన సామ (1) తస్మిన్నిమాని సర్వాణి భూతాన్య న్వాయత్తా నీతి విద్యాత్తస్య యత్పురోదయా త్స హిజ్ఞా ర స్తదస్య పశవోఽ న్వాయత్తా స్తస్మాత్తే హింకుర్యన్తి హిజ్ఞా రభాజినో హ్యేతస్య సామ్నః (2)

ఈ సప్తవిధగానాన్ని ఇప్పుడు సూర్యుడుగా భావించి ఉపాసించాలి. సూర్యుడే సామగానమని, “ఆ సూర్యుడు తమని సమీపిస్తున్నాడు” అని ప్రతి ఒక్కరూ భావిస్తున్నారు కనుక సూర్యుడే సామగానం. ఆయన అందరికీ సమానంగా తన ప్రకాశాన్ని అందిస్తున్నాడు. సకలజీవులూ ఆయనమీద ఆధారపడి వున్నారు.

ఉదయించటానికి ముందున్న సూర్యుడు 'హిం'కార స్వరూపుడు. జంతువులన్నీ ఆ హింకారం మీదే ఆధారపడివున్నాయి. ఆ జంతువులన్నీ సామంలో వున్న 'హిం'కార శబ్దాన్ని చేస్తున్నాయి. అదీ సూర్యోదయానికి ముందుగానే చేస్తున్నాయి.

మం.శ్లో॥ అథ యత్ ప్రథమోదితే స ప్రస్తావ స్తదస్య మనుష్యా అన్వాయత్తా స్తస్మాత్తే ప్రస్తుతి కామాః ప్రశంసాకామాః ప్రస్తావభాజినో హ్యేతస్య సామ్నః (3) అథ య త్సంశ్లావ వేళాయాం స ఆది స్తదస్య వయాం న్యన్వాయత్తాని తస్మాత్తా న్య న్తరిక్షే నారమ్భణాన్యాదాయాత్తానం పరిపతన్త్వాది భాజీని హ్యేతస్య సామ్నః (4) అథ యత్సంప్రతి మధ్యన్తినే స ఉద్గీధ స్తదస్య దేవా అన్వాయత్తా స్తస్మాత్తే సత్తమాః ప్రాజాపత్యానా ముద్గీధభాజినో హ్యేతస్య సామ్నః (5) అథ య దూర్ధ్వం మధ్యన్తి నాత్ ప్రాగపరాహ్ణో త్స ప్రతిహార స్తదస్య గర్భా అన్వాయత్తా స్తస్మాత్తే ప్రతిహృతా నావపద్యంతే ప్రతిహారభాజినో హ్యేతస్య సామ్నః (6)

సూర్యోదయమైన తరువాత ప్రకాశించే సూర్యుణ్ణి 'ప్రస్తావం' అంటారు. మానవులందరూ ఈ ఉదయించిన ప్రస్తావ సూర్యుడి మీద ఆధారపడివున్నారు. మానవులంతా ప్రస్తావంలో భాగంగా వున్న సామగానాన్ని ప్రత్యక్షంగా, పరోక్షంగా తమతమ కోరికలు తీర్చుకోవటం కోసం చేస్తున్నారు. సూర్యుడి కిరణాలన్నీ పూర్తిగా ప్రకాశిస్తున్నప్పుడు ఆ సూర్యుణ్ణి 'ఆది' అంటారు. అలాంటి సూర్యుడి మీద పక్షులన్నీ ఆధారపడి ఉన్నాయి. ఆ 'ఆది'లో భాగంగా వున్న సామగానబలంతో పక్షులన్నీ ఆకాశంలో ఎగరగలుగుతున్నాయి. మధ్యాహ్నకాలంలో ప్రకాశించే సూర్యుణ్ణి 'ఉద్గీధం' అంటారు. ఈ మధ్యాహ్న సూర్యుడి ఆకారం మీద దేవతలంతా ఆధారపడి వున్నారు. ఉద్గీధంలోని భాగాలైన సామాలని గానంచేసి దేవతలందరూ ప్రజాపతి (బ్రహ్మ) పుత్రులుగా వెలుగొందుతున్నారు. మధ్యాహ్నం తరువాత ప్రకాశించే సూర్యుణ్ణి 'ప్రతీహారం' అంటారు. ఈ ప్రతీహార రూపంలో వున్న సూర్యుడి మీద గర్భంలోని పిండాలు ఆధారపడి వున్నాయి. ప్రతీహారంలో భాగమైన సామాలవలన గర్భంలో వున్న పిండాలు క్రింద పడిపోకుండా రక్షించబడుతున్నాయి.

మం.శ్లో॥ అథ యదూర్ధ్వ మపరాహ్ణోత్ ప్రాగ స్తమయా త్స ఉపద్రవ స్తదస్యారణ్యా అన్వాయత్తా స్తస్మాత్తే పురుషం దృష్ట్వా కక్షగ్ం శ్వ భ్రమిత్వప ద్రవన్తి, ఉపద్రవభాజినో హ్యేతస్య సామ్నః (7) అథ యత్ ప్రథమా స్తమితే తన్నిధనం తదస్య

పితరో న్యాయత్తా స్తస్మా త్తాన్నిదధతి నిధన భాజినో హ్యేతస్య సామ్న ఏవం ఖల్వ ముమాదిత్యం సప్తవిధం సామోపాస్తే ॥ (8)

సూర్యుడు తాను అస్తమించటానికి కొంచెం ముందు వుండే రూపాన్ని 'ఉపద్రవం' అంటారు. ఈ ఉపద్రవ రూపంలో ఉన్న సూర్యుడి మీద క్రూరమృగాలు ఆధార పడివున్నాయి. ఉపద్రవరూపంలో భాగంగా వున్న సామాల వలన ఆ క్రూరమృగాలు శక్తిని కలిగి తమని తాము రక్షించుకోగలుగుతున్నాయి. అస్తమయం అయిన వెంటనే ప్రకాశించే సూర్యుడు (సూర్యకాంతి) 'నిధనం' అని చెప్పబడతాడు. నిధనరూపంలో వున్న ఈ సూర్యుడిమీద పితృదేవతలు ఆధారపడివున్నారు. 'నిధనం'లో భాగంగా వున్న సామాల వలన పిండరూపంలో, పితృదేవతలు పోషించబడుతున్నారు. ఈ విధంగా సప్త విధ సామగానాల అధిపతిగా ప్రకాశించే సూర్యుణ్ణి భావిస్తూ అందరూ గానం చేస్తున్నారు.

ద్వితీయః ప్రపాఠకః - దశమః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ ఖల్వాత్మ సమ్మిత మతిమృత్యు సప్తవిధం సామోపాస్తేత హిఞ్శార్ ఇతి త్వక్షరం ప్రస్తావ ఇతి త్వక్షరం తత్సమమ్(1) ఆది రితి ద్విక్షరం ప్రతిహార ఇతి చతు రక్షరం తత ఇహైకం తత్సమమ్(2) ఉద్గీధ ఇతి త్వక్షరముపద్రవ ఇతిచతు రక్షరం త్రిభిస్త్రిభి స్సమం భవత్వక్షర మతిశిష్యతే త్వక్షరం తత్సమమ్(3) నిధన మితి త్వక్షరం తత్సమమేవ భవతి తాని హవా ఏతాని ద్వావింశతి రక్షరాణి(4) ఏకవింశ త్యాదిత్య మాప్నో త్యేకవింశో వా ఇతో౨ సావా దిత్యే ద్వావింశేన పరమాదిత్యాజ్ఞాయతి తన్నాకం తద్వి శోకమ్(5) ఆప్నోతిహదిత్యస్య జయం పరో హాస్యాదిత్యజయా జ్ఞయోభవతి య ఏత దేవం విద్వా నాత్మసమ్మిత మతిమృత్యు సప్తవిధం సామో పాస్తే సామోపాస్తే(6)

ఈ సప్తవిధ సామగానాన్ని అందరూ శ్రద్ధగా ఉపాసించాలి. ఈ గానంలో అన్ని భాగాలూ సమానంగానే వుంటాయి. ఈ సప్త విధ సామగానం మృత్యువుని కూడా దాటి వెళుతుంది (జయిస్తుంది). ఈ సప్త విధగానం లోని ఏడు అక్షరాలలో 'హిం' కారానికి మూడు అక్షరాలు, ప్రసావానికి-మూడు అక్షరాలు వున్నాయి. కనుక ఈ రెండూ సమాన శక్తి కలిగినవి. 'ఆది'కి రెండక్షరాలు ప్రతీహారానికి నాలుగక్షరాలు వున్నాయి. ప్రతీహారంలోని నాలుగక్షరాలలో ఒక అక్షరాన్ని తీసి 'ఆది'కి చేరిస్తే అప్పుడవి రెండూ సమానశక్తి గలవౌతాయి. ఇక ఉద్గీధానికి

మూడక్షరాలు, ఉపద్రవానికి నాలుగక్షరాలు. వీటిలో ఉపద్రవంలో వున్న నాలుగక్షరాలలో ఒక అక్షరం విభాగం నిమిత్తం ఉన్నది కాబట్టి దాన్ని తీసేస్తే ఈ రెండూ సమానశక్తిగలవి అవుతున్నాయి. వీటిలో చివరిదైన నిధనానికి మూడక్షరాలున్నాయి. కాబట్టి ఇది కూడా మిగతా వాటితో సమానమైన శక్తిగలదౌతుంది. ఈ సప్తవిధగానంలో వున్న మొత్తం అక్షరాలు 22. ఎవరు ఈ 22 అక్షరాలనీ తెలుసుకుని సప్తవిధ సామగానాన్ని చేస్తారో, వారు సిరిసంపదల్ని పొందుతారు. ఈ సామంలోవున్న భాగాలన్నీ సమానంగానే వుంటాయి. ఈ సప్త విధసామగానంలో వున్న 21 అక్షరాలు సూర్యుణ్ణి చేరుస్తాయి. ఈ లోకంనుంచి, ప్రకాశించే సూర్యుడి వరకూ 21 అక్షరాలున్నాయి. 22అక్షరం సూర్యుడికన్నా పైన వున్న లోకానికి చెందింది. సూర్యుడిపైనున్న ఆ దేవలోకం అంతా ఆనందమే శోకమన్నదే అక్కడ లేదు. సప్తవిధ సామగానాన్ని చేసేవారు ఆ దేవలోకాన్ని అంతకన్నా పైనున్న దివ్యలోకాల్ని పొందుతారు.

ద్వితీయః ప్రపాఠకః - ఏకాదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ మనో హిజ్ఞారో వాక్ ప్రస్తావశ్చక్షురుద్గ్రీధః శ్రోత్రం ప్రతిహారః ప్రాణో నిధన మేత ధ్గాయత్రం ప్రాణేషు ప్రోతమ్ (1)స య ఏవ మేత ధ్గాయత్రం ప్రాణేషు ప్రోతం వేద ప్రాణీభవతి సర్వమాయురేతి జ్యోగ్జీవతి మహాన్వ్రజయా పశుభిర్భవతి మహాన్కీర్త్యా మహా మనాః స్యా త్త ద్వితమ్ (2)

మనస్సుని 'హిం' కారంగా, వాక్కుని 'ప్రస్తావంగా', 'కళ్ళ'ని ఉద్గీధంగా, 'చెవుల్ని' ప్రతిహారంగా, ప్రాణాన్ని 'నిధనం'గా, ప్రాణేంద్రియాలలో సంచరించే గాయత్రిని 'సామం'గా భావించాలి. ఎవరైతే ఈ విధంగా గాయత్రి సామాన్ని ప్రాణేంద్రియంలో సంచరించేదిగా తెలుసుకుని ఉపాసిస్తారో, వారికి అన్ని ఇంద్రియాలు తగిన శక్తిని కలుగచేసి పూర్ణాయుర్ధాయాన్ని ఇస్తాయి. సకలశుభాలు, మంచి సంతానం, పశుసంపద వారికి లభిస్తుంది. అంతేకాదు మంచి కీర్తి ప్రతిష్ఠలు కూడా వారిని వరిస్తాయి.

ద్వితీయః ప్రపాఠకః - ద్వాదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అభిమన్థతి స హిజ్ఞారో ధూమో జాయతే సప్రస్తావో జ్వలతి స ఉద్గీధో॥
జ్ఞారా భవంతి స ప్రతిహోర ఉపశామ్యతి తన్నిధనం సం శామ్యతి తన్నిధన మేతద్రథంతర
మగ్నో ప్రోతమ్॥ (1) స య ఏవ మేత ద్రథ త్తర మగ్నో ప్రోతం వేద బ్రహ్మ వర్ష స్యన్నాదో
భవతి సర్వమాయు రేతి జ్యోగ్జీవతి మహాన్ ప్రజయా పశుభిర్భవతి మహానీర్త్యా న
ప్రత్యజ్ఞగ్ని మాచమే న్న నిష్ఠీవే తద్వ్యతమ్॥ (2)

ఆరణి కట్టెల్ని అగ్నికోసం మధించటాన్ని 'హిం' కారంగా, పొగపుట్టటాన్ని
'ప్రస్తావం'గా, జ్వాలపైకి లేవటాన్ని 'ఉద్గీధం'గా విస్ఫులింగాలలో జ్వాల
విస్తరించటాన్ని 'ప్రతిహోరం'గా, అగ్ని ఉపశమించ(చల్లారటాన్ని)టాన్ని 'నిధనం'గా,
అగ్నిలో ఉద్భవించేదానిని 'రథంతర సామం'గా భావించాలి. ఈ విధంగా అగ్నిలో
ఉద్భవించే ఈ రథంతర సామం గురించి తెలుసుకుని ఎవరు దాన్ని శ్రద్ధగా
ఉపాసిస్తారో(గానం చేస్తారో)వారు బుద్ధిబలంతో వెలుగొందుతారు. మంచి జీర్ణశక్తి
కలిగి వుంటారు. పూర్ణాయుర్ధాయం వారికి లభిస్తుంది. సత్సంతానం పశుసంపద,
మంచికీర్తి వారికి లభిస్తుంది. అగ్నిని ఎంతో పవిత్రంగా వ్రేల్చటమే వారికి వ్రతదీక్ష.

ద్వితీయః ప్రపాఠకః - త్రయోదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఉపమన్తయతే స హింకారో జ్ఞపయతే స ప్రస్తావః స్త్రియా సహ శేతే స
ఉద్గీధః ప్రతిస్త్రీంసహ శేతే స ప్రతిహోరః, కాలం గచ్ఛతి తన్నిధం పారం గచ్ఛతి తన్ని ధనమేత
ద్వామదేవ్యం మిథునే ప్రోతమ్॥ (1) స య ఏవ మేత ద్వామదేవ్యం మిథునే ప్రోతం వేద
మిథునీభవతి, మిథునా న్మిథునాత్ ప్రజాయతే సర్వ మాయురేతి జ్యోగ్జీవతి మహాన్
ప్రజాయా పశుభి ర్భవతి మహా నీర్త్యా న కాఞ్చన పరిహారే తద్వ్యతమ్॥ (2)

పురుషుడు స్త్రీకి సంకేతం ఇవ్వటాన్ని 'హిం'కారంగా, వస్త్రాలు ఆభరణాలు
ఇచ్చి ఆమెని ప్రసన్నురాలిగా చేసుకోవటాన్ని 'ప్రస్తావం'గా, వారిద్దరూ కలిసి
పడుకోవటాన్ని 'ఉద్గీధం'గా, ఆ స్త్రీకి పురుషుడు అభిముఖుడవటాన్ని (దగ్గరగా
చేరటాన్ని) ప్రతిహోరంగా, మైథునం ద్వారా సుఖాన్ని పొందటాన్ని 'నిధనం'గా,
వామదేవసామం అనేది ఆ మిథునం నుంచి పుట్టినదిగా భావించాలి. ఈవిధంగా
ఎవరు తెలుసుకుంటారో వారు ఉత్తమదంపతులుగా సత్సంతానాన్ని పొందుతారు.

సంపూర్ణ ఆయురార్థయంతో జీవిస్తారు. మంచి కీర్తి, పశుసంపద కలిగి వుంటారు. ఇతర స్త్రీలని ఇతరుల ధనాన్ని ఏమాత్రం ఆశించకుండా జీవించటమే వారి వ్రతం.

ద్వితీయః ప్రపారకః - చతుర్థః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఉద్యన్ష్టింకార ఉదితః ప్రస్తావో మధ్యన్దిన ఉద్గీఢో^౨ పరాహ్ణాః ప్రతిహారో^౩ స్తంభాన్నిధన మేతద్బృహదాదిత్యే ప్రోతమ్, (1) స య ఏవమేతద్ బృహదాదిత్యే ప్రోతం వేద తేజస్వ్యన్నాదో భవతి సర్వమాయు రేతి జ్యోగ్జీవతి మహాన్ ప్రజయా పశుభి ర్భవతి మహాస్కీర్త్యా తపంతం న నిన్దే తద్ వ్రతమ్ ॥ (2)

ఉదయించే సమయంలో కనిపించే సూర్యుడిని 'హిం'కారంగా, ఉదయించిన తరువాత కనిపించే సూర్యుణ్ణి 'ప్రస్తావం'గా మధ్యాహ్న కాలంలో ప్రకాశించే సూర్యుణ్ణి 'ఉద్గీఢం'గా, మధ్యాహ్న తరువాత కనిపించే సూర్యుణ్ణి ప్రతిహారంగా, అస్తమయం సమయంలో ఉండే సూర్యుణ్ణి 'నిధనం'గా, భావించాలి ఇక్కడ చెప్పినవన్నీ 'బృహత్సామం'లో చెప్పిన విషయాలు. ఎవరైతే ఈ విషయాన్ని తెలుసుకుంటారో వారు మంచి సంతానాన్ని, పశుసంపదని కీర్తిప్రతిష్ఠల్ని పొందుతారు. ఈ విషయాల్ని ఎప్పుడూ నిందించకుండా వుండటమే వారి వ్రతం. ఈ వ్రతాన్ని పాటించిన వారు. మంచి తేజస్సుతో, మంచి ఆహార సమృద్ధికలిగి, దీర్ఘాయుర్ధాయాన్ని పొందుతారు.

ద్వితీయః ప్రపారకః - పంచదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అబ్రాణి సంప్లపన్తే సహింకారో మేఘో జాయతే స ప్రస్తావో వర్షతి స ఉద్గీఢో విద్యోతతే స్తనయతి స ప్రతిహార ఉద్భృష్ణోతి తన్నిధన మేతద్వైరూపం పర్జన్యే ప్రోతమ్, (1) స య ఏవ మేతద్వై రూపం పర్జన్యే ప్రోతం వేద విరూపాంశ్చ సురూపాంశ్చ పశూనవరున్ధే సర్వ మాయురేతి జ్యోగ్జీవతి మహాన్ ప్రజయా పశుభిర్భవతి మహాస్కీర్త్యా వర్షంతం న నిన్దే తద్ వ్రతమ్ ॥ (2)

ఆకాశంలో ఒక చోట చేరిన తెల్లని మబ్బుల్ని 'హిం'కారంగా, వర్షం కురవటానికి సిద్ధంగా వున్న నీలి మేఘాల్ని 'ప్రస్తావం'గా, వర్షం కురిపిస్తున్న మబ్బుల్ని 'ఉద్గీఢం'గా, ఉరుములు, మెరుపులతో వున్న మేఘాల్ని 'ప్రతిహారం'గా, వర్షం కురిసిన తరువాత నిలబడ్డ మేఘాలని 'నిధనం'గా, భావించాలి.

ఇది మేఘాలకి సంబంధించిన వైరూప సామగానం. ఎవరైతే ఇక్కడ చెప్పిన, వర్షమేఘాలకు సంబంధించిన, వైరుపసామగానాన్ని చేస్తారో, వారు పశ సంపదతో, సత్సంతానంతో, కీర్తి ప్రతిష్ఠలతో సమృద్ధిగా వుంటారు. దీర్ఘకాలం జీవిస్తారు. వారికి మేఘాలలో ఎలాంటి దోషాన్ని చూడకుండా వుండటమే వ్రతం. ఇక్కడ మేఘాలనేవి ఆకాశంలో వివిధ రూపాలుగా, వివిధ రంగుల్లో కనిపించటం వల్ల దాన్ని “దాన్ని” వైరూప సామగానం అని వర్ణించారు.

ద్వితీయః ప్రపాఠకః - షోడశః ఖండః

మం.శ్లో॥ వసంతో హింకారో గ్రీష్మః ప్రస్తావో వర్షా ఉద్గీధ శరత్ ప్రతిహారో హేమంతో నిధన మేత ద్వైరాజ మృతషు ప్రోతమ్(1) స య ఏవ మేత ద్వైరాజ మృతషు ప్రోతం వేద విరాజతి ప్రజయా పశుభిః బ్రహ్మవర్చసేన సర్వ మాయురేతి జ్యోగ్జీవతి మహాన్ ప్రజయా పశుభి ర్భవతి మహానీర్త్యర్హతా న్న నిన్దే తద్ వ్రతమ్ ॥ (2)

ఋతువులపరంగా చెప్పాలంటే ! వసంవత్సరపుని ‘హిం’ కారంగా, గ్రీష్మ ఋతువుని ‘ప్రస్తావం’గా వర్షఋతువుని ‘ఉద్గీధం’గా, శరదృతువుని ‘ప్రతిహారం’గా, హేమంత ఋతువుని నిధనంగా భావించాలి. ఋతువులకి సంబంధించిన ‘వైరాజసామగానం’ అని దీన్ని అంటారు. ఈ విధంగా ఋతువుల్లో భాగంగా చెప్పి ఈ వైరాజ సామగానం గురించి తెలుసుకుని ఎవరైతే ఆ గానాన్ని చేస్తున్నారో వారు మంచి సంతానాన్ని సంపదని ఆయురారోగ్యాలని కలిగి, దీర్ఘకాలం జీవిస్తారు. వారికి మంచి బుద్ధిబలం కూడా వుంటుంది. ఋతుధర్మాలలో ఎలాంటి దోషాల్ని చూడకుండా వుండటమే వారి వ్రతం.

ద్వితీయః ప్రపాఠకః - సప్తదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ పృథివీ హిజ్ఞారో- న్తరిక్షం ప్రస్తావో ద్యౌరుద్గీధో దిశః ప్రతిహార స్సముద్రో నిధన మేతా శ్శక్వర్యో లోకేషు ప్రోతాః(1) స య ఏవ మేతా శ్శక్వర్యోలోకేషు ప్రోతా వేద లోకీ భవతి సర్వ మాయురేతి జ్యోగ్జీవతి మహాన్ ప్రజయా పశుభి ర్భవతి మహానీర్త్యా లోకాన్ న నిన్దే తద్ వ్రతమ్ (2)

భూమిని ‘హిం’కారంగా, ఆకాశాన్ని ‘ప్రస్తావం’గా, స్వర్గాన్ని ‘ఉద్గీధం’గా, దిక్కుల్ని ‘ప్రతిహారం’గా, సముద్రాన్ని ‘నిధనం’గా, ‘లోకాలలో వున్నదాన్ని ‘శక్వరీ

సామ గానం'గా భావించాలి. ఎవరైతే లోకాలకి సంబంధించిన ఈశక్వరీ సామగానాన్ని శ్రద్ధగా ఉపాసిస్తారో, వారు ఈ లోకంలో సకల సంపదల్ని పొంది సంపూర్ణంగా జీవితాన్ని ఆనందంతో గడుపుతారు. మంచి సంతానం, మంచికీర్తి పశుసంపదతో జీవిస్తారు. వీరికి లోకాలలో ఎలాంటి దోషాన్నీ చూడకపోవటమే వ్రతం.

ద్వితీయః ప్రపాఠకః - అష్టాదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అజా హిజ్ఞారోఽవయః ప్రస్తావో గాన ఉద్గీధోఽశ్వాః ప్రతిహారః పురుషో నిధన మేతా రేవత్యః పశుషు ప్రోతాః(1) స య ఏవ మేతా రేవత్యః పశుషు ప్రోతావేద పశుమాన్థవతి సర్వ మాయు రేతి జ్యోగ్భీవతి మహాన్ ప్రజయా పశుభి ర్భవతి మహాన్కీర్త్యా పశూ న్ననిన్దే తద్ వ్రతమ్॥ (2)

మేకల్ని 'హిం' కారంగా, గొర్రెల్ని 'ప్రస్తావం'గా ఆవుల్ని 'ఉద్గీధం'గా, గుర్రాల్ని ప్రతిహారంగా, మానవుణ్ణి 'నిధనం'గా, పశువులకి సంబంధించిన దానిని 'లేవతీ సామగానం'గా భావించాలి. ఎవరైతే పశుసంతతికి చెందిన ఈ 'లేవతీ సామగానాన్ని' శ్రద్ధగా చేస్తారో, వారికి పశుసంపద సమృద్ధిగా లభిస్తుంది. పూర్ణాయుర్ధాయంతో వారు జీవిస్తారు. మంచి సంతానం, కీర్తి ప్రతిష్ఠలు వారికి కలుగుతాయి. వారికి పశువులలో ఎలాంటి దోషం ఎంచకపోవటమే వ్రతం.

ద్వితీయః ప్రపాఠకః - ఏకోన వింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ లోమ హిజ్ఞాః స్వక్ ప్రస్తావో మాంసముద్గీధోఽస్థి ప్రతిహారో మజ్జా నిధన మేత ద్యజ్ఞాయజ్ఞీయ మజ్గేషు ప్రోతమ్(1) స య ఏవ మేత ద్యజ్ఞాయజ్ఞీయమజ్గేషు ప్రోతం వేదాజ్ఞీభవతి నాజ్గేన విహార్యతి సర్వ మాయు రేతి జ్యోగ్భీవతి మహాన్ ప్రజయా పశుభి ర్భవతి మహాన్కీర్త్యా సంవత్సరం మజ్జేజ్ఞో నాశ్నీయా తద్వ్రతం మజ్జేజ్ఞో నా శ్నీ యా దితి వా॥ (2)

మానవుల శరీరంమీద వుండే రోమాలు వెంట్రుకలు 'హిం'కారంగా, చర్మాన్ని 'ప్రస్తావం'గా, మాంసాన్ని 'ఉద్గీధం'గా, ఎముకల్ని 'ప్రతీహారం'గా మజ్జని నిధనంగా, శరీరంలోని అవయవాలకి సంబంధించిన దానిని 'యజ్ఞాయజ్ఞీయ సామగానం'గా భావించాలి. ఎవరైతే మానవుడి శరీర అవయవాలకి సంబంధించిన

ఈ “యజ్ఞాయజ్ఞీయ సామగానం” గురించి తెలుసుకుని శ్రద్ధగా దాన్ని ఉపాసిస్తారో, వారు మంచి దేహాన్ని ఇంద్రియ పటుత్వాన్ని కలిగివుంటారు. పూర్ణాయుర్ధాయంతో జీవిస్తారు. మంచి సంతానం, పశుసంపద, కీర్తి ప్రతిష్ఠలు వారికి కలుగుతాయి. వారు ఒక సంవత్సరం పాటు లేదా జీవితాంతం మత్స్య మాంసాల్ని తినకుండా వుండే వ్రతాన్ని అవలంబిస్తారు.

ద్వితీయః ప్రపాఠకః - వింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అగ్నిర్విజ్ఞానో వాయుః ప్రస్తావ ఆదిత్య ఉద్గీధో నక్షత్రాణి ప్రతిహార శ్చన్తమా నిధన మేత ద్రాజనం దేవతాసు ప్రోతం । సయ ఏన మేతద్రాజనం దేవతాసుప్రోతం వేదైతాసా మేవ దేవతానాం స లోకతాం సార్జితాం సాయుజ్యం గచ్ఛతి సర్వ మాయురేతి జ్యోగ్జీవతి మహాన్ ప్రజయా పశుభి ర్భవతి మహాన్కీర్త్యా బ్రాహ్మణా న్న నిన్దే తద్వ్యతమ్॥ (2)

అగ్నిని ‘హిం’కారంగా, వాయువుని ‘ప్రస్తావం’గా సూర్యుణ్ణి ‘ఉద్గీధం’గా, నక్షత్రాల్ని ‘ప్రతిహారం’గా చంద్రుణ్ణి ‘నిధనం’గా, దేవతలకి సంబంధించిన దీనిని ‘రాజససామగానం’గా తెలుసుకోవాలి. ఎవరైతే ఈ విధంగా దేవతలకి సంబంధించిన సామగానాన్ని గురించి తెలుసుకుంటారో, వారు ఈ లోకంలోనే నివసిస్తూ దేవతలలాగా సకల సుఖభోగాలు అనుభవిస్తారు. లేదా ఆ దేవాత్మలలో లీనమైపోతారు. పూర్ణాయుర్ధాయంతో జీవిస్తూ మంచి సంతానం, పశుసంపద, కీర్తి ప్రతిష్ఠలతో తులతూగుతారు. వీరు బ్రాహ్మణులలో ఎలాంటి దోషాన్ని చూడకుండా వుండే వ్రతాన్ని అవలంబిస్తారు.

ద్వితీయః ప్రపాఠకః - ఏకవింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ త్రయీ విద్యా హిజ్ఞాన స్త్రయ ఇమే లోకా స్స ప్రస్తావోఽగ్ని ర్వాయు రాదిత్య స్స ఉద్గీధో నక్షత్రాణి వయాంసి మరీచయ స్స ప్రతిహార స్సర్వా గన్ధర్వాః పితర స్తన్నిధన మేత త్సామ సర్వస్మిన్ ప్రోతమ్॥(1) స య ఏవ మేత త్సామ సర్వస్మిన్ ప్రోతం వేద సర్వం హ భవతి (2) త దేష శ్లోకః, యాని పఞ్చధా త్రీణి, త్రీణి తేభ్యో న జ్ఞాయః పర మన్య దస్తి (3) య స్తద్వేద సవేద సర్వం సర్వా దిశో బలి మస్మై హరన్తి, సర్వ మస్మీ త్యుపాసీత తద్ వ్రతం, తద్ వ్రతం ॥

త్రయీవిద్య అని చెప్పబడే ఋగ్వేదం, యజుర్వేదం సామవేదం అనే మూడు వేదాలని 'హిం'కారంగా, మూడులోకాలని (స్వర్గ, మర్త్య, పాతాళ) 'ప్రస్తావం'గా, అగ్ని, వాయువు, సూర్యుడు అనే ముగ్గురి 'ఉద్గీధం'గా, నక్షత్రాలు, పక్షులు, సూర్యకిరణాలు ఈ మూడిటినీ 'ప్రతిహారం'గా, నాగులు, గంధర్వులు, పితృదేవతలు ఈ ముగ్గురినీ 'నిధనం'గా భావించాలి. ఇది అందరికీ సంబంధించిన సామగానం. అన్ని వస్తువులకీ సంబంధించిన ఈ సామగానాన్ని ఎవరు శ్రద్ధగా ఉపాసిస్తారో, వారికి సకల సంపదలు కలుగుతాయి. ఈ సామగానానికి సంబంధించిన మంత్రాలు ఐదువిధాలుగా, మూడు భాగాలుగా వున్నాయి. ఈ పదిహేను (5×3) రకాల సామగానానికి మించింది మరొకటిలేదు. ఈ విషయాన్ని తెలుసుకున్నవారు సర్వజ్ఞులుగా గుర్తించబడతారు. దిక్కులన్నీ వీరికి సాయం చేస్తాయి. "ఈ సర్వంలో (ప్రపంచంలో) నేనున్నాను" అని ధ్యానం చేయటమే వీరి వ్రతం.

ద్వితీయః ప్రపారకః - ద్వావింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ వినర్ది సామ్నో వృణేపశవ్య మి త్యగ్నే రుభీథోఽనిరుక్తః ప్రజాపతే ర్ని రుక్త సోమస్య మృదుశ్లక్ష్యం వాయో శ్లక్ష్యం బలవ దిన్తస్య క్రౌఞ్చం బృహస్పతే రప ధ్వాంతం వరుణస్యతా స్సర్వానేవోపసేవేత వారుణం త్వేవ వర్జయేత్ (1) అమృతత్వం దేవేభ్య ఆగాయా నీ త్యాగాయేత్ స్వధాం పితృభ్య ఆశాం మను ష్యేభ్య స్త్రీణోదకం పశు భ్యః స్వర్గం లోకం యజమానాయా న్న మాత్మన ఆగాయా నీత్యేతాని మనసా ధ్యాయ న్న ప్రమత్తః స్తువీత॥ (2)

కొందరు సామవేద పండితుల అభిప్రాయం ప్రకారం పశుసంపద లభించటం కోసం ఈక్రింద చెప్పిన విధంగా సామగానాన్ని చేయాలి. అగ్ని కోసం ఉద్గీధాన్ని, ప్రజాపతికోసం 'అనిరుక్తా'న్ని, చంద్రుడికోసం 'నిరుక్తా'న్ని, వాయువు కోసం మృదు కరినాన్ని, ఇంద్రుడికోసం మృదు, బలాన్ని, బృహస్పతికోసం క్రౌంచపక్షులలాగా వరుణుడి కోసం తక్కువ ధ్వనితో, సామాలని గానం చేయాలి. ఇవన్నీ సాధన చేసి చేయాలి. వరుణుడి కోసం ప్రత్యేకంగా సాధన చెయ్యక్కరలేదు. ఈ సామగానాన్ని "ఈ గానం చేయటం ద్వారా నాకు

దేవతల అనుగ్రహం కలిగి అమరత్వం ప్రాప్తించాలి” అని సంకల్పిస్తూ గానం చేయాలి. ఈ సామగానాన్ని చేయటం వల్ల “దేవతలకి అమృతం, పితృదేవతలకి భోజన తృప్తి, మానవులకి కోరిన కోరికలు నెరవేరటం, పశువులకి మంచిగడ్డి, నీరు లభించటం, యజమానికి స్వర్గలోకప్రాప్తి, గానం చేసిన నాకు మంచి ఆహారం లభించాలి” అని సంకల్పిస్తూ సామగానాన్ని శ్రద్ధగా చేయాలి.

మం.శ్లో॥ సర్వే స్వరా ఇన్ద్రస్యాత్మానః సర్వ ఊష్యాణః ప్రజాపతే రాత్మానః సర్వే స్పర్శా మృత్యో రాత్మానస్తం యది స్వరేషూపాలభే తేన్ద్రం శరణం ప్రపన్నో భూవం సత్త్వా ప్రతివక్ష్యతీత్యేనం బ్రూయాత్ (3) అథ యద్యేన మూష్మ సూపాలభేత ప్రజాపతింశరణం ప్రపన్నో భూవం సత్త్వాప్రతిపే క్ష్యతీ త్యేనం బ్రూయా దథ యద్యేనం స్పర్శేషూపాలభేత మృత్యుం శరణం ప్రపన్నో భూవం స త్త్వా ప్రతిధక్ష్యతీత్యేనం బ్రూయాత్ (4) సర్వే స్వరా ఘోషవన్తో బలవన్తో వక్తవ్యా ఇన్ద్రేబలం దదా నీతి సర్వ ఊష్యాణో గ్రస్తా అనిరస్తా వివృతా వక్తవ్యాః ప్రజాపతేరాత్మానం పరిదదానీతి సర్వే స్పర్శా లేశేనానభినిహితా వక్తవ్యా మృత్యో రాత్మానం పరిహరాణీతి॥ (5)

సామగానంలోవున్న స్వరాలన్నీ ఇంద్రుడి రూపాలు అన్ని ఊష్మాలూ ప్రజాపతిరూపాలు - ఇందులోని అన్ని స్పర్శలు (స్పర్శాక్షరాలు) మృత్యుదేవత స్వరూపాలు. వీటిలో స్వరగానంలో ఎవరైనా దోషాలు గుర్తించి హెచ్చరిస్తే “నేను ఇంద్రుణ్ణి శరణువేడుకుని గానం చేసాను. కనుక ఇంద్రుడే దీనికి సమాధానం చెప్పాలి” అని అనాలి. అలాగే ఊష్మాలలో ఎవరైనా దోషాల్ని ఎంచిచూపితే “నేను ప్రజాపతిని శరణు వేడుకొన్నాను. దీనికి సమాధానం ఆయనే చెప్పాలి” అని అనాలి. స్పర్శలో ఎవరైనా తప్పుల్ని చూపిస్తే “నేను మృత్యుదేవతని శరణుకోరాను. కనుక దోషాలు చూపిన నిన్ను మృత్యుదేవత దహిస్తుంది! అని చెప్పాలి. అన్ని రకాల స్వరాలనీ స్పష్టంగా, బలంగా ఉచ్చరిస్తూ గానం చేయాలి. ఇంద్రుడికి మంచి శక్తికలగాలి. అన్ని ఊష్మాలనీ అగ్రస్తంగా, అనిరస్తాలుగా, వివృతాలుగా భావిస్తూ ఉచ్చరించాలి. “ప్రజాపతికి, నా ఆత్మని సమర్పిస్తున్నాను.” అన్ని స్పర్శల్నీ నిదానంగా, ఒక్కో అక్షరం స్పష్టంగా, కలిసి పోకుండా జాగ్రత్తపడుతూ గానం చేయాలి. “మృత్యుదేవత నుంచి నేను రక్షించబడాలి” అని భావిస్తూ సామగానాన్ని చేయాలి.

ద్వితీయః ప్రపాఠకః - ద్వాపింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ త్రయో ధర్మ స్కన్ధా యజ్ఞోఽధ్యయనం దాన మితి ప్రథమ స్తప ఏవ ద్వితీయో బ్రహ్మచార్యా చార్యకులవాసీ తృతీయో త్యంత మాత్మాన మాచార్యకులే వసాదయ స్సర్వ ఏతే పుణ్యలోకా భవంతి బ్రహ్మసంస్థో మృతత్వ మేతి (1) ప్రజాపతిర్లోకా నభ్యతపత్తేభ్యో భితప్తేభ్య స్త్రయీ విద్యా సమ్ప్రాప్తవత్తా మభ్యతపత్తస్యా అభితప్తాయా ఏత న్యక్షరాణి సంప్రాప్తవంత భూర్భువఃస్వరితి (2) తా న్యభ్యతప త్తేభ్యో భిత ప్తేభ్య ఓఙ్కారస్సంప్రా స్రవత్త ద్యథాశంకునా సర్వాణి వర్ణాని సంతృణ్ణా న్యేవ మోంకారేణ సర్వావాక్ స న్తృణ్ణా ఓంకార ఏ వేదం సర్వమోంకార ఏవేదం సర్వమ్ (3)

యజ్ఞానికి సంబంధించిన ధర్మాలు మూడు రకాలుగా వుంటాయి.

1. అధ్యయనం, దానం, 2. బ్రహ్మచర్యం, 3. గురుకులవాసం, గురుసేవ. వీటిలో మొదటి ధర్మాన్ని ముందుగా ఆచరించాలి. తరువాత క్రమంగా మిగిలిన ధర్మాలన్నీ ఆచరించాలి. వీటిని శ్రద్ధగా ఆచరించటం వల్ల పుణ్యలోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. బ్రహ్మలోకంలో మంచిపదవి లభిస్తుంది. పూర్వం ప్రజాపతి (బ్రహ్మ) అన్నిలోకాల్ని సృష్టించాడు. ఆ లోకాల నుంచి త్రయీ విద్య అనే వేదాల్ని సృష్టించాడు. తిరిగి ఆ వేదాలనుంచి భూః, భువః, సువః అనే అక్షరాల్ని సృష్టించాడు. ప్రజాపతి ఈ అక్షరాల్ని భావనచేయగా, దాని నుంచి 'ఓం'కారం పుట్టింది. అక్షరాలలోని జీవకణాలన్నీ ఆ అక్షరం అంతా వ్యాపించినట్టు, 'ఓం'కారం అన్ని అక్షరాలలో వ్యాపించింది. అందుకే ఈ సర్వస్వం 'ఓం'కారంగా వున్నది.

ద్వితీయః ప్రపాఠకః - చతుర్వింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ బ్రహ్మవాదినో వదంతి యద్వసూనాం ప్రాతస్సవనం రుద్రాణాం మాధ్యన్తినం సవన మాదిత్యానాం చ విశ్వేషాం చ దేవానాం తృతీయ సవనమ్ (1) క్వతర్హియాజమానస్య లోక ఇతి సయస్తన్న విద్యాత్కథం కుర్యా దథ విద్యాన్ముర్యాత్ (2) పూరాప్రాతరను వాక సోమపాకరణా జ్ఞఘనేన గార్హపత్యసోమదజ్ఞుఖ ఉపవిశ్వ సవాసవం సామాభిగాయతి (3) లో 3కద్వారమ పావా 3 ర్జ్వా 3-3 పశ్యేమత్వా వయంరా 3-3-3-3-3 హుం 3 అ3-3జ్యా3యో3 ఆ3-2-1-1-1ఇతి (4) అథ జుహోతి నమో గ్నయే పృథివీక్షితే లోకక్షితే లోకం మే యజమానాయ విన్దైషవై యజ మానస్య లోక ఏతాస్మి (5)

వసువుల కోసం ఉదయకాల సవనాన్ని, రుద్రుల కోసం మధ్యాహ్నకాల సవనాన్ని, ఆ సూర్యుడు, విశ్వే దేవతల కోసం సాయంకాల సవనాన్ని (యజ్ఞాన్ని) చేయాలని బ్రహ్మవేత్తలు చెబుతున్నారు. అసలు యజమాని లోకం అనేది ఎక్కడుంది? యజ్ఞ విధానం తెలియనివారు యజ్ఞాన్ని ఎలా చేయాలి? అంటే, యజ్ఞవిధుల్ని సరిగ్గా తెలుసుకున్న తరువాతే ఈ యజ్ఞాల్ని చేయాలి. ఉదయకాల సవనాన్ని (యజ్ఞాన్ని) ప్రారంభించటానికి ముందే యజమాని గార్హ పత్యాగ్నికి పక్కగా కూర్చుని ఉత్తర దిక్కుని చూస్తూ వసువుల గురించి సామగానం చేయాలి. “ఓ అగ్నిదేవా! ఈ లోకాలకి ద్వారాలని తెరువు. భూలోక రాజ్యాన్ని పొందటానికి నీ దర్శనం కావాలి.” అని అంటూ తరువాత మంత్రాలతో ఆహుతుల్ని సమర్పించాలి. భూలోకంలో నివసిస్తున్న అగ్ని దేవుడికి నమస్కారం. ఓం అగ్నిదేవా యజ్ఞానికి యజమానిగా వున్న నాకు నీ దర్శనాన్ని ప్రసాదించు. నీ స్థానాన్ని నేను పొందాలి. నా జీవితం ముగిసిన తరువాత కూడా యజమానిగా నేను ఇక్కడికి రావాలి.

మం.శ్లో॥ అత్ర యజమానః పరస్తా దాయుషః స్వాహా పజహి పరిషు మి త్యుక్తోత్తిష్ఠతి తస్మై వసవః ప్రాతస్పవనం సంప్రయచ్ఛంతి (6) పురా మాధ్యన్ధినస్య సవనస్సోపాకరణా జ్ఞానా నాగ్నీ భ్రీయ సోదఙ్ముఖ ఉపవిశ్య సరౌద్రం సామాభి గాయతి (7) లోక ద్వారమపావా3 ర్ణా 3-3 పశ్యేమ త్వావయం వైరా 3-3-3-3-3 హుం 3 ఆ 3-3 జ్యా3యో3 ఆ3-3-1-1-1 ఇతి (8) అథజుహోతి నమో వాయవే న్తరిక్షక్షితే లోకక్షితే లోకం మే యజమానాయ విన్దేషవై యజమానస్య లోకపితాస్మి॥ (9)

నాకు దీర్ఘాయువు కావాలి అని అంటూ యజమాని యజ్ఞం ముగించి లేవాలి. ఈ విధంగా యజమాని యజ్ఞం చేయటం వల్ల ‘వసుదేవతలు’ ఉదయ సమయంలో యజమాని కోరికల్ని తీరుస్తారు. ఇక మధ్యాహ్నం సవన(యజ్ఞం) ప్రారంభించటానికి ముందు యజమాని ఆగ్నేధ్రీయాగ్నికి ప్రక్కనే కూర్చుని ఉత్తరదిక్కుని చూస్తూ రుద్రుల గురించి సామగానాన్ని చేయాలి. “ఓ అగ్నిదేవా! ఆకాశద్వారాలు తెరువు. మేము, నిన్ను దర్శించాలి. ఆకాశం అందాలని చూడాలి.” అని అంటూ మంత్రాలతో హవిస్సులు సమర్పించాలి.” ఆకాశంలో నివసించే వాయుదేవా! నీకు నమస్కారం. స్వామీ నాకు నీ స్థానాన్ని ప్రసాదించు.

ఈ యజ్ఞ యజమానినైన నేను నిన్ను చేరుకోవాలి. ఈ నా జీవితం ముగిసిన తరువాత కూడా తిరిగి నేను యజమానిగానే పుట్టాలి. (ఈ మంత్రంలో చెప్పిన అంకెలు సామాన్ని ఎన్ని మాత్రలు ఉచ్చరించాలో తెలియచేసేవి)

మం.శ్లో॥ అత్ర యజమానః పరస్మా దాయుషః స్వాహా అపజహి పరిషు మిత్సుక్ష్వోత్తిష్ఠతి తస్మై రుద్రా మాధ్యన్ధినం సవనం సంప్రయచ్ఛన్తి (10) పురాత్యతీయ సవన సోమపాకరణాజ్ఞాఘనే నాహవనీయసోమదఙ్ముఖ ఉపవిశ్య స ఆదిత్యం స వైశ్వదేవం సామాభిగాయతి (11) లోకద్వారమపావా3ర్ణా 3-3 వశ్యేషు త్వావయగ్ం స్వారా 3-3-3-3-3 హుం 3 ఆ3-3జ్యా3యో3 ఆ3-2-1-1-1ఇతి ఆదిత్యమ్ (12) అథ వైశ్వదేవం లోక ద్వార మపా వా3ర్ణా-3-3 వశ్యేమత్వాయవగ్ం సామ్రా3-3-3-3-3 హుం 3 ఆ జ్యా3యో3 ఆ3-2-1-1-1ఇతి (13)

ఈ విధంగా మంత్రాన్ని పఠిస్తూ మధ్యాహ్నం యజ్ఞాన్ని ముగించి యజమానిపైకి లేస్తాడు. ఈ యజ్ఞం వల్ల సంతృప్తి చెందిన రుద్రులు యజమాని కోరిన కోరికల్ని తీరుస్తారు. ఇక మూడో యజ్ఞాన్ని ప్రారంభించేముందు యజమాని 'అహవనీయాగ్ని'కి ప్రక్కనే కూర్చుని ఉత్తర దిక్కుని చూస్తూ, ఆదిత్యుల గురించి, విశ్వే దేవతల గురించి, సామగానం చేయాలి. "ఓ అగ్నిదేవా! స్వర్గంలోకం తలుపులు తెరువు-స్వర్గలోక సుఖాలు పొందటానికి మాకు నీ దర్శనం కావాలి." ఆదిత్యులకి సంబంధించిన సామగానం ఇది. "ఓ విశ్వేదేవా! స్వర్గలోక ద్వారాలు తెరువు దేవలోక సుఖాలు పొందటానికి మేము నిన్ను చూడాలి. ఇది విశ్వేదేవతలకి సంబంధించిన సామగానం.

మం.శ్లో॥ అథ జుహోతి నమ ఆదిత్యేభ్యశ్చ విశ్వేభ్యశ్చ దేవేభ్యో దివిక్షిధ్యో లోకక్షిధ్యో లోకం మే యజమానాయ విన్దత (14) ఏషవై యాజమానస్య లోక ఏతా స్మత్ర యజమానః పరస్మా దాయుషః స్వాహా అపహత పరిషు మిత్సుక్ష్వోత్తిష్ఠతి (15) తస్మా ఆదిత్యాశ్చ విశ్వేచదేవాః తృతీయ సవనం, సంప్రయచ్ఛన్త్యేష హ వై యజ్ఞస్య మాత్రాం వేద య ఏవం వేద య ఏవం వేద॥ (16)

ఈ విధంగా యజమాని కోరుకుంటూ మంత్రాలతో ఆహుతుల్ని సమర్పించాలి. స్వర్గలోకంలో భూలోకంలో నివసించే సూర్యులకి నమస్కారం. యజమానినైన నాకు స్వర్గలోక ప్రాప్తిని కలుగచేయండి. ఈ స్థానాన్ని నేను

తప్పకుండా పొందాలి. ఈ జీవితం తరువాత నాకు స్వర్గలోకానికి వెళ్లాలనే కోరిక వుంది. ఇదే స్వర్గద్వారం” అని అంటూ యజ్ఞాన్ని ముగించి యజమానిపైకి లేవాలి. ఆ యజమానికి ఆదిత్యులు, విశ్వేదేవతలు కలిసి సకలభోగాల్ని ప్రసాదిస్తారు. ఇలా ఈ యజ్ఞానికి సంబంధించిన విధులన్నీ యజమాని తెలుసుకుని వుండాలి.

తృతీయః ప్రపాఠకః - ప్రథమః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఓమ్. అసౌ వా ఆదిత్యో దేవ మధుతస్య ద్యౌ రేవ తిరశ్చీన వంశోఽన్తరిక్ష మపూపో మరీచయః పుత్రాః(1) తస్య యే ప్రాఞ్శ్చో రత్తయ స్తాపవాస్య ప్రాచ్యో మధునాద్యః ఋచ ఏవ మధుకృత ఋగ్వేద ఏవ పుష్పంతా అమృతా ఆపః తా వా ఏతా ఋచః(2) ఏత మృగ్వేద మభ్యతపం స్తస్యాభితప్తస్య యశస్తేజ ఇన్ద్రియం వీర్య మన్నాద్యం రసోఽజాయత(3) తద్వక్షర త్తదాదిత్య మభితోఽత్రయత్తద్వా ఏత ద్యదేత దాదిత్యస్య రోహితం రూపమ్ ॥

ఉజ్జ్వలంగా ప్రకాశిస్తున్న ఈ సూర్యుడే దేవతలకి మధువు (తేనె). ఆ మధువుతో (సూర్యుడితో) స్వర్గానికి చేరుకోవచ్చు. ఆ మధువుకి (సూర్యుడుకి) ఆధారం ఆకాశం. కిరణాలు ఆ మధువుకి పుత్రులు. తూర్పున వున్న కిరణాలు తూర్పులో వున్న మధువుకి నాడులు. ఋక్కులు మధుపాలు (తేనెటీగలు). ఋగ్వేదయజ్ఞం అనేది పుష్పం. ఆ పుష్పంలో వున్న నీరే అమృతం. ఆ తేనెటీగలు అనగా ఋగ్వేద ఋక్కులు, ఋగ్వేదాన్ని పలుకుతాయి. అలా అవి ఋగ్వేదాన్ని పలుకుతున్నప్పుడు ఆ తేనెటీగల (ఋక్కులు) నుంచి “రసం, కీర్తి, వెలుగు, ఇంద్రియం, బలం, తినే ఆహారం” లభిస్తాయి. ఆ రసం పొంగిపోతుంది. అది సూర్యుడి చుట్టూ పడుతుంది. సూర్యుడి చుట్టూ ప్రవహించిన ఆ రసం, సూర్యుడి అరుణ (ఎర్రని) వర్షంలాగా కనిపిస్తుంది. ఇక్కడ అమృతం అంటే యజ్ఞం చేయటం ద్వారా లభించిన కనిపించని ఫలితం. కనిపించని ఆ ఫలితమే క్రమంగా యజ్ఞ కర్తకి మోక్షాన్ని కలిగిస్తుంది.

తృతీయః ప్రపాఠకః - ద్వితీయః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ యేఽస్య దక్షిణా రత్తయ స్తా ఏవాస్య దక్షిణా మధునాద్యో యజాంష్యేవ మధుకృతో యజుర్వేద ఏవ పుష్పంతా అమృతా ఆపః(1) తాని వా ఏతాని

యజాం ష్యేతం యజుర్వేద మభ్యతపం స్తస్యాభితప్తస్య యశస్తేజ ఇన్ద్రియం వీర్య మన్నాద్యం రసోఽ జాయత(2) తద్వక్షర త్తదాదిత్య మభితోఽ శ్రయ త్తద్వా ఏతద్య దేత దాదిత్యస్య శుక్లం రూపమ్॥ (3)

సూర్యుడికి దక్షిణంగా వున్న కిరణాలని 'దక్షిణ మధునాడులు' అంటారు. అక్కడ యజస్సులే తుమ్మెదలు. యజుర్వేదం పుష్పం. ఆ పుష్పంలో వున్న నీరే అమృతం. యజస్సులనే గీతాలు యజుర్వేదాన్ని ఆలింగనం చేసుకుంటాయి. దానివల్ల (యజుర్వేద మంత్రాలవల్ల, రసం, కీర్తి, వైభవం, ఇంద్రియబలం, ఉత్సాహం తినేందుకు సరిపడ అన్నం (ఆహారం) లభిస్తాయి. ఈ యజస్సుల నుంచి పొంగిపొర్లే రసం సూర్యుడి చుట్టూ వ్యాపిస్తుంది. అలా వ్యాపించిన రసం సూర్యుడి తెల్లని రూపంగా భాసిస్తుంది.

తృతీయః ప్రపాఠకః - తృతీయః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథయేఽ స్య ప్రత్యఞ్శో రత్నయస్తా ఏవాస్య ప్రతీచ్యో మధునాడ్య స్సామాన్యేన మధుకృతః సామవేద ఏవ పుష్పం తా అమృతా ఆపః (1) తాని వా ఏతాని సామాన్యేతం సామవేద మభ్యతపం స్తస్యాభితప్తస్య యశస్తేజ ఇన్ద్రియం వీర్య మన్నాద్యం రసోఽ జాయత (2) తద్వక్షర త్తదాదిత్య మభితోఽ శ్రయ త్తద్వా ఏతద్య దేత దాదిత్యస్య కృష్ణం రూపమ్ ॥ (3)

సూర్యభగవానుడికి పడమర దిక్కులో వున్న కిరణాల్ని పడమటి మధునాడులు అంటారు. సామవేదమే అక్కడ వుండే పుష్పం. సామవేదాంతర్గతమైన సామాలే తుమ్మెదలు. అక్కడ వున్న జలాలే అమృతం. అక్కడ సామాలు సామవేదాన్ని ఆలింగనం చేసుకుంటున్నాయి. వాటి ఆలింగనం నుంచి కీర్తి, రసం, సౌందర్యం, ఇంద్రియాల ఉత్సాహం, వీర్యం, భుజించటానికి ఆహారం లభిస్తున్నాయి. ఆ సామవేద పుష్పం నుంచి పొంగిన తేనెధారలు సూర్యుడి చుట్టూ పడ్డాయి. ఆ దృశ్యం సూర్యుడు నల్లని రూపంతో వున్నట్టుగా కనిపిస్తోంది.

తృతీయః ప్రపాఠకః - చతుర్థః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ యేఽ స్యాదఞ్శో రత్నయ స్తా ఏవాస్యాదీచ్యో మధునాడ్యోఽ ధర్వాఙ్గిరస ఏవ మధుకృత ఇతిహాస పురాణం పుష్పం తా అమృతా ఆపః (1) తేవా

ఏతే॒ ధర్వాఙ్గిరస ఏత దితిహాసపురాణ మభ్యతపం స్తస్యాభిత వ్తస్య యశస్తేజ ఇన్ద్రియం వీర్య మన్నాద్యం రసో॒ఽ జాయత(2) త ద్వ్యక్షరత్త దాదిత్యమభి తో॒ఽ శ్రయత్తద్వా ఏత ద్యదేత దాదిత్యస్య పరం కృష్ణం రూపమ్ ॥ (3)

సూర్యుడికి ఉత్తర దిక్కుగా వ్యాపించిన కిరణాలని 'ఉదీచీమధునాడులు' అంటారు. ఇక్కడ అధర్వ వేదమంత్రాలే తుమ్మెదలు, ఇతిహాసాలు, పురాణాలు అనేవి పుష్పం. ఆ పుష్పంలోని నీరే అమృతం! ఆ అధర్వవేద మంత్రాలు, ఇతిహాస పురాణాలని ఆలింగనం చేసుకొని వుంటాయి. వాటి సంయోగం వల్ల రసం, కీర్తి శరీర సౌందర్యం, ఇంద్రియాల ఉత్సాహం వీర్యం, తినటానికి తగిన ఆహారం లభిస్తాయి. ఆ పుష్పంనుంచి పొంగిన మధువు సూర్యుడు చుట్టూ వ్యాపించింది. ఆ దృశ్యం సూర్యుడి నీలమేఘ రూపంలా కనిపిస్తోంది.

తృతీయః ప్రపాఠకః - పంచమః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ యే॒ఽ సోమ్యా రత్తయ స్తా ఏవాసోమ్యా మధునాడ్యో గుహ్యో ఏవాదేశామధుకృతో బ్రహ్మైవ పుష్పం తా అమృతా ఆపః(1)తే వా ఏతే గుహ్య ఆ దేశా ఏతద్దహత్యేభ్యతపం స్తస్యాభిత వ్తస్య యశస్తేజ ఇన్ద్రియం వీర్య మన్నాద్యం రసో॒ఽ జాయత (2) తద్వ్యక్షర త్తదాదిత్యమభితో॒ఽ శ్రయత్తద్వా ఏతద్ద్యదేత దాదిత్యస్య మధ్యేక్షోభత ఇవ (3) తేవా ఏతే రసానాం రసా వేదా హి రసా స్తేషా మేతే రసా స్తాని వా ఏతా న్యమృతానా మమృతాని వేదా హ్యమృతా స్తేషా మేతా న్యమృతాని॥ (4)

సూర్యుడికిపైన ఊర్ధ్వదిశగా వ్యాపించిన కిరణాలని ఊర్ధ్వమధునాడు అంటారు. (మధునాడులు అనగా తేనెతుట్టెలు) రహస్యంగా చేసే ఉపదేశాలు తుమ్మెదలు. ఇక్కడ పరబ్రహ్మం పుష్పం. ఆ పుష్పంలోని జలం అమృతం. ఆ రహస్య ఉపదేశాలనేవి ఆలింగనం చేసుకుంటున్నాయి. వాటి ఆలింగనం వల్ల రసం, కీర్తి శరీర సౌందర్యం ఇంద్రియాల పటుత్వం, వీర్యం తినటానికి తగిన ఆహారం లభిస్తున్నాయి. ఆ పుష్పం నుంచి మధువు పొంగుతోంది. పొంగిన మధువు సూర్యుడి చుట్టూ వ్యాపించింది. అలా పడ్డ మధువు సూర్యుడి మధ్య భాగంలో క్షోభిస్తున్నట్టుగా కనిపిస్తోంది. ఆ మధునాడులు, వేదాల రసాలు, ఇవీన్న వేదామృతాలు. ఈ మధునాడు (తేనెతుట్టెలు) లన్నీ మధువుకి చెందిన అమృతాలు. వేదాలు కూడా ఆ మధువుకి సంబంధించిన అమృతాలే.

తృతీయః ప్రపాఠకః - షష్ఠః ఖండః

మం.శ్లో॥ తద్యత్ ప్రథమ మమృతం త ద్వసవ ఉపజీవ న్త్యగ్ని నా ముఖేన నవై దేవా అశ్వన్తి న పిబ న్త్యేతదేవామృతం దృష్ట్వా తృప్యన్తి(1) త ఏత దేవ రూప మభిసంవిశ న్త్యేతస్మాద్రూపా దుద్యన్తి(2) స య ఏత దేవమమృతం వేద వసూనా మేవైకో భూత్వాగ్నినైవ ముఖేనైతదేవామృతం దృష్ట్వా తృప్యతి స ఏతదేవ రూప మభిసంవిశ త్యేతస్మాద్రూపా దుదేతి(3) స యావదాదిత్యః పురస్తా దుదేతా పశ్చా దస్త మేతా వసూనామేవ తావ దాధిపత్యం స్వారాజ్యం పర్యేతా ॥ (4)

మొదట అమృతం అనేది అరుణ రూపంలో వున్నది. అగ్ని నాయకుడుగా ఆ అమృతాన్ని వసువులు త్రాగుతున్నారు. దేవతలంతావారు చేస్తున్న అమృత పానాన్ని చూసి ఆనందిస్తున్నారు. అయితే దేవతలు మాత్రం అమృతాన్ని త్రాగటం లేదు. వారు వసువులు తాగుతున్న దాన్ని చూసి తృప్తి పడుతున్నారు. వారు ఈ రూపంలోనే లీనమై తిరిగి ఈ రూపాన్ని పొందుతున్నారు. ఎవడు ఈ విషయాన్ని తెలుసుకుంటాడో వాడు సాక్షాత్తు ఆ వసువుల రూపాన్ని పొందుతున్నాడు. అంతేకాదు అగ్ని దేవుణ్ణి తమ అధిపతిగా గుర్తించి ఆయన చేస్తున్న అమృతపానాన్ని చూసి సంతృప్తి చెందుతున్నాడు. ఆ రూపంలోనే లీనమై తిరిగి ఆ రూపాన్నే పొందుతున్నాడు. ఇలా ఎంతకాలం సూర్యుడు తూర్పున ఉదయిస్తూ పడమర దిక్కున అస్తమిస్తున్నాడో, అంతకాలం వస్తువులలాగా తాను కూడా ఆధిపత్యాన్ని, స్వారాజ్యాన్ని అనుభవిస్తాడు.

తృతీయః ప్రపాఠకః - సప్తమః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ యద్ద్వితీయ మమృతం తద్రుద్రా ఉపజీవ న్తీన్ద్రేణ ముఖేన నవై దేవా అశ్వన్తి న పిబన్త్యేతదేవామృతం దృష్ట్వా తృప్యన్తి(1) త ఏతదేవ రూపా మభిసంవిశ న్త్యేతస్మాద్రూపా దుద్యన్తి(2) స య ఏతదేవ మమృతం వేద రుద్రాణామేవైకో భూత్వేన్ద్రేణైవ ముఖేనైతదేవామృతం దృష్ట్వా తృప్యతి స ఏతదేవ రూపమభిసంవిశ త్యేతస్మాద్రూపా దుదేతి(3) స యావదాదిత్యః పురస్తా దుదేతా పశ్చా దస్తమేతా ద్విస్తావ ద్ధక్షిణత ఉదేతో త్తరతో స్తమేతా రుద్రాణా మేవ తావ దాధిపత్యం స్వారాజ్యం పర్యేతా॥ (4)

సూర్యుడి తెల్లటి రూపం రెండో అమృతం. ఇంద్రుణ్ణి నాయకుడుగా చేసుకున్న రుద్రులు ఆ అమృతాన్ని ఆస్వాదిస్తున్నారు. అయితే దేవతలు మాత్రం ఆ అమృతాన్ని తినటం లేదు, త్రాగటం లేదు, కేవలం చూసి తృప్తి పడుతున్నారు. వారు ఈ రూపంలో లీనమై ఈ రూపాన్నే పొందుతున్నారు. ఎవడు ఈ విషయాన్ని స్పష్టంగా తెలుసుకుంటాడో వాడు రుద్రులలో ఒకడైపోతాడు. ఇంద్రుణ్ణి నాయకుడుగా చేసుకున్నవాడు రుద్రులు చేస్తున్న అమృత పానాన్ని చూడటంతోనే సంతృప్తి చెందుతున్నారు. అతడు ఈ రూపంలోనే లీనమై తిరిగి ఈ రూపాన్నే పొందుతున్నాడు. ఎంతకాలం సూర్యుడు తూర్పున ఉదయించి, పడమర దిక్కున అస్తమిస్తాడో, అంతకాలం లేదా అంతకు రెట్టింపుకాలం అనగా, సూర్యుడు దక్షిణదిక్కున ఉదయించి, ఉత్తర దిక్కున అస్తమించినంతకాలం రుద్రులలాగా, తాను కూడా ఆధిపత్యాన్ని, స్వారాజ్యాన్ని పొందుతాడు.

తృతీయః ప్రపారకః - అష్టమః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ య తృతీయ మమృతం తదాదిత్యా ఉపజీవంతి వరుణేన ముఖేన నవై దేవా అశ్వంతి నపిబ స్త్యేతదేవామృతం దృష్ట్వా తృప్యంతి(1) త ఏత దేవ రూప మభిసంవిశ స్త్యేతస్మా ద్రూపా దుద్యంతి(2) స య ఏత దేవ మమృతం వేదాదిత్యానా మేవైకో భూత్వా వరుణేనైవ ముఖేనైత దేవామృతందృష్ట్వా తృప్యతి స ఏతదేవ రూపమభిసంవిశ త్యేతస్మా ద్రూపా దుదేతి(3) స యావదాదిత్యో దక్షిణత ఉదేతోత్తరతోఽస్తమేతా ద్విస్తావ త్వశ్చా దుదేతా పురస్తా దస్త మేతా ఆదిత్యానా మేవ తావ దాభి పత్యం స్వారాజ్యం పర్యేతా॥ (4)

మూడో అమృతం అంటే అది సూర్యుడి మూడో రూపమే వరుణదేవుణ్ణి నాయకుడుగా చేసుకుని ఆదిత్యులు ఆ అమృతాన్ని పానం చేస్తున్నారు. అయితే దేవతలు మాత్రం ఆ అమృతాన్ని భుజించటం లేదు, త్రాగటం లేదు. కేవలం ఆదిత్యులు చేస్తున్న అమృత పానాన్ని చూసి మాత్రమే సంతృప్తి చెందుతున్నారు. వారు ఈ రూపంలోనే లీనమై తిరిగి ఇ తిరిగి ఈ రూపాన్నే పొందుతున్నారు. ఎవరైతే ఈ విషయాన్ని గ్రహిస్తారో, వాడు ఆదిత్యుల రూపాన్ని పొందుతాడు. వరుణదేవుడిని నాయకుడుగా చేసుకున్న అతడు ఆయన చేస్తున్న అమృతపానాన్ని

చూడటంతోనే తృప్తి పడుతున్నాడు. అతడు ఈ రూపంలోనే లీనమై చివరికి ఈ రూపాన్నే పొందుతున్నాడు. ఎంతకాలం సూర్యుడు దక్షిణదిక్కులో ఉదయిస్తూ ఉత్తర దిక్కులో అస్తమిస్తాడో, లేదా రెండుసార్లు, ఎంతకాలం పడమర దిక్కున ఉదయించి, తూర్పుదిశలో అస్తమిస్తాడో అంతకాలం అతడు ఆదిత్యులకున్న దేవరాజ్యం భోగాలలాగా తాను కూడా ఆధిపత్యాన్ని స్వారాజ్యాన్ని అనుభవిస్తాడు.

తృతీయః ప్రపాఠకః - నవమః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ య చ్చతుర్థ మమృతం త న్మరుత ఉపజీవంతి సోమేన ముఖేన నవై దేవా అశ్వంతి న పిబన్త్యేతదేవామృతం దృష్ట్వా తృప్యంతి(1) త ఏత దేవ రూప మభిసంవిశన్త్యేతస్మా ద్రూపా దుద్యంతి(2) స య ఏత దేవ మమృతం వేద మరుతా మేవైకో భూత్వా సోమేనైవముఖేనైత దేవామృతం దృష్ట్వా తృప్యతి స ఏత దేవ రూపమభిసంవిశ త్యేతస్మా ద్రూపాదుదేతి(3) సయావ దాదిత్యః పశ్చాదుదేతా పురస్తా దస్త మేతా ద్విస్తావ దుత్తరత ఉదేతా దక్షిణతోఽస్త మేతా మరుతా మేవ తావ దాభి పత్యం స్వారాజ్యం పర్యేతా॥ (4)

సూర్యుడి నల్లని రూపాన్నే నాలుగో అమృతం అంటారు. సోముణ్ణి నాయకుడుగా చేసుకున్న మరుత్తులు ఆ అమృతాన్ని పానం చేస్తున్నారు. అయితే దేవతలు మాత్రం ఆ అమృతాన్ని తినటంలేదు. త్రాగటంలేదు. కేవలం చూసి మాత్రమే తృప్తి పడుతున్నారు. వారు ఈ రూపంలోనే లీనమై తిరిగి ఈ రూపాన్నే పొందుతున్నారు. ఎవడు ఈ విషయాన్ని తెలుసుకుంటాడో, వాడు మరమత్తులలో ఒకడౌతాడు. అతడు సోముణ్ణి నాయకుడుగా భావించి ఆయన త్రాగే అమృతాన్ని చూసి సంతృప్తి చెందుతున్నాడు. ఎంత కాలం సూర్యుడు పడమరన ఉదయించి, తూర్పు దిక్కున అస్తమిస్తున్నాడో అంతకు రెట్టింపుకాలం అనగా ఎంత కాలం సూర్యుడు ఉత్తర దిక్కున ఉదయించి, దక్షిణ దిశలో అస్తమిస్తాడో, అంతకాలం అతడు మరమత్తులలాగా రాజ్యభోగాల్ని సంపదల్ని అనుభవిస్తాడు.

తృతీయః ప్రపాఠకః - దశమః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ యత్పంచమ మమృతం తత్సా ధ్యా ఉపజీవంతి బ్రహ్మణా ముఖేన నవై దేవా అశ్వంతి న పిబన్త్యేత దేవామృతం దృష్ట్వా తృప్యంతి(1) త ఏత దేవ రూపమభిసంవిశన్త్యేతస్మా ద్రూపా దుద్యంతి(2) సయ ఏత దేవ మమృతం వేదసాధ్యానా

మేవైకో భూత్వా బ్రహ్మణైవ ముఖే నైత దేవామృతం దృష్ట్వా తృప్యతి స ఏత దేవ రూప మభిసంవిశ త్యేతస్మా ద్రూపాదుదేతి(3) సయావదాదిత్య ఉత్తర ఉదేతా దక్షిణతోఽస్త్ర మేతాద్విస్తావ దూర్ఘ్వా ఉదేతాఽర్వాగస్తమేతా సాధ్యానా మేవ తావ దాభిపత్యం స్వారాజ్యం పర్యేతా ॥ (4)

సూర్యుడిలోపల ఉన్న రూపాన్నే అయిదో అమృతం అంటారు. ఆ అమృతాన్ని ఓంకారాన్ని నాయకుడుగా చేసుకున్న సాధ్యులనేవారు పానం చేస్తున్నారు. అయితే దేవతలు మాత్రం ఆ అమృతాన్ని తినలేదు. త్రాగలేదు. కేవలం చూసి మాత్రమే తృప్తి పడుతున్నారు. వారు ఈ రూపంలో లీనమై తిరిగి ఈ రూపాన్నే పొందుతున్నారు. ఈ విషయాన్ని ఎవడు గ్రహిస్తాడో, అతడు సాధ్యులలో ఒకడుగా అవుతాడు. అతడు ఓంకారాన్ని నాయకుడుగా భావిస్తూ అమృతాన్ని చూసి మాత్రమే తృప్తిపడతాడు. సూర్యుడు ఎంతకాలం ఉత్తరదిశలో ఉదయిస్తూ, దక్షిణ దిక్కు అస్తమిస్తున్నాడో లేదా అంతకు రెట్టింపుకాలం అనగా సూర్యుడు ఎంతకాలం ఊర్ధ్వ దిక్కులో ఉదయించి, అధోదిక్కులో అస్తమిస్తున్నాడో అంతకాలం అతడు సాధ్యులలాగా, దేవరాజ్యాన్ని సుఖభోగాల్ని అనుభవిస్తాడు.

తృతీయః ప్రపారకః - ఏకాదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ తత ఊర్ధ్వ ఉదేత్య నై వోదేతా నాస్త మేతైకల ఏవ మధ్యే స్థాతా త దేష శ్లోకః (1) న వైతత్ర న నిమ్లాచ నోదియాయ కదాచన దేవా స్తేనాహం సత్యేనమా విరాభిషి బ్రహ్మణేతి (2) నహవా అస్మా ఉదేతి ననిమ్లాచతి సకృద్భివా హైవాస్మై భవతి య ఏతా మేవం బ్రహ్మైపనిషదం వేద(3) తద్దైత ధృవశ్చే ప్రజాపతయ ఉవాచ ప్రజాపతిర్మనవే మనుః ప్రజాభ్య స్తద్దైత దుద్దాలకాయారుణయే జ్యేష్ఠాయ పుత్రాయ పితా బ్రహ్మ ప్రోవాచ(4) ఇదం వా వ తజ్జ్యేష్ఠాయపుత్రాయ పితా బ్రహ్మే ప్రబ్రుయాత్ ప్రాణాయాయ వాఽస్తే వాసినే (5) నాన్యస్త్వైకస్త్వైచన య దృప్యస్మా ఇమా మద్భిః పరిగృహీతాం ధనస్య పూర్ణాం దద్యాదేత దేవ తతో భూయఇత్యేత దేవ తతో భూయ ఇతి॥ (6)

తరువాత సూర్యుడు ఊర్ధ్వ దిశగా చాలాదూరం వెళ్ళి అక్కడ ఉదయించ కుండా, అస్తమించకుండా స్థిరంగా ప్రకాశిస్తున్నాడు. అక్కడే మధ్యభాగంలో నివసిస్తున్నాడు. ఆ విషయాన్ని ఈక్రింది మంత్రాలు చెబుతున్నాయి.

“సూర్యభగవానుడు అక్కడ ఏమీ చేయడు. అక్కడ ఉదయించటం, అస్తమించటం అనే పనులేవీ వుండవు. ఓ దేవతలారా! నేను ఈ సత్యమైన విషయాన్ని చెప్పినందుకు ఆ పరబ్రహ్మంనుంచి కిందకి దిగి రాకుండా వుండుగాక! తనకోసం సూర్యుడు ఉదయించటం లేదు. అస్తమించటం లేదు. ఎవడైతే ఈ విషయాన్ని తెలుసుకుంటాడో, అతడికి రోజంతా వెలుగే. ఈ విధంగా ఈ మధువుకి సంబంధించిన విద్యని హిరణ్యగర్భుడు ప్రజాపతికి బోధించాడు. ఆ ప్రజాపతి తిరిగి దాన్ని మనువుకి బోధించగా, మనువు దాన్ని తన శిష్యులకి బోధించాడు. ఈ బ్రహ్మ జ్ఞానాన్ని బ్రహ్మదేవుడు మొదట తన ప్రథమ పుత్రుడైన ఉద్దాలక అరుణికి, బోధించాడు. ఈ మధువిద్యని తండ్రి తన మొదటి కుమారుడికి గానీ, శిష్యులకి గానీ బోధించవచ్చు. సముద్రం చుట్టూ వున్న రాజ్యాన్నిచ్చినా, అంతగొప్ప ధనాన్నిచ్చినా, ఇతరులకి ఈ మధువిద్యని ఉపదేశించకూడదు.

తృతీయః ప్రపాఠకః - ద్వాదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ గాయత్రీ వా ఇదంసర్వం భూతం య దిదం కింఞ్చ వాగ్ద్యై గాయత్రీ వాగ్వా ఇదం సర్వం భూతం గాయతి చ త్రాయతే చ(1) యావై సా గాయత్రీ యం వా వసాయేయం పృథివ్యస్యాం హేదం సర్వం భూతం ప్రతిష్ఠిత మేతామేవ నాతిశీయతే(2) యావై సా పృథివీ ఇ యం వావసాయ దిదమస్మి న్సురుషే శరీర మస్మిన్ హేమే ప్రాణాః ప్రతిష్ఠితాః ఏతదేవ నాతిశీయంతే(3)య ద్వై తత్సురుషే శరీర మిదం వావత ద్యదిద మస్మిన్నంతః పురుషే హృదయ మస్మిన్స్తేమే ప్రాణాః ప్రతిష్ఠితా ఏతదేవ నాతిశీయంతే (4) సైషా చతుష్పదా షడ్విధా గాయత్రీ తదేత దృచాభ్యనూక్తమ్ (5) తావా నస్య మహిమా తతో జ్యాయాంశ్చ పూరుషః, పాదో౨ స్య సర్వా భూతాని త్రిపాదస్యా౨ మృతం దివీతి॥(6)

ఇప్పటిదాకా తెలుసుకున్న ఈ విషయాలన్నీ గాయత్రి. వాక్కు గాయత్రి స్వరూపం. అన్ని రకాల భయాల్ని తొలగించి వాక్కు గానం చేస్తోంది. ఈ భూమి మొత్తం గాయత్రి. ఈ భూమి మీదే సకల జీవులూ నివసిస్తున్నాయి. అంతేకానీ అవి మర్కెడికీ పోవటంలేదు. ఈ భూమి మొత్తం గాయత్రి, ఈ శరీరం గాయత్రి, ఈ శరీరంలో వున్న ఇంద్రియాలన్నీ భూమికి సంబంధించినవే. అవి ఎక్కడికీ పోలేవు. ఎంతో గొప్పదైన ఈ గాయత్రి నాలుగు పాదాలతో, ఆరు అక్షరాలతో వుంది.

ఈ పరబ్రహ్మ గాయత్రి క్రింది ఋక్కుల్లో వివరంగా తెలియచేయబడింది. గాయత్రీ బ్రహ్మం అనేది ఎంతో గొప్పమహిమ కలిగింది. పురుషుడు అంతకన్నా గొప్పమహిమ కలవాడు. ఈ సకల జగత్తు ఆ పరమపురుషుడిలో నాలుగోవంతుగా ఉంది. మిగిలిన మూడుభాగాలు ఆ విరాట్పురుషుడి లోకంలో అమృతమయంగా వున్నాయి.

మం.శ్లో॥ యద్వై తద్ బ్రహ్మతీదం వా వతద్యోయం బహిర్థా పురుషా దాకాశో యోవై స బహిర్థా పురుషాదాకాశః (7) అయం వావసయోఽయమంతః పురుష ఆకాశో యోవై సోఽంతః పురుష ఆకాశః (8) అయం వావస యోయ మంతర్హ్యదయ ఆకాశ స్తదేత త్సూర్ణ మప్రవర్తి పూర్ణా మప్రవర్తినీం శ్రియం లభతే య ఏవం వేద ॥ (9)

ఆ పరబ్రహ్మే ఈ శరీరం చుట్టూ వ్యాపించిన ఆకాశం లాగా వుంది. పరబ్రహ్మ రూపంలోవున్న ఆకాశం ఈ శరీరం లోపలంతా వ్యాపించింది. శరీరంలో అలా వ్యాపించిన బ్రహ్మకాశమే హృదయంలో కూడా నివసిస్తోంది. ఈ పరబ్రహ్మం అనేది ఏ మార్పులేకుండా సర్వత్రా వ్యాపించి వుంది. ఈ విధంగా పరబ్రహ్మాని ఎవరు తెలుసుకుంటున్నారో వారు ఎలాంటి మార్పులేనిది అంతటా నిండి వున్నది. అయిన గొప్ప భాగ్యాన్ని పొందుతున్నారు.

తృతీయః ప్రపాఠకః - త్రయోదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ తస్య హవా ఏతస్య హృదయస్య పఞ్చ దేవసుషయః సయోఽస్య ప్రాజ్ఞసుషిః॥ స ప్రాణ స్తచ్ఛక్ష్మస్య ఆదిత్యస్తదేత త్తేజోఽన్నా ద్యమిత్యపాసీత తేజస్స్వన్నాదో భవతి య ఏవం వేద(1) అథయోఽస్య దక్షిణ స్సుషిః స వ్యాన స్తత్ శ్రోత్రం స చన్ద్రమా స్తదేత చ్ఛీశ్చ యశశ్చే త్యుపాసీత శ్రీమా న్యశస్వీ భవతి య ఏవం వేద॥(2)

బ్రహ్మ అనే ఆకాశం నివసిస్తున్న హృదయానికి దేవతలు రక్షిస్తున్న ఐదు ద్వారాలున్నాయి. ఆ ద్వారాలలో, తూర్పుద్వారంలో నివసించేవాడు 'ప్రాణం' ఆ ప్రాణమే నేత్రం. ఆయనే సూర్యుడు. ఇలా ప్రాణరూపంలో వున్న పరబ్రహ్మాని వెలుగుగా భావిస్తూ ధ్యానించాలి. ఆయన్నే ఆహారాన్ని ప్రసాదించే దాతగా కూడా ఉపాసించాలి. ఎవరు ఈ విధంగా తెలుసుకుని ప్రాణాన్ని ధ్యానిస్తాడో, అతడు ఎంతో తేజస్సుతో వెలిగిపోతాడు. తృప్తిగా ఆహారాన్ని తినగలుగుతాడు. ఈ హృదయానికి దక్షిణ ద్వారంలో నివసించేవాడు వ్యానం (అనే ప్రాణం)

ఆయనే చెవి, చంద్రుడు కూడా. ఈ వ్యానం అనే పరబ్రహ్మని ఐశ్వర్య ప్రదాతగా, కీర్తి ప్రదాతగా భావిస్తూ ఉపాసించాలి. ఈవిధంగా వ్యానాన్ని ధ్యానించిన వాడు సకల సంపదల్ని, కీర్తి ప్రతిష్ఠల్ని పొందుతాడు.

మం.శ్లో॥ అథ యోఽస్య ప్రత్యజ్ఞే సుషిః సోఽపానః సా వా కోఽగ్నిస్తదేతద్ బ్రహ్మ వర్చస మన్నాద్య మిత్యపాసీత బ్రహ్మవర్చ స్యన్నాదో భవతి య ఏవం వేద(3) అథ యోఽసోఽదజ్ఞే సుషిః ససమాన స్తన్తనః సపర్జన్య స్తదేత త్కీర్తిస్త పుష్టి శ్చేత్యపాసీత కీర్తి మా న్నుష్టిమా న్భవతి య ఏవం వేద (4) అథ యోఽసోఽర్హస్సుషిః స ఉదానః స వాయు స్స ఆకాశ స్తదేతదోజస్త మహాశ్చేత్యపాసీత ఓజస్వీ మహస్వా న్భవతి య ఏవం వేద (5) తేవా ఏతే పఞ్చ బ్రహ్మపురుషాః స్వర్గస్య లోకస్య ద్వారపాః స య ఏతా నేవం పఞ్చ బ్రహ్మపురుషాన్ స్వర్గస్య లోకస్య ద్వారపా న్వేదాస్యకులే వీరో జాయతే ప్రతిపద్యతే స్వర్గం లోకం య ఏతా నేవం పఞ్చ బ్రహ్మపురుషాన్ స్వర్గస్య లోకస్య ద్వారపా న్వేద॥(6)

హృదయానికి పడమర ద్వారంలో నివసించేవాడు 'అపానం'. ఆయనే వాక్కుగా, అగ్నిగా వుంటాడు. ఈ అపానం అనే పరబ్రహ్మని వర్చస్సుగా, అన్నాన్ని ప్రసాదించేవాడుగా భావించి ఉపాసించాలి. ఎవడు ఈ విధంగా అపానాన్ని ధ్యానిస్తాడో, అతడికి బ్రహ్మవర్చస్సు లభిస్తుంది. ఆహారాన్ని తృప్తిగా భుజించే యోగం కలుగుతుంది. హృదయానికి ఉత్తర ద్వారంలో నివసించేవాడిని 'సమానం' అంటారు. అతడే మనస్సుగా, పర్జన్యడుగా వుంటాడు. ఆ 'సమానం' అనే పరబ్రహ్మని, కీర్తిగా, అనుగ్రహించేవాడుగా భావించి ఉపాసించాలి. ఎవడైతే ఈ విధంగా సమానం అనే ప్రాణాన్ని ధ్యానిస్తాడో, అతడికి కీర్తి ప్రతిష్ఠలు, పరబ్రహ్మ అనుగ్రహం కలుగుతాయి. హృదయానికి పైన వున్న వున్న ద్వారంలో నివసించేవాడు 'ఉదానం'. అతడే వాయువుగా ఆకాశంగా వుంటాడు. ఈ ఉదానం అనే పరబ్రహ్మని బలంగా, వినయంగా భావించి ఉపాసించాలి. ఈ విధంగా ఎవరైతే ఉపాసిస్తారో వారు బలవంతులు, వినయవంతులు అవుతారు. ఇక్కడ చెప్పిన ప్రాణ, అపాన, వ్యాన, సమాన. ఉదాన అనే ఈ అయిదుగురు బ్రహ్మ పురుషులు స్వర్గలోకానికి ద్వారపాలకులు. ఎవరు ఈ పంచ బ్రహ్మ పురుషుల్ని భక్తి శ్రద్ధలతో ఉపాసిస్తారో, వారి వంశంలో వీర్యవంతుడైన పురుషుడు జన్మిస్తాడు. ఈ పురుషుల్ని ధ్యానించినవారు స్వర్గలోకానికి చేరుకుని సుఖభోగాలనుభవిస్తారు.

మం.శ్లో॥ అథ య దతః పరో దివో జ్యేతి ర్దీప్యతే విశ్వతఃపృష్ఠేషు సర్వతఃపృష్ఠే ష్యనుత్తమే షూత్తమేషు లోకేష్విదం వావతద్యదిద మస్మిన్నంతః పురుషే జ్యోతిః (7) తస్మైషా దృష్టిర్యత్రైత దస్మిన్లరీరేసంస్పర్శే నోష్ణిమానం విజానాతి తస్మైషా త్రుతిర్యత్రైత త్కర్ణావపి గృహ్య నినద మివ నదథు రివాగ్నే రివ జ్వలత ఉపశ్యణోతి త దేత ద్ద్వష్టం చ త్రుతం చే త్యుపాసీత చక్షుష్యః శ్రుతో భవతి య ఏవం వేద య ఏవం వేద॥ (8)

ఏ పరబ్రహ్మ (పరమాత్మ) దివ్యజ్యోతి స్వర్గంకన్నా పైన, అన్నిలోకాల కన్నా పైన, ఈ విశాల విశ్వానికి పైన, ఉత్తమలోకాలలో, ఉత్తమంకాని లోకాలలో, ఉత్తమంకాని లోకాలలో అంతటా ప్రకాశిస్తోందో, అదే పరంజ్యోతి ఈ మానవ శరీరంలో కూడా ప్రశిస్తోంది. ఈ మానవ శరీరాన్ని మరొకరు తాకినప్పుడు ఆపరంజ్యోతి ప్రకాశం అనేది గుర్తించబడుతోంది. మనిషి తన చెవుల్ని మూసుకున్నప్పటికీ ఆ ప్రకాశం శరీరంలో ఒక నాదంలాగా వినబడుతుంది. లేదా అగ్ని జ్వలిస్తున్న శబ్దంలాగా నైనా వినబడుతుంది. మానవుడు తాను తన శరీరంలోపల చూసిన, లేదా విన్న పరంజ్యోతిని శ్రద్ధగా ధ్యానించాలి. ఎవరైతే ఈ విధంగా ధ్యానం చేస్తారో వారు అందంగా ప్రకాశిస్తారు.

తృతీయః ప్రపాఠకః - చతుర్థశః ఖండః

మం.శ్లో॥ సర్వంఖిల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి శాన్త ఉపాసీత అథఖలు క్రతుమయః పురుషో యథాక్రతు రస్మింల్లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్య భవతి స క్రతుం కుర్వీత (1) మనోమయః ప్రాణశరీరో భారూప స్సత్యసజ్కల్ప ఆకాశాత్మా సర్వకర్మా సర్వకామ స్సర్వగన్ధ స్సర్వరస స్సర్వ మిద మభ్యాత్తో2 వాక్యనాదరః (2)

పేర్లతో, రూపాలతో (నామరూపాత్మకంగా) నిండిన ఈ ప్రపంచం అంతా పరబ్రహ్మ స్వరూపమే. సృష్టి, స్థితి, లయాలు మూడు ఆ పరబ్రహ్మలోనే కలుగుతున్నాయి. కనుక అందరూ ఎంతో శాంతమైన మనస్సుతో పరబ్రహ్మని ఉపాసించాలి. ఆ పరబ్రహ్మ (పరమాత్మ) యజ్ఞస్వరూపుడు. భూలోకంలో మానవుడు ఎలాంటి పుణ్య కర్మల్ని ఆచరిస్తాడో, మరణానంతరం అతడు అందకు తగిన పుణ్యలోకాలని చేరుకుంటాడు. “మనోమయుడు ప్రాణమే శరీరంగా కలిగినవాడు. గొప్పవెలుగుతో ప్రకాశించేవాడు. సత్య సంకల్పుడు. ఆకాశాన్ని ఆత్మగా కలిగినవాడు. సర్వత్రా వ్యాపించినవాడు. వాక్కు మొదలైన ఇంద్రియాలు ఉన్నా,

లేకున్నా అన్ని పనులూ చేయగలిగిన వాడు. అన్ని కర్మలు, అన్ని రకాల కోరికలు, అన్నిరకాల రసగంధాలు తానే అయినవాడే” అయిన ఆ పరబ్రహ్మ అందరి క్షేమాలు కోరుకునేవాడు కనుక ఆగ్రహం ఆయనకి కలగదు.

మం.శ్లో॥ ఏష మ ఆత్మానై న్నర్హదయేనీయాన్ ప్రహీర్వా యవా ద్వా సర్వపా ద్వా శ్యామాకా ద్వా శ్యామాక తణ్డూలా ద్వైషమ ఆత్మానై న్నర్హదయే జ్ఞాయాన్ పృథివ్యా జ్ఞాయా నన్తరిక్షా జ్ఞాయా న్నివో జ్ఞాయా నేభ్యో లోకేభ్యః (3) సర్వకర్తా సర్వకామ స్సర్వగన్త స్సర్వరస స్సర్వమిద మభ్యాత్తో వాక్య నాదర ఏష మ ఆత్మానై న్నర్హదయ ఏత ద్దహైత మితః ప్రేత్యాభిసమ్భవితాన్ స్తీతి యస్య స్యాదద్ధాన విచికిత్సాన్తీతి హ స్సాహ శాండిల్యః శాండిల్యః (4)

మానవుడి హృదయాంతరాళంలో నివసించే పరమాత్మ, నీవార ధాన్యం మొనకన్నా, వడ్లగింజ మొనకన్నా, ఆవాలగింజకన్నా అత్యంత సూక్ష్మంగా ఉంటుంది. “నా హృదయం అనే కమలంలో నివసించే పరమాత్మ ఈ భూగోళం కన్నా పెద్దది. ఆకాశం కన్నా, దేవలోకం కన్నా, అన్ని లోకాల కన్నా పెద్దది. నా హృదయ కమలంలో నివసించే పరమాత్మే ఈ సృష్టికి కర్త. అన్ని గంధాలు, అన్ని రసాలు, ఆ పరమాత్మ స్వరూపమే” అని పరమాత్మని భావిస్తూ ఎవరైతే శ్రద్ధా భక్తులతో వుంటారు. వారికి ఎలాంటి సందేహాలు వుండవు. అని ఈ విషయాన్ని గురించి శాండిల్యముని ప్రబోధించాడు.

తృతీయః ప్రపాఠకః - పంచదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అన్తరిక్షోదరఃకోశో భూమిబుధో న జీర్యతి దిశో హ్యాస్య స్రక్తయోద్యౌ రసోఽస్య త్తరం బిలం స ఏష కోశో వసుధా న స్తస్మిన్ విశ్వ మిదం శ్రితమ్ (1) తస్య ప్రాచీ దిగ్జుహవార్నామ సహమానా నామ దక్షిణా రాజ్ఞీనామ ప్రతీచీ సుభూతా నామోదీచీ తాసాంవాయు ర్వత్సః సయ ఏత మేవం వాయుం దిశాం వత్సం వేద న పుత్రరోదం రోదితి సోఽహ మేతమేవం వాయుం దిశాం వత్సంవేద మా పుత్ర రోదం రుదమ్(2) అరిష్టం కోశం ప్రపద్యే మునా మునా మునా ప్రాణం ప్రపద్యే మునా మునా భూః ప్రపద్యే మునా మునా మునా మునా మునా భువః ప్రపద్యే మునా మునా మునా సువః ప్రపద్యే మునా మునా మునా (3)

ఈ విశాల విశ్వమంతా ఆకాశాన్ని ఉదరం (కడుపు)గా, భూమిని పీఠంగా చేసుకొని వుంది. కనుక ఇది ఎప్పటికీ నశించదు. ఈ విశాల విశ్వానికి మూల భాగాలు దిక్కులు. పైభాగం స్వర్గం. అలాంటి ఈ విశ్వం సకల సంపదలకీ ఆధారం. అన్ని జీవులూ ఈ విశ్వంలోనే విశ్రాంతిని పొందుతున్నాయి. ఈ విశ్వానికున్న, తూర్పు దిక్కు పేరు 'జుహూ', దక్షిణ దిక్కు పేరు 'సహమాన', పడమర దిక్కు పేరు 'రాజ్ఞీ', ఉత్తర దిక్కు పేరు 'సుభూత', వాయువు ఈ దిక్కులన్నిటికీ వత్సం (దూడ). ఈ విధంగా దిక్కులకి వత్సం (దూడ)గా వున్న వాయువుని, అమరుడుగా ఎవరు తెలుసుకొంటారో. వాడు తమకుమారుల క్షేమం కోసం ఎలాంటి చింతా అనుభవించరు. నేను నా కుమారుల క్షేమం కోసం దిక్కులకి పుత్రుడైన వాయు దేవుణ్ణి ఆరాధిస్తున్నాను. నా కుమారుడి క్షేమం కోసం నేను విలపించనవసరం లేదు. నాకు కావలసిన అన్ని కోరికలూ నెరవేరటం కోసం, అమరగానంగా కనిపించే ఈ విశాల విశ్వాన్ని శరణు వేడుకుంటాను. నా అవసరాలు నెరవేరటం కోసం భువర్లోకాన్ని శరణుకోరతాను. అలాగే నా అన్నిరకాల కోరికలూ తీరటం కోసం ప్రాణదేవత శరణు పొందుతాను. నా ఇతర కోరికలు సఫలం అవటం కోసం భూలోకాన్ని వేడుకుంటాను. నా సంపూర్ణ వాంఛల కోసం స్వర్గలోకాన్ని కూడా శరణు వేడుకుంటాను.

మం.శ్లో॥ స యదవోచం ప్రాణం ప్రపద్య ఇతి ప్రాణో వా ఇదం సర్వం భూతం
య దిదం కింశ్చ త మేవ తత్త్వాపత్సి (4) అథ య దవోచం భూః ప్రపద్య ఇతి పృథివీం
ప్రపద్యే॥ న్తరిక్షం ప్రపద్యేదివం ప్రపద్యే ఇత్యేవ తదవోచమ్ (5) అథ య దవోచం భువః
ప్రపద్య ఇత్యగ్నిం ప్రపద్యే వాయుం ప్రపద్య ఆదిత్యం ప్రపద్య ఇత్యేవ తదవోచమ్ (6) అథ
యదవోచం సువః ప్రపద్య ఇతి ఋగ్వేదం ప్రపద్యే యజుర్వేదం ప్రపద్యే సామవేదం ప్రపద్య
ఇత్యేవ తదవోచం తదవోచమ్ (7)

ఈ సృష్టిలోవున్న అన్ని ప్రాణుల్లో వున్నది ప్రాణమే. అందుకే నేను ప్రాణాన్ని శరణు వేడుకుంటాను అని చెప్పాను. చెప్పటమే కాదు. నేను ప్రాణాణ్నే శరణువేడుకుంటున్నాను. అదే విధంగా నేను భూలోకాన్ని, ఆకాశాన్ని, స్వర్గాన్ని, భువర్లోకాన్నీ శరణువేడుకున్నానని చెప్పాను. అలాగే అగ్నిని, వాయువుని, సూర్యుణ్ణి

వీటితోపాటు, ఋగ్వేదాన్ని, యజుర్వేదాన్ని, సామవేదాన్ని శరణువేడుకున్నాని కూడా చెప్పాను.

తృతీయః ప్రపాఠకః - షోడశః ఖండః

మం.శ్లో॥ పురుషో వావ యజ్ఞస్తస్య యాని చతుర్వింశతి వర్షాణి తత్ప్రాత స్సవనం చతుర్వింశత్యక్షరా గాయత్రీ గాయత్రం ప్రాతస్సవనం తదస్య వసవోఽన్వాయత్తాః ప్రాణా వావ వసవ ఏతేహీదం సర్వం వాసయన్తి(1) తం చేదేతస్మి న్వయసి కించి దుపతపే త్స బ్రూయాత్ ప్రాణా వసవ ఇదంమే ప్రాత స్సవనం మాధ్యన్ధినం సవన మనుసంతనుతేతి మహం ప్రాణానాం వసూనాం మధ్యే యజ్ఞో విలోపీ యేత్యుద్ధైవ తత ఏత్యగదో హ భవతి (2)

యజ్ఞరూపంగా వున్నవాడు పురుషుడు. ఆపురుషుడు గడిపిన 124 సంవత్సరాలు ప్రాతఃకాల యజ్ఞం. అందుకే గాయత్రీ మంత్రం 24 అ-రాలతో వున్నది. ఈ ఉదయసవనం(యజ్ఞం)అనేది గాయత్రీమంత్రానికి సంబంధించింది. ఈ మంత్రంతో వసువులకి కూడా సంబంధం వుంది. అంతటా వ్యాపించి వుండేవి ప్రాణాలే కనుక ప్రాణాలే వసువులు. ఉదయకాలంలో మానవులు తమకి ఏదైనా వ్యాధివల్ల శారీరక బాధకలిగితే ఇలా ప్రార్థించాలి. వసు రూపంలో వున్న ప్రాణ దేవతలారా! ఈ ఉదయసవనాన్ని (యజ్ఞాన్ని) మధ్యాహ్న సవనంతో కలిపి నాతో చేయించండి. నేను కూడా యజ్ఞ స్వరూపుడినే, మీ మధ్య నేను నశించిపోకూడదు” అని ప్రార్థిస్తే అతడు తప్పకుండా కోలుకుని ఆరోగ్యవంతుడు అవుతాడు.

మం.శ్లో॥ అథ యాని చతుశ్చత్వారింశద్వర్షాణి తన్మాధ్యన్ధినం సవనం చతుశ్చత్వారింశ దక్షరా త్రిష్టుప్ త్రైష్టుభం మాధ్యన్ధినం సవనం తదస్య రుద్రా అన్వాయత్తాః ప్రాణావావ రుద్రా ఏతే హీదగ్ం సర్వగ్ం రోదయన్తి(3) తం చేదేతస్మి న్వయసి కించి దుపత పేత్ స బ్రూయాత్ ప్రాణా రుద్రా ఇదం మే మాధ్యన్ధినగ్ం సవనం తృతీయసవన మనుసంతనుతేతి మాహం ప్రాణానాం రుద్రాణాం మధ్యే యజ్ఞో విలోపీ యేత్యుద్ధైవ తత ఏత్యగదో హ భవతి(4) అథ యా న్యష్టా చత్వారింశ ద్వర్షాణి తత్తృతీయ సవన మష్టాచత్వారింశదక్షరా జగతీ జాగతం తృతీయసవనం త దస్యా దిత్వా అన్వాయత్తాః ప్రాణా వావాదిత్వా ఏతే హీదం సర్వ మాదదతే (5)

యజ్ఞరూపంలో వున్న పురుషుడు తరువాత గడిపిన 44 సంవత్సరాలు మధ్యాహ్నం సవనం (యజ్ఞం). అందుకే త్రిష్టుప్ ఛందస్సు 44 అక్షరాలతో కూర్చబడి ఉంటుంది. ఈ మధ్యాహ్నం సవనం త్రిష్టుప్ ఛందస్సుకి సంబంధించింది. ఈ త్రిష్టుప్ ఛందస్సుకి రుద్రులకీ అనుబంధం వుంది. ఈ ప్రపంచానికి రోదనాన్ని (ఏడుపుని) కలిగించేవి ప్రాణాలు. కనుక ప్రాణాలే రుద్రులు. మానవ జీవితంలో దీర్ఘవ్యాధులు, బాధలు కలిగినప్పుడు ఇలా ప్రార్థించాలి. “ఓ ప్రాణ దేవతలారా! ఓ రుద్రులారా! నేనే చేసే ఈ మధ్యాహ్నం సవనాన్ని మూడో సవనం (యజ్ఞం) గా స్వీకరించండి. యజ్ఞ స్వరూపంగా వున్న నేను ప్రాణ దేవతలైన రుద్రుల మధ్యలో నశించకుండా వుండాలి!” అని ప్రార్థిస్తే తప్పకుండా రోగాల నుంచి, బాధల నుంచి అతడు విముక్తి పొందుతాడు. యజ్ఞపురుషుడి తరువాత గడిపిన 48 సంవత్సరాలు మూడో సవనం (యజ్ఞం). అందుకే జగతీ ఛందస్సుకి 48 అక్షరాలుంటాయి. ఈ మూడో యజ్ఞం జగతీ ఛందస్సుకి సంబంధించింది. ఈ జగతీ ఛందస్సుకి ఆదిత్యులకి సంబంధం వుంది. ఈ సర్వాన్నీ గ్రహించేవారు ప్రాణ దేవతలు. కనుక ప్రాణ దేవతలే ఆదిత్యులు. మానవుడికి ఏవైనా బాధలు, కష్టాలు సంభవించినప్పుడు “ఓ ప్రాణదేవతలారా! ఆదిత్యులారా! నేను చేసిన ఈ మూడో యజ్ఞాన్ని జీవితాంతం మీరు స్వీకరించండి. యజ్ఞ స్వరూపంగా వున్న నేను ప్రాణ రూపంలో వున్న ఆదిత్యుల మధ్య నశించకుండా వుండాలి!” అని ప్రార్థిస్తే, అతడు అన్ని రకాల బాధలు, కష్టాల నుంచి విముక్తి పొందుతాడు.

మం.శ్లో॥ తం చేదేతస్మిన్వయసి కిష్కే దుపతపే త్సబ్రూయాత్ ప్రాణా ఆదిత్యా ఇదం మే తృతీయసవన మాయు రనుసంతనుతేతి మా॒ హం ప్రాణానా మాదిత్యానాం మధ్యే యజ్ఞో విలోప్సీయే త్యుద్భవ తత ఏ త్యగదో హైవ భవతి(6) ఏత ధ్ధన్యవై తద్విద్వానాహ మహిదాస ఐతరేయః స కిం మ ఏత దుపతపసి యో॒ హ మనేన న ప్రేష్యా మీతి స షోడశం వర్షశత మజీవ త్స హ షోడశం వర్షశతం జీవతి య ఏవం వేద య ఏవం వేద (7)

ఈ యజ్ఞ సిద్ధాంతాన్ని సంపూర్ణంగా గ్రహించినవాడు “ఐతరేయ మహిదాసముని” ఆయన ఇలా చెబుతాడు మరణించకుండా ఇన్నాళ్ళు (116 సంవత్సరాలు) నేను జీవించివున్నాను మీరు నన్నెందుకు ప్రశ్నిస్తారు? అని అంటారు. ఆయనలాగా యజ్ఞ సిద్ధాంతాన్ని తెలుసుకున్నారు 116 సంవత్సరాలు జీవిస్తారు.

తృతీయః ప్రపాఠకః - సప్తదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ న య దశిషతి య త్విపాసతి య న్న రమతే తా ఆస్య దీక్షాః
(1) అథ య దశ్శాతి యత్పిబతి య ద్రమతే త దుససదైరేతి (2) అథ య ద్ధసతి యజ్ఞక్షతి
యన్వైధునం చరతి స్తుత శ్చై రేవ తదేతి (3) అథ యత్తపో దాన మార్జవమహింసా
సత్యవచన మితి తా ఆస్యదక్షిణాః (4) తస్మాదాపః సోష్యత్య సోష్ఠేతి పున రుత్పాదన
మే వాస్య తన్మరణ మేవావభృథః (5) తద్దైత ధ్వోర ఆజ్ఞరసః కృష్ణాయ దేవకీ పుత్రా
యోక్తీవాచా పిపాస ఏవ స బభూవ సోఽ న్తవేళాయా మేత త్రయం ప్రతి
పద్యేతాక్షితసమస్యచ్యుతమసి ప్రాణసంశిత మసీతి తత్రైతే ద్వేఋచౌ భవతః (6)
ఆదిత్పత్నస్య రేతసః ఉద్వయం తమసస్పరి జ్యోతిః పశ్యంత ఉత్తరం స్వః పశ్యంత ఉత్తరం
దేవం దేవ త్రా సూర్యమగంత్య జ్యోతిరుత్తమ మితి జ్యోతిరుత్తమ మితి (7) (జ్యోతిః పశ్యంతి
వాసరమ్, పరోయదిధ్యతే దివి)

యజ్ఞపురుషుడైన అతడు ఆకలికలిగి వుంటాడు. దాహం కూడా అతడికి వేస్తుంది. రమించటానికి అతడికి వీలుండదు. ఇవన్నీ ఆయనకి 'యజ్ఞదీక్షలు' ఆ పురుషుడు హాయిగా భుజిస్తాడు. చక్కగా త్రాగుతాడు. ఆనందంగా రమిస్తాడు. ఇవన్నీ ఆయనకి 'ఉపపదాలు'. ఆ పురుషుడు నవ్వుతాడు. భుజిస్తాడు. సంతోషంగా సంభోగిస్తాడు. ఇవన్నీ ఆయనకి 'స్తోత్రాలు' ఇక శస్త్రాలు, తపస్సులు, దానాలు, ఆర్జనాలు, అహింసావ్రతాలు, సత్యవచనాలు వంటివన్నీ ఆయనకి 'యజ్ఞదక్షిణలు' అందుకే ప్రజలంతా ఫలిస్తాయి ఫలించాయి" అని అంటారు. ఎందుకంటే ఇదంతా యజ్ఞం వల్ల వచ్చిన ఫలితం. ఆ యజ్ఞపురుషుడికి మరణమే అవభృథస్నానం. ఈవిధంగా ఘోర అంగీరసముని ఈ యజ్ఞసిద్ధాంతాన్ని దేవకీ వసుదేవుల కుమారుడైన శ్రీకృష్ణుడికి బోధించాడు. తరువాత శ్రీకృష్ణుణ్ణి ఇలా ప్రార్థించాడు. "ఓ శ్రీకృష్ణా! పరంధామా! నీవు నాశనం లేనివాడివి. ఎలాంటి మార్పులేని వాడివి. ప్రాణానికున్న సూక్ష్మమైన ఆత్మనీవే." ఈ ప్రార్థన విన్నాక అతడికి దప్పిక కలగలేదు. ఈ రెండు ఋక్కులు యజ్ఞానికి సంబంధించినవి. ఇంద్రియ నిగ్రహంతో, బ్రహ్మచర్య వ్రతాన్ని అవలంబించినవారు, బ్రహ్మజ్ఞానులు మాత్రమే "పురాతనుడు, విశ్వానికి బీజంలాంటివాడు, మహాకాంతితో ప్రకాశించేవాడు అయిన పరబ్రహ్మాన్ని" అని చోట్లా దర్శించగలరు. ఈ యజ్ఞ

సంబంధమైన జ్ఞానాన్ని మేము కూడా పొంది, అజ్ఞానాంధకారాన్ని రూపుమాపే ఆ పరం జ్యోతి దివ్య ప్రకాశాన్ని చేరుకుంటాము. ఆ పరమాత్మని మా హృదయంలోనే దర్శిస్తాము.

తృతీయః ప్రపాఠకః - అష్టాదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ మనో బ్రహ్మ త్యుపాసీతే త్యధ్యాత్వ మథాభిదైవతమాకాశో బ్రహ్మ త్యుభయ మాదిష్టం భవత్యధ్యాత్వం చాభిదైవతంచ (1) తదేత చ్చతుష్పాద్భ్రష్టా వాక్పాదః ప్రాణః పాదశ్చక్షుః పాదః శ్రోత్రం పాద ఇత్యధ్యాత్వ మథాభిదైవత మగ్నిః పాదో వాయుః పాద ఆదిత్యః పాదో దిశః పాద ఇత్యుభయమే వాదిష్టం భవత్యధ్యాత్వం చైవాభిదైవతంచ (2) వాగేవ బ్రహ్మణ శ్చతుర్థః పాదః సోఽగ్నినా జ్యోతిషా భాతి చ తపతి చ భాతిచ తపతి చ కీర్త్యా యశసా బ్రహ్మవర్తసేన య ఏవం వేద (3)

మానవుడి మనస్సే పరబ్రహ్మ స్వరూపం. కనుక మానవుడు తన శరీరంలో వున్న మనస్సుని ధ్యానించాలి. ఆ తరువాత ఇతర దేవతల గురించి ధ్యానించాలి. దేవతలందరూ సంతోషించాలంటే, ఆ దేవతల్ని దేహాన్ని కూడా ధ్యానించాలి. మనస్సునే పరబ్రహ్మాకి నాలుగు పాదాలుంటాయి. 1.వాగింద్రియం (వాక్కు) అనేది ఒక పాదం. 2.ప్రాణం అనేది రెండో పాదం 3.నేత్రం (కళ్ళు) అనేవి మూడో పాదం 4.శ్రోత్రం (చెవి) అనేది నాలుగో పాదం. ఈ నాలుగు పాదాలు శరీరానికి సంబంధించినవి. దేవతలకి సంబంధించి మరొక నాలుగు పాదాలున్నాయి. అవి 1.అగ్ని ఒక పాదం 2.వాయువు ఒక పాదం 3.ఆదిత్యుడు ఒకపాదం 4.దిక్కులు ఒకపాదం. ఈవిధంగా దేహానికీ దేవతలకీ సంబంధించిన రెండు ధ్యానాలూ జరుగుతుంటాయి. వాగింద్రియం అనేది పరబ్రహ్మ నాలుగు పాదాల్లో ఒక పాదంగా వుంది. దానికి అగ్ని తన ప్రకాశంతో వెలుగుని వేడిని ప్రసాదిస్తోంది. ఎవరు ఈ విషయాన్ని తెలుసుకుంటారో! వారు వర్చస్సుని కీర్తి ప్రతిష్ఠల్ని పొందుతారు.

మం.శ్లో॥ ప్రాణ ఏవ బ్రహ్మణ శ్చతుర్థః పాదః స వాయునా జ్యోతిషా భాతిచ తపతి భాతిచ తపతిచ కీర్త్యా యశసా బ్రహ్మవర్తసేన య ఏవం వేద (4) చక్షురేవ బ్రహ్మణశ్చతుర్థః పాదః స ఆదిత్యేన జ్యోతిషా భాతిచ తపతి చ భాతి చ తపతి చ కీర్త్యా

యశసా బ్రహ్మ వర్చసేన య ఏవం వేద (5) శ్రోత్రమేవ బ్రహ్మణశ్చతుర్థః పాదః స దిగ్భిర్జ్యోతిషా
భాతి చ తపతి చ భాతి చ తపతి చ కీర్త్యా యశసా బ్రహ్మవర్చసేన య ఏవం వేద య
ఏవం వేద (6)

పరబ్రహ్మ నాలుగు పాదాలలో ఒకపాదం ప్రాణం. ఆ ప్రాణానికి
వాయువు తన చైతన్యంతో వెలుగుని వేడిని ప్రసాదిస్తోంది. ఎవరు ఈ విషయాన్ని
గ్రహిస్తారో వారు కీర్తి ప్రతిష్ఠల్ని బ్రహ్మ వర్చస్సుని పొందుతారు. పరబ్రహ్మ
నాలుగు పాదాల్లో నేత్రం (కన్ను) ఒక పాదం. ఆ నేత్రానికి సూర్యుడు తన
తేజస్సుతో ప్రకాశాన్ని చైతన్యాన్ని ప్రసాదిస్తున్నాడు. ఎవరు ఈ విషయాన్ని
తెలుసుకుంటారో వారు కీర్తితో బ్రహ్మ వర్చస్సుతో వెలుగొందుతారు. పరబ్రహ్మ
నాలుగు పాదాలలో ఒక పాదం శ్రోత్రం (చెవి). దిక్కులు తమ చైతన్యంతో
శ్రోత్రాన్ని ప్రకాశవంతంగా పనిచేయిస్తున్నాయి. ఎవరు ఈ విషయాన్ని గ్రహిస్తారో
వారికి కీర్తి వర్చస్సు సంప్రాప్తిస్తాయి.

తృతీయః ప్రపారకః - ఏకోనవింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఆదిత్యో బ్రహ్మేత్యాదేశ స్తసోఽపవ్యాఖ్యాన మసదే వేదమగ్ర ఆసీత్,
త త్సదాసీ త్తత్సమభవ త్తదాణ్డం నిరవర్తత తత్సంవత్సరస్య మాత్రా మశయత తన్నిరభిద్య
తతే ఆణ్డకపాలే రజతం చ సువర్ణం చా భవతామ్ (1) త ద్యద్రజతం సేయం పృథివీ
యత్సువర్ణం సాద్యో ర్యజ్జరాయుతే పర్వతా యదుల్బం స మేఘో నీహరోయా
ధమనయస్తాస ద్యోయద్వాస్తేయ ముదకం స సముద్రః (2) అథయ త్తదజాయత సోఽ
సావా దిత్య స్తంజాయమానం ఘోషా ఉలూలవోఽ నూ దతిష్ఠన్ సర్వాణి చ భూతాని
సర్వే చ కామా స్తస్మాత్తసోఽదయం ప్రతి ప్రత్యాయనం ప్రతి ఘోషా ఉలూలవోఽ
నూత్తిష్ఠన్తి సర్వాణిచ భూతాని సర్వేచ కామాః (3) సయ ఏత మేవం విద్వానాదిత్యం
బ్రహ్మేత్యుపాస్తేఽ భ్యాశో హ యదేనం సాధవో ఘోషా ఆచ గచ్ఛేయు రుప చ నిమ్రేదే
రన్నిమ్రేదేరన్ (4)

కనిపించే సూర్యుడు సాక్షాత్తు పరబ్రహ్మ అని ఆదేశం. ఇక మిగిలిన
విషయాలన్నీ కేవలం వ్యాఖ్యానాలే. సృష్టి ప్రారంభానికి ముందు భూమి అనేది
అవ్యక్తంగా వుంది. సృష్టి ప్రారంభమైన తరువాతే భూమి వెలిసింది. అది పెరిగి
అండాకారంగా రూపుదిద్దుకుంది. ఆవిధంగా భూమి ఒక సంవత్సరకాలం వుంది.

తరువాత ఆ ఖండం పగిలింది. ఆ ఖండంలో నించి, వెండితో బంగారంతో వున్న రెండు భాగాలు బైటికి వచ్చి కనిపించాయి. వాటిలో వెండి రూపంతో కనిపించిన భాగం భూమిగా, బంగారు రంగుతో కనిపించిన భాగం స్వర్గంగా, రూపుదిద్దుకున్నాయి. ఇక అండంలో బాహ్యంగా కనిపిస్తున్న భాగాలు పర్వతాలు కాగా వాటి మధ్యలో మేఘాలు వ్యాపించాయి. ఆ అండంలో సరస్సులుగా కనిపించే భాగాలన్నీ నదులు. అండం అడుగు భాగమంతా సముద్రం. ఆ అండం నుంచి సూర్యుడు ఆవిర్భవించాడు. సూర్యుడు పుట్టిన తరువాత పెద్ద పెద్దగా శబ్దాలు వినిపించాయి. ఆ తరువాత సకల జీవులు అన్ని విషయాలు దాని నుంచే జన్మించాయి. అందుకే సూర్యుడు ఉదయిస్తున్నప్పుడు, అస్తమిస్తున్నప్పుడు అన్నిరకాల శబ్దాలు వినిపిస్తాయి. ఎవరు ఈవిధంగా సూర్యుణ్ణి సాక్షాత్తు ఆ పరబ్రహ్మగా తెలుసుకుని భక్తి శ్రద్ధలతో ఆయన్ని ఉపాసిస్తారో! వారికి శబ్దాలు అనగా వేదఘోషలు ఆనందాన్ని కలిగిస్తాయి. ఆ ఆనందాన్ని ఎల్లప్పుడూ వారికి అందిస్తాయి.

చతుర్థః ప్రపాఠకః - ప్రథమః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఓమ్. జాన శ్రుతి ర్హ పాత్రాయణ శ్రద్ధాదేయో బహుదాయా బహుపాక్యతాస సహ సర్వత ఆవసథా న్తాపయా ఇక్ష్వాక్రే సర్వ తపవ మేఽన్న మత్స్యనీతి (1) అథ హ హంసో నిశాయా మతి పేతు స్తద్దైవం హంసో హంస మభ్యువా దహోహోయి భల్లాక్ష భల్లాక్ష జానశ్రుతేః ప్రాత్రాయణస్య సమందివాజ్యోతి రాతతం తన్మా ప్రసాంక్షీ స్తత్వా మా ప్రధాక్షీ రితి (2) త ము హ పరఃప్రత్యువాచ కమ్వర ఏన మేత త్సంతం సయుగ్వాన మివ రైక్వ మాత్మేతి యోనుకథం సయుగ్వా రైక్వ ఇతి ॥ (3)

పూర్వం జానశ్రుతి అనే ముని (జనశృత వంశానికి చెందిన మునికి మనముడు)ఎంతో శ్రద్ధగా అన్నదానాలు చేస్తుండేవాడు. అందరూ తాను పెట్టిన అన్నాన్ని భుజించాలి. వారంతా ఆకలి తీర్చుకోవాలి అనే మంచి బుద్ధితో ఎన్నో ధర్మశాలలు, అన్న సత్రాలు నిర్మించాడు. ఒకరోజు రాత్రి రెండుహంసలు అతని ముందు నుంచి ఎగురుతున్నాయి. ఆ హంసలలో ఒక హంస రెండో దానితో “ఓ భల్లాక్షుడా! కళ్ళు సరిగ్గా కనిపించని వాడా! ద్యులోకంలో వెలిగే జ్యోతిలాగా జానశ్రుతి పాత్రాయణుడి తేజస్సు అంతా వ్యాపించింది. దాన్ని తాకవద్దు. అది

నిన్ను కాలేస్తుంది జాగ్రత్త” అని అన్నది. అదివిన్న హంస తిరిగి సమాధానం చెబుతూ “ఓ అజ్ఞానీ! ఈ జానశ్రుతిమునిలో అంత గొప్పతనం ఏముంది? చాలా తక్కువ స్థాయికి చెందిన అతని కీర్తి గురించి ఎందుకు ఘనంగా పొగుడుతున్నావు. ఆయనేమైనా “రైక్వుడి” కన్నా గొప్పవాడా ఏమిటి? అన్నది. అప్పుడు మొదటిహంస “ఓ భల్లాక్షా! బండిరైక్వుడు ఎవరు? ఎందుకు ఆయనకి అంత కీర్తి లభించింది? చెప్పు” అని అడిగింది.

మం.శ్లో॥ యథాకృతాయ విజితాయాధరే॒యాః సంయన్త్యేవ మేనం
సర్వం తదభిసమ్మైతి యత్కించ ప్రజాస్యాధు కుర్వంతి యస్తద్వేద యత్యవేద స మయైత
దుక్త ఇతి(4) తదుహ జాన శ్రుతిః పాత్రాయణ ఉపశుశ్రావ సహ సంజిహోన ఏవ క్షత్తార
మువాచాజ్ఞారే హ సయుగ్వాన మివ రైక్వ మా త్థేతి సయోనుకథం సయుగ్వారైక్వ ఇతి
(5) యథా కృతాయ విజితా యాధరే॒యా స్సంయన్త్యేవ మేనం సర్వంత దభిసమ్మైతి
యత్కించ ప్రజా స్యాధు కుర్వంతి యస్తద్వేద యత్య వేద స మయైత దుక్త ఇతి (6) స హ
క్షత్తా॒న్విష్య నావిద మితి ప్రత్యేయాయ తం హోవాచ యత్రారే బ్రాహ్మణ స్యాన్వేషణా
తదేన మర్థేతి (7) సో దస్తా చ్ఛకటస్య పామానం కషమాణ ముపోపవివేశ తం
హోభ్యువాద త్వంను భగవ న్సయుగ్వారైక్వ ఇత్యహం హ్యరా 3 ఇతి హ ప్రతిజిజ్ఞే స హ
క్షత్తా॒ విద మితి ప్రత్యేయాయ (8)

జూదంలో ఎన్నో రకాలుంటాయి. అయితే వాటిలో ‘కృత’ అనే ఆట ఒకటుంది. ఆ ఆటలో గెలిచినవాడు, జూదంలో మిగిలిన వారంతా గెలిచిన అన్ని రకాల ఆటల్లో తాను గెలిచినట్టే అవుతుంది. అదేవిధంగా లోకంలో జనులంతా చేసే అన్ని రకాల పుణ్యాలు ఆ రైక్వుడిని చేరుతున్నాయి. ఎందుకంటే రైక్వుడు గొప్ప ఆత్మజ్ఞాని. ఇలా మాట్లాడుకుంటున్న హంసల సంభాషణ జాన శ్రుతి మునికి వినిపించింది. ఆయన వెంటనే తన రథసారధిని పిలిచి “ఓ సారథీ నీవు వెంటనే వెళ్లి రైక్వుణ్ణి పిలుచుకురా” అని ఆజ్ఞాపించాడు. జూదంలో ‘కృత’ అనే ఆయన్ని (పాచికని) గెలిచినవాడు మిగిలిన పాచికలన్నిటినీ గెలిచినట్టు, అందరూ చేసే పుణ్య ఫలాలన్నీ ఆత్మజ్ఞాని అయిన ఆ రైక్వుడికి చెందుతున్నాయి. ఆయనకున్న జ్ఞానం ఎవరికి వుంటుందో! అతడే నిజమైన జ్ఞాని. కనుక ఆ మహానుభావుణ్ణి వెదికి ఎలాగైనా తీసుకురా అని పంపాడు.

రాజాజ్ఞని అనుసరించి ఆ సారథి రైక్వుడి కోసం ఎన్నో ప్రదేశాలు వెతికాడు. అతడికి రైక్వుడు ఎక్కడా కనిపించలేదు. చేసేదేం లేక తిరిగి వచ్చి ఆ విషయాన్ని రాజుకి తెలిపాడు. అప్పుడు రాజు ఓ సారథి బ్రహ్మ జ్ఞానులు ఎక్కడవుంటారో ఆ స్థానానికి వెళ్ళి వెతుకు అన్నాడు. సారథి తిరిగి రైక్వుడిని వెతుకుతూ వెళ్ళి చివరికి ఒక బండి క్రింద కూర్చుని మూగగజ్జని రుద్దుకుంటూ ఉన్న రైక్వుడి దగ్గరకి వెళ్ళాడు. ఆయన్ని ప్రశ్నించి ఆయనే రైక్వుడిని నిర్ధారించుకుని ఆ విషయాన్ని జానశ్రుతి దగ్గరకి వెళ్ళి నివేదించాడు.

చతుర్థః ప్రపారకః - ద్వితీయః ఖండః

మం.శ్లో॥ తదు హ జానశ్రుతిః పౌత్రాయణః షట్టతాని గవాం నిష్కమశ్వతరీరథం తదా॥ దాయ ప్రతిచక్రమే తం హోభ్యువాద(1) రై క్వేమాని షట్టతాని గవామయం నిష్కే॥ య మశ్వతరీరథో॥ ను మ ఏతాం భగవో దేవతాం శాధియాం దేవతా ముపాస్య ఇతి (2) తముహ పరః ప్రత్యువాచాహ హరేత్వా శూద్ర తవైవ సహ గోభి రస్త్వీతి తదు హ పునరేవ జానశ్రుతిః పౌత్రాయణ స్సహస్రం గవాం నిష్కమశ్వతరీ రథం దుహితరం తదా॥ దాయ ప్రతిచక్రమే(3) తం హోభ్యువాద రైక్వేదం సహస్రం గవామయం నిష్కే॥ య మశ్వతరీరథ ఇయం జాయా॥ యం గ్రామోయస్మి న్నాస్మే॥ న్వేవ మా భగవ శ్శాభీతి (4) తస్యోహ ముఖ ముపోద్ధృష్టాన్న వాచా జహరేమా శ్శూద్రా॥ నేనైవ ముఖేనాలా పయిష్యథా ఇతి తేహైతే రైక్వపర్ణా నామ మహావృషేషు యత్రాస్మా ఉవాస స తస్మై హోవాచ (5)

సారథి మాటలు విన్న జానశ్రుతి పౌత్రాయణుడు వెంటనే ఆరువందల గోవుల్ని, వివిధ రకాల ఆభరణాలని, తీసుకుని రథం మీద రైక్వుడి దగ్గరకి బయలుదేరి వెళ్ళాడు. ఆయనతో “స్వామీ! రైక్వా! నేను తెచ్చిన ఆరువందల గోవుల్ని, భూషణాల్ని ఈ రథాన్ని తమరు స్వీకరించి, తమరు ఏ దేవతని ఉపాసిస్తున్నారో, ఆ దేవతకి సంబంధించిన దివ్య జ్ఞానాన్ని నాకు ఉపదేశించండి” అని ప్రార్థించాడు. “ఓరీ శూద్రా! నీ గోవులు ఐశ్వర్యం నాకక్కర్లేదు తీసుకుని పో అని పంపివేశాడు. జానశ్రుతి తిరిగి వెయ్యి గోవుల్ని, భూషణాల్ని రథాల్ని వాటితో పాటు తన కుమార్తెను కూడా తీసుకుని రైక్వుడి దగ్గరకి వెళ్ళి “స్వామీ! నేను తెచ్చిన వస్తువులతో పాటు నా కుమార్తెను కూడా తమకి సమర్పిస్తున్నాను.

దయచేసి వీటిని స్వీకరించి నాకు బ్రహ్మ విద్యని బోధించండి” అని వేడుకున్నాడు. అప్పుడు రైక్వుడు ఒక్కసారి జానశ్రుతి కుమార్తె ముఖాన్ని చూసి ఆమెదివిద్యా ముఖమని గ్రహించి, ‘జానశ్రుతి’కి బ్రహ్మవిద్యని బోధించటానికి అంగీకరించాడు. ఆనాటి నుంచి మహావృషలదేశంలో రైక్వుడు నివసించిన ఆ ప్రాంతానికి ‘రైక్వపర్ణ’ అనే పేరు వచ్చింది. రైక్వుడు ఆ గ్రామంలోనే నివసిస్తూ జానశ్రుతికి ఈవిధంగా బ్రహ్మవిద్యని ప్రబోధించాడు.

చతుర్థః ప్రపాఠకః - తృతీయః ఖండః

మం.శ్లో॥ వాయు ర్వావ సంవర్గో యదా వా అగ్ని రుద్వాయతి వాయుమే వాప్యేతి యదా సూర్యోఽస్తమేతి వాయు మేవాప్యేతి యదా చంద్రోఽస్తమేతి వాయుమేవాప్యేతి(1) యదావ ఉచ్ఛృష్యంతి వాయు మేవాపియంతి వాయుర్వ్యవైతాన్ సర్వాన్సం వృజ్ఞ ఇత్యధిదైవతమ్(2) అథాఽధ్యాత్మం ప్రాణో వావ సంవర్గః స యదా స్వపితి ప్రాణమేవ వాగప్యేతి ప్రాణం చక్షుః ప్రాణం శ్రోత్రం ప్రాణం మనః ప్రాణో హ్యవైతాన్సర్వాన్సంవృజ్ఞ ఇతి (3)

సంవర్గం అంటే చివరి ఆశ్రయం. ఇక్కడ వాయువు సంవర్గం. అగ్ని చల్లబడిందంటే అది వాయువుని ఆశ్రయించినందువల్లే సూర్యుడు అస్తమించిన తరువాత వాయువులోనే చేరతాడు. చంద్రుడు అస్తమించాక కూడా వాయువులోనే లీనమౌతాడు. నీరు ఇంకిపోయింది అంటే అది వాయువుని ఆశ్రయించిందని అర్థం. ఇలా వాయువు ఈ సమస్తాన్నీ మింగుతుంది. అందుకే ఈ వాయువు అధిదైవతం అని కీర్తించబడింది. ఈ విషయాన్ని విశ్వంలోని శక్తులన్నీ గుర్తించాయి. ఇక ఆధ్యాత్మం అంటే శరీరంలో వున్న శక్తులగురించిన విషయం. దీనిలో ప్రాణమే సంవర్గం. మనిషి నిద్రపోయినప్పుడు, అతని మాట, కళ్ళు, చెవులు, మనసు సర్వేంద్రియాలూ అతనిలో వున్న ప్రాణాన్ని చేరుకుంటాయి. ఈ ప్రాణమే అన్నిటినీ భుజిస్తుంది.

మం.శ్లో॥ తౌ వా ఏతౌ ద్వౌ సంవర్గౌ వాయు రేవ దేవేషు ప్రాణః ప్రాణేషు (4) అథ హ శౌనకం చ కాపేయ మభి ప్రతారిణం చ కాక్షసేనిం పరివిష్యమాణౌ బ్రహ్మచారీ బిభిక్షే తస్మా ఉహ న దదతుః (5) స హోవాచ మహాత్మనశ్చతురో దేవ ఏకః క స్స జగార

భువనస్య గోపాః, తం కాపేయ నాభి పశ్యంతిమర్త్యా అభి ప్రతారిన్ బహుధా వసంతమ్,
యస్మై వా ఏత దన్నం తస్మా ఏతన్న దత్తమితి (6)

జీవులలో ప్రాణం, దేవతలలో వాయువు సంవర్గాలు. పూర్వం ఒకనాడు కపి గోత్రీయుడైన శౌనకముని, కక్షసేవుడి కుమారుడైన అభివ్రతారి అనే ఇద్దరూ భోజనం చేస్తున్నారు. వారికి వంటవాడు వడ్డన చేస్తున్నాడు. అదే సమయంలో ఒక బ్రహ్మచారి అక్కడికి వచ్చి భిక్ష కోరాడు. వారు అతనికి భిక్ష ఇవ్వలేదు. అప్పుడా బ్రహ్మచారి వారితో “ ఓ శౌనకమునీ! అగ్ని మొదలైన నలుగురు దేవతల్ని మింగిన భువనరక్షకుడు ప్రజాపతి, ఆయన్ని మీరు గుర్తించలేకున్నారు. ఓ అభివ్రతారి! అనంతరూపుడైన ప్రజాపతికి మానవులంతా నిరంతరం యజ్ఞాలలో అన్నాన్ని తృప్తిగా పెడుతున్నారు. అలాంటి ప్రజాపతి రూపుడైన నాకు మీరు అన్నం పెట్టలేదు. ఈ అన్నమంతా ప్రజాపతి ప్రసాదమే. అలాంటి ఆయనకే (నాకే) అన్నం లేదంటున్నారు” అని నిందించాడు.

మం.శ్లో॥ త దు హ శౌనకః కాపేయః ప్రతిమన్వానః ప్రత్యేయాయ ఆత్మాదేవానాం
జనితా ప్రజానాం హిరణ్యదంష్ట్రో, బభసోఽ నసూరిః మహాంత మస్య మహిమాన
మాహు రనద్యమానో య దనన్న మతీతి వై వయం బ్రహ్మచారిన్నేద ముపాస్మహే
దత్తాస్మైభిక్షా మితి (7) తస్మా ఉహ దదు స్తేవా ఏతే పశ్చాన్యే పశ్చాన్యే దశ సంతస్తత్కృతం
తస్మా త్వర్వాసు దిక్ష్వన్న మేవ దశ కృతం సైషా విరాడన్నాదీ త యేదం సర్వం దృష్టం
సర్వ మస్యేదం దృష్టం భవత్యన్నాదో భవతి య ఏవం వేద య ఏవం వేద(8)

ఆ బ్రహ్మచారి మాటలు విన్నాక తాముచేసిన పనికి చింతించిన శౌనకుడు అతని దగ్గరకి వెళ్ళి “ఓ బ్రహ్మచారీ! ప్రజాపతి దేవతలకి ఆత్మగా వున్నాడు. ఆయన ప్రజల్ని పుట్టిస్తాడు. ఆయనకి బంగారు దంతాలుంటాయి. అన్నిటినీ భుజించే సామర్థ్యం ఆయనకుంది. మహామేధస్సు కలిగినవాడని ఆయన్ని కీర్తిస్తారు. ఆ ప్రజాపతిని ఎవరూ భక్షించలేరు. ఆయన కేవలం అన్నాన్నే కాదు అన్నంకాని వాటిని కూడా హాయిగా తినగలడు. మేము కూడా నిత్యం ఆయన్నే ఉపాసిస్తుంటాము” అని చెప్పి ఆ బ్రహ్మచారికి భిక్ష పెట్టారు. ఇక్కడ భుజిస్తున్న వాయువు, అన్న స్వరూపాలైన అగ్ని, సూర్యుడు, చంద్రుడు, జలం అనే నాలుగు కలిపి ఐదు. అలాగే అన్నాన్ని భుజించే ప్రాణం, దీనితోపాటు వాక్కు, నేత్రం,

చెవి, మనసు అనే నాలుగు కలిపి ఐదు. ఇవన్నీ ప్రజాపతికి ఆహారాలు (అన్నం) అని అర్థం. ఈ అన్నాన్నే 'కృతం' అంటారు. విరాట్ స్వరూపుడైన ప్రజాపతి అన్నాన్ని భక్షిస్తూ ఈ సమస్తాన్నీ చూస్తున్నాడు. ఈ విషయం గురించి తెలుసుకున్నాడు తాను తిన్న అన్నాన్ని చక్కగా జీర్ణింపచేసుకోగలడు, అన్నాన్ని సంపాదించగలవాడు అవుతాడు.

చతుర్థః ప్రపారకః - చతుర్థః ఖండః

మం.శ్లో॥ సత్యకామో హ జాబాలో జబాలాం మాతర మామన్తయా ఇక్ష్తే బ్రహ్మచర్యం భవతి వివత్స్వామి కింగో త్రోఽన్వహ మస్మీతి(1) సాహైన మువాచ నాహ మేత ద్వేద తాత యద్గోత్రఃత్వమసి బహ్వాహం చరన్తి పరిచారిణీ యౌవనే త్వా మలభే సాహమేతన్న వేద యద్గోత్రః త్వమసి జబాలా తు నామాహ మస్మి సత్యకామో నామత్వమసి స సత్యకామ ఏవ జాబాలో బ్రువీథా ఇతి (2) స హ హారిద్రుమతం గౌతమ మే త్యోవాచ బ్రహ్మచర్యం భగవతి వత్స్వా మ్ముపేయాం భగవన్తమితి (3)

పూర్వం సత్యకామజాబాలి అనేవాడు విద్యాభ్యాసం చేయాలని నిశ్చయించుకుని తన తల్లి జాబాలి దగ్గరకి వెళ్ళి “అమ్మా! నాకు బ్రహ్మచర్య దీక్ష తీసుకుని గురుకులానికి వెళ్ళి విద్యాభ్యాసం చేయాలనే కోరిక వుంది. నాకు నా గోత్రం ఏదో తెలియదు చెప్పు” అని అడిగాడు. ఆమె అతడితో “నాయనా నీది ఏ గోత్రమో నాకు తెలీదు. నేను యౌవనంలో వున్నప్పుడు దాసిగా పనిచేసేదాన్ని అప్పుడు నీవు నాకు జన్మించావు. తరువాత నేను ఎన్నో ప్రదేశాలలో తిరిగాను. నాపేరు జాబాల, నీపేరు సత్యకాముడు నాకింతవరకే తెలుసు” అన్నది. అది విని సత్యకాముడు అక్కడి నుంచి హరిద్రుమత గౌతముడి దగ్గరకి వెళ్ళి “స్వామీ! బ్రహ్మ చర్య వ్రతాన్ని అవలంబిస్తూ గురుకుల వాసం చేయాలని వచ్చాను. తమరు నన్ను శిష్యుడుగా స్వీకరిస్తే విద్యాభ్యాసం చేస్తాను” అని ప్రార్థించాడు.

మం.శ్లో॥ తం హోవాచ కింగో త్రో ను సోమ్యాసీతి సహోవాచ నాహ మేత ద్వేదభో యద్గో త్రోఽహమ స్వప్యచ్ఛం మాతరం సా మా ప్రత్య బ్రవీ ధ్బహ్వాహం చరన్తి పరిచారిణీ యౌవనే త్వా మలభే సాహ మేత న్న వేద యద్గోత్ర స్త్వమసి జబాలాతు నా మాహ మస్మి సత్యకామో నా మత్వ మసీతి సోఽహం సత్యకామో జాబాలోఽస్మి భో

ఇతి(4) తగ్గ్ం హోవాచ నైతదబ్రాహ్మణో వివక్తు మర్హతి సమిధం సోమ్యాహరోప త్వా నేష్యే న సత్యాదగా ఇతి త ముపనీయ కృశానా మబలానాం చతుశ్శతా గా నిరాకృత్యే వా చేమా సోమ్యాను సంప్రజేతి తా అభిప్రస్థాపయ న్నవా చనా సహస్రేణా వర్తేయేతి స హ వర్షగణం ప్రోవాసతా యదా సహస్రం సమ్మేదుః (5)

సత్యకాముడి ప్రార్థన విన్న గౌతముడు “నాయనా! నీ గోత్రం ఏమిటి?” అని ప్రశ్నించాడు. నా గోత్రం నాకు తెలియదు స్వామీ! నా తల్లి నాతో “కుమారా! నేను యౌవనంలో వున్నప్పుడు ఎన్నో చోట్ల దాసిగా పనిచేసాను. అప్పుడు నీవు నాకు జన్మించావు. నీ గోత్రం నాకు తెలియదు. నాపేరు జాబాల, నీపేరు సత్యకాముడు అని చెప్పింది కనుక నేను సత్యకామ జాబాలుడిని” అని బదులిచ్చాడు సత్యకాముడు. గౌతముడు అతడి మాటలువిని “ఒక్క బ్రహ్మణుడు తప్ప ఇతరులెవరూ ఇలా సమాధానం చెప్పరు. ఇలా సత్యం చెప్పిన ఈ బాలుడు బ్రాహ్మణుడే అయ్యుంటాడని భావించాడు. సత్యకాముడితో నాయనా సమిధలు తీసుకురా, నీకు ఇప్పుడే ఉపనయనం చేస్తాను. నీవు చక్కగా సత్యాన్నే పలికావు. అని చెప్పి అతడికి ఉపనయనం చేసాడు. తరువాత బాగా బలహీనంగా వున్న నాలుగు వందల గోవుల్ని సత్యకాముడికిచ్చి వాటిని చక్కగా మేపి అవి వెయ్యి గోవులైన తరువాత తిరిగి రమ్మని చెప్పి పంపాడు గౌతముడు. సత్యకాముడు ఎన్నో సంవత్సరాలు అడవిలో వాటిని మేపగా అవి క్రమంగా వెయ్యి సంఖ్యకి చేరాయి.

చతుర్థః ప్రపాఠకః - పంచమః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ హైన మృషభోఽభ్యువాద సత్యకామా 3 ఇతి భగవ ఇతి హ ప్రతిశుశ్రావ ప్రాప్తాసోమ్య సహస్రం స్తః ప్రాపయన ఆచార్యకులమ్(1) బ్రహ్మణశ్చతే పాదం బ్రువాణీతి బ్రవీతు మే భగవా నితి తస్మై హోవాచ ప్రాచీ దిక్కలా ప్రతీచీ దిక్కలా దక్షిణా దిక్కలోదీచీ దిక్కలైష వై సోమ్య చతుష్కలః పాదో బ్రహ్మణః ప్రకాశవాన్నామ(2) స య ఏత మేవం విద్వాం శ్చతుష్కలం పాదం బ్రహ్మణః ప్రకాశవానిత్యుపాస్తే ప్రకాశవానస్మింల్లోకే భవతి ప్రకాశవతోహ లోకా జ్ఞాయతి య ఏత మేవం విద్వాం శ్చతుష్కలం పాదం బ్రహ్మణః ప్రకాశవానిత్యుపాస్తే (3)

ఆవిధంగా సత్యకాముడు అడవిలో గోవుల్ని మేపుతుండగా, ఒకనాడు ఆ గుంపులో వున్న ఒక వృషభం ఓ సత్యకామా! అని అతన్ని పిలిచింది. అదివిని

భగవాన్! ఏమిటి నన్ను పిలిచావు. అని అడిగాడు సత్యకాముడు. అందుకా వృషభం “సత్యకామా! ప్రస్తుతం మేమంతా ఒక్కవెయ్యి దాకా వున్నాము. మమ్మల్ని నీ గురువుగారి దగ్గరకి తీసుకువెళ్ళు. ఇప్పుడు నీకు పరబ్రహ్మ పాదాల గురించి చెబుతాను విను” అని ఇలా చెప్పటం ప్రారంభించింది. సత్యకాముడు ఆ వృషభం మాటల్ని శ్రద్ధగా వింటున్నాడు. తూర్పు, పడమర, ఉత్తరం, దక్షిణం అనే నాలుగు దిక్కులూ నాలుగు కళలు. ఈ నాలుగు కళలూ కలిసి పరమాత్మకి ఒకపాదం. ఈ పాదాన్ని ‘ప్రకాశవాన్’ అంటారు.” అని చెప్పింది. ఎవరైతే ఈ విషయాన్ని గ్రహించి పరబ్రహ్మని ఉపాసిస్తాడో అతడు బ్రహ్మలోకానికి చేరి అక్కడి నుంచి దివ్యమైన కాంతితో ప్రకాశిస్తూ పరిపూర్ణమైన ఇతర లోకాలని కూడా చేరుకుంటాడు.

చతుర్థః ప్రపాఠకః - షష్ఠః ఖండః

మం.శ్లో॥ అగ్నిష్టే పాదం వక్తేతి సహ శ్వో భూతేగా అభిప్రస్థాపయా ఇక్ష్వకార తాయత్రాభి సాయం బభూవు స్తత్రాగ్ని ముపసమాధాయ గా ఉపరుధ్య సమిధ మాధాయ పశ్చాదగ్నేః ప్రాజుపోపవివేశ (1) త మగ్ని రభ్యువాద సత్యకామా - 3 ఇతి భగవ ఇతి హ ప్రతిశుశ్రావ (2) బ్రహ్మణ సోమ్యతే పాదం బ్రూవాణీతి బ్రవీతు మే భగవానితి తస్మైహోవాచ పృథివీ కలాఽన్తరిక్షం కలా ద్యౌః కలా సముద్రః కలైష వై సోమ్య చతుష్కలః పాదో బ్రహ్మణోఽనంతవాన్నామ (3) స య ఏత మేవం విద్వాం శ్చతుష్కలం పాదం బ్రహ్మణోఽనంత వా ని త్యుపాస్తేఽనంత వా నస్మింల్లోకే భవత్యనంతవతో హ లోకాన్ జయతి య ఏత మేవం విద్వాం శ్చతుష్కలం పాదం బ్రహ్మణోఽనంత వా నిత్యుపాస్తే (4)

తరువాత పరబ్రహ్మ రెండో పాదం గురించి అగ్నిదేవుడు నీకు తెలియచేస్తాడు అని వృషభం పలికింది. ఆ మర్నాడు సత్యకాముడు వెయ్యి పశువుల్ని తీసుకుని గురువుగారి ఆశ్రమానికి బయల్దేరాడు. దారిలో సాయంత్రమయ్యింది. ఒకచోట గోవుల్ని ఆపిఅక్కడున్న ఎండు పుల్లల్ని రాజేచి నిప్పు వెలిగించాడు. తాను తూర్పుముఖంగా కూర్చున్నాడు. అప్పుడు ఆ అగ్నిలోనించి ఓ సత్యకామా! అని అగ్నిదేవుడు పిలిచాడు. భగవాన్ ఏమిటి పిలిచారు అని సత్యకాముడు అడిగాడు. నాయనా నీకు పరబ్రహ్మ పాదం గురించి చెబుతాను విను” భూమి ఆకాశం,

ద్యులోకం, సముద్రం అనే నాలుగు నాలుగు కళలు. ఈ నాలుగు కళలూ కలిసి పరబ్రహ్మకి రెండోపాదం అవుతున్నాయి. ఈ పాదానికి “అనంతవాన్” అని పేరు. ఈ విషయాన్ని గ్రహించి ఎవరు పరబ్రహ్మని ఉపాసిస్తారో వారు అనంతలోకాల్నీ జయిస్తారు.

చతుర్థః ప్రపాఠకః - సప్తమః ఖండః

మం.శ్లో॥ హంస స్తే పాదం వక్తేతి సహ శ్వేభూతేగా అభి ప్రస్థాపయాఞ్చకార తా యత్రాభి సాయంబభూవు స్తత్తాగ్ని ముపసమాధాయగా ఉపరుధ్య సమిధ మాధాయ పశ్చాదగ్నేః ప్రాజుపోపవివేశ (1) తంహంస ఉపనిపత్యాభ్యువాద సత్యకామా- 3- ఇతి భగవ ఇతి హ ప్రతిశుశ్రావ (2) బ్రహ్మణ సోమ్య తే పాదం బ్రవాణీతి బ్రవీతు మే భగవానితి తస్మై హేమవా చాగ్నిః కలాసూర్యః కలా చన్ద్రః కలా విద్యు త్కలైషవై సోమ్య చతుష్కలః పాదో బ్రహ్మణో జ్యోతిష్మాన్నామ (3) స య ఏత మేవం విద్వాం శ్చతుష్కలం పాదం బ్రహ్మణో జ్యోతిష్మా ని త్యుపాస్తే జ్యోతిష్మా నస్మిం ల్లోకే భవతి జ్యోతిష్మతో హ లోకాన్ జయతి య ఏత మేవం విద్వాం శ్చతుష్కలం పాదం బ్రహ్మణో జ్యోతిష్మా నిత్యుపాస్తే (4)

నాయనా సత్యకామా! పరబ్రహ్మ మరో పాదం గురించి హంస నీకు తెలియచేస్తుందని” అగ్నిదేవుడు పలికాడు. మర్నాడు ఉదయం అవుల్ని తోలుకుని ముందుకుసాగాడు సత్యకాముడు. సాయంత్రం అయ్యింది. గోవుల్ని ఒకచోట ఆపి సమిధల్నివేసి నిప్పు వెలిగించి తూర్పు దిశగా కూర్చున్నాడు. అప్పుడు ఒక హంస అతడి దగ్గరకొచ్చి సత్యకామా! అని సంబోధించింది. నన్నెందుకు పిలిచావు అనిఅడిగాడు సత్యకాముడు. నీకు పరబ్రహ్మకి సంబంధించిన ఒక పాదం గురించి చెబుతాను విను” అగ్ని, సూర్యుడు, చంద్రుడు, విద్యుత్తు అనే ఈ నాలుగు కళలూ కలిసి పరబ్రహ్మానికి మూడోపాదంగా మారతాయి. ఈ పాదాన్ని ‘జ్యోతిష్మాన్’ అని పిలుస్తారు. ఈ విషయం ఎవరు తెలుసుకుని శ్రద్ధగా పరబ్రహ్మని ఉపాసిస్తారో, వారు అమితతేజోవంతమైన లోకాలకి చేరుకుంటారు.

చతుర్థః ప్రపాఠకః - అష్టమః ఖండః

మం.శ్లో॥ మద్గుప్తే పాదం వక్తేతి స హ శ్వేభూతేగా అభి ప్రస్థాపయాఞ్చకార తా యత్రాభి సాయం బభూవు స్తత్తాగ్ని ముపసమాధాయ గా ఉపరుధ్య సమిధ

మాధాయ పశ్చా దగ్నేః ప్రాజుపోపవివేశ(1) తం మధ్యరుపనిపత్యాభ్యువాద సత్యకామ
3 ఇతి భగవ ఇతిహ ప్రతి శుశ్రావ(2) బ్రహ్మణ సోమ్యతే పాదం బ్రువాణీతి బ్రవీతు మే
భగవానితి తస్మైహోవాచ ప్రాణః కలాచక్షుః కలా శ్రోత్రం కలా మనః కలైషవై సోమ్య
చతుష్కలః పాదోబ్రహ్మణ ఆయతనవా న్నామ (3) స య ఏత మేవం విద్వాం శ్చతుష్కలం
పాదం బ్రహ్మణ ఆయతనవా నిత్యపా స్త ఆయతనవా నస్మిం ల్లోకే భవత్యాయతనవతో
హ లోకా ఇజ్జయతి య ఏత మేవం విద్వాం శ్చతుష్కలం పాదం బ్రహ్మణ ఆయతనవా
నిత్యపా స్తే (4)

నాయనా! సత్యకామా! ‘మద్గు’ అనే ఒక జలచరపక్షి నీకు పరబ్రహ్మ
మరోపాదం గురించి బోధిస్తుంది అని చెప్పింది హంస. అదివిన్న సత్యకాముడు
మర్నాడు గోవుల్ని తోలుకుపోతూ దారిలో సాయంత్రం సమయంకాగా వాటిని
ఒకచోట ఆపి సమిధలు వేసి నిప్పు వెలిగించి తూర్పుముఖంగా కూర్చున్నాడు.
అప్పుడు ఒక జలచర పక్షి అతడి దగ్గరకొచ్చి “నాయనా! ప్రాణం, చక్షువు,
శ్రోత్రం, మనసు ఈ నాలుగు కళళూ చేరి పరబ్రహ్మాకి నాలుగోపాదంగా అవుతాయి.
ఈ పాదాన్ని ‘ఆయతనవ్’ అంటారు. ఈ విషయాన్ని తెలుసుకుని ఎవరు పరబ్రహ్మాని
శ్రద్ధగా ఉపాసిస్తాడో అతడు ఈ లోకంలో అన్ని ఆశ్రయాలనీ పొందుతాడు.
అన్ని లోకాల్నీ జయిస్తాడు. (ఇక్కడ సత్యకాముడికి పరబ్రహ్మ పాదాల గురించి
బోధించిన వారు దేవతలు-వృషభం-వాయుదేవుడు, అగ్ని- అగ్నిదేవుడు,
హంస-సూర్యుడు, ముద్గుపక్షి- ప్రాణం)

చతుర్థః ప్రపారకః - నవమః ఖండః

మం.శ్లో॥ ప్రాప హాచార్యకులం త మాచార్యోఽభ్యువాద సత్యకామా -3
ఇతి భగవ ఇతి హ ప్రతిశుశ్రావ(1) బ్రహ్మవిదివ వై సోమ్య భాసి కో ను త్వా నుశశా సే
త్యన్యే మనుష్యేభ్య ఇతిహ ప్రతిజజ్ఞే భగవాం స్త్వీవ మేకామే బ్రూయాత్(2) శ్రుతం
హ్యేవమే భగవద్బ్రువేభ్య ఆచార్యాద్భేద విద్యావిదితా సాధిష్ఠం ప్రాపతీతి తస్మై హైత దేవోవా
చాత్ర హ న కించ న వీయాయేతి వీయాయేతి (3)

సత్యకాముడు వెయ్యి గోవుల్ని తీసుకుని క్రమంగా గోకులానికి
చేరుకున్నాడు. గౌతముడు వచ్చిన సత్యకాముణ్ణి చూసి “నాయనా సత్యకామా!
నిన్ను చూస్తుంటే బ్రహ్మజ్ఞానం తెలుసుకున్న వాడిలా నాకు కనిపిస్తున్నావు.

బ్రహ్మజ్ఞానాన్ని నీకెవరు బోధించారు?” అని అడిగాడు. గురువర్యా! మానవేతరులైన వారు నాకీ జ్ఞానాన్ని ఉపదేశించారు. అయినా సరే మీరు నాకు బ్రహ్మజ్ఞానాన్ని ఉపదేశించి నన్ను ధన్యుణ్ణి చేయండి, మీలాంటి సద్గురువుల ముఖతః అభ్యసించిన విద్యే సార్థకమైనది” అని కోరాడు. సత్యకాముడి కోరిక మేరకు గౌతముడు బ్రహ్మ విద్యని అతడికి ఉపదేశించాడు. సద్గురువైనవాడు పదహారు కళల విద్యని (బ్రహ్మవిద్యని) శ్రద్ధగా బోధించినప్పుడే ఆయన జీవితానికి సార్థకత ఏర్పడుతుంది. అదే నిజమైన బ్రహ్మజ్ఞానం తెలిసివాడి లక్షణం. (ఈవిధంగా సత్యకామజాబాలి గౌతముడి నుంచి బ్రహ్మవిద్యోపదేశాన్ని పొందాడు).

చతుర్థః ప్రపాఠకః - దశమః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఉపకోసలోహ వై కామలాయన స్యత్యకామే జాబాలే బ్రహ్మచర్య మువాస తస్య హ ద్వాదశ వర్షాణ్యగ్నీన్ పరిచచార సహ స్త్వాన్యా నస్తేవాసిన సమావర్తయం స్తం హస్తైన న సమావర్తయతి (1) తం జాయోవాచ తప్తోబ్రహ్మచారీ కుశల మగ్నీన్ పరిచచారీ న్నా త్వాగ్నయః పరిప్రవోచన్ ప్రబ్రూ హ్యస్మా ఇతి తస్మై హా ప్రోఽఽప్యైవ ప్రవాసాఞ్శక్తే (2)

పూర్వం సత్యకామజాబాలి దగ్గర ‘ఉపకోసల కామలాయనుడు’ అనే ముని బ్రహ్మచర్య వ్రతాన్ని అవలంబిస్తూ వున్నాడు. పన్నెండు సంవత్సరాలపాటు ఆముని నిత్యం అగ్నికార్యం చేస్తూ సత్యకాముడి దగ్గరే కాలం గడిపాడు. 12 సంవత్సరాలు గడిచాక సత్యకామజాబాలి తన శిష్యులందరికీ వీడ్కోలు సభని ఏర్పాటు చేసాడు. అయితే ఉపకోసలకామలాయనుణ్ణి మాత్రం ఆ సభలోకి పిలవలేదు. అది గమనించిన సత్యకాముడి భార్య “స్వామీమీరు కామలాయనుణ్ణి వీడ్కోలు సభలో చేర్చలేదు. అతడు అందరికన్నా ఎక్కువగా మీకు సేవలు చేసాడు. శ్రద్ధగా బ్రహ్మచర్య దీక్షిని పాటించాడు. మీరు అతడికి కూడా చివరి ఉపదేశాన్ని చేయాలి. అలా చేయకపోతే నిత్యాగ్ని దేవత మిమ్మల్ని ఆక్షేపించవచ్చు” అని అన్నది. ఆ మాటలు విన్న సత్యకాముడు కామలాయనుడికి ఎలాంటి ఉపదేశం చేయకుండా, ఎవరికీ ఏ విషయం చెప్పకుండా ఆశ్రమాన్ని విడిచి సంచారానికి బయల్దేరాడు.

మం.శ్లో॥ సహ వ్యాధినాఽ నశితుందధ్రేత మాచార్య జా యోవాచ
బ్రహ్మచారిన్న శాన కిం నునాశ్వా సీతి స హోవాచ బహవ ఇమేఽ స్మి న్సురుషే కామా
నా నాత్యయా వ్యాధిభిః ప్రతిపూర్ణోఽ స్మి నాశిష్యామీతి(3) అథ హాగ్నయ స్సమూదిరే
తప్తో బ్రహ్మచారీ కుశలం నః పర్యచారీత్ హన్తాస్మై ప్ర బ్రవా మేతి తస్మైహోచుః ప్రాణో
బ్రహ్మ కం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మేతి (4) స హోవాచ విజానామ్యహం యత్ప్రాణో బ్రహ్మ కం
చతుఖంచ న విజానా మీతి తే హోచు ర్య ద్వావకం త దేవ ఖం యదేవ ఖం తదేవ క
మితి ప్రాణం చ హస్తైత దాకాశం చోచుః (5)

గురువుగారు తనకి ఉపదేశం చేయలేదని మనసులో ఎంతోబాధపడుతూ
ఉపకోసలుడు ఉపవాస దీక్ష ప్రారంభించాడు. అది గమనించిన సత్యకాముడి
భార్య “నాయనా! బ్రహ్మచారీ! ఎందుకు ఉపవాసం చేస్తున్నావు. లే ఆహారం
భుజించు అని అన్నది.” అమ్మా! నేనెంతో నిరాశతో వున్నాను. నాలో రకరకాల
కోరికలు పుడుతున్నాయి. నా మనసు ఎంతో బాధ పడుతోంది. కనుక నేను
ఆహారాన్ని తినలేను అని సమాధానమిచ్చాడు. అప్పుడు అక్కడేవున్న యజ్ఞ
గుండంలోని అగ్నులు “ఈ బ్రహ్మచారి మన గురించి ఎంతో తపస్సు చేసి,
శ్రద్ధగా హోమం చేసి మనల్ని సంతృప్తి పరిచాడు. కనుక ఇతడికి మనం ఉపదేశం
చేయాలి అని భావించి ఆ ఉపకోసలుడితో “నాయనా ఉపకోసలా! ప్రాణం
బ్రహ్మం. అలాగే ‘కం’ అన్నా బ్రహ్మమే ‘ఖం’ అన్నా బ్రహ్మమే అని చెప్పగా,
ఉపకోసలుడు అగ్నులారా! నాకు ప్రాణం అంటే బ్రహ్మమని తెలుసుగానీ, కం,
ఖం, అనేవి బ్రహ్మమని తెలియదు అన్నాడు. అప్పుడు అగ్నులు ప్రాణం, ఆకాశం
ఈ రెండూ హృదయంలోనే వున్నాయి. (ఇక్కడ ‘క’ ‘ఖ’ అన్న రెండక్షరాలూ
ఒకటే. ‘క’ అంటే సుఖం, ఆనందం అని, ‘ఖ’ అంటే ఆకాశం, హృదయాకాశం,
ప్రాణం ప్రాణానికి ఆశ్రయమైన ఆకాశం వీటి గురించి అగ్నులు బ్రహ్మచారికి
ఉపదేశించాయి)

చతుర్థః ప్రపాఠకః - ఏకాదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ హైనం గార్హపత్యోఽ నుశశాస పృథివ్యగ్ని రన్న మాదిత్య ఇతి
య ఏష ఆదిత్యే పురుషో దృశ్యతే సోఽ హ మస్మి స ఏ వాహ మస్మీతి (1) స య

ఏతమేవం విద్వానుపాస్తే॥ పహతే పాపకృత్యాం లోకీ భవతి సర్వమాయు రేతి జ్యోగ్జీవతి
నా స్యావర పురుషాః క్షీయంత ఉప వయంతం భుంజామో॥ స్కింత్య లోకే॥ ముష్కింత్య
య ఏత మేవం విద్వానుపాస్తే (2)

అగ్నులలో ఒకటైన 'గార్హపత్యాగ్ని' బ్రహ్మచారికి ఇలా బోధించింది. భూమి, అగ్ని, ఆహారం, సూర్యుడు ఇవన్నీ నా రూపాలే. ఆ సూర్యుడిలో వున్న పురుషుణ్ణి నేనే ఇది నిజం. ఈ విషయాన్ని తెలుసుకుని ఉపాసన చేసేవాడికి పాపాలన్నీ నశిస్తాయి. అతడికి యజ్ఞభాగం లభిస్తుంది. సంపూర్ణ ఆయుష్షుతో జీవిస్తాడు. దీర్ఘాయువు కలిగిన సంతానం వుంటుంది. ఈవిధంగా ఉపాసించే వారిని మేము కాపాడుతాము. ఇక్కడే కాదు పుణ్యలోకాలలో కూడా అతడికి రక్షణనిస్తాము. (ఇక్కడ భూమి అన్నం (ఆహారం) అనేవి అనుభవించబడేవని, అగ్ని-సూర్యుడు అనే ఇద్దరూ అనుభవించే వారని తెలుసుకోవాలి)

చతుర్థః ప్రపాఠకః - ద్వాదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ హైన మన్వాహర్యవచనో॥ ను శశాసాపో దిశో నక్షత్రాణి
చన్ద్రమా ఇతి య ఏష చన్ద్రమసి పురుషో దృశ్యతే సో॥ హమస్మిసపవాహమస్మీతి (1)
స య ఏత మేవం విద్వానుపాస్తే॥ పహతే పాపకృత్యాం లోకీ భవతి సర్వ మాయు
రేతి జ్యోగ్జీవతి నాస్యావరపురుషాః క్షీయంత ఉప వయంతం భుంజామో॥ స్కింత్య
లోకే॥ ముష్కింత్య య ఏత మేవం విద్వానుపాస్తే (2)

గార్హపత్యాగ్ని తరువాత అగ్నులలో ఒకటైన 'అన్వాహర్యవచనాగ్ని' అనగా దక్షిణాగ్ని పైకి లేచి నాయనా బ్రహ్మచారీ! జలం, దిక్కులు, నక్షత్రాలు చంద్రుడు ఈ నాలుగూ నా రూపాలే. చంద్రుడిలో వున్న పురుషుణ్ణి నేనే. ఇది నిజం. ఈ విషయాన్ని తెలుసుకుని ఎవరు నన్ను ఉపాసిస్తారో. వారికి సకల పాపాలూ నశించి సంపూర్ణ యజ్ఞఫలాలు లభిస్తాయి. సంపూర్ణమైన ఆయుర్ధాయం మంచి కీర్తి కలుగుతాయి. వారి సంతానం ఎప్పుడూ క్షీణించదు. వారిని ఈ లోకంలో పైలోకంలో కూడా మేము రక్షిస్తాము (ఇక్కడ) అనుభవించేవాడు చంద్రుడు, అనుభవించబడేవి నక్షత్రాలు అని తెలుసుకోవాలి)

చతుర్థః ప్రపాఠకః - త్రయోదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ హైనమాహవనీయో॥ నుశశాస ప్రాణ ఆకాశో ద్యౌర్విద్యుదితి
య ఏష విద్యుతి పురుషో దృశ్యతే సో॥ హ మస్మి సపవాహ మస్మీతి (1) స య
ఏతమేవం విద్వానుపాస్తే॥ వహతే పాపకృత్యాం లోకీ భవతి సర్వమాయురేతి జ్యోగ్భీవతి
నాస్యాపర పురుషాః క్షీయంతే ఉప వయం తం భుంజామో॥ స్మింశ్చ లోకే॥ ముష్మింశ్చ
య ఏత మేవం విద్వా నుపాస్తే (2)

తరువాత అగ్నుల్లో ఒకటైన 'అహవనీయాగ్ని' పైకిలేచి, ఓ బ్రహ్మచారి!
ప్రాణం, ఆకాశం, స్వర్గం, విద్యుత్తు అనే ఈ నాలుగూ నా రూపాలే. విద్యుత్తులో
వెలిగే పురుషుణ్ణి నేనే ఇది నిజం. ఈ విషయం తెలుసుకుని ఎవరు నన్ను
ఉపాసిస్తారో, వారు సకల పాపాలనీ తొలగించుకుని, పూర్ణాయుర్థాయంతో
జీవిస్తారు. వారి బంధువు సంతానం నశించరు. వారిని ఈ లోకంలో పై
లోకంలో కూడా మేము రక్షిస్తాం. (ఇక్కడ అనుభవించబడే వస్తువులు 1.ద్యులోకం
అనే విద్యుత్తుకి 2.ఆకాశం అనేది అహవనీయాగ్నికి అని గ్రహించాలి)

చతుర్థః ప్రపాఠకః - చతుర్దశః ఖండః

మం.శ్లో॥ తే హోచు రుపకోసలై,షా సోమ్య తే॥ స్తద్విద్యాత్త విద్యా
చాచార్యస్తు తే గతిం వక్తే త్యాజగామ హా స్యాచార్యస్తమాచార్యో॥ భ్యువాదోపకోసల
-3 - ఇతి (1) భగవ ఇతి హ ప్రతిశుశ్రావ బ్రహ్మవిద ఇవ సోమ్య తే ముఖం భాతి కో
నుత్వా॥ నుశశాసేతి కోనుమాను శిష్యా ద్భీ ఇతీ హోపేవ నిహ్నాతే ఇమేనూన మిద్యుశా
అన్యద్యుశా ఇతీ హోగ్నీ నభ్యూదే కింను సోమ్య కిల తే॥ వోచ న్నితి (2) ఇద మితి హ
ప్రతిజజ్ఞే లోకా న్వావ కిల సోమ్య తే॥ వో చన్న హంతు తే తద్వక్త్యామి యథా
పుష్కరపలాశ ఆపోన శ్లిష్యంత ఏవమేవం విది పాపం కర్మ నశ్లిష్యత ఇతి బ్రవీతు మే
భగవా నితి తస్మై హేమావాచ (3)

ఆ అగ్నులన్నీ కలిసి బ్రహ్మచారికి ఇలా చెప్పాయి. “ఓ ఉపకోసలా!
ఎంతో గొప్పదైన యజ్ఞ విధానాన్ని ఆత్మజ్ఞానాన్ని నీకు మేము బోధించాము.
ఇక నీకు సరైన మార్గాన్ని నీ గురువు ఉపదేశిస్తాడు” అని చెప్పి వెళ్ళిపోయాయి.
కొంత కాలానికి గురువుగారు సంచారం నుంచి తిరిగి వచ్చి ఓ ఉపకోసలా!

అని పిలిచారు. వెంటనే గురుదేవా! అంటూ వచ్చి నిలబడ్డాడు. “నాయనా ఆ అగ్నులన్నీ నీకు సాధనాపరమైన విజ్ఞానాన్ని బోధించారు. నీకు బ్రహ్మజ్ఞానాన్ని తెలుసుకోవాలని కోరిక. సరే నీ కోరిక ప్రకారం ఇప్పుడు నీకు బ్రహ్మజ్ఞానాన్ని ఉపదేశిస్తాను” అని ఇలా బోధించటం ప్రారంభించాడు. “పద్మం మీద పడ్డ నీటి బిందువులు ఆ పద్మాన్ని అంటుకోనట్టు బ్రహ్మజ్ఞాని అయినవాడిని పాపాలు అంటుకోవు” కళ్ళలో నివసించే పురుషుడే ఆత్మ. ఆ ఆత్మకి మరణం లేదు. అది భయరహితమైనది. అదే పరమాత్మ (పరబ్రహ్మ). అందుకే మంచి నెయ్యిగానీ, నీళ్ళని గానీ కళ్ళ మీద జల్లితే అవి లోపలికి పోవు వెంటనే బైటికి వచ్చేస్తాయి. బ్రహ్మజ్ఞాని అయిన వాడిని ఆశీర్వదించే శక్తి కలిగిన వాడిగా మనం గుర్తించాలి. అన్నిరకాల అభినందనలు, ఆశీర్వాదాలూ ఆ బ్రహ్మజ్ఞానిలో వుంటాయి. బ్రహ్మజ్ఞాని అయినవాడు ఆశీర్వదించగలిగిన శక్తితో వుంటాడు. ఈ విషయాన్ని తెలుసుకున్న వాడు అన్ని రకాల ఆశీర్వచనాల్నీ పొందగలరు. బ్రహ్మజ్ఞాని కాంతితో సమానమైనవాడు. అతడు అన్ని వస్తువులలో ప్రకాశించగలడు. ఈ విషయాన్ని తెలుసుకున్నవారు అని స్థితులలో ప్రకాశంవతంగా వుంటారు.

చతుర్థః ప్రపారకః - పంచదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ య ఏషోఽక్షిణి పురుషో దృశ్యత ఏష ఆత్మేతి హోవా చైత దమృత మభయ మేత ద్ధృష్టాతి తద్యద్యప్యస్మిన్ సర్పిర్వోదకం వాసించతి వర్తనీ, ఏవ గచ్ఛతి(1) ఏతం సంయద్వామ ఇత్యాచక్షత ఏతం హి సర్వాణి వామా న్యభిసంయన్తి సర్వాణ్యేనం వామా న్యభిసంయన్తి య ఏవం వేద(2) ఏష ఉ ఏవ వామనీ రేషహి సర్వాణివామాని నయతి సర్వాణి వామాని నయతి య ఏవం వేద(3) ఏష ఉ ఏవ భామనీ రేషహి సర్వేషు లోకేషు భాతి, సర్వేషు లోకేషు భాతి య ఏవం వేద (4)

మం.శ్లో॥ అథ య దు చై వాస్మి ఇచ్ఛామ్యం కుర్వన్తి యదిచ నార్హిష మేవాభిసమ్భవ స్త్వర్ణిషోఽహరహ్నా ఆపూర్యమాణ పక్షమాపూర్యమాణ పక్షా ద్యాన్ షడుదజ్ఞేతి మాసాం స్తాన్త్యాసేభ్య స్సంవత్సరం సంవత్సరా దాదిత్య మాదిత్యా చ్ఛన్తమసం చన్తమసో విద్యుతం తత్పురుషోఽమానవః । స ఏనాం బ్రహ్మ గమయ త్యేష దేవపథో బ్రహ్మపథ ఏతేన ప్రతిపద్యమానా ఇమం మానవ మావర్తం నావర్తన్తే నా వర్తన్తే (5)

ఇప్పుడు చెప్పిన బ్రహ్మజ్ఞానులు మరణించిన తరువాత అర్చిస్తున్న (దివ్యకాంతి లోకాల్ని) చేరతారు. అక్కడి నుంచి పగటి కాంతిలో ప్రయాణం చేసి, ఆ తరువాత శుక్లపక్షమార్గంలో ప్రవేశించి, ఆ మార్గం ద్వారా ఉత్తరాయణానికి చేరతారు. అక్కడ నుంచి సంవత్సర దేవతదగ్గరకి వెళ్ళి ఆయన నుంచి సూర్యుడి దగ్గరకి ఆ తరువాత చంద్రుడి దగ్గరకి చేరతారు. చంద్రుడి నుంచి సరాసరి విద్యుత్ లోకానికి వెళతారు. ఆ విద్యుత్ లోకంలో వారు వున్నప్పుడు, బ్రహ్మలోకం నుంచి ఒక దేవతవచ్చి వారికి బ్రహ్మజ్ఞానాన్ని బోధిస్తుంది. దీనినే దేవతామార్గం బ్రహ్మలోక మార్గం అని అంటారు. అర్చరాది మార్గంగా ప్రసిద్ధమైన ఈ దారిలో ప్రయాణం చేసిన వారు, తిరిగి మానవలోకంలో జన్మించరు. అనగా వారికి పునర్జన్మ వుండదు.

చతుర్థః ప్రపాఠకః - షోడశః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఏష హవై యజ్ఞో యోఽయం పవత ఏషహ యన్నిదం సర్వం పునాతి యదేష హ యన్నిదం సర్వం పునాతి తస్మా దేష ఏవ యజ్ఞ స్తస్య మనశ్చ వాక్త వర్తనీ (1) తయో రన్యతరాం మనసా సంస్కరోతి బ్రహ్మేవాచా హోతా ధ్వర్యు రుద్గాతా న్య తరాం స య త్రోపాకృతే ప్రాతరనువాకే పురా పరిధానీయాయా బ్రహ్మే వ్యప వదతి (2)

ఎవరైతే యజ్ఞాన్ని చేసి అగ్నిని అందులో జ్వలింపజేస్తారో వారు అక్కడ అంతా పవిత్రం చేస్తున్నారు. యజ్ఞాన్ని చేసేవాడు ఇక్కడ సంచరిస్తూ అన్నిటినీ పవిత్రం చేస్తున్నాడు కనుక అతడే యజ్ఞస్వరూపుడుగా చెప్పబడతాడు. యజ్ఞాన్ని నిర్వహించటానికి రెండు ప్రధానంగా వుండాలి. 1. మనస్సు 2. వాక్కు ఈ రెండు మార్గాలలో ఒక మార్గం బ్రహ్మ అనే ప్రధాన ఋత్విక్కు. అతడు మనస్సుతో నమస్కరిస్తాడు. రెండో మార్గంలోనివారైన, అధ్వర్యుడు హోత, ఉద్గాత అనే ఋత్విక్కులు వాక్కుతో యజ్ఞాన్ని నిర్వహిస్తారు. 'ప్రాతరనువాకం' చెప్పిన తరువాత యజ్ఞం ప్రారంభమౌతుంది. పరిధానీయానికి ముందుగా ఋక్కుల్ని గానం చేస్తారు. బ్రహ్మ ఋత్విక్కు తన మౌనం విడిచి ఒక్కసారి మంత్రాన్ని పలకగానే యజ్ఞం ప్రారంభమౌతుంది.

మం.శ్లో॥ అన్య తరా మేవవ ర్తనీం సంస్కరోతి హీయతే॥ న్యతరా స
యథైకపా ద్వజ న్రథో వైకేన చక్రేణ వర్తమానోరిష్యత్యేవ మస్య యజ్ఞో రిష్యతి యజ్ఞం
రిష్యంతం యజమానో॥ నురిష్యతి న ఇష్ట్యా పాపీయాన్ భవతి(3) అథయ త్రోపాకృతే
ప్రాత రనువాకేన పురా పరిధానీయా యా బ్రహ్మ వ్యవవద త్యుభే ఏవ వర్తనీ సంస్కర్వన్తి
న హీయతే॥ న్యతరా(4) స యథోభయ పాద్వజ న్రథో వోభాభ్యాం చక్రాభ్యాం వర్తమానః
ప్రతితిష్ఠత్యేవమస్య యజ్ఞః ప్రతితిష్ఠతి యజ్ఞం ప్రతితిష్ఠంతం యజమానో॥ ను ప్రతితిష్ఠతి
స ఇష్ట్యా శ్రేయాన్ భవతి(5)

మానవుడు ఒక కాలితో నడిస్తే రథం ఒక చక్రంతో నడిస్తే ఎలా వుంటుందో,
ఈ యజ్ఞ నిర్వహణ కూడా కొంత బాధాకరంగానే సాగుతుంది. యజ్ఞం చేయటం
కష్టమైనప్పుడు దాన్ని చేసే యజమాని కూడా కొంత బాధపడతాడు. ఇలా
బాధపడుతూ యజ్ఞాన్ని పూర్తిచేస్తే ఆ యజమాని పాపం చేసిన వాడౌతాడు.
ప్రాతరనువాకం చదివిన తరువాత పరిధానీయ ఋక్కుల్ని పఠించటానికి ముందు
బ్రహ్మ అనే ఋత్విక్కు మౌనాన్ని విడవకుండా వుంటే! రెండు మార్గాలూ
ప్రకాశవంతంగా వుంటాయి. వాటిలో ఏ విధానం లోపంతో వుండదు. మానవుడు
రెండు కాళ్ళతో నడిచినట్టుగా, రథం రెండు చక్రాలతో నడిచినట్టుగా, ఆ యజ్ఞం
సంతృప్తిగా సాగిపోతుంది. అలాయజ్ఞం పరిపూర్ణంగా జరుగుతున్నప్పుడు
ఆ యజమానికి కూడా క్షేమంగా వుంటుంది. ఇలా యజ్ఞాన్ని నిర్వహించిన
యజమాని చాలా గొప్పవాడౌతాడు.

చతుర్థః ప్రపాఠకః - సప్తదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ ప్రజాపతి ర్లోకా న భ్యతప త్తేషాం తప్యమానానాం రసాన్ ప్రాబృహ
దగ్నీం పృథివ్యా వాయు మంతరిక్షా దాదిత్యం దివః (1) స ఏతా స్త్రిస్తో దేవతా అభ్య
తపత్తాసాం తప్యమానానాం రసాన్ ప్రాబృహ దగ్నేః ఋచో వాయో ర్యజాంషి
సామాన్యాదిత్యాత్(2) స ఏతాం త్రయీం విద్యా మభ్యతపత్తస్యా స్తప్యమానా యా
రసాన్ ప్రాబృహద్భూరి త్యగ్భ్యో భువ రితి యజుర్భ్య స్సువ రితి సామభ్యః (3) త ద్యద్భ్యక్తో
రిష్యేద్భ్యః స్వా హేతి గార్హపత్యే జుహుయా దృచా మేవ తద్రసేన ర్ఛాం వీర్యేణ ర్ఛాం యజ్ఞ
స్య విరిష్టం సందధాతి(4) (భూః - ఇతి - ఋగ్భ్యః)

ఈ లోకాలన్నిటినీ ప్రజాపతి సృష్టించాడు. ఆ లోకాల్లో వుండే సారవంతమైన వస్తువుల్ని కూడా ఆయనే సృష్టించాడు. భూమినుంచి అగ్నిని, ఆకాశం నుంచి వాయువుని, స్వర్గం నుంచి సూర్యుణ్ణి సృష్టించాడు. ఇలా ఈ ముగ్గురు దేవతల్నీ సృష్టించి తరువాత వారి నుంచి వారి సారభూతాలైన వాటిని సృష్టించాడు. అనగా అగ్నినుంచి ఋక్కుల్ని, వాయువు నుంచి, యజుర్వేద మంత్రాలని, సూర్యుడి నుంచి సామవేద మంత్రాలని సృష్టించాడు. ఆ తరువాత ఈ మూడు వేదాల సారభూతమైన వాటిని అనగా - ఋగ్వేద ఋక్కుల నుంచి భూలోకాన్ని, యజుర్వేద మంత్రాల నుంచి భువర్లోకాన్ని సామవేద మంత్రాల నుంచి స్వర్గాన్ని సృష్టించాడు. యజ్ఞం నిర్వహించేటప్పుడు వేద ఋక్కుల్ని సరిగ్గా పఠించక పోవటంవల్ల ఏదైనా దోషం ఏర్పడితే, బ్రహ్మ అనే ఋత్విక్కు 'భూః' 'సువః' అనే మంత్రాలు పఠిస్తూ 'గార్హపత్యాగ్ని' లో హవిస్సుల్ని సమర్పించాలి. ఈవిధంగా చేస్తే ఈ మంత్రాలశక్తితో, యజ్ఞంలో జరిగిన దోషాలు నివారించబడతాయి.

మం.శ్లో॥ అథ యది యజుష్టో రిష్యే ద్భువఃస్వా హేతి దక్షిణాగ్నౌ జుహుయా ద్యజుషా మేవ తద్రసేన యజుషాం వీర్యేణ యజుషాం యజ్ఞస్య విరిష్టం సందధాతి(5)
అథ యది సామతో రిష్యే త్సువఃస్వా హే త్యాహవనీయే జుహుయా త్సామ్నా మేవ తద్రసేన సామ్నాం వీర్యేణ సామ్నాం యజ్ఞస్య విరిష్టం సందధాతి(6) త ద్యథా లవణేన సువర్ణం సందధ్యా త్సువర్ణేన రజతం రజతేన త్రపు త్రపుణా సీసం సీసేన లోహం లోహేన దారు దారు చర్మణా (7) ఏవ మేషాం లోకానా మాసాం దేవతానా మస్యా స్త్రయ్యా విద్యాయా వీర్యేణ యజ్ఞస్య విరిష్టం సందధాతి భేషజకృతోహ వా ఏషయజ్ఞో యత్రైవంవి ద్ధువత్స భవతి(8)

ఇక యజుర్వేద మంత్రాలు సరిగ్గా పఠించక పోవటం వల్ల ఏదైనా దోషం ఏర్పడితే దక్షిణాగ్నిలో “భువః స్వాహా” అనే మంత్రం చెబుతూ ఆహుతులు వేయాలి. ఈ యజుర్వేద మంత్రాల శక్తివల్ల యజ్ఞంలో సంభవించిన దోషం తొలగిపోతుంది. అలాగే సామవేద మంత్రాలు పఠించటం వల్ల యజ్ఞంలో దోషం సంభవిస్తే ‘సువః’ స్వాహా, అనే మంత్రాన్ని పఠించి అహవనీయాగ్నిలో హోమం చేయాలి. అప్పుడు సామవేద మంత్ర పఠనం వల్ల కలిగిన దోషం తొలగిపోతుంది. యజ్ఞం సఫలమౌతుంది. బంగారాన్ని ఉప్పుతో, వెండిని బంగారంతో తగరాన్ని-వెండితో, సఫలమౌతుంది.

సీసాన్ని - తగరంతో, ఇనుముని - సీసంతో, కొయ్యని - ఇనుముతో, కట్టెని - చర్మంతో చేర్చినట్టు, బ్రహ్మ ఋత్విక్కు మూడు వేదాల దేవతల అనుగ్రహంతో యజ్ఞంలో వచ్చే దోషాల్ని నివారిస్తాడు. ఆ యజ్ఞాన్ని ప్రకాశవంతం చేస్తాడు.

మం.శ్లో॥ ఏష హ వా ఉదక్తువణో యజ్ఞో యత్రైవం విద్ధవత్ భవ త్యేవం విదం హవా ఏషం బ్రహ్మణ మనుగాథా యతో యత ఆవర్తతే తత్తద్గచ్ఛతి (9) మానవో బ్రహ్మైవైక ఋత్విక్కురూ నశ్వాభిరక్ష త్యేవం విద్ధవై బ్రహ్మ యజ్ఞం యజమానం సర్వాంశ్చర్విజోఽభి రక్షతి తస్మా దేవం విద మేవ బ్రహ్మణం కుర్వీత నానేవం విదం నానేవం విదమ్ (10)

ఈవిధంగా అన్నీ తెలుసుకుని బ్రహ్మ ఋత్విక్కు యజ్ఞాన్ని నిర్వహిస్తే, ఆ యజ్ఞం ఉత్తరదిక్కుని పవిత్రం చేస్తుంది. ఈవిధంగా బ్రహ్మ ఋత్విక్కు వేదగానాన్ని చేస్తాడు. “యజ్ఞం చేసే విషయంలో ఎక్కడ కష్టం కలిగితే అక్కడికి బ్రహ్మ ఋత్విక్కు వెళతాడు. గుర్రం తన రౌతుని రక్షించిన విధంగా, బ్రహ్మ ఋత్విక్కు మాత్రమే యజ్ఞం నిర్వహించే అందరు ఋత్విక్కుల్ని కాపాడగలడు. అలాగే యజ్ఞాన్ని, యజమానినీ కూడా బ్రహ్మ ఋత్విక్కు రక్షిస్తాడు. కనుక వేదజ్ఞానాన్ని, యజ్ఞవిధానాన్ని బాగా తెలిసిన వారినే బ్రహ్మ ఋత్విక్కుగా నియమించుకోవాలి.

పంచమః ప్రపారకః - ప్రథమః ఖండః

(ఇందులో 24 ఖండాలు 88 మంత్రాలు ఉంటాయి)

మం.శ్లో॥ ఓమ్. యోహవై జ్యేష్ఠం చ శ్రేష్ఠంచ వేద జ్యేష్ఠశ్చ హవై శ్రేష్ఠశ్చ భవతి ప్రాణో వావ జ్యేష్ఠశ్చ శ్రేష్ఠశ్చ (1) యోహవై వసిష్ఠం వేద వసిష్ఠో హ స్వానాం భవతి వాగ్వావ వసిష్ఠః (2) యోహవై ప్రతిష్ఠాం వేద ప్రతిహతిష్ఠత్యస్మింశ్చ లోకే ము ష్మింశ్చ చక్షుర్వావ ప్రతిష్ఠా (3) యోహవై సమ్పదం వేద సంహస్త్వి కామాః పద్యన్తేదైవా శ్చ మానుషాశ్చ శ్రోత్రం వావ సమ్పత్ (4) యో హ వా ఆయతనం వేదాయతనం హ స్వానాం భవతి మనో హవా ఆయతనమ్ (5) అథ హ ప్రాణా అహం శ్రేయసి వ్యూదిరే హం శ్రేయా నస్యహం శ్రేయానస్మీతి తేహ ప్రాణాః ప్రజాపతిం పితర మే త్యోచు ర్భగవన్ కో నశ్చ్యేష్ఠశ్చితి (6)

జ్యేష్ఠమైన దాన్ని, శ్రేష్ఠమైన దాన్ని గురించి ఎవడు తెలుసుకుంటాడో, అతడు జ్యేష్ఠుడు, శ్రేష్ఠుడు అవుతున్నాడు. జ్యేష్ఠంగా, శ్రేష్ఠంగా వుండేది ప్రాణం.

వశిష్ఠమహర్షి గురించి తెలుసుకున్నవాడు, తమ బృందంలో తానే వశిష్ఠుడౌతున్నాడు. ఇక్కడ వశిష్ఠుడు అంటే వాక్కు. ప్రతిష్ఠ పొందిన దాన్ని గురించి తెలిసినవాడు, ఇహ లోకంలో పరలోకంలో కూడ ప్రతిష్ఠకలవాడౌతాడు. ఇక్కడ ప్రతిష్ఠ కలిగింది ఏదంటే అది నేత్రం. సంపద కలిగిన దానిని గురించి తెలుసుకున్న వాడికి, దేవతలు మనుషులు అతడి కోరికలు తీరేలా చేస్తారు. కాబట్టి శ్రోత్రం అంటే సంపద. ఆయతనం గురించి తెలిసినవాడు తన బంధువులకి, తనతో వున్నవారికి ఆశ్రయమైవుంటాడు. ఇక్కడ ఆయతనం అంటే మనస్సు. శరీరంలోవున్న అంతఃప్రాణాలు అనగా ఇంద్రియాలు నేను గొప్ప, నేను గొప్ప, అని అరవటం ప్రారంభించాయి. అవన్నీ కలిసి తమ తండ్రి ప్రజాపతిదగ్గరకి వెళ్ళి భగవాన్! మాలో ఎవరు గొప్ప? అని ప్రశ్నించాయి.

మం.శ్లో॥ తాన్ హోవాచ యస్మిన్ వ ఉత్తాన్తే శరీరం పాపిష్ఠతర మివ దృశ్యేత సవత్తేష్ఠ ఇతి (7) సాహ వాగుచ్ఛక్రామ సా సంవత్సరం ప్రోష్య పర్యేత్యోవాచ కథమశక తర్తే మజ్జీవితు మితి యథా కలా అపదంతః ప్రాణంతః ప్రాణేన పశ్యంత శ్చక్షుషా శృణ్వంతః శ్రోత్రేణ ధ్యాయంతో మనసైవ మితి ప్రవివేశ హవాక్ (8) చక్షుర్హోచ్ఛక్రామ త త్సంవత్సరం ప్రోష్య పర్యే త్యోవాచ కథ మశక తర్తేమ జ్జీవితు మితి యథా॥ న్ధా అపశ్యంతః ప్రాణంతః ప్రాణేన వదంతో వాచా శృణ్వంతః శ్రోత్రేణ ధ్యాయంతో మనసైవ మితి ప్రవివేశ హ చక్షుః (9) శ్రోత్రం హేమాచ్ఛక్రామ తత్సంవత్సరం ప్రోష్య పర్యేత్యోవాచ కథ మశకత ర్తే మజ్జీవితు మితి యథా బధిరా అశృణ్వంతః ప్రాణంతః ప్రాణేన వదంతో వాచా పశ్యంత శ్చక్షుషా ధ్యాయంతో మనసైవ మితి ప్రవివేశ హ శ్రోత్రమ్ ॥ (10)

ప్రజాపతి ఇంద్రియాలతో “మీలో ఎవరు తొలగిపోతే శరీరం పవిత్రంగా, పాపరహితంగా వుంటుందో అతడే గొప్ప” అని చెప్పాడు. వెంటనే వాక్కు అనే ఇంద్రియం శరీరంలోనుంచి బైటికి వచ్చి ఒక సంవత్సరం తరువాత తిరిగి శరీరంలోకి ప్రవేశించింది. లోపలికి వెళ్ళి నేను లేకుండా ఈ శరీరం జీవించివుందా? అని మిగిలిన వాటిని అడిగింది. ఈ శరీరం మూగవాడిలా వుండి కేవలం వింటూ, చూస్తూ, మనసుతో ఆలోచిస్తూ ప్రాణంతోనే వుంది అని అవి సమాధానం చెప్పాయి. ఆ తరువాత నేత్రం (కన్ను) అనే ఇంద్రియం శరీరం విడిచి బైటికి పోయి ఒక సంవత్సరం తరువాత శరీరంలోకి ప్రవేశించింది. లోపలున్న వారితో

నేను లేకుండా ఈ శరీరం జీవించివుందా అని అడిగింది. గుడ్డివాడిలాగా ఏమీ చూడలేనప్పటికీ, మాట్లాడుతూ, వింటూ, మనసుతో ఆలోచిస్తూ ప్రాణంతోనే వుంది అని చెప్పాయి. తరువాత శ్రోత్రేంద్రియం (చెవి) కూడా బైటకి వచ్చి సంవత్సరం తరువాత శరీరంలోకి వెళ్లి పైవాటిలాగానే మిగిలిన ఇంద్రియాల్ని ప్రశ్నించింది. అవి చెవిటివాడిలా వినలేకపోయినప్పటికీ, మాట్లాడుతూ చూస్తూ మనసుతో ఆలోచిస్తూ శరీరం ప్రాణంతోనే వుందని చెప్పాయి.

మం.శ్లో॥ మనోహోఽఛక్రామ తత్సంవత్సరం ప్రాప్య పర్యేత్యేవాచ కథమశకతర్తే
మ జ్ఞేవితు మితి యథా బాలా అమనసః ప్రాణంతః ప్రాణేన వదంతో వాచా పశ్యంత శ్చక్షుషా
శృణ్వంతః శ్రోత్రేణైవ మితి ప్రవివేశ హ మనః (11) అథ హ ప్రాణ ఉచ్చి క్రమిషన్ స యథా
సుహాయః పద్వీశశంకూన్ సంభదే దేవ మితరాన్ ప్రాణాన్ సమఖిదత్తం
హాభిసమేత్యోచు ర్భగవ న్నేథి త్వం నఃశ్రేష్ఠోఽసి మోత్కమీ రితి (12) అథ హైనం
వాగువాచ యదహం వసిష్ఠాస్మి త్వం త ద్వసిష్ఠోఽసీత్యథ హైనం చక్షురువాచ య
దహం ప్రతిష్ఠాస్మి త్వం తత్ ప్రతిష్ఠాసీతి (13) అథ హైనం శ్రోత్రమువాచ యదహం
సంపదస్మి త్వం తత్సమ్పదసీ త్యథ హైనం మన ఉవాచ యదహ మాయతన మస్మి
త్వం త దాయతన మసీతి (14)నవై వాచో నచక్షాంషి నశ్రోత్రాణి న మనాంసీత్యాచక్షతే
ప్రాణా ఇత్యేవాచక్షతే ప్రాణో హ్యే వైతాని సర్వాణి భవతి(15)

ఆ తరువాత మనస్సు శరీరంలోపలి నుంచి బైటికి వెళ్ళి ఒక సంవత్సరం తరువాత లోపలికి ప్రవేశించి, మిగిలిన ఇంద్రియాలని పూర్వం వారు ప్రశ్నించిన విధంగానే ప్రశ్నించింది. వారంతా మనస్సులేక పోయినప్పటికీ మిగిలిన ఇంద్రియాలతో శరీరం నిలిచేవుందని చెప్పాయి. చివరగా శరీరం నుంచి ప్రాణం బైటికి వెళ్ళటానికి సన్నద్ధమయ్యింది. అయితే ఉత్తమ అశ్వం తనని కట్టేసిన గుంజని పెకలించినట్టుగా ఆ ప్రాణం బైటికి పోవటానికి ప్రయత్నిస్తూ తనతో పాటూ లోపలున్న అన్ని శక్తుల్నీ పెకలించింది. అప్పుడు ఆశక్తులన్నీ ముఖ్యమైన ప్రాణం దగ్గరకి వచ్చి “ఓ భగవాన్! నీవే మా అందరికీ ప్రభువు. నీవే అందరికన్నా గొప్పవాడివి. దయచేసి నీవు బైటికి వెళ్ళవద్దు అని వేడుకున్నాయి. అప్పుడు వాక్కు ముఖ్య ప్రాణంతో ఓ భగవాన్! నేను వశిష్ఠుడుగా ప్రసిద్ధి పొందటానికి కారణం నీవే అని అన్నది. అలాగే శ్రోత్రం (చెవి) ప్రాణంతో

“ఓ భగవాన్! నీవు వుండటంవల్లనే నేను సంపదలతో భాగ్యవంతుడుగా ప్రసిద్ధి చెందాను” అన్నది. అలాగే మనసు కూడా నేను ఆశ్రయమైవున్నది నీవు నాకు ఆశ్రయంగా వుండటం వల్లే అన్ని ప్రాణంతో అన్నది. ఇదే విధంగా నేత్రం కూడా ప్రాణాన్ని స్తుతించింది. ఇలా కన్ను, చెవి, వాక్కు, మనస్సు అన్నిటినీ కలిపే ప్రాణం అంటారు. ఈ ఇంద్రియాలన్నీ ప్రాణ స్వరూపాలే.

పంచమః ప్రపాఠకః - ద్వితీయః ఖండః

మం.శ్లో॥ సహోవాచ కిం మేఽన్నం భవిష్యతీతి యత్కించి దిద మా శ్వభ్య ఆ శకునిభ్య ఇతి హోచు స్తద్వా ఏత దనస్యాన్న మనో హ వై నామ ప్రత్యక్షం న హ వా ఏవం విది కిం నానన్నం భవతీతి (1) స హోవాచ కిం మేవాసో భవిష్యతీత్యాప ఇతి హోచు స్తస్మా ద్వా ఏత దశిష్యంతః పురస్తా చ్ఛో పరిష్టా చ్ఛాబ్ధిః పరిదధతి లమ్బుకో హ వాసో భవత్యనగ్నో హ భవతి(2) తద్దైత త్యత్యకామో జాబాలో గోశ్రుతయే వై యా వ్రువద్యాయోక్త్యైవాచ యద్యప్యే నచ్చష్కాయ స్థాణవే బ్రూయాజ్ఞాయే రన్నే వాస్తిశ్శాఖాః ప్రరోహాయుః పలాశానీతి ॥ (3)

శరీరంలోవున్న ప్రధానమైన ప్రాణం మిగిలిన ఇంద్రియాలని(ప్రాణాలని) నాకు ఆహారం ఏది? ఎక్కడుంది? అని అడిగింది. గుర్రాల నుంచి, పక్షులదాకా అన్ని ప్రాణులూ ఏ ఆహారాన్ని తింటున్నాయో, ఆ ఆహారమంతా నీదే! అని ఇతర ప్రాణాలు చెప్పాయి. ఇక్కడ ప్రత్యక్షంగా వున్న ప్రాణం ఏదంటే! అది ఆహారం. ఈ విషయాన్ని తెలుసుకున్న వారికి అంతా, అన్నీ అన్న స్వరూపంగానే కనిపిస్తాయి. తిరిగి లోపలవున్న ప్రాణం ఇంద్రియాలతో, నాకు వస్త్రం ఏది? ఎక్కడుంది? అని అడిగింది. నీరే నీకు వస్త్రాలు అని సమాధానమిచ్చాయి ఇంద్రియాలు. అందుకే అన్నాన్ని (ఆహారాన్ని) తినేవారు ముందుగా తిన్న తరువాత నీటితో ఆచమిస్తున్నారు. ఈవిధంగా ఆచమనం అనేది అన్నానికి వస్త్రమని తెలుసుకున్నవారికి, వస్త్రాలు ఎలాంటి కొరతా లేకుండా లభిస్తాయి. ఆ వ్యక్తికి నగ్నంగా వుండే స్థితి ఎప్పటికీ కలగదు. ఈ విద్యని సత్యకామజాబాలి, వైయాఘ్రపద్యగోశ్రుతి అనే వ్యక్తికి ఉపదేశిస్తూ” ఈ ప్రాణవిద్యని (బ్రహ్మవిద్యని) ఎండిపోయిన చెట్టుకి ఉపదేశించినా అది తిరిగి చిగురిస్తుంది” అని చెప్పాడు.

మం.శ్లో॥ అథ యది మహా జ్ఞగమిషే దమావాస్యాయాం దీక్షిత్యా పౌర్ణమాస్యాం రాత్రౌ సర్వౌషధస్య మన్థం దధి మధునో రుపమథ్య జ్యేష్ఠాయ శ్రేష్ఠాయ స్వాహేత్యగ్నా వాజ్యస్య హుత్వా మన్థే సమ్పాత మవనయేత్ (4) వసిష్ఠాయ స్వాహేత్యగ్నా వాజ్యస్య హుత్వా మన్థే సంపాత మవనయేత్ ప్రతిష్ఠాయై స్వాహేత్యగ్నా వాజ్యస్య హుత్వా మన్థే సంపాత మవనయే త్సమ్పదే స్వాహేత్యగ్నా వాజ్యస్య హుత్వా మన్థే సమ్పాతమవనయే దాయతనాయ స్వాహేత్యగ్నా వాజ్యస్య హుత్వామన్థే సమ్పాత మవనయేత్ (5) అథ ప్రతిస్థప్యజ్జలౌ మన్థమాధాయ జపత్యమో నామాస్యమా హితే సర్వమిదం సహి జ్యేష్ఠః శ్రేష్ఠో రాజా॥ భిపతిః సమా జ్యేష్ఠం శ్రేష్ఠం రాజ్యమాభిపత్యం గమయ త్వహమే వేదం సర్వమసానీతి (6)

ఈవిధంగా ప్రాణవిద్యని గురించి తెలుసుకున్న వారు మహత్వ పూర్వకమైన సిద్ధులు పొందటం కోసం కొన్ని యజ్ఞవిధానాలని తెలుసుకుని శ్రద్ధగా ఆచరించాలి. ఆమావాస్య తిథి వెళ్ళిన వెంటనే పాడ్యమిఘడియలలో యజ్ఞాన్ని చేయటం ప్రారంభించాలి. తిరిగి దాన్ని పౌర్ణమి నాటికి పూర్తిచేయాలి. పౌర్ణమినాడు ఒక మంచి పాత్రలో పెరుగు, తేనె, వివిధరకాల మూలికలు వేసి దాన్ని పూర్తిగా కలిపి హవిస్సుగా యజ్ఞంలో సమర్పించాలి. “ జ్యేష్ఠాయస్వాహా ఓం శ్రేష్ఠాయస్వాహా” అని చెబుతూ ఆ హవిస్సుల్ని సమర్పించాలి. మిగిలిన నిర్మాల్యం అంతా విడిగా బైట పారవేయాలి. తిరిగి ‘వశిష్ఠాయ స్వాహా’ అనే మంత్రంతో తిరిగి యజ్ఞంలో హవిస్సుల్ని సమర్పించాలి. అలాగే నెయ్యిని తీసుకుని ‘ప్రతిష్ఠాయై స్వాహా’ అనే మంత్రాల్ని ఉచ్చరిస్తూ అగ్నిలో హవిస్సుల్ని సమర్పించాలి. ఇక ఐశ్వర్యాన్ని కోరుకునేవారు “సంపదే స్వాహా” అని ఇళ్ళు కావాలని కోరుకునేవారు “ఆయతనాయ స్వాహా” అని, మంత్రాల్ని పఠిస్తూ హోమం చేయాలి. చివరగా హవిస్సులు ఉంచిన పాత్రను చేతితో పట్టుకుని “ఇదం సహిజ్యేష్ఠః”, శ్రేష్ఠః, రాజ్యాభిపతిః స్వాహా” అనే మంత్రాన్ని పఠిస్తూ హవిస్సుల్ని యజ్ఞంలో సమర్పించాలి.

మం.శ్లో॥ అథ ఖల్వేత యర్చా పచ్ఛ (పృచ్ఛ) ఆచామతి తత్సవితు ర్వణీమహ ఇత్యాచామతి వయం దేవస్య భోజన మిత్యాచామతి శ్రేష్ఠం సర్వధాతమ మిత్యాచామతి తురం భగస్య భీమహీతి సర్వం పిబతి, నిర్ణిజ్యకం సంచమసం వా పశ్చా దగ్నేః సంవిశతి చర్మణి వా స్థణి లే వా వాచం యమో॥ ప్రసాహః స యది స్త్రియం పశ్యే త్సమ్మద్ధం

కర్తేతి విద్యాత్ (7) త దేశశ్లోకః, యదా కర్మసు కామ్యేషు స్త్రియం స్వప్నేషు పశ్యతి, సమృద్ధిం తత్ర జానీయా త్తస్మిన్ స్వప్న నిదర్శనే తస్మిం స్వప్న నిదర్శనే (8)

ఆ తరువాత “తత్సవితుర్వరణీమహే వయందేవస్య భోజనం, శ్రేష్ఠం సర్వదాతమమ్, తురం భగస్యధీమహి, అనే మంత్రాల్ని పఠిస్తూ ఆచమనాల్ని చేయాలి. అలాచేసాక కంచు పాత్రని శుభ్రంచేసి, నీళ్ళుతాగి ఆహారాన్ని భుజించాలి. అగ్నికుండం ప్రక్కనేజింక చర్మం మీద గానీ, నేలమీద గాని పడుకోవాలి. ఈ యజ్ఞం చేసినవాడు తన మాటని, మనసుని అదుపులో వుంచుకోవాలి. అతడికి కలలో స్త్రీ కనిపిస్తే అతడు చేసిన యజ్ఞం సఫలమైందని గ్రహించాలి.

పంచమః ప్రపారకః - తృతీయః ఖండః

మం.శ్లో॥ శ్వేత కేతు ర్వారుణేయః పఞ్చా లానాం సమితి మేయాయ తం హప్రవాహణో జై బలి రువాచ కుమారా ను త్వాశిషత్వి తేత్యను హి భగవ ఇతి(1) వేత్థ యదితో॥ ధి ప్రజాః ప్రయన్తీతి న భగవ ఇతి వేత్థ యథా పునరావర్తంతా-3- ఇతి న భగవ ఇతి వేత్థ పథో ర్దేవయానస్య పితృయాణస్యచ వ్యావర్తనా - 3- ఇతి న భగవ ఇతి (2) వేత్థ యథా॥ సౌ లోకో న సమ్పూర్వత 3 - ఇతి న భగవ ఇతివేత్థ యథా పఞ్చమ్యా మహుతా వాపః పురుషవచసో భవన్తీతి నైవ భగవ ఇతి (3)

ఒకనాడు అరుణముని పౌత్రుడు గౌతముడి పుత్రుడు అయిన శ్వేత కేతువు అనేవాడు పాంచాల రాజు భవనానికి వచ్చాడు. ఆ భవనంలో వున్న జైబలి కుమారుడు ప్రవాహణుడు శ్వేత కేతువుని ఆదరంగా గౌరవ సత్కారాలు చేసి “నాయనా! తమరి తండ్రిగారు మీకు అన్ని విద్యల్నీ బోధించారా! అని అడిగాడు. నా తండ్రి నాకు అన్ని విద్యల్నీ బోధించారని సమాధానమిచ్చాడు శ్వేతకేతువు. ప్రవాహణుడు అతడితో “1.సృష్టించబడ్డ జీవులందరూ మరణించాక ఎక్కడికి వెళ్తున్నారో నీకు తెలుసా?” అని అడిగాడు. తెలియదు స్వామీ! అన్నాడు శ్వేతకేతువు. పోనీ నీకు 2.దేవయాన మార్గం 3.పితృయాన మార్గం గురించైనా తెలుసా అని తిరిగి ప్రశ్నించాడు. ఈ విషయాలు కూడా నాకు తెలియదన్నాడు శ్వేత కేతువు. అయితే “4.ఇతర లోకాలన్నీ భూలోకం నుంచివెళ్ళిన మనుషులతో సంపూర్ణం కావటం లేదో తెలుసా? 5.పంచమ హవిస్సు, జలం, పురుషుడు,

అనే పేర్లు ఎలా వచ్చాయో తెలుసా? అని ప్రశ్నించాడు ప్రవాహణుడు. స్వామీ! మీరడిగినవేవీ నాకు తెలియదు అనివినయంగా సమాధానమిచ్చాడు శ్వేతకేతువు.

మం.శ్లో॥ అథను కిమనుశిష్యోఽవో చథా యోహీమాని నవిద్యాత్కథం సోఽనుశిష్యో బ్రవీ తేతి సహాయస్తః పితు రర్థ మేయాయ తం హోవాచానను శిష్య వావ కిల మా భగవానబ్రవీ దను త్వాఽశిషమితి (4) పశ్య మా రాజన్య బన్ధుః ప్రశ్నా నప్రాక్షీ త్రేషాం నైకశ్చ నాశకం వివక్తు మితి సహోవాచ యథా మాత్వం తదైతా నవదో యథాహ మేసాం నైకశ్చ న వేద యద్యహ మిమా న వేదిష్యం కథం తే నావక్త్య మితి (5)

శ్వేతకేతువు మాటలు విని ప్రవాహణుడు కొంచెం కోపంగా “ఏమయ్యా! నీవన్నీ నేర్చుకున్నానన్నావు. పూర్తిగా విద్యని తెలుసుకోకుండా తెలుసుకున్నానని చెప్పావు. ఇప్పుడు నేనడిగిన ప్రశ్నలకి జవాబులు చెప్పలేక పోతున్నావు. ఇలా ఎందుకు చెప్పావు? అని అడిగాడు. ఆయన మాటలకి ఎంతో బాధపడ్డ శ్వేతకేతువు వెంటనే అక్కడ నుంచి సరాసరి తన తండ్రి దగ్గరకి వెళ్ళి “తండ్రి! నాకు పూర్తిగా విద్యని చెప్పానని ఎందుకు నాతో చెప్పారు? నేను రాజర్షి అయిన ప్రవాహణుడి దగ్గరకి వెళ్ళాను. ఆయన నన్ను ఐదు ప్రశ్నలడిగాడు. వాటిలో ఒక్క దానికీ నేను సమాధానం చెప్పలేకపోయాను”. అని అంటూ ప్రవాహణుడు తనని అడిగిన ఐదు ప్రశ్నల్ని తండ్రికి వినిపించాడు శ్వేతకేతువు. ఆ ప్రశ్నలు విన్న గౌతమముని” నాయనా! నేను కూడా ఈ ప్రశ్నల్ని ఇప్పుడే వింటున్నాను. నిజంగా నాకు కూడా వీటికి సమాధానం తెలియదు. అందుకే నీకు చెప్పలేదు” అన్నాడు.

మం.శ్లో॥సహ గౌతమో రాజ్ఞోఽర్థ మేయాయ తస్మైహ ప్రాప్తాయార్హాంచకార సహ ప్రాత స్సభాగ ఉదేయాయ తం హోవాచ మానుషస్య భగవన్గౌతమ విత్తస్య వరం వృణీథా ఇతి స హోవాచ తవైవ రాజన్ మానుషం విత్తం యా మేవ కుమారస్యాన్తే వాచ మభాషథా స్తా మేవమే బ్రూహీతి(6) సహ కృచ్ఛీ బభూవతంహ చిరం వసేత్యా జ్ఞాపయాశ్చకార తం హోవాచ యథా మా త్వం గౌతమా వదో యథేయం న ప్రాక్ష్యతః పురా విద్యా బ్రాహ్మణా న్గచ్ఛతి తస్మాదు సర్వేషు లోకేషు క్షత్ర స్త్రివ ప్రశాసన మభూదితి తస్మై హోవాచ (7)

శ్వేతకేతువు చెప్పిన ప్రశ్నలకి సమాధానాన్ని ప్రవాహణుడి ద్వారానే తెలుసుకోవాలని భావించిన గౌతమముని వెంటనే అతడి రాజ్యానికి వెళ్ళాడు.

ప్రవాహణుడు గౌతముడిని ఆదరంగా స్వాగతించి ‘మహర్షీ! మీరు ఎలాంటి సంపదలనైనా కోరుకోండి’ అన్నాడు. దానికి గౌతముడు “రాజర్షీ! నీ దగ్గరున్న సంపదలు నాకు అవసరం లేదు. నాకుమారుణ్ణి నీవడిగిన ప్రశ్నలకి సమాధానం ఎదో? దానిలోని తత్త్వం ఏదో? అది నాకు బోధించు” అని అర్థించాడు. అప్పుడు ప్రవాహణుడు గౌతమా! నీవిక్కడ కొన్నాళ్ళు బ్రహ్మచర్యదీక్షతో కాలం గడుపు తగిన సమయంలో నీకు సమాధానం చెబుతానన్నాడు. గౌతముడు అలాగే దీక్షగా కాలం గడిపాడు. ఒకనాడు ప్రవాహణుడు గౌతముణ్ణి పిలిచి మహర్షీ! ఇప్పుడు చెబుతానువిను” పూర్వం ఈ విద్యని బ్రాహ్మణులకి ఎవరూ ఉపదేశించలేదు. అందుకే నీకు ఈ విద్య గురించి తెలియలేదు. ఇది కేవలం క్షత్రియులలో మాత్రమే పరంపరగా కొనసాగుతూ వస్తోంది. అందుకే క్షత్రియుల పరాక్రమం గొప్పగా ప్రకాశించింది. దీన్ని ‘పంచాగ్నివిద్య’ అంటారు. ఇప్పుడే ఇది మొదటిసారి బ్రాహ్మణుడివైన నీకు బోధించబడుతోంది.

పంచమః ప్రపాఠకః - చతుర్థః ఖండః

మం.శ్లో॥ అసౌ వా వ లోకో గౌతమాగ్ని స్తస్యాదిత్య ఏవ సమిద్రశ్యయో ధూమో హ రర్చిశ్చన్తమా అఙ్గారా నక్షత్రాణి విస్ఫులిఙ్గాః (1) తస్మి న్నే తస్మి న్నగ్నౌ దేవాః శ్రద్ధాం జుహ్వతి తస్యా ఆహుతే సోమో రాజా సమ్భవతి (2)

గౌతమ మహర్షీ! మొదటి అగ్నివిద్యలో ఈద్యులోకం అగ్నిగా, సూర్యుడుసమిధగా, కిరణాలు ధూమం (పొగ)గా, పగలు జ్వాలగా, వున్నాయి. ఈ అగ్నిలో చంద్రుడు, నక్షత్రాలు, విస్ఫులింగాలు దేవతలు ‘శ్రద్ధ’ అనే ఆహుతుల్ని సమర్పిస్తున్నారు. వారు సమర్పించిన హవిస్సులవల్ల ఆ అగ్ని నుంచి ‘సోమరాజు’ అనేవాడు ఉద్భవిస్తున్నాడు.

పంచమః ప్రపాఠకః - పంచమః ఖండః

మం.శ్లో॥ పర్జన్యో వావ గౌతమాగ్ని స్తస్య వాయురేవ సమిదభ్రం ధూమో విద్యు దర్చి రశని రఙ్గారా ప్రోదనయో విస్ఫులిఙ్గాః (1) తస్మి న్నే తస్మి న్నగ్నౌ దేవా సోమం రాజానం జుహ్వతి తస్యా ఆహుతే ర్వర్షం సమ్భవతి (2)

గౌతమమునీ! రెండో అగ్నివిద్యలో పర్జన్యడు (వర్షదేవత) లేక ఇంద్రుడే అగ్ని. వాయువు సమిధ, మేఘాలు పొగ, మెరుపు జ్వాల, పిడుగు అగ్ని, గుడగుడమనే శబ్దాలే అగ్ని కిరణాలు. ఇలాంటి అగ్నిలో దేవతలందరూ సోమ రాజుకి ఆహుతులు సమర్పిస్తారు. ఆహుతుల ద్వారా వర్షం కురుస్తుంది.

పంచమః ప్రపాఠకః - షష్ఠః ఖండః

మం.శ్లో॥ పృథివీ వావ గౌతమాగ్ని స్తస్యా సంవత్సర ఏవ సమిదాకాశో ధూమో రాత్రి రర్హిశోఽఞ్గారా అవాంతర దిశో విస్ఫులిజ్గాః (1) తస్మిన్నే తస్మిన్నగ్నౌ దేవాః వర్షం జుహ్వతి తస్యా ఆహుతే రన్నం సమ్భవతి (2)

మూడో అగ్ని విద్యలో ఈ భూమి అగ్ని, సంవత్సరాలన్నీ సమిధలు, ఆకాశం ధూమం (పొగ), రాత్రి అనేది జ్వాల, దిక్కులన్నీ అగ్ని, దిక్కుల మూలలు కిరణాలు. ఈ అగ్నిలో దేవతలంతా కలిసి వర్షాన్ని హవనం చేస్తారు. ఆ హవనం ద్వారా అన్నం అనగా ఆహారం పుడుతుంది.

పంచమః ప్రపాఠకః - సప్తమః ఖండః

మం.శ్లో॥ పురుషో వావ గౌతమాగ్ని స్తస్య వాగేవ సమిత్రాణో ధూమో జిహ్వోఽర్హిశ్చక్ష్మ రఙ్గారాః శ్రోత్రం విస్ఫులిజ్గాః (1) తస్మిన్నే తస్మిన్నగ్నౌ దేవాః అన్నం జుహ్వతి తస్యా ఆహుతే రేత సమ్భవతి (2)

గౌతమమునీ! నాలుగో అగ్నివిద్యలో పురుషుడే, అగ్ని, వాక్కు అనేది సమిధ, ప్రాణం ధూమం, జిహ్వా (నాలుక) జ్వాల, నేత్రాలు అగ్ని, శ్రోత్రాలు (చెవులు) కిరణాలు. ఈ అగ్నిలో దేవతలు అన్నాన్ని హోమం చేస్తారు. దానివల్ల రేతస్సు (వీర్యం) పుడుతుంది.

పంచమః ప్రపాఠకః - అష్టమః ఖండః

మం.శ్లో॥ యోషా వావ గౌతమాగ్ని స్తస్యా ఉపస్థ ఏవ సమిద్య దుప మన్తయతే సధూమో యోని రర్హి ర్యదంతః కరోతి తేఽఞ్గారా అభి నన్దా విస్ఫులిజ్గాః (1) తస్మిన్నే తస్మిన్నగ్నౌ దేవా రేతో జుహ్వతి తస్యాః ఆహుతే ర్గర్భ సమ్భవతి (2)

పంచాగ్నివిద్యలోని ఐదో విద్యలో, యవ్వనంలో వున్న స్త్రీ అగ్ని, ఆమె ఉపన్థ (మర్మస్థానం) సమిధ. సంకేతం పొగ, యోని జ్వాల, మైథునం అగ్ని, రతివల్ల వచ్చే సుఖం కిరణాలు. ఈ అగ్నిలో ఇంద్రియాధి దేవతలు రేతస్సుని (వీర్యాన్ని) హవనం చేస్తారు. ఆహుతుల వల్ల గర్భం సంభవిస్తుంది. (ఈవిధంగా ద్యులోకం, పర్జన్యుడు, పృథివి, పురుషాగ్ని, యోషాగ్ని అనే అయిదురకాల అగ్నులలో క్రమంగా శ్రద్ధ, సోముడు, వర్షం, అన్నం, వీర్యం అనే ఐదిటినీ హవనం చేయటం వల్ల పురుషుడు' అనేవాడు జన్మిస్తున్నాడు) ఇక్కడ ఐదో ఆహుతి అయిన వీర్యం హోమం చేయటం వల్ల వీర్యంలో వున్న జలం ద్వారా పురుషుడు అనే పేరు ఆవిర్భవిస్తోంది. (ఈవిధంగా ప్రవాహాణుడు తాను అడిగిన ఐదుహవిస్సులు? జలం పురుషుడనే పేరు ఎలా పొందింది? అన్న ప్రశ్నలకి సమాధానం చెప్పాడు)

పంచమః ప్రపారకః - నవమః ఖండః

మం.శ్లో॥ఇతితు పంచమ్యా మాహుతా వాపః పురుషవచసో భవంతీతి స ఉల్బావృతో గర్భో దశ వా నవవా మాసా నస్తశ్శయిత్వా యావద్వాఽథ జాయతే (1) స జాతో యావదా యుషం జీవతి తం ప్రేతం దిష్టమితోఽగ్నయ ఏవ హరన్తి యత ఏవేతో యత స్సమ్భూతో భవతి(2)

ఈవిధంగా ఓ గౌతమా! జలమే పురుషుడనే పేరుతో వుంటాడు. 'జరాయువు' అనే పేరు గల పల్చని వస్త్రంతో చుట్టబడ్డ (పురుషుడనే) శిశువు స్త్రీ గర్భంలో తొమ్మిది లేక పదినెలలు వుండి ఆ తరువాత జన్మిస్తాడు. అలా జన్మించిన శిశువు తనకి ఆయుష్షు వున్నంత కాలం జీవిస్తాడు. అతడు మరణించిన తరువాత ఆయా అగ్నులు (పంచాగ్నులు) అతడు చేసిన కర్మల్ని అనుసరించి ఆయాలోకాలకి తీసుకుపోతాయి. (ఈవిధంగా ప్రవాహాణుడు తను అడిగిన “సృష్టించబడ్డ జీవులంతా మరణానంతరం ఎక్కడికి తీసుకుపోబడుతున్నారు? అన్న ప్రశ్నకు సమాధానాన్ని గౌతముడికి చెప్పాడు)

పంచమః ప్రపాఠకః - దశమః ఖండః

మం.శ్లో॥ తద్య ఇత్థం విదుః యే చేమే రణ్యే శ్రద్ధా తప ఇత్యుపాసతే తే
ర్దిష మభి సమ్భవంత్యర్ది షో హ రహ్నా ఆపూర్యమాణపక్ష మాపూర్య మాణపక్షాద్యాన్
ష డుద జ్ఞేతి మాసాం స్తాన్ (1) మాసేభ్య స్సంవత్సరం సంవత్సరా దాదిత్య మాదిత్యా
చ్ఛన్తమసం చన్తమసో విద్యుతం తత్పురుషో మానస స్స ఏనా న్తహ్నా గమయత్యేష
దేవయానః పన్థా ఇతి (2)

పై తెలిపిన విధంగా జ్ఞానాన్ని పొందినవారు, అలాగే అరణ్యాలలో
ఎంతోదీక్షగా తపస్సు ఆచరించేవారు, అర్చిరాది(దివ్యకాంతి)లోకాల్ని చేరుకుంటారు.
అక్కడ నుంచి వారు క్రమంగా అహర్లోకం, శుక్లపక్షం ఉత్తరాయణం, సంవత్సరాలు,
సూర్యుడు, చంద్రుడు, విద్యుత్తు వంటి మార్గాలలో ప్రయాణం చేస్తారు. ఆ మార్గంలో
చివర వుండే 'అమానుషుడు' అనే పురుషుడు వారిని బ్రహ్మలోకానికి చేరుస్తాడు.
దీనినే దేవయానమార్గం అంటారు. (ప్రవాహణుడు తను వేసిన దేవయానమార్గం
ఏది? అన్నదానికి సమాధానాన్ని ఈవిధంగా గౌతముడికి చెప్పాడు)

మం.శ్లో॥ అథ య ఇమే గ్రామ ఇష్టాపూర్తే దత్త మిత్యుపాసతే తే ధూమ
మభిసమ్భవన్తి, ధూమా ద్రాత్రిం రాత్రే రపరపక్ష మపరపక్షాద్యాన్ షడ్వక్ష్ణేతి మాసాం
స్తాన్నైతే సంవత్సర మభిప్రాప్ను వన్తి (3) మాసేభ్యః పితృలోకం పితృలోకా దాకాశ
మాకాశా చ్ఛన్తమస మేష సోమో రాజా తద్దేవానా మన్నం తం దేవా భక్తయన్తి(4)

ఇక్కడే అనగా ఈ లోకంలోనే వుంటూ తన ఇష్టపూర్తిగా పుణ్యకర్మల్ని
ఆచరిస్తూ, విరివిగా దాన ధర్మాల్ని చేసేవారు మొదట ధూమలోకాలకి వెళతారు.
అక్కడ నుంచి రాత్రి, కృష్ణపక్షం, దక్షిణాయనం, పితృలోకం, ఆకాశం వంటి మార్గాలలో
ప్రయాణించి చివరికి చంద్రమార్గంలోకి చేరుకుంటారు. చంద్రుణ్ణి సోమరాజు
అంటారు. ఆయన దేవతలకి ఆహారం. అందుకే దేవతలు చంద్రుణ్ణి భుజిస్తూ
వుంటారు. దీనినే పితృయానమార్గం అంటారు. (ప్రవాహణుడు తను వేసిన
ప్రశ్న "పితృయానమార్గం ఏమిటి? అన్నదానికి సమాధానాన్ని ఈ విధంగా చెప్పాడు)

మం.శ్లో॥ తస్మి న్యావత్సమ్పాత ముషిత్వా తైత మేవాధ్వానం పునర్నివర్తన్తే
యథేత మాకాశమాకాశా ద్వాయుం వాయుర్భూత్వా ధూమో భవతి ధూమోభూత్వా
భ్రం భవతి (5) అభ్రంభూత్వా మేఘో భవతి మేఘో భూత్వా ప్రవర్షతి త ఇహ వ్రీహి

యవాఽపిషభివనస్సతయ స్తిలమాషా ఇతి జాయంతే॒ తో వై ఖలు దుర్నిష్ప్రవతరం
యోయో హ్యాన్న మత్తియో రేత స్సించతి తద్భూయ ఏవ భవతి (6) త ద్య ఇహ రమణీయ
చరణా అభ్యాశో హ యత్తే రమణీయాం యోని మాపద్యేరన్ బ్రాహ్మణ యోనిం వా
క్షత్రియయోనిం వా వైశ్యయోనిం వా॒ థ య ఇహ కపూయచరణా అభ్యాశో హ
యత్తే కపూయాం యోని మాపద్యేరన్ శ్వ యోనిం వా సూకరయోనిం వా చణ్డాల
యోనిం వా (7)

పితృయాన మార్గం ద్వారా చంద్రలోకాన్ని చేరినవాడు తమ కర్మలు
పూర్తిగా క్షయమైపోయే వరకూ ఆ లోకంలోనే ద్వారా, తిరిగి ఆ మేఘం నుంచి
కురిసేవర్షం, ఆవర్షం ద్వారా ఉత్పన్నమయ్యే ఓషధులు, వడ్లు, ఆహారధాన్యాలు
తదితర పదార్థాల రూపంలో బైటికి రావటానికి చాలా కష్టాలు పడతాడు.
మానవులు ఏరకమైన ఆహారాన్ని భుజిస్తారో, తిరిగి వారు వీర్యం ద్వారా స్త్రీ
నుంచి అన్నగతజీవులుగా (మానవులుగా) పుడతారు. ఈవిధంగా ధాన్యాల
రూపంలో వున్న జీవులు పూర్వం తాము ఆచరించిన పుణ్యకర్మల్ని అనుసరించి,
ఉత్తమ యోనుల్లో అనగా బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్యులుగా జన్మిస్తారు. దుష్కర్మల్ని
ఆచరించిన వారు నీచయోనుల్లో అనగా, కుక్క పంది, లేక ఛండాలురుగా జన్మిస్తారు.

మం.శ్లో॥ అధైతయోః పథోర్నకతరేణ చ న తా నీమాని క్షుద్రాణ్య సకృదావర్తీని
భూతాని భవంతి జాయస్వ మ్రియస్వేత్యేత తృతీయం స్థానం తేనాసౌ లోకో న
సంపూర్యతే తస్మా జ్ఞగుప్సేత తదేషశ్లోకః (8) స్తేనో హిరణ్యస్య సురాం పిబంశ్చ గురో
స్తల్ప మావసన్ బ్రహ్మహోచ, ఏతే పతంతి చత్వారః పంచమశ్చాచరం స్థిరితి (9) అథ హ
య ఏతానేవం పఞ్చాగ్నీన్ వేద న సహతై రథాచరన్ పాప్సనా లిప్యతే శుద్ధః పూతః
పుణ్యలోకో భవతి య ఏవం వేద య ఏవం వేద(10)

పుణ్యకర్మల్ని ఎవరైతే చేయకుండా వుంటారో వీరు ఈ రెండు మార్గాలలో
కాకుండా, మాటి మాటికీ పుడుతూచస్తూ వుంటారు. దీనివల్ల పరలోకాలు
ఎందరు జీవులతో నిండినా అది పరిపూర్ణం కావటంలేదు. (ప్రవాహణుడు తాను
అడిగిన ప్రశ్న “ఎంతమంది జీవులు చేరినా ఇతరలోకాలన్నీ ఎందుకు సంపూర్ణం
కాదు? అన్న దానికి సమాధానాన్ని ఈవిధంగా గౌతముడికి చెప్పాడు) అందువల్ల
మానవులు నిషేధించిన పాప కర్మల్ని చేయకూడదు. అనగా 1.బంగారాన్ని

దొంగతనం చేయటం 2.మద్యం తాగటం 3.గురుపత్నితో సంగమించటం 4.బ్రహ్మహత్య చేయటం 5.ఈ పాపాలు చేసేవారికి సహాయం చేయటం. వీటినే పంచమహాపాతకాలంటారు. పంచాగ్నిజ్ఞానాన్ని తెలుసుకున్నవాడు అనివార్య పరిస్థితుల్లో ఈ పాపాలు చేసేవారితో చేరినప్పటికీ వారికి ఆ పాపం అంటదు. ఈ విధంగా ఎంతో గొప్పదైన పంచాగ్ని జ్ఞానాన్ని తెలుసుకున్నవారు పవిత్రాత్ములై పుణ్యలోకాల్ని చేరుకుంటారు.

పంచమః ప్రపారకః - ఏకాదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ ప్రాచీనశాల ఔపమన్యవః సత్యయజ్ఞః పాలుషి రిన్తద్యుమ్నో భాల్లవేయో జనశ్శార్కరాక్ష్యో బుడిల అశ్వతరాశ్వస్తే హైతే మహాశాలా మహాశ్రోత్రియో స్సమేత్య మీమాంసాం చక్రుః కో ను ఆత్మా కిం బ్రహ్మాతి (1) తే హ సంపాదయాంచ క్రు రుద్దాలకోవై భగవన్తో_య మారుణి స్సంప్రతీ మమాత్మానం వైశ్వానర మధ్యేతి తం హ న్తా భ్యాగచ్ఛా మేతితం హభ్యాజగ్ముః (2) స హ సమ్పాదయాం చకార ప్రక్ష్యన్తి మామిమే మహాశాలా మహాశ్రోత్రియా స్తేభ్యో న సర్వ మివ ప్రతి పత్యే హన్తాహ మన్య మభ్యనుశాసా నీతి (3) తాన్ హో వాచాశ్వపతి ర్వై భగవన్తో_యం కై కేయ స్సత్పు తీ మమాత్మానం వైశ్వానర మధ్యేతి తం హన్తాభ్యాగచ్ఛా మేతి తం హా భ్యాజగ్ముః (4)

పూర్వం ఉపమన్యుడి పుత్రుడు ప్రాచీనశాలుడు, పులుష మహర్షి కుమారుడు సత్యయజ్ఞుడు, భాల్లవి ఋషి పుత్రుడు ఇంద్రద్యుమ్నుడు, శర్కరాక్షసుడి తనయుడు జనుడు, అశ్వతరాశ్వముని కుమారుడు బుడిలుడు అనేవారంతా గృహస్థులు. వేద విజ్ఞానం బాగా తెలిసినవారు. ఎంతో ఉత్తములు. ఒకనాడు వీరంతా ఒకచోట కలిసి ఆత్మ అంటే ఎవరు? పరబ్రహ్మ అంటే ఎవరు? అన్న ప్రశ్నలకు సమాధానం తెలుసుకోవాలని భావించి సద్గురువుని అన్వేషిస్తూ బయలుదేరారు. వారికి అరుణముని కుమారుడైన 'ఉద్దాలకమహర్షి' 'వైశ్వానరాత్మ' అనే విద్యని తెలిసినవాడని తెలిసింది. వారంతా ఆయన దగ్గరకి వెళ్ళి అర్ధించారు. ఉద్దాలకుడు తనలో "వీరంతా గృహస్థులు బ్రహ్మ జ్ఞానాన్ని తెలుసుకోవాలని నా దగ్గరకొచ్చారు. వీరికి నేను సమర్థవంతంగా బోధించలేను కనుక వీరిని వేరొక గురువు దగ్గరకి పంపితే మంచిదని"భావించి వారితో పూజ్యులారా!

కేకయరాజు కుమారుడైన 'అశ్వపతి' అనే మహారాజు వైశ్వానరాత్మ అనే బ్రహ్మవిద్యని నాకన్నా బాగా తెలిసినవాడు. నేను కూడా మీతో వస్తాను అందరం ఆయనదగ్గరకి వెళదాం పదండి అని అందరూ కలిసి అశ్వపతి దగ్గరకి వెళ్ళారు.

మం.శ్లో॥ **తేభ్యో హ ప్రాప్తేభ్యః పృథగర్వాణి కారయాంచకార సహ ప్రాత**
స్సంజ్ఞేహాన ఉవాచ న మేస్తేనో జనపదే న కదర్యోన మద్యపా నానాహితాగ్ని ర్నావిద్వా
న్మస్వైరీ స్వైరిణీ కుతో యక్ష్వమాణో వైభగవన్తో హ మస్మి యావ దేకైకస్యా ఋత్విజే
ధనం దాస్యామి తావ ద్భగవద్భ్యో దాస్యామి వసస్తు భగవంత ఇతి (5) తే హోచుర్యేనహై
వార్థేన పురుషశ్చరేత్తం హైవ వదే దాత్తాన మేవేమం వైశ్వానరం సంప్రత్యధ్వేషీ త మేవ
నో బ్రూహీతి (6) తాన్ హోవాచ ప్రాత ర్వః ప్రతివక్తాస్తీతి తే హ సమిత్వాణయః పూర్వాష్టే
ప్రతిచక్రమిరే తాన్ హానుపనీయై వై తదువాచ (7)

అశ్వపతిమహారాజు తన దగ్గరకి వచ్చిన వారందరినీ గౌరవించి సత్కరించాడు. మర్నాడు ఉదయం ఆ రాజు గృహస్థమునులందరికీ ఎన్నో కానుకల్ని ఇవ్వబోయాడు. అయితే అవేవీవారు స్వీకరించలేదు. అప్పుడా అశ్వపతి వారితో “పవిత్రులారా! పూజ్యులారా! నా రాజ్యంలో దొంగలు లేరు. పిసినారులు అసలే లేరు. గుడ్డివాళ్ళు లేరు, నిత్యం అగ్నిహోత్రం చేయనివాళ్ళు లేరు, బుద్ధిహీనులు, శత్రువులు అసలు లేరు నాకు ఎవరిమీదా శత్రుభావమే లేదు. అయినా నేనొక మహాయజ్ఞాన్ని చేయబోతున్నాను. అందరు ఋత్విక్కులకీ ఎంత ధనాన్ని ఇస్తానో అంతే దక్షిణ మీకు కూడా ఇస్తాను. కాబట్టి మీరంతా ఇక్కడే వుండి నాయజ్ఞాన్ని పూర్తిచేసి నేనిచ్చే దక్షిణ స్వీకరించండి” అని కోరాడు. ఆ గృహస్థమునులు అతడితో “మహారాజా మనిషి ఏది అడగాలని తన దగ్గరకి వస్తాడో దాత దానినే అతడికి ఇవ్వాలి. కనుక, నీవు వైశ్వానరాత్మ (బ్రహ్మవిద్య) విద్యని బాగా తెలిసినవాడివి మా అందరికీ ఆవిద్యని బోధించు, ధనం కోసం మేమిక్కడికి రాలేదు. కేవలం విద్యనేర్చుకోవటానికే నీ దగ్గరకొచ్చాము” అని అన్నారు. అశ్వపతిరాజు వారిని మర్నాడు ఉదయం తన దగ్గరకి రమ్మన్నాడు. అందరూ మర్నాడు ఉదయం రాజు సన్నిధికి వెళ్ళారు. అశ్వపతి రాజు వారందరినీ కూర్చోబెట్టి తాను వారికి ఉపనయనం చేయనప్పటికీ వారడిగిన ఆత్మవిద్యని (బ్రహ్మవిద్య) ఉపదేశించటం ప్రారంభించాడు.

పంచమః ప్రపాఠకః - ద్వాదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఔపమన్యవ కం త్వ మాత్మాన ముపాస్య ఇతి దివమేవ భగవోరాజ
న్నితి హోవా చైష వై సుతేజా ఆత్మా వైశ్వానరో॥ యం త్వ మాత్మాన ముపాస్యే తస్మాత్తవ
సుతం ప్రసుత మాసుతం కులేద్యశ్యతే (1) అత్స్వన్నం పశ్యసి ప్రియ మత్త్వన్నం పశ్యతి
ప్రియం భవ త్వస్య బ్రహ్మవర్చసం కులే య ఏత మేవమాత్మానం వైశ్వానర ముపాస్తే
మూర్ధా త్వేష ఆత్మన ఇతి హోవాచ మూర్ధా తే వ్యపతిష్యద్యన్తాం నాగమిష్య ఇతి(2)

అశ్వపతిరాజు మొదటగా ప్రాచీనశాలుణ్ణి పిలిచి “నీవు ఆత్మని ఏవిధంగా
ఉపాసించావు? అని ప్రశ్నించాడు. ప్రాచీనశాలుడు-మహారాజా! వైశ్వానరాత్మని
నేను ద్యులోకంగా భావించి ఉపాసిస్తున్నాను అన్నాడు. అశ్వపతిరాజు
“ప్రాచీనశాలా! నీవు ఉపాసించే ద్యులోకం అనేది పూర్తివైశ్వానరాత్మ కాదు.
అది ‘సుతేజం’ అనే వైశ్వానరాత్మ మాత్రమే. అందుకే నీ వంశంలో సుతం,
ప్రసుతం, అసుతం అనేవి వుంటాయి. ‘సుతేజం’ అనే ఈ వైశ్వానరాత్మని
ఉపాసించేవాడు మంచి ఆహారాన్ని భుజిస్తాడు. ఇష్టమైనవన్నీ పొందగలుగుతాడు.
అతని వంశంలో అందరూ బ్రహ్మవర్చస్సుతో వెలిగిపోతుంటారు. ఇదే కేవలం
పూర్ణాత్మ ‘తల’ మాత్రమే. నీవు గనుక నా దగ్గరకొచ్చి ఈ విషయాన్ని తెలుసుకోకపోతే
నీతల తెగిపడేది” అని అన్నాడు (ఇక్కడ ‘సుతం’ అంటే ఒక్కరోజు చేసే యాగం
కోసం పిండిన సోమరసం. ‘ప్రసుతం’ అంటే జ్యోతిష్టోమాది యాగాలకోసం
సేకరించిన సోమరసం. ‘అసుతం’ అంటే ఎన్నో రోజులపాటు జరిగే సత్రయాగాల
కోసం పిండిన సోమరసం)

పంచమః ప్రపాఠకః - త్రయోదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ హోవాచ సత్యయజ్ఞం పాలుషిం ప్రాచీనయోగ్యకం త్వ
మాత్మాన ముపాస్య ఇ త్యాదిత్య మేవ భగవో రాజన్నితి హోవా చైషవై విశ్వరూప ఆత్మా
వైశ్వానరో॥ యం త్వ మాత్మాన ముపాస్యే తస్మా త్తవ బహు విశ్వరూపం కులే ద్యశ్యతే
(1) ప్రవృత్తో॥ శ్వతరీరథో దాసీ నిషేక్తో త్వన్నం పశ్యసి ప్రియ మత్త్వన్నం పశ్యతి
ప్రియం భవత్వస్య బ్రహ్మవర్చసం కులే య ఏత మేవ మాత్మానం వైశ్వానర ముపాస్తే
చక్షుష్టే దాత్మన ఇతిహోవాచాన్తో॥ భవిష్యే యన్తాం నాగమిష్యఇతి (2)

తరువాత అశ్వపతి మహారాజు సత్యయజ్ఞుణ్ణి పిలిచి నీవు దేనిని ఆత్మగా భావించి ఉపాసిస్తున్నావు? అని ప్రశ్నించాడు. మహారాజా నేను సూర్యుణ్ణి ఆత్మగా ఉపాసిస్తున్నాను అని చెప్పాడు సత్యయజ్ఞుడు. అప్పుడు అశ్వపతి - సత్యయజ్ఞ నీవు ఉపాసించేది పూర్ణమైన ఆత్మకాదు. 'విశ్వరూపం' అనే వైశ్వానరాత్మని మాత్రమే ఉపాసిస్తున్నావు. అది పూర్ణాత్మకి 'కన్ను' మాత్రమే. ఈ ఉపాసన చేయటం వల్ల నీ కులంలో అందరికీ మంచి సాధనా సంపద సమకూరుతుంది. అశ్వాలు, రథాలు, సేవకులు, వెండి బంగారు ఆభరణాలు నీకు లభిస్తాయి. నీవు సకల సుఖ భోగాల్నీ అనుభవిస్తావు. నా వంశంలో బ్రహ్మ వర్చస్సు గలవారితో వెలిగిపోతుంది. నీవు గనుక నా దగ్గరకి వచ్చి ఈ విషయాలు తెలుసుకోక పోయినట్లైతే గుడ్డివాడివై పోయేవాడివి" అని అన్నాడు.

పంచమః ప్రపాఠకః - చతుర్దశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ హోవాచేన్ద్రద్యుమ్నం భాల్ల వేయం వైయా వ్రువద్యకం త్వమాత్మానముపాస్య ఇతి వాయుమేవ భగవో రాజన్నితి హోవా చైషవై పృథగ్వర్తా వైశ్వానరో యం త్వ మాత్మాన ముపాస్యే తస్మాత్త్వాం పృథ గ్బలయ ఆయయన్తి పృథ గ్రథ శ్రేణ యోఽ నుయన్తి (1) అత్స్వన్నం పశ్యసి ప్రియ మత్స్వన్నం పశ్యతి ప్రియం భవత్వస్య బ్రహ్మవర్చసం కులే య ఏత మేవ మాత్మానం వైశ్వానర ముపాస్తే ప్రాణ స్త్వేష ఆత్మన ఇతి హోవాచ ప్రాణస్త ఉద క్రమిష్యద్య న్నాం నాగమిష్య ఇతి (2)

అశ్వపతి మహారాజు తరువాత ఇంద్రద్యుమ్నుణ్ణి పిలిచి “ నీవు ఎవరిని ఆత్మగా భావించి ఉపాసిస్తున్నావు? అని ప్రశ్నించాడు. మహారాజా నేను 'వాయువు'ని ఆత్మగా ఉపాసిస్తున్నాను అని చెప్పాడు ఇంద్రద్యుమ్నుడు. అదివిని అశ్వపతి రాజు “ఓ ఇంద్రద్యుమ్నా నీవు పూర్ణత్మని కాదు దాని అంశ అయిన “పృథగ్వర్త” అనే వైశ్వానరాగ్నిని మాత్రమే ఉపాసిస్తున్నావు. అది పూర్ణాత్మ 'ప్రాణం' మాత్రమే. దీన్ని ఉపాసించటం వల్ల నీకు అన్ని దిక్కుల నుంచీ బలిదానాలు లభిస్తాయి. ఎన్నో రథాలు నీవెంట నడుస్తాయి నీవు మంచి ఆహారాన్ని తినేవాడిగా, అందరిచేతా అభిమానించేవాడిగా వుంటావు. నీ వంశంలో అందరూ బ్రహ్మ వర్చస్సుతో వెలిగిపోతుంటారు. నీవు గనుక నా దగ్గరకి వచ్చి ఈ విషయాలు తెలుసుకోకపోయింటే, నీ ప్రాణం పోయిందేది” అని అన్నాడు.

పంచమః ప్రపాఠకః - పంచదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ హోవాచ జనంశార్కరాక్ష్యం శార్కరాక్ష్యకం త్వ మాత్మాన ముపాస్య ఇత్యాకాశమేవ భగవోరాజన్నితి హోవాచైష వై బహుల ఆత్మా వైశ్వానరో యం త్వ మాత్మాన ముపాస్యే తస్మాత్త్వం బహుళోఽసి ప్రజయా చ ధనేన చ (1) అత్స్వన్నం పశ్యసి ప్రియ మత్త్వన్నం పశ్యతి ప్రియం భవత్యస్య బ్రహ్మవర్చసం కులే య ఏత మేవ మాత్మానం వైశ్వానర ముపాస్తే సన్దేహ స్వేష ఆత్మన ఇతి హోవాచ సన్దేహస్తే వ్యశీర్యద్యన్తాం నాగమిష్య ఇతి (2)

తరువాత అశ్వపతి రాజు శర్కరాక్షుడి తనయుడైన 'జనుణ్ణి' పిలిచి "నీవు ఆత్మని ఎలా సంభావించి ఉపాసిస్తున్నావు? అని అడిగాడు. మహారాజా నేను ఆత్మని ఆకాశంగా భావించి ఉపాసిస్తున్నాను అని చెప్పాడు జనుడు. అదివిని అశ్వపతి రాజు అతడితో "ఓయీ నీవు ఉపాసించేది పరిపూర్ణ ఆత్మని కాదు. దాని అంశ అయిన 'బహుళ' అనే పేరు గల వైశ్వానరాత్మ మాత్రమే. అదిపూర్ణాత్మకి శరీరం మధ్యభాగం లాంటిది. ఈ 'బహుళ'ఆత్మని ఉపాసించినందు వల్ల నీకు ఎంతో ధనం, బలం లభిస్తాయి. నీవు అన్నాన్ని సంతృప్తిగా భుజించగలవు. అందరి చేతా మన్ననలు పొందుతావు. నీ వంశంలో అందరూ బ్రహ్మ వర్చస్సుతో వెలిగి పోతుంటారు. నీవు గనుక నా దగ్గరకి వచ్చి ఈ విషయాల్ని తెలుసుకోక పోయివుంటే నీ శరీరంలోని మధ్యభాగం విరిపోయిందేది.

పంచమః ప్రపాఠకః - షోడశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ హోవాచబుడిల మాశ్వతరాశ్వం వైయాఘ్రపద్య కం త్వ మాత్మాన ముపాస్య ఇత్యప ఏవ భగవో రాజన్నితి హోవా చై ష వై రయి రాత్మా వైశ్వానరో యం త్వ మాత్మాన ముపాస్యే తస్మాత్త్వం రయిమాన్ పుష్టిమానసి (1) అత్స్వన్నం పశ్యసి ప్రియ మత్త్వన్నం పశ్యతి ప్రియం భవత్యస్య బ్రహ్మవర్చసం కులే య ఏత మేవ మాత్మానం వైశ్వానర ముపాస్తే వస్తి స్వేష ఆత్మన ఇతి హోవాచ వస్తిస్తే వ్యభేత్స్వద్యన్తాం నాగమిష్య ఇతి (2)

అశ్వపతి మహారాజు అశ్వతరాశ్వముని కుమారుడైన బుడిలుణ్ణి పిలిచి "నీవు ఆత్మని ఎలా భావించి ఉపాసిస్తున్నావు? అని అడిగాడు. మహారాజా! నేను ఆత్మని 'జలం' గా భావించి ఉపాసిస్తున్నాను అని చెప్పాడు బుడిలుడు. అదివిని

అశ్వపతి రాజు “ఓ బుడిలా! నీవు ఉపాసించేది పరిపూర్ణ ఆత్మనికాదు. దాని అంశ అయిన ‘రయి’ అనే వైశ్వానరాత్మని మాత్రమే. అది పూర్ణాత్మకి మూత్రపిండం లాంటిది. ఈ ‘రయి’ ఆత్మని ఉపాసించి నందువల్ల నీవు ఎంతో గొప్పధన బలాన్ని, పరాక్రమాన్ని కలిగి వుంటావు. మంచి ఆహారాన్ని భుజించగలుగుతావు. అందరికీ ఇష్టుడవౌతావు. నీ వంశంలో అందరూ బ్రహ్మ వర్చస్సుతో వెలిగిపోతూవుంటారు. నీవు గనుక నా దగ్గరకొచ్చి ఈ విషయాలు తెలుసుకోకపోయింటే నీ మూత్రపిండాలు పగిలిపోయిందేవి” అని అన్నాడు.

పంచమః ప్రపారకః - సప్తదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ హోవాచోద్దాలకమారుణిం గౌతమ కం త్వ మాత్మాన ముపాస్య ఇతి, పృథివీ మేవ భగవో రాజన్నితి హోవా చైషవై ప్రతిష్ఠాత్మా వైశ్వానరో యం త్వ మాత్మాన ముపాస్యే తస్మాత్త్వం ప్రతిష్ఠితోఽసి ప్రజయాచ పశుభిశ్చ (1) అత్వన్నం పశ్యసి ప్రియ మత్వన్నం పశ్యతి ప్రియం భవత్యస్య బ్రహ్మవర్చసం కులే య ఏత మేవ మాత్మానం వైశ్వానర ముపాస్తే పాదౌ త్వేతా వాత్మాన ఇతి హోవాచ పాదౌతే వ్యమ్లాసేతాం యాన్తాం నాగమిష్య ఇతి (2)

ఆ తరువాత అశ్వపతి మహారాజు ఉద్దాలకమునిని పిలిచి “నీవు దేనిని ఆత్మగా ఉపాసిస్తున్నావు అని అడిగాడు. మహారాజా, నేను భూమిని ఆత్మగా భావించి ఉపాసిస్తున్నాను అని చెప్పాడు ఉద్దాలకుడు “ఉద్దాలకా! నీవు ఉపాసించేది పరిపూర్ణమైన ఆత్మనికాదు దాని అంశ అయిన ‘ప్రతిష్ఠా’ అనే వైశ్వానరాన్ని ఉపాసిస్తున్నావు. ఆ అగ్ని పరిపూర్ణ ఆత్మ అనగా పరబ్రహ్మకి ‘పాదం’ లాంటిది. దీన్ని నీవు ఉపాసించటం వల్ల, మంచి పశుసంపదని, మంచి సంతానాన్ని కలిగివుంటావు. అన్నాన్ని సంతృప్తిగా తినగలుగుతావు. నీ వంశంలో అందరూ బ్రహ్మ వర్చస్సుతో వెలిగి పోతువుంటారు. నీవు గనుక నాదగ్గరకి వచ్చి ఈ విషయాలు తెలుసుకోకుండా ఉపాసన చేసినట్లైతే నీ పాదాలు నాశనమైపోయిందేవి” అని అన్నాడు. (ఈవిధంగా ఐదురుగు గృహస్థులూ తాము ఉపాసించిన ఆత్మ గురించి అశ్వపతి మహారాజుకి తెలియచేసారు)

పంచమః ప్రపాఠకః - అష్టాదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ తాన్ హోవాచైతే వై ఖలు యూయం పృథగి వేమ మాత్మానం
వైశ్వానరం విద్వాంసోఽన్న మత్త యస్త్యేత మేవం ప్రాదేశ మాత్ర మభివిమాన మాత్మానం
వైశ్వానర ముపాస్తే స సర్వేషు లోకేషు సర్వేషు భూతేషు సర్వే ష్వాత్మ స్వన్నమత్తి (1)
తస్య హవా ఏత స్యాత్మనో వైశ్వానరస్య మూర్ధైవ సుతేజా శ్చక్షుర్విశ్వరూపః ప్రాణ పృథ
గర్వర్తా సన్దేహో బహుళో వస్తి రేవ రయిః పృథివ్యేవ పాదౌ ఉర ఏవ వేది ర్లోమాని బర్హిః
హృదయం గార్హపత్యే మనోఽన్వాహర్య వచన ఆస్యమాహవనీయః (2)

ఈవిధంగా ఐదుగురు గృహస్థులు చెప్పిన మాటలు విన్న అశ్వపతి
రాజు వారితో “అయ్యా! మీరందరూ ‘వైశ్వానరాత్మని’ వేరు వేరు విధాలుగా
తెలుసుకున్నారు. దానివల్ల మీరు ఇక్కడే (ఈ లోకంలోనే) తృప్తిగా వహారాన్ని
తినగలరు. కానీ సర్వత్రా వ్యాపించిన వైశ్వానరాన్ని తెలిసినవాడు
అన్నిలోకాలలో, అన్ని భూతాలలో, అందరి ఆత్మల్లో, చేరి అన్నాన్ని తృప్తిగా
భుజించగలుగుతాడు. పరిపూర్ణమైన వైశ్వానరాత్మకి (పరబ్రహ్మానికి)
తల-సుతేజస్సు, ద్యులోకం, నేత్రాలు - విశ్వరూపం, సూర్యుడు-పృథగ్వర్తు,
వాయువు- ప్రాణం, శరీర మధ్యభాగం- ఆకాశం, వస్తి-రయి (మూత్రపిండం)
పాదాలు-భూమి, తొడలు-వేది, రోమాలు-దర్భలు, హృదయం-గార్హపత్యాగ్ని,
మనస్సు - అన్వాహర్యవచనం, నోరు - అహవనీయంగా వుంటాయి.

పంచమః ప్రపాఠకః - ఏకోనవింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ తద్యద్భక్తం ప్రథమ మాగచ్ఛేత్త ద్ధోమీయం సయాంప్రథమా
మాహుతిం జుహు యాత్తాం జుహుయాత్ ప్రాణాయ స్వాహేతి ప్రాణస్తృప్యతి (1) ప్రాణే
తృప్యతి చక్షుస్తృప్యతి చక్షుషి తృప్యత్యాదిత్య స్తృప్యత్యాదిత్యే తృప్యతి ద్యౌస్తృప్యతి దివి
తృప్యన్త్యాం యత్కించ ద్యౌ శ్చాదిత్య శ్చాభితిష్ఠత స్తతృప్యతి తస్యాను తృప్తిం తృప్యతి
ప్రజయా పశుభి రన్నా ద్యేన తేజసా బ్రహ్మవర్ష సే నేతి (2)

అందువల్లనే ముందుగా మనకి లభించిన అన్నాన్ని (ఆహారాన్ని)
భుజించాలి. తినేడప్పుడు ముందుగా ‘ప్రాణాయ స్వాహా’ అని హోమం చేయాలి.
దానివల్ల ప్రాణానికి తృప్తి కలుగుతుంది. ప్రాణం తృప్తిపడటం వల్ల

నేత్రేంద్రియం (కళ్ళు) తృప్తి చెందుతుంది. దానివల్ల సూర్యుడు, అతడు తృప్తి చెందటం వల్ల ద్యులోకం, ద్యులోకం తృప్తి చెందిన తరువాత దానికి ఆధారమైన సూర్యుడు, ఆయనతో ఆధారపడ్డ అన్నీ తృప్తి చెందుతాయి. ఈవిధంగా అన్నీ సంతృప్తి చెందుతాయి కాబట్టి, వాటి అనుగ్రహంతో హోమం చేసినవాడు వెంటనే పశు సంపదతో, మంచి ఆహారంతో, సంతానంతో, బ్రహ్మ తేజస్సుని పొంది తాను కూడా సంతృప్తి చెందుతున్నాడు.

పంచమః ప్రపారకః - వింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ యాం ద్వితీయాం జుహుయాత్తాం జుహుయా ద్వానా య స్వాహేతి వ్యాన స్తృప్యతి(1) వ్యానే తృప్యతి శ్రోత్రం తృప్యతి శ్రోత్రే తృప్యతి చన్ద్రమా స్తృప్యతి చన్ద్రమసి తృప్యతి దిశ స్తృప్యన్తి దిక్షు తృప్యన్తీషు యతిశ్చ దిశశ్చ చన్ద్రమాశ్చాభి తిష్ఠన్తి తత్తృప్యతి తస్యానుతృప్తిం తృప్యతి ప్రజయా పశుభి రన్నా ద్యేన తేజసా బ్రహ్మవర్హసే నేతి(2)

మొదటి ఆహుతి ఇచ్చిన తరువాత రెండో ఆహుతిని 'వ్యానాయ స్వాహా' అని చెబుతూ హోమాన్ని చేయాలి. ఈవిధంగా హోమం చేస్తే ముందుగా 'వ్యానుడు' తృప్తి చెందుతాడు. అతడు తృప్తి చెందటం వల్ల శ్రోత్రేంద్రియం (చెవి) దానివల్ల చంద్రుడు, చంద్రుడు తృప్తి పడటం వల్ల దిక్కులు తృప్తి పడతాయి. ఆ తరువాత చంద్రుడు ఆధారంగా వున్న సమస్తమూ సంతృప్తి చెందుతాయి. ఇలా అన్నీ సంతృప్తి చెందినందువల్ల, వాటి అనుగ్రహంతో హోమం చేసిన ఉపాసకుడు వెంటనే పశుపుత్ర సంపదలు కలిగి బ్రహ్మతేజస్సుతో వెలిగిపోతాడు.

పంచమః ప్రపారకః - ఏకవింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అత యాం తృతీయాం జుహుయాత్తాం జుహుయా దపానాయ స్వాహే త్యపాన స్తృప్యతి (1) అపానే తృప్యతి వాక్తృప్యతి వాచి తృప్యన్త్యామగ్ని స్తృప్యత్యగ్నౌ తృప్యతి పృథివీ తృప్యతి పృథివ్యాం తృప్యన్త్యాం య త్కించ పృథివీ చాగ్ని శ్చాభి తిష్ఠత స్త తృప్యతి త స్యాను తృప్తిం తృప్యతి ప్రజయా పశుభి రన్నా ద్యేన తేజసా బ్రహ్మవర్హసే నేతి(2)

మూడవ ఆహుతిని 'అపానాయ స్వాహా' అని చెబుతూ హోమం చేయాలి. దానివల్ల అపానం సంతృప్తి చెందుతుంది. అది తృప్తి పడిన తరువాత వాక్కు, దానితరువాత అగ్ని, దానితరువాత పృథివి, సంతృప్తి చెందుతాయి. వీటి తరువాత

అగ్ని ఆధారంగా వున్న అన్నీ తృప్తి పొందుతాయి. ఈవిధంగా సమస్తం సంతృప్తి చెందటం వల్ల ఈ హోమం చేసిన ఉపాసకుడికి వెంటనే వారి అనుగ్రహంతో పశువులు, సంతానం, మంచి ఆహారం బ్రహ్మ తేజస్సు లభించటం వల్ల అతడు కూడా తృప్తి చెందుతున్నాడు.

పంచమః ప్రపారకః - ద్వావింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ యాం చతుర్థీం జుహుయాత్తాం జుహుయా త్సమానాయ స్వాహేతి సమాన స్తృప్యతి (1) సమానే తృప్యతి మన స్తృప్యతి మనసి తృప్యతి పర్జన్య స్తృప్యతి పర్జన్యే తృప్యతి విద్యుత్తృప్యతి విద్యుతి తృప్యన్త్యాం యత్కించ విద్యుచ్చ పర్జన్య శ్చాభితిష్ఠతస్త తృప్యతి తస్యాను తృప్తిం తృప్యతి ప్రజయా పశుభిరన్నా ద్యేన తేజసా బ్రహ్మవర్చసే నేతి (2)

నాలుగో ఆహుతిని “సమానాయ స్వాహా” అని చెబుతూ హోమం చేయాలి. అలా చేయటం వల్ల ‘సమానం’ సంతృప్తి చెందుతుంది. దాని తరువాత మనస్సు తృప్తి పడుతుంది. దానివల్ల పర్జన్యుడు, విద్యుత్తు వరుసగా తృప్తి చెందుతారు. తరువాత పర్జన్యుడి మీద ఆధారపడ్డ సర్వమూ సంతృప్తి చెందుతాయి. ఈవిధంగా అన్నీ తృప్తి చెందటంతో ఈ హోమాన్ని చేసిన ఉపాసకుడికి వారందరి అనుగ్రహంతో పశుపుత్ర, ఆహారసంపద సమృద్ధిగా లభించటం వల్ల బ్రహ్మ తేజస్సుతో అతడు వెలిగిపోతూ తృప్తి చెందుతున్నాడు.

పంచమః ప్రపారకః - త్రయోవింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ యాం పంచమీం జుహుయాత్తాం జుహుయా దుదా నాయ స్వాహే త్యుదాన స్తృప్యతి (1) ఉదానే తృప్యతి తక్తృప్యతి త్వచి తృప్యన్త్యాం వాయు స్తృప్యతి వాయౌ తృప్యత్యాకాశ స్తృప్యత్యాకాశే తృప్యతి యత్కించ వాయు శ్చాకాశ శ్చాభితిష్ఠతస్తత్తృప్యతి తస్యాను తృప్తిం తృప్యతి ప్రజయా పశుభి రన్నాద్యేన తేజసా బ్రహ్మ వర్చసే నేతి (2)

తరువాత హోమంలో ‘ఉదానాయస్వాహా’ అని చెబుతూ ఆహుతి సమర్పించాలి. అప్పుడు ఉదానవాయువు సంతృప్తి చెందుతుంది. అది సంతృప్తిచెందిన తరువాత త్వగింద్రియం (చర్మం) వాయువు, ఆకాశం క్రమంగా తృప్తి చెందుతాయి. తరువాత వాయువు మీద ఆధారపడ్డవి, ఆకాశంలో వున్నవి,

అన్నీ సంతృప్తి చెందుతాయి. ఇలా అన్ని సంతృప్తి చెందినందువల్ల వెంటనే ఆ ఆహుతి సమర్పించిన ఉపాసకుడు, సత్సంతానంతో, పశుసంపదతో, సంతృప్తి చెంది బ్రహ్మ వర్చస్సుతో ప్రకాశిస్తాడు.

పంచమః ప్రపాఠకః - చతుర్వింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ స య ఇద మవిద్వా న గ్నిహోత్రం జుహోతి యథాజ్ఞారా నపాహ్వా భస్మని జుహుయా త్తాదృక్తత్వాత్ (1) అథ యఏత దేవం విద్వానగ్ని హోత్రం జుహోతి తస్య సర్వేషు లోకేషు సర్వేషు భూతేషు సర్వే ష్వాత్మసు హుతం భవతి (2) తద్యథేషికాతూల మగ్నా ప్రాతం ప్రదూయే తైవం హాస్య సర్వే పాప్తానః ప్రదూయన్తే య ఏతదేవం విద్వా నగ్నిహోత్రం జుహోతి (3) తస్మా దు హైవం విద్యద్యపి చణ్ణాలా యోఽఛ్లిష్టం ప్రయచ్ఛేదాత్మని హైవాస్య తద్వైశ్వానరే హుతం స్యాదితి తదేషశ్లోకః (4) య థేహ క్షుభితా బాలా మాతరం పర్యుపాసతే, ఏవం సర్వాణి భూతాన్యగ్నిహోత్ర ముపాసత ఇత్యగ్నిహోత్ర ముపాసత ఇతి (5)

గృహస్థులారా! ఈవిధంగా వైశ్వానరాత్మ గురించి సంపూర్ణంగా తెలుసుకోకుండా అగ్ని హోత్రం వెలిగించి యజ్ఞంచేసేవాడి యజ్ఞం, నిప్పులేని బూడిదలో చేసిన హోమంలాగా నిష్ఫలమైపోతుంది. అదే వైశ్వానరాత్మ గురించి పూర్తిగా తెలుసుకుని చేసేవాడి హోమం అన్ని లోకాల్లో, అన్ని ఆత్మలలో చేసిన హోమంలాగా పవిత్రమైనదౌతుంది. ఇలా సంపూర్ణంగా తెలుసుకుని అగ్నిహోత్రం ఎవరైతే చేస్తారో, వారి పాపాలన్నీ అగ్నిలో వేసిన ముంజగడ్డి తక్షణమే భస్మమైనట్టుగా కాలిపోతాయి. ఈ వైశ్వానరాత్మ గురించి తెలుసుకున్నవాడు ఛండాలుడికి ఉచ్చిష్టాన్ని (ఎంగిలిని) ఇచ్చినప్పటికీ, అది వైశ్వానరాత్మలో హోమం చేసిన దానితో సమానమౌతుంది. అంతో గొప్ప ఫలితాన్నిస్తుంది. ఈ విషయం గురించి చెప్పే మంత్రం కూడా వుంది. ఇలా ఎన్నో ప్రయోజనాలు ఉన్నాయి కనుక, ఆకలితో వున్న శిశువులు తల్లిని ఉపాసించినట్టుగా, మానవులందరూ అగ్ని హోత్రాన్ని ఉపాసించాలి.

షష్ఠ ప్రపాఠకః - ప్రథమః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఓమ్. శ్వేతకేతు ర్భారుణేయ ఆస తం హ పితో వాచ శ్వేత కేతోపస బ్రహ్మచర్యం న వై సోమ్యా స్మత్కులీనోఽ న నూచ్య బ్రహ్మబంధురివ భవతీతి (1) స హ

ద్వాదశ వర్ష ఉపేత్య చతుర్వింశతి వర్షః సర్వా న్వేదా నభీత్య మహామనా అనూచాన మానీ స్తబ్ధ ఏయాయ తంహా పితోవాచ (2) శ్వేతకేతో యన్న సో మ్యేదం మహామనా అనూచా నమానీ స్తబ్ధోఽస్య త మాదేశ ప్రాక్ష్యోయేనా శ్రుతం శ్రుతం భవత్యమతం మత మవిజ్ఞాతం విజ్ఞాత మితి కథం ను భగవ స్స ఆదేశో భవతీతి (3)

అరుణముని కుమారుడైన ఉద్దాలకుడు అనే మహర్షికి శ్వేతకేతు అనే కుమారుడున్నాడు. ఒకనాడు ఉద్దాలకుడు తన కుమారుణ్ణి పిలిచి “నాయనా! నీవు మంచిగురువు దగ్గరకి వెళ్ళి బ్రహ్మచర్య దీక్షతో వేదాధ్యయనం చేయి. మన వంశంలో వేదాధ్యయనం చేయకుండా ఎవరూ లేరు అని చెప్పి పంపాడు. తండ్రి మాటని అనుసరించి పన్నెండు సంవత్సరాల వయసుతో వున్న శ్వేతకేతుడు గురుకులానికి వెళ్ళి బ్రహ్మ చర్య దీక్షతో పన్నెండు సంవత్సరాలు వేదాధ్యయనం చేసి ఇరవై నాలుగో సంవత్సరం నాడు తన అధ్యయనాన్ని ముగించుకుని విద్యాగర్వంతో తన తండ్రి దగ్గరకి తిరిగి వచ్చాడు. తన కుమారుణ్ణి చూసిన ఉద్దాలకుడు “నాయనా నీ ముఖం చూస్తుంటే ఎన్నో విద్యల్ని నేర్చుకున్నవాడిలా వెలిగిపోతోంది. అది సరే నీవు బ్రహ్మవిద్యని ఉపదేశం పొందావా?” ఏ జ్ఞానంవల్ల సర్వాంతర్యామి వినబడుతున్నాడో, తర్కించటానికి వీలుకానిది తర్కించబడుతోందో, ఏది తెలిస్తే అన్నీ తెలియబుడుతున్నాయో, ఏది తెలిస్తే ఇక దేని గురించీ తెలుసుకోవలసిన అవసరం వుండదో, అలాంటి పరబ్రహ్మ తత్త్వం గురించి మీ గురువులదగ్గర తెలుసుకున్నావా?” అని ప్రశ్నించాడు. తండ్రి! మీర చెప్పిన బ్రహ్మ విద్యని నేను ఎవరి దగ్గరా తెలుసుకోలేదు అన్నాడు శ్వేతకేతుడు.

మం.శ్లో॥ యథా సోమ్యైకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతం స్యా ద్వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం మృత్తికే త్యేవ సత్యమ్ (4) యథా సోమ్యైకేన లోహమణినా సర్వం లోహమయం విజ్ఞాతం స్యా ద్వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం లోహమిత్యేవ సత్యమ్ (5) యథా సోమ్యైకేన నఖనికృంతనేన సర్వం కార్ష్ణాయసం విజ్ఞాతం స్యా ద్వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం కృష్ణాయస మిత్యేవ సత్యం ఏవం సోమ్య స ఆదేశో భవతీతి(6) న వై నూనం భగవంత స్త ఏత దవేదిషు ర్యద్వేత దవేదిష్యన్ కథం మే నావక్య న్ని తి భగవాం స్త్వేవ మే తద్భవీత్వితి తథా సోమ్యే తి హో వాచ(7)

అప్పుడు ఉద్దాలకుడు శ్వేతకేతుతో “నాయనా! మట్టితో చేసిన కుండల్లో ఉన్నదంతా మట్టే. కానీ పేర్లు రూపాలు మాత్రమే వేరుగా వుంటాయి. (కుండ అని ఇటుక అని) అయితే వీటిలో వున్న మట్టి మాత్రమే నిజం ఓ సౌమ్యుడా! లోకంలో ఇది ఫలానా లోహం అని తెలిస్తే ఆజ్ఞానంతో అన్ని లోహపదార్థాల గురించి తెలిసినట్టుగా ‘లోహం’ అనేది మాత్రమే సత్యం. దాని నుంచి వివిధ రకాలుగా ఏర్పడ్డ వస్తువులన్నీ అసత్యం. ఒక చిన్న ఇనుపకత్తిని చూసి ఇది ఇనుపకత్తి అన్న జ్ఞానంతో, అన్ని ఇనుప వస్తువుల జ్ఞానం ఎలా కలుగుతుందో అదేవిధంగా ఇనుముతో చేసిన వస్తువులన్నీ నామమాత్రాలే. అందులో మందే ఇనుము మాత్రమే సత్యం” అని చెప్పాడు. ఈ మాటలన్నీ విన్న శ్వేతకేతుడు “తండ్రీ నీవు చెప్పిన విషయాలేవీ మా గురువులు నాకు చెప్పలేదు. బహుశా వారికీ విషయ పరిజ్ఞానం వుండివుండదు. వుంటే నాకు చెప్పేవారు. కనుక మీరే నాకు ఈ జ్ఞానాన్ని సంపూర్ణంగా బోధించండి” అని కోరాడు.

షష్ఠ ప్రపాఠకః - ద్వితీయః ఖండః

మం.శ్లో॥ స దేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీ దేక మేవాద్వితీయం, తద్దైక ఆహు రసదేవేదమగ్ర ఆసీ దేకమేవాద్వితీయం తస్మా దసత స్స జ్ఞాయత (1) కుత స్తుఖిలు సోమ్యైవం స్యాదితి హోవాచ కథ మసత స్సజ్ఞాయే తేతి సత్త్వేవ సోమ్యేద మగ్ర ఆసీ దేక మేవాద్వితీయమ్(2) త దైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి తత్తేజోఽస్యజత తత్తేజ ఐక్షత బహుస్యాం ప్రజాయే యేతి త దపోఽస్యజత, తస్మా ద్యత్ర క్వచ శోచతి స్వేదతే వా పురుష స్తేజస ఏవ తదధ్యాపో జాయంతే (3) తా ఆప ఐక్షంత బహ్వా స్వామ ప్రజాయేమహీతి తా అన్న మస్యజంత తస్మా ద్యత్ర క్వచ వర్షతి తదేవ భూయిష్ఠ మన్నం భవ త్యద్భువ త దధ్యన్నాద్యం జాయతే (4)

ఉద్దాలకుడు చెబుతున్నాడు. నాయనా సత్యకేతూ! నామరూపాలతో నిండిన ఈ సృష్టి మొత్తం అది పుట్టటానికి ముందు సత్గా ఒకటిగా, రెండోది అనేది లేనిదిగా వున్నది. అయితే కొందరు పండితులు, ఆ సమయంలో అసత్ కూడా వున్నదంటారు. కానీ అసత్ నుంచి సత్ అనేది ఎలాపుడుతుంది? అది అసంభవం. కనుక సత్ పదార్థంగా వున్న పరబ్రహ్మమే మొట్టమొదట ఆవిర్భవించింది.

అప్పుడు రెండో వస్తువేదీ అక్కడ లేదు. అక్కడున్న ఏకైక పరబ్రహ్మ “నేను ఎన్నో రూపాల్ని ధరిస్తాను” అని సంకల్పించింది. ముందుగా తన నుంచి ఒక దివ్య తేజస్సుని పుట్టించింది. తరువాత జలాన్ని ఉత్పత్తి చేసింది. అందుకే పురుషుడు తపించబడ్డప్పుడు అతడి శరీరం నుంచి నీరు (చెమట) బైటికి వస్తుంది. అగ్ని నుంచే నీరు పుడుతోంది. అలా పుట్టిన జలం ఎన్నో రూపాల్ని ధరించాలని భావించి, తన నుంచి అన్నాన్ని సృష్టించింది. అందుకే ఎక్కడ వర్షం బాగా కురుస్తుందో అక్కడ అన్నం (ఆహారం) సమృద్ధిగా లభిస్తుంది. నీటివల్లే పుష్టికరమైన అన్నం పుడుతోంది.

షష్ఠ ప్రపాఠకః - తృతీయః ఖండః

మం.శ్లో॥ తేషాం ఖల్వేషాం భూతానాం త్రీణ్యేవ బీజాని భవ న్త్యాండజం జీవజ ముద్భిజ్జ మితి (1) సేయం దేవతైక్షత హంతాహ మిమాస్తిస్తో దేవతా అనేన జీవే నాత్మనా నుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీతి (2) తాసాం త్రివృతం త్రివృత మేకైకా జ్ఞరవాణీతి సేయం దేవ తేమాస్తిస్తో దేవతా అనేనైవ జీవే నాత్మనా ను ప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరోత్ (3) తాసాం త్రివృతం త్రివృత మేకైకా మకరో ద్యథా తు ఖలు సోమ్యేమా స్తిస్తో దేవతా స్త్రివృ త్త్రివృ దేకైకా భవతి తన్నే విజానీహీతి (4)

ఈ భూతాలనేవి 1. అండజాలు 2. జరాయుజాలు 3. ఉద్భిజాలని మూడు విధాలుగా వుంటాయి. సత్రూపంలో వున్న ఆ పరబ్రహ్మ “నేను జీవాత్మ రూపంలో ఈ ముగ్గురు (అగ్ని, జలం, భూమి) దేవతలలో ప్రవేశించి వారికి పేరుని రూపాన్ని కల్పించాలి అని ఆలోచించాడు. అలాగే ఎన్నో రకాల పేర్లతో, రూపాలతో సృష్టి చేయాలని కూడా సంకల్పించాడు. వెంటనే సత్ అనే జీవాత్మ రూపంలో ఆ ముగ్గురు దేవతల(భూతాల)లో ప్రవేశించి వారికి పేరుని రూపాన్ని కల్పించాడు. తద్వారా, త్రివృత్కరణ (అనగా అగ్ని, నీరు, భూమి ఈ మూడు భూతాల సమ్మేళనంతో ఏర్పడిన సృష్టి విధానం) చేయాలని భావించాడు. దానికి అనుగుణంగా ఆ సత్ బ్రహ్మ ఆ ముగ్గురు భూతాలని ఒక్కొక్క దానిని విడివిడిగా త్రివృత్కరణ చేసాడు. వాటికి సత్ ఆధారంగా సృష్టిని కల్పించాడు. భూమి, నీరు, నిప్పు ఈ మూడు భూతాలకీ త్రివృత్కరణ ఏవిధంగా చేయబడిందో విను.

షష్ఠ ప్రపాఠకః - చతుర్థః ఖండః

మం.శ్లో॥ యదగ్నే రోహితం రూపం తేజస స్తద్రూపం యచ్ఛక్లం తదపాం
యత్ కృష్ణం తదన్న స్యాపాగా దగ్నే రగ్నిత్వం వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం త్రీణి
రూపాణీత్యేవ సత్యమ్ (1) య దాదిత్యస్య రోహితం రూపం తేజస స్తద్రూపం య చ్శక్లం
తదపాం యత్ కృష్ణం తదన్న స్యాపాగాదాది త్యాదాదిత్యత్వం వాచారమ్భణం వికారో
నామధేయం త్రీణి రూపాణీత్యేవ సత్యమ్ (2)

మొదటి 'అగ్ని' ఈ అగ్నిలో వున్న ఎర్రని వర్ణం తేజస్సు. తెల్లటి వర్ణం-
జలం, నల్లటి రూపం, భూమి (అన్నం) ఈ మూడు రంగుల్ని విడిచిపెడితో
అగ్నిలో అగ్నితత్వం అనేదే వుండదు. మిగిలినవన్నీ కేవలం మాటలు మాత్రమే.
అగ్ని ద్వారా వచ్చిన వికారాలన్నీ నామమాత్రాలే. అగ్నిలో మూడు వర్ణాలుగా
వున్న ఆ రూపాలే సత్యం. అదేవిధంగా సూర్యుడు. సూర్యుడిలో వున్న ఎర్రనిరంగే
తేజస్సు. తెల్లని రంగే నీరు, నల్లటి రంగే భూమి. (అన్నం) ఈ తత్వాలు లేకపోతే
సూర్యుడులో సూర్యతత్వం అనేదే వుండదు. మిగిలినవన్నీ కేవలం మాటలు
మాత్రమే. సూర్యుడి ద్వారా ఏర్పడ్డ వికారాలన్నీ నామ మాత్రాలే. సూర్యుడిలో
వున్న ఆ మూడు రూపాలే సత్యం.

మం.శ్లో॥ య చ్చన్ద్రమసో రోహితం రూపం తేజస స్తద్రూపం యచ్ఛక్లం త
దపాం యత్ కృష్ణం త దన్న స్యాపాగా చ్చన్ద్రాచ్ఛన్ద్రత్వం వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం
త్రిణి రూపాణీ త్యేవ సత్యమ్ (3) య ద్విద్యుతో రోహితం రూపం తేజస స్తద్రూపం య
చ్ఛక్లం త దపాం యత్ కృష్ణం త దన్న స్యాపాగా ద్విద్యుతో విద్యుత్వం వాచారమ్భణం
వికారో నామధేయం త్రీణి రూపాణీత్యేవ సత్యం(4) ఏత ధ్ధన్తవై త ద్విద్వాగ్ం స ఆహుః
పూర్వే మహాశాలా మహాశ్రోత్రియా స నోద్య కశ్చ నా శ్రుత మమత మవిజ్ఞాత
ముదాహరిష్యతీతి హ్యేభ్యో విదాంచక్రుః (5)

చంద్రుడిలోవున్న ఎర్రటి వర్ణమే తేజస్సు, తెల్లటి వర్ణమే నీరు, నల్లటి
వర్ణమే భూమి. ఇవి లేకపోతే చంద్రుడిలో చంద్రత్వం అనేది లేనట్టే. మిగిలినవన్నీ
కేవలం మాటలు మాత్రమే. చంద్రుడి ద్వారా ఏర్పడ్డ వికారాలన్నీ నామమాత్రమే.
చంద్రుడిలో వర్ణాలుగా వున్న ఆ మూడు రూపాలే సత్యం. అదేవిధంగా విద్యుత్తు.
దీనిలోవున్న ఎర్రటి రంగు తేజస్సు, తెల్లటి రంగు నీరు, నల్లని రంగు భూమి.

ఇవి లేకపోతే విద్యుత్తులో విద్యుత్తత్వం లేనట్టే. మిగిలిన మాటలన్నీ ఆడంబరాలే, విద్యుత్ ద్వారా ఏర్పడ్డ వికారాలన్నీ నామమాత్రాలే. విద్యుత్తులో వర్ణాలుగా వున్న ఆ మూడురూపాలే సత్యం. శోత్రియులైనవారు, మంచి గృహస్థులు సద్యస్తువు(పరబ్రహ్మ)తత్వాన్ని సంపూర్ణంగా తెలుసుకున్నందువల్ల, మన వంశంలో వారు కూడా బ్రహ్మతత్వం గురించి బాగా తెలుసుకుని, అందరూ బ్రహ్మవేత్తలయ్యారు.

మం.శ్లో॥ యదురోహిత మివాభూ దితి తేజస స్తద్రూపమితి తద్విదాఞ్చక్రు ర్యదు శుక్ల మివాభూ దిత్యపాం రూపమితి తద్విదాఞ్చక్రు ర్యదు కృష్ణ మివాభూ దిత్యన్నస్య రూపమితి తద్విదాం చక్రుః (6) యద్విజ్ఞాత మి వాభూ దిత్యేతాసామేవ దేవతానాం సమాస ఇతి తద్విదాంచక్రు ర్యథాను ఖిలు సోమ్యేమా స్తిస్రో దేవతాః పురుషం ప్రాప్య త్రివృత్తివృ దేకైకా భవతి తన్నే విజానీహీతి (7)

అంతేకాదు వారంతా ఎర్రని వర్ణాన్ని తేజస్సుని, తెల్లటి వర్ణాన్ని జలమని, నల్లటి వర్ణాన్ని భూమి (అన్నం) అని తెలుసుకుని సర్వజ్ఞులుగా వెలుగొందారు. ఆవిధంగా గనుక వారు తెలుసుకోకపోతే, రూపం అనేది ఈ దేవతల (అగ్ని, నీరు, భూమి) సంయోగంతోనే ఏర్పడిందని భావించేవారు. శేతకేతూ! ఈ మూడు భూతాలు(అగ్ని, నీరు, భూమి) పురుషుడిలో చేరి ఎలా త్రివృద్ధూపాన్ని పొందుతున్నారో చెబుతాను శ్రద్ధగా విను.

షష్ఠ ప్రపాఠకః - పంచమః ఖండః

మం.శ్లో॥ అన్న మశితం త్రేధా విధీయతే తస్య యః స్థవిష్ఠో ధాతు స్తత్పురీషం భవతి, యో మధ్యమ స్తన్మాంసం యోఽణిష్ఠ స్తన్మనః (1) ఆపః పీతా స్త్రేధా విధీయంతే తాసాం యః స్థవిష్ఠో ధాతు స్తన్మూత్రం భవతి యో మధ్యమ స్తల్లోహితం యోఽణిష్ఠ స్స ప్రాణః (2) తేజోఽశితం త్రేధా విధీయతే తస్య యః స్థవిష్ఠో ధాతు స్తదస్థి భవతి యో మధ్యమ స్స మజ్జాయోఽణిష్ఠః సా వాక్ (3) అన్నమయం హి సోమ్య మన ఆపోమయః ప్రాణ స్తేజోమయీ వాగీతి భూయ ఏవ మా భగవాన్. విజ్ఞాపయ త్వితి తథా సోమ్యేతి హోవాచ (4)

ముందుగా అన్నం అనగా ఆహారం. మనం తిన్న ఆహారం శరీరంలోకి వెళ్ళాక మూడు రకాలుగా అవుతోంది. తిన్న ఆహారంలో స్థూలభాగం మలంగా

మారుతుంది. మధ్యభాగం మాసంగా మారుతుంది. అత్యంత సూక్ష్మభాగం మాత్రమే మనసుగా మారుతుంది. అదేవిధంగా త్రాగిన నీరుకూడా లోపలికి వెళ్ళాక ఆ నీటిలో స్థూలభాగం మూత్రంగా, మధ్యభాగం నెత్తురుగా, అత్యంత సూక్ష్మభాగం ప్రాణంగా మారుతుంది. అలాగే మనం త్రాగిన (తైలం) నెయ్యి కూడా లోపలికి వెళ్ళాక స్థూలభాగం ఎముకలుగా, మధ్యభాగం మజ్జగా, అత్యంత సూక్ష్మభాగం వాగింద్రియంగా మారుతుంది. కుమారా! మనస్సనేదాన్ని అన్నమయంగా, ప్రాణాన్ని జలమయంగా, వాగింద్రియాన్ని (మాట) తేజోమయంగా తెలుసుకో అని అన్నాడు. ఈవిషయాలన్నీ శ్రద్ధగా విన్న శ్వేతకేతుడు “తండ్రీ! నాకు మరింత విపులంగా జ్ఞాన బోధచెయ్యండి” అని ప్రార్థించాడు. ఉద్దాలకుడు తిరిగి చెప్పటం ప్రారంభించాడు.

షష్ఠ ప్రపాఠకః - షష్ఠః ఖండః

మం.శ్లో॥ దధ్న సోమ్య మధ్యమానస్య యోఽణి మా స ఊర్ధ్వస్సముదీషతి తత్సర్పిర్భవతి (1) ఏవ మేవ ఖలు సోమ్యాన్న స్యాశ్యమానస్య యోణిమా స ఊర్ధ్వస్సముదీషతి తన్మనో భవతి (2) అపాగ్ం సోమ్య పీయమానానాం యోఽణిమా స ఊర్ధ్వ స్సముదీషతి స ప్రాణో భవతి (3) తేజస సోమ్యాశ్యమానస్య యోఽణిమా స ఊర్ధ్వ స్సముదీషతి సావా గ్భవతి (4) అన్న మయంహి సోమ్య మన ఆపోమయః ప్రాణ స్తేజోమయీ వాగీతి భూయ ఏవ మా భగవాన్ విజ్ఞాపయ త్వితి తథా సోమ్యేతి హోవాచ (5)

కుమారా! పెరుగుని బాగా చిలికి మజ్జిగచేస్తే అందులోని సూక్ష్మభాగం వెన్నలావచ్చి పైకి తేలుతుంది. దాన్ని కరిగిస్తే అది నెయ్యిగా మారుతోంది. అదే విధంగా మనం తిన్న ఆహారంలోని అత్యంత సూక్ష్మమైన భాగం పైకి తేలుతుంది. అదే మనస్సుగా మారుతోంది. అలాగే మనం త్రాగిన నీటిలోని సూక్ష్మమైన భాగం పైకితేలి అదే ప్రాణంగా మారుతోంది. మనం తిన్న (నూనె, నెయ్యి, వెన్న) తేజో పదార్థాలలోని సూక్ష్మభాగం పైకితేలి అది వాక్కుగా మారుతోంది. ఇక్కడ కూడా మనస్సుని అన్నమయంగా, ప్రాణాన్ని జలమయంగా, వాక్కుని అగ్ని మయంగా నీవు గ్రహించాలి.

షష్ఠ ప్రపాఠకః - సప్తమః ఖండః

మం.శ్లో॥ షోడశకల సోమ్యపురుషః పంచదశాహని, మాశీః కామ మపః
పిబాపోమయః ప్రాణో న పిబతో విచ్ఛేత్స్వత ఇతి (1) స హ పఞ్చదశాహని నాశాథ
హైన ముపససాద కిం బ్రవీమి భో ఇ త్యుచసోమ్య యజాంషి సామానీతి స హోవాచ
నవై మాప్రతిభాన్తి భో ఇతి (2) తంహోవాచ యథా సోమ్య మహతోఽభ్యాహితస్యై
కోఽఙ్గారః ఖద్యోత మాత్రః పరిశిష్ట స్వాత్తేన తతోఽపి న బహుద హేదేవం సోమ్య తే
షోడశానాం కలానా మేకా కలాఽతిశిష్టా స్యాత్తయై తర్హివే దాన్నానుభవస్యశానాథ
మే విజ్ఞాస్యసీతి (3)

శ్వేతకేతూ! పరమ పురుషుడికి మొత్తం పదహారు కళలున్నాయి. నీవు
ఏమీ తినకుండా పదిహేనురోజులు ఉపవాసం వుండు. నీళ్ళు మాత్రం
కావలసినంత త్రాగు. ఎందుకంటే ప్రాణం నీటితో సంబంధం కలిగింది కాబట్టి
నీరు త్రాగకపోతే ప్రాణం పోతుంది. అని ఆజ్ఞాపించాడు. తండ్రి చెప్పినట్టే
శ్వేతకేతుడు పదిహేను రోజులు దీక్షగా ఉపవాసం చేసాడు. తరువాత తండ్రి
దగ్గరకి వెళ్ళి “నాన్నగారు నన్నిప్పుడు ఏం చేయమంటారు అని అడిగాడు.
నాయనా! ఇప్పుడు నీవు నేర్చుకున్న ఋగ్యజుస్సామవేదాలని చెప్పు అన్నాడు.
తండ్రి! నాకిప్పుడు అవేవీ జ్ఞాపకం రావటంలేదన్నాడు శ్వేతకేతుడు. అప్పుడు
ఉద్దాలకుడు “కుమారా! బాగా జ్వలిస్తున్న అగ్ని పూర్తిగా చల్లారిన తరువాత,
అందులో నించి వెలువడే చిన్న చిన్న నిప్పురవ్వలు ఏరకంగానైతే కాల్చలేవో,
అదేవిధంగా నీలోవున్న పదహారు కళల్లో కేవలం ఒక్క జీవకళ అనేది మాత్రమే
మిగిలి వుండటం వల్ల నీవు చదివిన వేదాలు నీకు జ్ఞాపకం రాలేదు. కనుక
నీవిప్పుడు భోజనం చేయి తిరిగి అన్నీ నీకు గుర్తుకువస్తాయి” అని చెప్పాడు.

మం.శ్లో॥ సహ శాథహైన ముపససాద తంహ యత్కించ పప్రచ్ఛ సర్వంహ
ప్రతి పే దే తం హోవాచ (4) యథా సోమ్య మహతోఽభ్యాహితస్యైక మఙ్గారం ఖద్యోత
మాత్ర మ్పరిశిష్టంతం త్యజై రుపసమాధాయ ప్రజ్వాలయే తేన తతోఽపి బహుదహేత్
(5) ఏవం సోమ్య తే షోడశానాం కలానా మేకా కలాతిశిష్టాభూ త్సాన్మే
నోపసమాహితా ప్రాజ్వాలితయైతర్హి వేదాననుభవ స్యన్న మయం హి సోమ్య మన
ఆపోమయః ప్రాణ స్తేజోమయీ వాగీతి తద్ధాస్య విజ్ఞాన్తావితి విజ్ఞాన్తావితి (6)

తండ్రి చెప్పిన ప్రకారం శ్వేతకేతుడు తృప్తిగా భోజనం చేసిన తరువాత తండ్రి దగ్గరకి వచ్చి తాను నేర్చుకున్నవన్నీ చెప్పటానికి తగిన శక్తి గలవాడయ్యాడు. అప్పుడ ఉద్దాలకుడు “కుమారా! బాగా ప్రజ్వరిల్లిన అగ్ని చల్లారాక అందులో వున్న చిన్న నిప్పు రవ్వకూడా గడ్డివేసిన తరువాత తిరిగి పెద్ద మంటగా మారినట్టు పదహారు కళల్లో మిగిలిన ఒక కళని తిరిగి నీవు అన్నం తినటం ద్వారా దాన్ని ఉద్దీపింపచేసావు. అందుకే నేనడిగిన వేదాలని చెప్పగలిగే శక్తి నీకు వచ్చింది. అందుకే నీవు మనస్సుని అన్నమయంగా, ప్రాణాన్ని జలమయంగా, వాక్కుని అగ్నిమయంగా ఎప్పుడూ భావించాలి” అని బోధించాడు.

షష్ఠ ప్రపాఠకః - అష్టమః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఉద్దాలకో హరుణిః శ్వేతకేతుం పుత్ర మువాచ స్వప్నాంతం మే సోమ్య విజానీహీతి యత్రైతత్పురుషః స్వపితి నామ సతాసోమ్య తదా సంపన్నో భవతి స్వమపీతో భవతి తస్మాదేనం స్వపితీ త్యాచక్షతే స్వం హ్యపీతో భవతి (1) స యథా శకుని సూత్రేణ ప్రబద్ధో దిశ న్దిశ మ్పతిత్వాఽన్యత్రాయతన మలబ్ధ్యా బన్ధన మేవోపశ్రయత ఏవ మేవఖలు సోమ్య తన్మనో దిశన్దిశ మ్పతిత్వాఽన్యత్రాయతన మలబ్ధ్యా ప్రాణమే వోపశ్రయతే ప్రాణబన్ధనం హి సోమ్య మన ఇతి॥ (2)

ఉద్దాలకుడు తిరిగి శ్వేతకేతువుతో “కుమారా! ఇప్పుడు నీకు నిద్ర స్వరూపం గురించి చెబుతాను. శ్రద్ధగా విను - పురుషుడు నిద్రపోయినప్పుడు సద్రూపమైన ఆత్మతో అభేదంగా వుంటున్నాడు. తనలో తానే లయమైపోతాడు. అందుకే అతన్ని నిద్రపోయాడు అని చెబుతారు. ఎందుకంటే ఆ సమయంలో అతడు తనలోతానే ఒకటిగా వున్నాడని అర్థం. త్రాడుతో కట్టబడ్డ పక్షి ఎక్కడ తిరిగినప్పటికీ చివరికి తన పంజరానికే చేరిన విధంగా, మనస్సుకూడా ప్రాణంతో బంధించబడి వుండటం వల్ల అది ఎక్కడెక్కడ విహరించినప్పటికీ చివరికి తిరిగి ప్రాణాన్నే ఆశ్రయిస్తోంది. (ఇది నిద్రను గురించిన జ్ఞానం)

మం.శ్లో॥ అశనా పిపాసే మే సోమ్య విజానీహీతి యత్రైత త్పురుషోఽశిశిషితి నామాప ఏవ తదశితం నయన్తే తద్యథా గోనాయోఽశ్వనాయః పురుషనాయ ఇత్యేవన్త దప ఆచక్ష తే శనా యేతి తత్రైత చ్చుజ్ఞ ముత్పతితం సోమ్యవిజానీహి నేద

మమూల మ్భవిష్యతీతి (3) తస్య క్వ మూలం స్యా దన్యత్రాన్నా దేవ మేవ ఖలు సోమ్యాన్నేన శుంగేనాపోమూల మన్వి చ్ఛాబ్ధి సోమ్య శుంగేన తేజోమూల మన్విచ్ఛ తేజసా సోమ్య శుంగేన సన్మూల మన్విచ్ఛ సన్మూలా సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనా సత్ ప్రతిష్ఠాః (4) అథ యత్రైత త్పురుషః పిపాసతి నామ తేజ ఏవ తత్ప్రీతం నయతే తద్యథా గోనాయో శ్వనాయః పురుషనాయ ఇత్యేవం త త్తేజ ఆచప్త ఉదన్యేతి తత్రైతదేవ శు భ్ల ముత్వతితం సోమ్య విజానీహి నేద మమూల మ్భవిష్యతీతి(5)

కుమారా! ఇప్పుడు నీకు ఆకలిదప్పికల స్వభావం గురించి వివరిస్తాను శ్రద్ధగా విను - పురుషుడు బాగా ఆకలిగా వున్నప్పుడు, అతడు తిన్న ఆహారాన్ని వ్యవస్థాబద్ధంగా అందులో వున్న జలం శరీరంలోని అన్ని భాగాలకీ తీసుకుపోతుంది. ఆవుల్ని, గుర్రాల్ని మనుషుల్ని తీసుకువెళ్ళేవారు క్రమంగా, గోనాయ, అశ్వనాయ, పురుషనాయ అని చెప్పబడతారు. అదేవిధంగా జలాన్ని తీసుకువెళ్ళేవారు జలనాయ అని చెప్పబడతారు. నాయనా! వేరు అనేది లేకుండా మొలకరాదు. ఈ శరీరం అంతా నీటితోనే వృద్ధి చెందుతుంది. ఈ శరీరానికి మూలం అన్నమే (ఆహారమే) ఈ అన్నాన్నికిమూలం జలం. ఆ జలానికి మూలం తేజస్సు. దానికి మూలం సత్పదార్థం. ఈ మానవులందరూ 'సత్' అనే వేరుని కలిగి వున్నారు. సకల జీవులకీ ఈ 'సత్' అనే వేరే ఆధారంగా వుంది. పురుషుడు దాహం వేసి తాగిన నీటిని తేజస్సు తీసుకుపోతుంది. ఎలాగైతే అశ్వనాయ, గోనాయ, జలనాయ, పురుషనాయ, అనే పేర్లున్నాయో అదేవిధంగా తేజస్సుకి కూడా 'ఉదస్య' (నీటిని తీసుకువెళ్ళేవాడు) అనే పేరు వుంది. అందుకే కుమారా! అంకురంగా వున్న ఈ శరీరం మూలం అనే వేరు లేకుండా వుండదని తెలుసుకో.

మం.శ్లో॥ తస్య క్వ మూలం స్యా దన్యత్రాద్భ్యో బ్ధి సోమ్య శుంగేన తేజో మూల మన్విచ్ఛ తేజసా సోమ్య శుంగేన సన్మూల మన్విచ్ఛ సన్మూలా సోమ్యేమా స్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనా సత్ ప్రతిష్ఠా యథాను ఖలు సో మ్యేమా స్త్రి స్రోదేవతాః పురుషం ప్రాప్య త్రివృత్తివృదేకైకా భవతి తదుక్తం పురస్తాదేవ భవ త్యస్య సోమ్య పురుషస్య ప్రయతో వాఙ్మనసి సమ్పద్యతే మనః ప్రాణే ప్రాణ స్తేజసి తేజః పరస్యాం దేవతాయాం స య ఏషోఽ ణిమా (6) ఐతదాత్మ్య మిదం సర్వం తత్సత్త్వం స ఆత్మాతత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇతి భూయ ఏవ మా భగవాన్ విజ్ఞాపయ త్వితి తథా సోమ్యేతి హోవాచ (7)

నాయనా! ఈ శరీరానికి మూలం జలం తప్ప మరేముంది? జలం అనే మొలకకి తేజస్సనేది వేరు. తేజస్సనే మొలకకి 'సత్' అనేది మూలం(వేరు) అని తెలుసుకో. ఈ ప్రజలంతా 'సత్' అనే వేరుతో వున్నారు. ఇదే అందరికీ ఆశ్రయమూ ఆధారముకూడా. ఇలా నీకు తేజస్సు, నీరు అన్నం అనే ముగ్గురు దేవతలు (భూతాలు) పురుషుడిలో త్రివృత్కరణాలుగా ఎలా వున్నారో చెప్పాను. అదేవిధంగా మరణించిన మనిషి వాక్కు మనసులో, ఆమనస్సు ప్రాణంలో, ఆ ప్రాణం తిరిగి తేజస్సులో, ఆ తేజస్సు పరమాత్మలో లయమైపోతున్నాయి. అదే పరమతత్వం. ఇది ఎంతో సూక్ష్మంగా వుంటుంది. ఈ విషయాలు మొత్తాన్ని బ్రహ్మ స్వరూపంగా తెలుసుకో. ఇదే బ్రహ్మం అంటే. ఆ బ్రహ్మం ఎవరో కాదు నీవే ఆ పరబ్రహ్మం (తత్త్వమసి) అని బోధించాడు.

షష్ఠ ప్రపాఠకః - నవమః ఖండః

మం.శ్లో॥ యథా సోమ్య మధు మధుక్యతే నిస్తిష్ఠన్తి నానాత్యయానాం వృక్షాణాం రసాన్ సమవహోర మేకతాం రసం గమయన్తి (1) తేయథా తత్ర న వివేక లభన్తే॥ ముష్యాహం వృక్షస్య రసో॥ స్వముష్యాహం వృక్షస్య రసో॥ స్తీత్యేవ మేవ ఖలు సోమ్యేమా స్సర్వాః ప్రజాస్సతి సంపద్య న విదు స్సతి సమద్యామహ ఇతి (2)

కుమరా! తేనెటీగలు ఎన్నో దిక్కులు తిరిగి వివిధరకాల పుష్పాల నుంచి తేనెని సేకరించి, ఒక చోటకి తీసుకువస్తున్నాయి. అది తెచ్చిన తేనె బిందువులో ఒక బిందువుని తీసి ఆ బిందువు ఏ పూవునుంచి సేకరించి తెచ్చిందో చెప్పటం ఎవరికీ వీలుకాదు. అదేవిధంగా ప్రజలందరూ నిద్రపోయేడప్పుడు గాఢమైన సుషుప్తి అవస్థలో లోపలున్న 'సత్' లో లీనమైపోతున్నారు. వారలా లీనమైన సంగతి వారికే తెలీదు.

మం.శ్లో॥ త ఇహ వ్యాఘ్రోవా, సింహావా, వృకో వా, వరాహోవా, కీటో వా, పతంగోవా, దంశోవా, మశకోవా, యద్యద్భవన్తి తదాభవన్తి (3) స య ఏషో॥ ణి మైత దాత్మమిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మా తత్త్వ మసి శ్వేతకేతో ఇతి భూయ ఏవ మా భగవాన్ విజ్ఞాపయత్స్వితి తథా సోమ్యేతి హోవాచ(4)

జీవులందరూ తమ తమ పూర్వజన్మ సంస్కారాల వల్ల తిరిగి పులిగానో, సింహంగానో, తోడేలుగానో, పందిగానో, కీటకంగానో, దోమగానో, పక్షిగానో వీటిలో ఏదో ఒకరూపంలో శరీరాన్ని ధరిస్తారు. కుమారా! ఈ ప్రపంచం మొత్తం ఆ పరమాత్మతో నిండి వుంది. ఆ పరమాత్మే సత్యం. అదే నీవు ఆ పరమాత్మే నీవు. ఈ విషయాన్ని తెలుసుకో.

షష్ఠ ప్రపాఠకః - దశమః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఇమా సోమ్య నద్యః పురస్తాత్ ప్రాచ్యః స్యందన్తే పశ్చాత్ ప్రతీచ్యన్తా సముద్రా త్సముద్రమే వా పి యన్తి సముద్ర ఏవ భవతి తా యథా తత్ర న విదురియ మహా మస్తీయ మహా మస్తీతి (1) ఏవ మేవ ఖలు సోమ్యేమా స్సర్వాః ప్రజాస్సత ఆగమ్య న విదు స్సత అగచ్ఛామహ ఇతి త ఇహ వ్యాప్తోవా సింహోవా వృకోవా వరాహోవా కీటోవా పతంగోవా దగ్గింశోవా మశకోవా య ద్యద్భవన్తి తదా భవన్తి (2) స య ఏషోఽణి మైత దాత్మమిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇతి భూయ ఏవ మా భగవాన్ విజ్ఞాపయ త్వితి తథా సోమ్యేతి హోవాచ (3)

కుమారా! నదులలో కొన్ని తూర్పుముఖంగా, కొన్ని పడమర, దక్షిణ ఉత్తరాభిముఖంగా ప్రవహిస్తూవుంటాయి. అవన్నీ అలా ప్రవహించి చివరికి సముద్రంలోనే కలుస్తున్నాయి. అలా సముద్రంలో కలిసిపోయిన నదులు నేను ఫలాన నదిని అని తెలియక తమ తమ రూపాల్ని పేర్లని, గొప్పతనాన్ని వదిలిపెట్టి చివరికి అన్నీ సముద్రమే అని పిలువబడుతున్నాయో! అదేవిధంగా ఈ మానవులంతా 'సత్' రూపంలో వున్న ఆ పరబ్రహ్మనుంచే పుట్టి వివిధ మార్గాల్లో సంచరించి చివరికి ఆ పరబ్రహ్మనే చేరుతున్నారు. అలాచేరి తమ వ్యక్తిగత నామాలు, రూపాలు అన్నీ కోల్పోయి చివరికి వారంతా పరబ్రహ్మ అవుతున్నారు. ఆ విషయం వారికి తెలియదు. పులి, సింహం, తోడేలు, పంది, కీటకం, తదితర ప్రాణులు మాత్రం పరమాత్మను చేరక తిరిగి మొదట అవన్నీ ఏవే పేర్లతో రూపాలతో వున్నాయో తిరిగి అవేపేర్లతో అవే రూపాల్ని పొందుతున్నాయి. నాయనా! సద్రూపంగా వున్న పరబ్రహ్మ తత్త్వం చాలా సూక్ష్మమైనది. ఈ ప్రపంచం మొత్తం ఆపరమాత్మ స్వరూపమే. ఇది సత్యం. దీన్నే ఆత్మ అంటారు. ఆ ఆత్మనీవే ఇది తెలుసుకో అని బోధించాడు.

షష్ఠ ప్రపాఠకః - ఏకాదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ అస్య సోమ్య మహతో వృక్షస్య యో మూలేఽభ్యాహన్యా జ్ఞేవన్
 ప్రవేద్యోమధ్యేఽభ్యాహన్యా జ్ఞేవన్ ప్రవేద్యోఽగ్రేఽభ్యాహన్యా జ్ఞేవన్ ప్రవేత్స ఏష జీవే
 నాత్మ నాను ప్రభూతః పేపీయమానో మోదమాన స్తిష్ఠతి (1) తస్య య దేకాం శాఖాం
 జీవో జహా త్యథ సా శుష్యతి ద్వితీయాం జహా త్యథ సా శుష్యతి తృతీయాం జహా త్యథ
 సా శుష్యతి సర్వం జహాతి సర్వ శ్శుష్యత్యేవ మేవ ఖలు సోమ్య విద్ధీతి హోవాచ (2)
 జీవాపేతం వావ కిలేదం మ్రియతే న జీవో మ్రియత ఇతి స య ఏషోఽణిమై
 తదాత్మమిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇతి భూయ ఏవ మా
 భగవాన్ విజ్ఞాపయ త్వితి తథా సోమ్యేతి హోవాచ (3)

“కుమారా! శ్వేతకేతూ! ఒక మహావృక్షం కొమ్మని కత్తితో నరికినప్పటికీ
 అది కొంత రసాన్ని స్రవించి జీవిస్తూనే వుంది. అదేవిధంగా ఆ వృక్షంలో
 ఏభాగాన్ని నరికినప్పటికీ అది జీవిస్తోంది. అలా ఆవృక్షం జీవిస్తూ తన ఆత్మ
 చైతన్యంతో వ్యాపించివుంటుంది. అదే వృక్షం జలాన్ని త్రాగుతూ ఆనందంగా
 నిలుచుంది. అయితే జీవుడనేవాడు ఆవృక్షం కొమ్మని వదిలి వెళ్ళిపోతే ఆ
 కొమ్మ శుష్కించి పోతుంది. అదే రెండో కొమ్మని, మూడో కొమ్మని విడిచి
 జీవుడు వెళ్ళిపోతే అవికూడా ఎండిపోతాయి. జీవుడు మొత్తం వృక్షం నుంచే
 వెళ్ళిపోతే ఆ వృక్షం మొత్తం సమూలంగా ఎండిపోతుంది. కుమారా! ఇదేవిధంగా
 శరీరం అనే వృక్షం నుంచి జీవుడు వెళ్ళిపోతే ఆ శరీరం మరణిస్తుంది. అయితే
 ఇక్కడ జీవుడికి మరణం లేదు. అతడు జీవత్వబుద్ధిని కోల్పోయి సాక్షాత్తు ఆ
 సద్రూప పరబ్రహ్మ అవుతాడు. ఇది ఎంతో సూక్ష్మమైన విషయం. అదంత
 పరబ్రహ్మ మయం. అదే సత్యం. అదే ఆత్మ అంటే నాయనా! శ్వేత కేతూ!
 ఆత్మవి నీవే నయ్యా! అన్నాడు. ఉద్దాలకుడు శ్రద్ధగా అంతా విన్న శ్వేతకేతుడు
 తండ్రీ! నాకు ఇంకా జ్ఞానాన్ని బోధించండి అని ప్రార్థించాడు.

షష్ఠ ప్రపాఠకః - ద్వాదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ న్యగ్రోధఫల మత ఆహ రేతీద మ్భగవ ఇతి భిన్నీతి భిన్నం భగవ ఇతి
 కిమత్ర పశ్యసీ త్యణ్ణ ఇవేమా ధానా భగవ ఇత్యాసా మంగైకా మ్భిన్నీతిభిన్నా భగవ ఇతి

కి మత్ర పశ్యసీతి న కిఞ్చన భగవ ఇతి (1) తం హోవాచ యం వై సోమ్యైతమణిమానం
న నిభాలయన ఏతస్య వై కిల సో మ్యైషోఽణిమ్న ఏవం మహోన్య గ్రోథ స్తిష్ఠతి (2)
శ్రద్ధత్స్వ సోమ్యేతి స య ఏషోఽణి మైతదాత్మ్య మిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మా
తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇతి భూయ ఏవ మా భగవాన్ విజ్ఞాపయ త్వితి తథా సోమ్యేతి
హోవాచ (3)

ఉద్దాలకుడు శ్వేతకేతుతో “నాయనా! ఒకమర్రి పండు తీసుకురా అని
అన్నాడు. శ్వేతకేతువు తండ్రి ఇదిగో చీల్చాను అన్నాడు. లోపల నీకేం కనిపిస్తోంది
అని అడిగాడు. తండ్రి లోపల సూక్ష్మంగా బీజాలు కనిపిస్తున్నాయి. అయితే
అందులో ఒక సూక్ష్మ బీజాన్ని తీసుకుని దాన్ని చీల్చుఅన్నాడు. చీల్చాను అని
చెప్పాడు శ్వేతకేతుడు. అందులో నీకేం కనిపిస్తోంది అన్నాడు. తండ్రి! నాకేమీ
కనిపించటంలేదు అన్నాడు. కుమారా! నీ కంటికి కనిపించని ఆ మర్రి పండులోని
సూక్ష్మభాగం నుంచే ఇంత పెద్ద మర్రి చెట్టు ఆవిర్భవించింది. ఈ సత్యం మీద
విశ్వాసం కలిగివుండు. ఇది ఎంతో సూక్ష్మమైన విషయం, ఇదంతా పరబ్రహ్మ
స్వరూపం. ఇదే సత్యం దీనినే పరమాత్మ అంటారు నాయనా! ఆ పరమాత్మవి
నీవే” అని బోధించాడు. అప్పుడు శ్వేతకేతుడు తండ్రి! ఈ పరబ్రహ్మం అనేది
ఈ సకల సృష్టికీ ఆధారంగా వుందని చెప్పారు కదా! మరి నాకు అది కనిపించటం
లేదేమిటి? అని ప్రశ్నించాడు.

షష్ఠ ప్రపాఠకః - త్రయోదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ లవణ మేతదుద కేఽవధాయాథమా ప్రాత రుప సీదథాఇతి సహ
తథా చకార తం హోవాచ యద్దోషా లవణ ముదకేఽవాథా అఙ్గ తదాహ రేతి త ద్ధావ
మృశ్య న వివేద యథా విలీన మేవాఙ్గ 1) అస్యాంతా దాచామేతి కథ మితి లవణ మితి
మధ్యాదాచా మేతి కథమితి లవణ మిత్యంతా దాచామేతి కథ మితి లవణమిత్యఙ్గ ప్రాశ్చైత
దథ మోపసీదథా ఇతి తద్ద తథా చకార తచ్ఛశ్య త్సంవర్తతే తం హోవా చాత్రవావ కిల
సత్యోమ్య న నిభాలయ సేఽత్రైవ కిలేతి (2) సయ ఏషోఽణి మైతదాత్మ్య మిదం సర్వం
తత్సత్యం స ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇతి భూయ ఏవ మా భగవాన్ విజ్ఞాపయ
త్వితి తథా సోమ్యేతి హోవాచ (3)

కుమారా! ఇదిగో ఈ ఉప్పు కల్లు తీసుకెళ్ళి నీళ్ళలో వుంచి తిరిగి రేపు తీసుకురా! అన్నాడు. మర్నాడు దాన్ని తీసుకొచ్చాడు శ్వేతకేతుడు. కుమారా నేను నీకిచ్చి ఉప్పుకల్లునే తీసుకురా అన్నాడు. అయితే నీళ్ళలో వేసిన ఆ ఉప్పు కల్లు అతడికి కనిపించలేదు. ఉద్దాలకుడు - నాయనా అది కరిగిపోయింది. ఆ నీటిని ఒక్కసారి రుచిచూడు అన్నాడు. రుచిచూసిన శ్వేతకేతుడు ఉప్పుగా ఉందన్నాడు. సరే ఆ నీళ్ళని మధ్యనుంచి, అడుగు నుంచి తీసుకుని రుచిచూడు అన్నాడు - అలాగే చేసి తండ్రీ! రెండుచోట్లా రుచి ఉప్పుగానే వుందన్నాడు. సరే ఆ నీళ్ళని పారబోసిరా! అన్నాడు ఉద్దాలకుడు. శ్వేతకేతుడు అలాగే చేసి తాను వేసిన ఉప్పు కరిగిపోయి కంటికి కనిపించక ఆ నీరంతా వ్యాపించివుందని గ్రహించాడు. అప్పుడు ఉద్దాలకుడు - కుమారా! ఉప్పు నీళ్ళలో నీవు ఉప్పుని నీవెలా చూడలేక పోయావో అదేవిధంగా సర్వత్రా వ్యాపించిన ఆ పరమాత్మని నీవు చూడలేవు. అది ప్రత్యక్షంగా తెలుసుకోలేనిది. అది అత్యంత సూక్ష్మమైనది. అదంతా పరబ్రహ్మస్వరూపం. ఇదే సత్యం ఇదే పరమాత్మ అంటే నాయనా! నీవే ఆ పరమాత్మవి.

షష్ఠ ప్రపాఠకః - చతుర్థఃః ఖండః

మం.శ్లో॥ యథా సోమ్య పురుషం గన్ధారేభ్యోఽభినద్ధాక్ష మానీయం తం తతోఽతిజనే విస్మజేత్స యథా తత్ర ప్రాజ్యోద జ్ఞా ధరాజ్ఞా ప్రత్యజ్ఞా ప్రధ్నాయితాభినద్ధాక్ష ఆనీతోఽభినద్ధాక్షో విస్మప్తః (1) తస్య యథాభినహనం ప్రముచ్య ప్రబ్రూయా దేతాం దిశం గన్ధారా ఏతాం దిశం వ్రజేతి సగ్రామార్థామం పృచ్ఛన్ పణ్డితో మేధావీ గన్ధారా నే వోపసంపద్యే తైవమే వేహాచార్యవాన్ పురుషో వేద తస్య తావ దేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యే థ సంపత్స్య ఇతి (2) స య ఏషోఽణి మైతదాత్మ్య మిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇతి భూయఏవ మా భగవాన్విజ్ఞాపయ త్వితి తథా సోమ్యేతి హోవాచ (3)

కుమారా! శ్వేతకేతూ! గాంధారం అనే దేశం నుంచి ఒక పురుషుణ్ణి కళ్ళకు గంతలు కట్టి తీసుకొచ్చి ఒక అరణ్యంలో వదిలేసామనుకో, అతడు అయ్యో నా కళ్ళకు ఎవరో గంతలు కట్టి ఇక్కడ ఒంటరిగా వదిలేశారు అవి విప్పి

రక్షించండి అని కేకలు వేస్తే, దారిలో వెళ్తున్నవారు అతని కళ్ళ గంతలు విప్పి ఇదిగో ఈ దిక్కుగా వెళితే నీ గాంధారదేశం వస్తుంది అని చెప్తారు. అదివిని వివేకవంతుడైన ఆ పురుషుడు దారిలో అడుగుతూ క్రమంగా తన గాంధారదేశానికి చేరుకున్న విధంగా, గురువుని దర్శించిన పురుషుడు ఆయన అనుగ్రహంతో సత్యాన్ని గ్రహించి, చివరికి ముక్తి అనే స్థానానికి చేరుకుంటాడు. ఆత్మ అనేది ఎంతో సూక్ష్మమైనది. ఇదంతా కూడా ఆ పరమాత్మ స్వరూపమే. అదే సత్యం కుమారా! అదే ఆత్మకూడా, ఆ ఆత్మవి నీవే నాయనా!

షష్ఠ ప్రపాఠకః - పంచదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ పురుషం సోమ్యాపతాపినం జ్ఞాతయః పర్యుపాసతే జానాసి మాం జానాసి మా మితి తస్య యావ న్న వాఙ్మనసి సంపద్యతే మనః ప్రాణే ప్రాణ స్తేజసి తేజః పరస్యాం దేవతాయాం తా వజ్ఞానాతి (1) అథ యదాఽస్య వాఙ్మనసి సంపద్యతే మనః ప్రాణే ప్రాణ స్తేజసి తేజః పరస్యాం దేవతాయా మథ నజానాతి (2) స య ఏషోణిమైత దాత్త్య మిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇతి భూయ ఏవ మా భగవా న్విజ్ఞాపయ త్వితి తథా సోమ్యేతి హోవాచ (3)

శ్వేతకేతూ! ఏదో ఒక వ్యాధితో బాధపడుతూ మరణ శయ్యమీద చివరి క్షణాలు గడుపుతున్న పురుషుడి చుట్టూ అతడి బంధుమిత్రులందరూ చేరి, అయ్యా నన్ను గుర్తుపట్టావా, నేను నీకు గుర్తున్నానా! అని అతన్ని అడుగుతారు. అయితే ఆ పురుషుడి వాక్కు అతనిమనసులో, ఆ మనస్సు ప్రాణంలో, ఆ ప్రాణం అగ్నిలో, ఆ అగ్ని పరదేవతలో లీనమవనంత కాలం ఆ పురుషుడు వారిని గుర్తుపట్టగలడు. అదే అతడి వాక్కు మనసులో, మనసు ప్రాణంలో, ప్రాణం అగ్నిలో, అగ్ని పరదేవతలో లీనమైపోతే అతడు ఎవరినీ గుర్తుపట్టలేడు. ఇది ఎంతో సూక్ష్మమైన విషయం. ఈ దివ్యతేజస్సుకి, ప్రాణానికి, వాక్కుకి, శరీరానికి, కారణంగా వున్న ఈ సూక్ష్మతత్వాన్నే పరబ్రహ్మ అంటారు. ఇదే పరమాత్మ స్వరూపం. ఇదే సత్యం. దీనినే ఆత్మ అంటారు. ఆ ఆత్మవి నీవే నాయనా.

షష్ఠ ప్రపాఠకః - పదహారో ఖండః

మం.శ్లో॥ పురుషం సోమ్యాత హస్తగృహీత మానయన్త్వపహర్షీత్ స్తేయ మకార్షీ త్వరశుమస్తై తపతేతి స యది తస్య కర్తా భవతి తత ఏవాన్యత మాత్మానం

కురుతే సోఽ నృతాభిసన్ధోఽ నృతే నాత్మాన మన్తర్థాయ పరశుం తప్తం ప్రతిగృహ్ణోతి స
దహ్యతేఽ థ హన్యతే (1) అథ యది తస్యా కర్తా భవతి తత ఏవ సత్య మాత్మానం కురుతే
నః సత్యాభిసన్ధ స్సత్యే నాత్మాన మన్తర్థాయ పరశుం తప్తం ప్రతిగృహ్ణోతి స న దహ్య తేఽ
థ ముచ్యతే (2) స యథా తత్రనాదా హ్యేతైత దాత్మ్య మిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మా
తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇతి తద్ధాస్య విజజ్ఞావితి విజజ్ఞావితి (3)

కుమారా! దొంగతనం అనే నేరాన్ని చేసినవాడిని పట్టితెచ్చి బాగా
కాల్చిన ఇనుప గొడ్డలిని పట్టుకోమంటారు. దాన్ని ఆ దొంగపట్టుకోగా అతడి
చేతులు కాలుతాయి. అప్పుడు అతన్ని దొంగ అని నిర్ధారణ చేసి శిక్షిస్తారు.
(ఇక్కడ దొంగతాను దొంగతనం చేసినప్పటికీ చేయలేదని అబద్ధం చెప్తాడు.
కాబట్టి ఆ గొడ్డలి అతని చేతుల్ని కాలుస్తుంది) తరువాత దొంగతనం చేయని
ఒక నిరపరాధిని తెలియక దొంగగా భావించి తీసుకొచ్చి ఆ గొడ్డలిని
పట్టుకోమంటే అతడు తాను దొంగతనం చేయలేదని నిజంచెప్పి ఆ గొడ్డలిని
పట్టుకుంటే వాడి చేతులు కాలవు. అప్పుడతన్ని నిర్దోషి అని విడిచిపెడతారు.
అదేవిధంగా సత్యస్వరూపమైన ఆత్మ తానేనని గుర్తించిన ఆత్మతత్త్వవేత్త, ఎన్ని
దుఃఖాలు కలిగినా వాటివల్ల బాధపడడు. నాయనా శ్వేతకేతూ! ఆ ఆత్మవినీవే
అని తెలుసుకో” అని ఈవిధంగా ఉద్దాలకుడు తన కుమారుడికి ఆత్మతత్త్వాన్ని
సంపూర్ణంగా బోధించాడు. దానితో శ్వేతకేతుడు పరిపూర్ణంగా జ్ఞానవంతుడయ్యాడు.

సప్తమ ప్రపాఠకః - ప్రథమః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఓం.అభీహి భగవ ఇతి హోపససాద సనత్కుమారం నారదస్తం
హోవాచ యద్వేత్త తేన మోపసీద తతస్త ఊర్ధ్వం వక్ష్యామీతి (1) స హోవాచర్వేదం
భగవోఽ ధ్యేమి యజుర్వేదం సామవేద మాధర్వణం చతుర్థ మితిహాసపురాణం పఞ్చమం
వేదానాం వేదంపిత్ర్యం రాశిం దైవం నిధిం వాకోవాక్యమేకాయనం దేవవిద్యాం
బ్రహ్మవిద్యాం భూతవిద్యాం క్షత్రవిద్యాం నక్షత్రవిద్యాం సర్ప దేవ జన విద్యా మేత ధ్భగవోఽ
ధ్యేమి (2) సోఽ హం భగవో మన్తదేవాస్మి నాత్మవిత్ శ్రుతం హ్యేన మే భగవద్బ్రుశేభ్య
స్తరతి శోకమాత్మ విదితి సోఽ హం భగవ శ్శోచామి తంమా భగవాన్ శోకస్య పారం
తారయ త్వితి తం హోవాచ యద్వై కిం చైత దధ్యగీష్ఠా నామై వైతత్ (3)

ఒకనాడు నారదమహర్షి సనత్కుమారుడి దగ్గరకి వెళ్ళి అయ్యా! నాకు జ్ఞానోపదేశం చెయ్యండి. అని ప్రార్థించాడు. అప్పుడు సనత్కుమారుడు “నారదా! ముందు నీకు తెలిసిన విషయాలేమిటో చెప్పు తరువాత నీకు జ్ఞానాన్ని ఉపదేశిస్తాను” అని అన్నాడు నారదుడు. “భగవాన్ నాకు ఋగ్వేదం, యజుర్వేదం, సామవేదం, అధర్వవేదం, ఐదోవేదమని చెప్పబడే మహాభారతం, రామాయణం, పురాణాలు, వ్యాకరణాది శాస్త్రాలు, సిద్ధాంతాలు, మహాకాల ధూమకేతు ఉత్పాతాలని గురించి చెప్పే శాస్త్రాలు, తర్కం, సర్పవిద్య, ఏకాయనం అనే నీతి శాస్త్రం, దేవ విద్య, నిరుక్తం, బ్రహ్మవిద్య, శిక్షకల్పం, భూతవిద్య, ధనుర్వేదం, జ్యోతిషం, నృత్యగీతాది లలితకళలు లాంటి విద్యలన్నీ తెలుసు” అని చెప్పాడు. అయితే ఓ మహాత్మా సనత్కుమారా! నేను మంత్రవేత్తనేగానీ ఆత్మవేత్తని కాలేకపోయాను. ఆత్మవేత్త అయినవాడే శోకం నుంచి విముక్తుడౌతాడని పెద్దలు చెబుతారు. ఇప్పుడు నేను శోకంలో వున్నాను. నన్నీ శోక సముద్రం నుంచి దరిచేర్చండి అని ప్రార్థించాడు.

మం.శ్లో॥ నామ వా ఋగ్వేదో యజుర్వేద స్సామవేద ఆధర్వణ శ్చతుర్థ ఇతిహాసపురాణః పఞ్చమో వేదానాం వేదః పిత్ర్యేరాశి ర్దైవో నిధి ర్వాకో వాక్యమేకా యనం దేవ విద్యా బ్రహ్మవిద్యా భూతవిద్యా క్షత్రవిద్యా నక్షత్రవిద్యా సర్ప దేవ జనవిద్యా నా మైవై తన్నా మోపాస్వేతి (4) సయో నామ బ్రహ్మేత్యుపాస్తే యావ న్నామ్నో గతం తత్రాస్య యథాకామచారో భవతి యో నామ బ్రహ్మేత్యుపాస్తే స్తి భగవో నా మ్నోభూయ ఇతి నామ్నో వావ భూయో స్తీతి తన్వే భగవాన్ బ్రవీత్వితి (5)

“నారదా! నీవు చెప్పిన ఋగ్వేదం, యజుర్వేదం, సామవేదం, అధర్వవేదం, ఇతిహాస పురాణాలు, వ్యాకరణం, శ్రాద్ధకల్పం, గణితం, సిద్ధాంతం, తర్కం, నీతిశాస్త్రం, నిరుక్తం, శిక్ష, కల్పం, భూతవిద్య, ధనుర్వేదం, జ్యోతిషం వంటి విద్యలన్నీ భౌతికమైనవే. కనుక ‘నామం’ అనే దానిలో బ్రహ్మ భావాన్ని వుంచి ఆ నామాన్నే పరబ్రహ్మంగా భావించి ఉపాసన చేయి. నామాన్ని బ్రహ్మంగా భావించి ఉపాసన చేసేవాడు, ఆ నామానికి సంబంధించిన జ్ఞానాన్ని పొంది ఆజ్ఞానంలో స్వేచ్ఛగా విహరిస్తాడు. ఆ ‘నామం’ ఎంత వరకూ వ్యాపించి వుంటుందో, తానుకూడా అంతవరకూ వ్యాపించి పరిపూర్ణమైన ఫలితాన్ని పొందుతాడు” అని చెప్పాడు సనత్కుమారుడు అంతావిన్న నారదుడు తిరిగి ఆయనతో ఓ భగవాన్!

‘నామం’ కన్నా గొప్పది. ఏదైనా వుందా అని అడిగాడు నారదుడు. ఉన్నది నామంకన్నా గొప్పది ‘వాక్కు’ అని చెప్పాడు సనత్కుమారుడు. అయితే నాకు ఆ వాక్కుగురించి చెప్పండి అని ప్రార్థించాడు నారదుడు.

సప్తమ ప్రపాఠకః - ద్వితీయః ఖండః

మం.శ్లో॥ వాగ్వావ నామ్నో భూయసీ వాగ్వా ఋగ్వేదం విజ్ఞాపయతి యజుర్వేదం సామవేద మాధర్వణం చతుర్థ మితిహాసపురాణం పఞ్చమం వేదానాం వేదం పితృం రాశిందైవం నిధిం వాకోవాక్య మేకాయనం దేవవిద్యాం బ్రహ్మవిద్యాం భూతవిద్యాం క్షత్రవిద్యాం నక్షత్రవిద్యాం సర్పదేవ జనవిద్యాం దివం చ పృథివీం చ వాయుఞ్చాకాశ ఞ్చాపశ్చ తేజశ్చ దేవాంశ్చ మనుష్యాంశ్చ పశూం శ్చ వయాంసి చ తృణవనస్పతీంచ శ్వాపదాన్యాకీట పతంగ పిపీలికం ధర్మఞ్చా ధర్మఞ్చ సత్యఞ్చాన్యతం చ సాధుచా సాధు చ హృదయజ్ఞఞ్చాహృదయజ్ఞంచ యద్వైవా జ్ఞాభవిష్యన్న ధర్మో నా ధర్మో వ్యజ్ఞాపిష్య న్న సత్యం నాన్యతం న సాధు నాసాధు న హృదయజ్ఞో నాహృదయజ్ఞో వాగేవై తత్సర్వం విజ్ఞాపయతి వాచ ముపాస్వేతి (1) సయో వాచం బ్రహ్మాత్యు పాస్తే యావ ద్వాచో గతం త త్రాస్య యథా కామచారో భవతి యో వాచం బ్రహ్మాత్యుపాస్తే స్తి భగవో వాచో భూయ ఇతి వాచో వావ భూయో స్తీతి తన్నే భగవాన్ బ్రవీ త్వితి(2)

సనత్కుమారుడు చెబుతున్నాడు. నారదా “నామం కన్నా గొప్పది వాక్కు. ఋగ్వేదం, యజుర్వేదం, సామవేదం, అధర్వవేదం, పంచమవేదంగా ప్రసిద్ధిచెందిన ఇతిహాసాలు, పురాణాలు వ్యాకరణం, శ్రాద్ధకల్పం, గణితం, జ్యోతిషం వంటి శాస్త్రాలు. దైవజ్ఞానం, నిధిశాస్త్రం, తర్కం, నిరుక్తం, కల్పం, శిక్ష, భూతవిద్య, తంత్ర విద్య, ధనుర్వేదం, జ్యోతిషం, గారుడవిద్య, వీటితో పాటు ద్యులోకం, భూమి, వాయువు, నీరు, నిప్పు, ఆకాశం, అగ్ని వంటి దేవతలు, మానవులు, పశుపక్ష్యాదులు, తృణాలు, ఓషధులు, క్రిమికీటకాలు, ధర్మాధర్మాలు, సతోసత్యాలు, ప్రియాప్రియాలు ఇలా ఈ సకలప్రకృతినీ ‘వాక్కు’ అనేది మనకి తెలియచేస్తుంది. ఈ వాక్కు గనక లేకపోతే ధర్మం అధర్మం అని, సత్యం అసత్యం అని, ప్రియం అప్రియం అని చెప్పటానికి వీలుకాదు. ఈ సర్వాన్నీ వాక్కు తెలియచేస్తోంది. కనుక మనం వాక్కుని పరబ్రహ్మగా ఉపాసించాలి. ఇలా ఉపాసించేవాడు ఆ వాక్కుకి సంబంధించిన పరిపూర్ణ జ్ఞానాన్ని పొందుతాడు. అంతేకాదు వాక్కు

అనేది ఎంతగా వ్యాప్తి చెంది వుంటుందో, అంతకాలం తాను స్వేచ్ఛగా సంచరిస్తాడు.” అని బోధించాడు. అంతావిన్న నారుదుడు తిరిగి “భగవాన్! తమరు చెప్పిన వాక్కు కంటే గొప్పదేదైనా వుందా” అని అడగగా, వున్నది దాని గురించి చెబుతావను అన్నాడు సనత్కుమారుడు.

సప్తమ ప్రపాఠకః - తృతీయః ఖండః

మం.శ్లో॥ మనో వావ వాచో భూయో యతా వై ద్వేవామలకే ద్వే వాకోలే ద్వౌవాక్షౌ ముష్టి రనుభవత్యేవం వాచం చ నామ చ మనోఽనుభవతి స యదా మనసా మన స్యతి మంత్రా నభీయాయే త్యథాభీతే కర్మాణి కుర్వీయే త్యథ కురుతే పుత్రాంశ్చ పశూంశ్చే ఛేయే త్యథేచ్ఛ త ఇమం చ లోక మముజ్ఞే ఛేయేత్యథేచ్ఛతే మనో హ్యత్తా మనోహిలోకో మనోహి బ్రహ్మ మన ఉపాస్వీతి (1) స యో మనో బ్రహ్మమత్యుపాస్తే యావన్తనసో గతం తత్రాస్య యథా కామచారో భవతి యోమనో బ్రహ్మత్యుపాస్తేఽస్తి భగవో మనసో భూయఇతి మనసో వావభూయోఽస్తీతి తన్నే భగవాన్ బ్రవీ త్వీతి (2)

“నారదా! వాక్కు కన్నా గొప్పది మనస్సు. రెండు ఉసిరికాయలు, లేదా రెండు రేగు కాయలు, లేదా రెండు తాటికాయలు ఒకే పిడికిలిలో (గుప్పిట) ఉంచుకున్నట్టు, మనస్సులో నామం దానితోపాటు వాక్కు అనే రెండూ ఇముడ్చుకోబడ్డాయి. (అంతర్భుతమయ్యాయి) ఏదైనా మంత్రాన్ని ఉచ్చరించాలి అని మనిషి అనుకున్నప్పుడు వెంటనే అతడు వాటిని ఉచ్చరించగలుగుతాడు. కర్మల్ని ఆచరించాలని ఎప్పుడు అనుకుంటే అప్పుడే ఆచరించగలుగుతాడు. పశుపుత్రాదుల్ని ఎప్పుడు పొందాలనుకుంటే అప్పుడే వాటిని పొందుతాడు. ఈలోకాన్ని లేదా పరలోకాన్ని ఎప్పుడు పొందాలనుకుంటే అప్పుడు వాటిని పొందగలడు. నారదా! మనసే ఆత్మ, మనస్సేలోకం, ఆమనస్సే బ్రహ్మం, కనుక నీవు మనస్సుని పరబ్రహ్మగా ఉపాసించాలి. మనసుని ఎవరైతే పరబ్రహ్మగా భావించి ఉపాసిస్తాడో అతడు ఆమనసు ఎంతవరకు వ్యాపించిందో తాను కూడా అంతవరకూ యధేచ్ఛగా విహరిస్తాడు” అని సనత్కుమారుడు చెప్పాడు. అదివిని నారదుడు భగవాన్! ఆ మనసుకన్నా గొప్పది ఇంకేదైనా ఉన్నదా అని తిరిగి ప్రశ్నించాడు.

సప్తమ ప్రపాఠకః - చతుర్థ ఖండః

మం.శ్లో॥ సజ్కల్పో వావ మనసో భూయాన్యదా వై సజ్కల్పయతే॥ థ మన
స్యత్యథ వాచ మీరయతి తామునామ్మీరయతి నామ్ని మన్తా ఏక మ్భవంతి మన్తేషు కర్మాణి
(1) తాని హవా ఏతాని సజ్కల్పైకాయనాని సజ్కల్పాత్మకాని సజ్కల్పే ప్రతిష్ఠితాని
సమక్షవతాంద్యావా పృథివీ సమకల్పేతాం వాయు శ్చాకాశం చ సమ కల్పంతాపశ్చ
తేజశ్చ తేషాం సంక్షప్తై వర్షం సజ్కల్పతే వర్షస్య సంక్షప్తా అన్నం సజ్కల్పతే॥ న్నస్య
సంక్షప్తై ప్రాణాస్సజ్కల్పంతే ప్రాణానాం సంక్షప్తై మన్తా సజ్కల్పంతే మన్తాణాం సంక్షప్తై
కర్మాణి సజ్కల్పంతే కర్మాణాం సంక్షప్తైలోకః సజ్కల్పతే లోకస్య సంక్షప్తై సర్వం సజ్కల్పతే
స ఏష సజ్కల్ప సజ్కల్ప ముపాస్వేతి (2)

సనత్కుమారుడు చెబుతున్నాడు-నారదా! సంకల్పం అనేది మనస్సుకన్నా
పెద్దది. మనిషి తన సంకల్పాన్ని మనసుతోనే (లోనే) చేస్తాడు. సంకల్పించిన
తరువాత, ఆ మనస్సు వాక్కుని ప్రేరేపిస్తుంది. ఆ వాక్కులో 'నామం' అనేది
వుంటుంది. ఆ నామం మంత్రంలో, ఆమంత్రం కర్మల్లో చేరి వుంటుంది. ఇలా
నామం, మనస్సు వంటి వాటికన్నిటికీ సంకల్పం అనేదే ఆశ్రయం. అన్నిటికీ
మూలం సంకల్పమే. ఆ సంకల్పం ఆధారం వల్లనే నామం మొదలైనవన్నీ తమ
ఉనికిని కలిగివున్నాయి. స్వర్గం, భూమి, గాలి, ఆకాశం, తేజస్సు, అన్నం,
ప్రాణం, మంత్రం, కర్మఫలం లాంటివన్నీ సంకల్పం వల్లనే కలుగుతున్నాయి.
ఈ సకల సృష్టి సంకల్పంతోనే జరుగుతోంది కనుక నారాద! నీవు సంకల్పాన్నే
పరబ్రహ్మగా భావించి ఉపాసించు.

మం.శ్లో॥ సయస్సజ్కల్పం బ్రహ్మ త్యుపాస్తే సంక్షప్తాన్వై సలోకాన్ ద్రువాన్ ద్రువః
ప్రతిష్ఠితాన్ ప్రతిష్ఠితో॥ వ్యథమానా నవ్యథమానో॥ భిసిధ్యతి యావత్సజ్కల్పస్య గతం
తత్రాస్య యథా కామచారో భవతి య సజ్కల్పం బ్రహ్మ త్యుపాస్తే॥ స్తి భగవ స్సంకల్పా
ద్భూయ ఇతి సంకల్పా ద్వావ భూయో॥ స్తీతి తన్యే భగవాన్ బ్రవీత్వితి (3)

ఈవిధంగా సంకల్పాన్ని పరబ్రహ్మగా ఉపాసించేవాడు, సృష్టించబడ్డ
దృవలోకానికి తానే దృవదౌతాడు. ప్రతిష్ఠించబడ్డ అన్ని లోకాలలో తానే ప్రతిష్ఠితుడై
వుంటాడు. అలాగే దుఃఖం లేని లోకాలలో తాను దుఃఖరహితుడై వుంటాడు.
అలా సంకల్పం అనేది ఎంత దూరం వ్యాప్తి చెంది వుంటుందో అంతదూరం

తాను స్వేచ్ఛగా సంచరిస్తాడు” అంతావిన్న నారదుడు, భగవాన్! ఈ సంకల్పం కన్నా గొప్పది మరేదైనా వున్నదా! అని ప్రశ్నించాడు. సనత్కుమారుడు చెబుతున్నాడు.

సప్తమ ప్రపాఠకః - పంచమః ఖండః

మం.శ్లో॥ చిత్తం వావ సజ్కల్పాధ్యాయో యదావై చేతయతే ధసజ్కల్ప
యతే ధ మన స్యత్యథ వాచ మీరయతి తాము నామ్మీరయతి నామ్ని మన్తా ఏకం
భవన్తి మన్తేషు కర్మాణి (1) తాని హవా ఏతాని చిత్తై కాయనాని చిత్తాత్మాని చిత్తే
ప్రతిష్ఠితాని తస్మా ద్యద్యపి బహువిదచిత్తో భవతి నాయమస్తీత్యేవైన మాహుర్యదయం
వేద యద్వా యం విద్వాన్స్తేత్థమ చిత్తః స్యాదిత్యథ యద్యల్పవి చ్చిత్తవాన్ భవతి తస్మా
ఏవోత శుశ్రూషన్తే చిత్తం హ్యవైషా మేకాయనం చిత్త మాత్మా చిత్తం ప్రతిష్ఠా
చిత్తముపాస్వేతి (2)

నారదా! సంకల్పం కన్నా చిత్తం చాలా గొప్పది. మనిషి చిత్తంతో
వున్నప్పుడే సంకల్పిస్తాడు, కోరుకుంటాడు. అలాగే వాగింద్రియానికి ప్రేరణ
కలిగిస్తాడు. ఆవాక్కు నామానికి ప్రేరణ కలిగిస్తే, ఆ నామంలో మంత్రం కలిగి
రెండూ ఏకమౌతున్నాయి. ఆ మంత్రాలలో కలిసి కర్మలు ఏకమౌతున్నాయి. అలా
నామాది సర్వానికీ చిత్తం అనేదే ఆశ్రయంగా వుంటుంది. చిత్తం అనేదే
వాటన్నిటికీ ఆత్మ. అవన్నీకూడా చిత్తంలోనే ప్రతిష్ఠితమై వుంటాయి. అందుకే
అన్ని విషయాలు బాగా తెలిసినవాడైనప్పటికీ అతడికి చిత్తం ఏకాగ్రంగా లేకపోతే
అన్నీ తెలిసినవాడని ఎవరూ చెప్పరు. ఒకవేళ అతడు అన్నీ తెలిసినవాడైతే
ఈవిధంగా అజ్ఞానంతో చిత్తం లేకుండా వుండడు అని అంటారు. అయితే
అతడు కొంతజ్ఞానాన్ని తెలిసినవాడైతే చాలు జనులు అతని మాటల్ని వింటారు.
అందుకే చిత్తం అనేది అన్నిటికీ చివరి ఆశ్రయంగా వుంటుంది. ఈ చిత్తమే
ఆత్మ ఈ చిత్తమే అన్నిటికీ ఆధారం. కనుక నారదా! నీవు చిత్తాన్ని పరబ్రహ్మగా
భావించి ఉపాసించు”

మం.శ్లో॥ స యశ్చిత్తం బ్రహ్మాత్యుపాస్తే చిత్తాన్వై స లోకాన్ద్రువాన్ ద్రువః
ప్రతిష్ఠితాన్ ప్రతిష్ఠితో వ్యథమానా నవ్యథమానో భసిద్వ్యతి యావ చ్చిత్తస్య గతం
తత్రాస్య యథా కామచారో భవతి యశ్చిత్తం బ్రహ్మాత్యుపాస్తే స్తి భగవశ్చిత్తాద్భూయ
ఇతి చిత్తాద్వావ భూయో స్తీతి తన్నే భగవాన్ బ్రవీ త్వితి (3)

ఈవిధంగా చిత్తాన్ని ఉపాసించినవాడు ఎంతో ధృఢమైన చిత్తాన్ని పొందుతాడు. అతడు సర్వాత్మకుడుగా, అన్ని లోకాలలో ప్రతిష్ఠగలవాడౌతాడు బుద్ధిని బ్రహ్మంగా ఉపాసించిన అతడు అన్ని భావాలు స్వతంత్రంగా కలవాడౌతాడు” అని అన్నాడు సనత్కుమారుడు. అంతావిన్న నారదుడు భగవాన్! ఈ చిత్తం కన్నా గొప్పది మరేదైనావుందా? వుంది చెబుతా విను అంటూ ప్రారంభించాడు సనత్కుమారుడు.

సప్తమ ప్రపాఠకః - షష్ఠః ఖండః

మం.శ్లో॥ ధ్యానం వాచ చిత్తా ద్భూయో ధ్యాయతీవ పృథివీ ధ్యాయతీ వాంతరిక్షం ధ్యాయ తీవ ద్యౌర్ధ్యాయస్తీవా పో ధ్యాయస్తీవ పర్వతా ధ్యాయస్తీవ దేవమనుష్యా స్తస్మాద్య ఇహ మనుష్యాణాం మహత్తాం ప్రాప్నువన్తి ధ్యానాపాదాంశా ఇవైవ తే భవం త్యథ యేఽల్పాః కలహినః పిశునా ఉపవాదిన స్తేఽథ యే ప్రభవో ధ్యానాపాదాంశా ఇవైవ తే భవంతి ధ్యానముపాస్వేతి (1) సయో ధ్యానం బ్రహ్మాత్మపాస్తే యావ ద్ధ్యానస్య గతం తత్రాస్య యథా కామచారో భవతి యో ధ్యానం బ్రహ్మాత్మపాస్తేఽస్తి భగవోధ్యానా ద్భూయ ఇతి ధ్యానాధ్యావ భూయో స్తీతి తన్వే భగవాన్ బ్రవీత్వీతి (2)

“నారదా! ధ్యానస్థితి అనేది చిత్తంకన్నా చాలా గొప్పది. ఆకాశం, ద్యులోకం, నీరు, పర్వతాలు, దేవతలు, మానవులు ఇవన్నీ ధ్యానం చేస్తున్నట్టే కనిపిస్తాయి. ఈ ధ్యానాన్ని సిద్ధి పొందటంవల్లే మానవులంతా గొప్పవారౌతున్నారు. ధ్యానం చేయని వాళ్ళు కలహాలు పెట్టేవాళ్ళుగా, ఇతరుల దోషాల్ని ఎంచి చూపేవారుగా తయారవుతారు. ధ్యానంలోని గొప్పతనాన్ని పరోపకార పరాయణులు, ప్రకాశవంతులు, మాత్రమే అనుభవించగలుగుతారు. కనుక ధ్యానాన్ని పరబ్రహ్మగా ఉపాసించాలి” అని చెప్పాడు. అదివిన్న నారదుడు సవినయంగా” సనత్కుమారా! భగవాన్! ఈ ధ్యానం కన్నా ఉన్నతమైనది మరేదైనా ఉన్నదా?” అని ప్రశ్నించాడు.

సప్తమ ప్రపాఠకః - సప్తమః ఖండః

మం.శ్లో॥ విజ్ఞానం వాచ ధ్యానా ద్భూయో విజ్ఞానేన వా ఋగ్వేదం విజానాతి యజుర్వేదం సామవేద మాధర్వణం చతుర్థ మితిహాస పురాణం పఞ్చమం వేదానాం

వేదం పితృం రాశిం దైవం నిధిం వాకో వాక్య మేకాయనం దేవవిద్యాం బ్రహ్మవిద్యాం భూత విద్యాం క్షత్రవిద్యాం నక్షత్రవిద్యాం సర్వ దేవ జన విద్యాం దివం చ పృథివీ ఇహ వాయు ఇక్ష్వాకాశం చాపశ్చ తేజశ్చ దేవాంశ్చ మనుష్యాంశ్చ పశూంశ్చ వయాంసి చ తృణ వనస్పతీన్ శ్వాపదాన్యాకీట పతన్గ పిపీలికం ధర్మం చా ధర్మంచ సత్యం చాన్యతంచ సాధుచా సాధుచ హృదయజ్ఞ ఇక్ష్వాహృదయజ్ఞఇక్ష్వాన్నంచ రసంచేమం చ లోకమముంచ విజ్ఞానేనైవ విజానాతి విజ్ఞాన ముపాస్వేతి (1)

సనత్కుమారుడు చెబుతున్నాడు-నారదా! ధ్యానం కన్నా జ్ఞానం ఎంతో గొప్పది. ఈ విజ్ఞానం వల్లనే ఋగ్యజుస్సామవేదాలు, ఇతిహాసాలు, పురాణాలు, వ్యాకరణ, శ్రాద్ధకల్ప, గణిత, జ్యోతిష, తర్కశాస్త్రాలు, సిద్ధాంతాలు, నీతిశాస్త్రం, భూతవిద్యలు, తంత్రవిద్యలు, క్షత్ర, నక్షత్ర విద్యలు, సర్వదేవవిద్యలు, జనవిద్యలు, భూమి, గాలి, ఆకాశం, నీరు, తేజస్సు, దేవతలు, మనుషులు, పశువులు, పక్షులు, తృణాలు, ఓషధులు, క్రిమికీటకాలు, పతంగాలు, ధర్మం, అధర్మం, సత్యం, అసత్యం, మంచి, చెడు, ప్రియం, అప్రియం ఇలా ఇవన్నీ విజ్ఞానం వల్లనే మానవులకి తెలుస్తున్నాయి. కనుక విజ్ఞానాన్ని పరబ్రహ్మగా ఉపాసించాలి.

మం.శ్లో॥ స యో విజ్ఞానం బ్రహ్మ త్యువస్తే విజ్ఞానవతో వై సలోకాన్ జ్ఞానవతో॥ భిసిధ్యతి యావ ద్విజ్ఞానస్య గతం తత్రాస్య యథా కామచారో భవతి యోవిజ్ఞానం బ్రహ్మత్యుపాస్తే॥ స్తి భగవో విజ్ఞానా ద్భూయ ఇతి విజ్ఞానాద్వావ భూయోస్తీతి తన్నే భగవాన్ బ్రవీ త్వితి (2)

ఈవిధంగా విజ్ఞానాన్ని పరబ్రహ్మగా ఉపాసించేవాడు విజ్ఞానంతో నిండిన లోకాలని చేరుకుంటాడు. ఆ విజ్ఞానం ఎంత వరకు వ్యాప్తి చెందుతుందో అంతవరకూ ఆ ఉపాసకుడు స్వేచ్ఛగా సంచరిస్తాడు. నారదా! ఈ కనిపించే దంతా విజ్ఞానమయమే” అని బోధించాడు. భగవాన్! ఈ విజ్ఞానం కన్నా గొప్పది ఏది? అనిఅడిగాడు నారదుడు.

సప్తమ ప్రపాఠకః - అష్టమః ఖండః

మం.శ్లో॥బలం వావ విజ్ఞానా ద్భూయో॥ పి హ శతం విజ్ఞానవతా మేకో బలవా నాకంపయతే స యదా బలీ భవత్యథోత్థాతా భవత్యుత్తిష్ఠన్ పరిచరితా భవతి పరిచర

న్నుపసత్తా భవత్యుపసీద ద్రష్టా భవతి శ్రోతా భవతి మంతా భవతి బోధ్తా భవతి కర్తా భవతి విజ్ఞాతా భవతి బలే న వై పృథివీ తిష్ఠతి బలేనాంతరిక్షం బలేన ద్యౌర్బలేన పర్వతా బలేన దేవమనుష్యా బలేన పశవశ్చ వయాంసి చ తృణ వనస్పతయః శ్వాపదా న్యా కీటక పతజ్ఞ పిపీలికం బలేన లోక స్తిష్ఠతి బల ముపాస్వేతి (1) స యో బలం బ్రహ్మ త్యుపాస్తే యావ ద్బలస్య గతం తత్రాస్య యథాకామచారో భవతి యో బలం బ్రహ్మ త్యుపాస్తే స్తి భగవో బలా ద్భూ య ఇతి బలాద్వావ భూయో ౨ స్తీతి తన్వే భగవాన్ బ్రవీ త్వితి (2)

సనత్కుమారుడు చెబుతున్నాడు-“నారదా! విజ్ఞానంకన్నా గొప్పది బలం. బలంవున్న వ్యక్తి ఒకేసారి వందమంది జ్ఞానవంతులైన పండితుల్ని భయపెట్టగలడు. మానవుడికి బలం వుంటే అతడికి ధైర్యం చేకూరుతుంది. అలాధైర్యంగా నిలవగలిగినవాడే సద్గురువు సాన్నిధ్యాన్ని పొందగలడు. ఆ సద్గురువు సన్నిధిలో అతడు ఆత్మజ్ఞానాన్ని, తత్త్వాన్ని, తెలుసుకోగలడు. అంతేకాదు వాటిని బాగా వినగలుగుతాడు, మంచి బుద్ధితో మంచి పనుల్ని చేయగలుగుతాడు. చక్కగా జ్ఞానాన్ని సముపార్జించుకుంటాడు. భూమి, ఆకాశం, ద్యులోకం, దేవతలు, కొండలు, మనుషులు, పక్షులు, పశువులు, ఓషధులు, క్రిమికీటకాలు, సకల ప్రాణులు సకలలోకాలు, ఇవన్నీ ‘బలం’ అనే ఆధారంతోనే నిలిచివున్నాయి. కనుక నీవు బలాన్ని పరబ్రహ్మగా ఉపాసించు. ఆవిధంగా బలాన్ని ఉపాసించినవాడు గొప్ప బలవంతుడవుతాడు” అని బోధించాడు. భగవాన్! బలంకన్నా శ్రేష్ఠమైనది వేరేఏదైనా వున్నదా! అని తిరిగి ప్రశ్నించాడు నారదుడు.

సప్తమః ప్రపాఠకః - నవమః ఖండః

మం.శ్లో॥ అన్నం వావ బలా ద్భూయ స్తస్మా ద్యద్యపి దశరాత్రీ రాశీ యా ద్యద్యుహ జీవే దథ వా౨ ద్రష్టా౨ శ్రోతా౨ మంతా౨ బోధ్తా౨ కర్తా౨ విజ్ఞాతా భవత్యథాన్నస్యాయై ద్రష్టా భవతి శ్రోతా భవతి మంతా భవతి బోధ్తా భవతి కర్తాభవతి విజ్ఞాతా భవత్యన్న ముపాస్వేతి (1) స యో౨ న్నం బ్రహ్మత్యుపా స్తే౨ న్నవతో వై స లోకాన్ పానవతో౨ భిసిధ్యతి యావదన్నస్య గతం తత్రాస్య యథా కామచారోభవతి యో౨ న్నం బ్రహ్మ త్యుపాస్తే౨ స్తిభగవో౨ న్నాద్భూయ ఇత్యన్నాద్వావ భూయోస్తీతి తన్వేభగవాన్ బ్రవీ త్వితి(2)

నారదా! బలంకన్నా గొప్పది 'అన్నం'. ఒక్కపదిరోజుల పాటు అన్నం తినకుండా వుంటే మనిషి బలహీనుడై మరణిస్తాడు. ఒకవేళ బ్రతికివున్నా, చూడటం, వినటం, విచారించటం, ఆలోచించటం, పనులుచేయటం అనే విషయాలలో ఎలాంటి ఉత్సాహంలేక అశక్తుడైవుంటాడు. అదే మనిషి అన్నం తింటే తిరిగి వినగలడు, చూడగలడు, విచారించగలడు, ఆలోచించగలడు అలాగే అన్ని పనులూ చేయగలడు. కనుక అన్నాన్ని పరబ్రహ్మగా భావించి ఉపాసించు. ఇలా అన్నాన్ని ఉపాసించినవాడు అన్నాన్ని సంతృప్తిగా పొందగలడు. ఈ అన్నమే అన్నిటికీ ఆధారం. అన్నం వున్నవాడు, తిన్నవాడు ఎంతో భాగ్యవంతుడు" అని చెప్పాడు సనత్కుమారుడు. భగవాన్! అన్నం కన్నా గొప్పది ఏదైనా వుందా అని అడిగాడు నారదుడు.

సప్తమః ప్రపాఠకః - దశమః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఆపో వా అన్నా ద్భూయస్య స్తస్మా ద్యదా సువృష్టి ర్న భవతి వ్యాభీయన్తే ప్రాణా అన్నం కనీయో భవిష్యతీ త్యథ యదా సువృష్టి ర్భవత్యాంబినః ప్రాణా భవన్త్యన్నం బహుభవిష్యతీ త్యాప ఏవేమా మూర్తాయేయం వృథివీ యదంతరిక్షం యద్వైర్యత్పర్యతా యద్దేవమనుష్యా యత్పశవశ్చ వయాంసి చ తృణవనస్పతయః శ్యాపదా న్యా కీటపతంగ పిపీలిక మాప ఏవేమా మూర్తా ఆప ఉపాస్వేతి (1)

నారదా! అన్నంకన్నా గొప్పది నీరు. వానలు సరిగ్గా కురవక అన్నం తక్కువైనప్పుడు (పంటలు సరిగ్గా పండనప్పుడు) మానవులంతా ఎంతో దుఖిస్తారు. వర్షం (నీరు) సమృద్ధిగా కురిసినప్పుడే అన్నం సమృద్ధిగా లభించి సకల జీవులూ సంతోషిస్తున్నాయి. రూపంవున్న అన్ని పదార్థాలలోకీ జలమే నిండుగా కనిపిస్తుంది. భూమి, ఆకాశం, ద్యులోకం, దేవతలు, పశువులు, పక్షులు, క్రిమికీటకాలు, ఓషధులు అన్నీ జలం మీదే ఆధారపడ్డాయి. కనుక 'జలాన్ని' పరబ్రహ్మగా ఉపాసించాలి.

మం.శ్లో॥ సయోఽపో బ్రహ్మ త్యపా స్త ఆపోఽతి సర్వాన్మామాం స్తృప్తిమాన్ భవతి యావ దపాం గతం తత్రాస్య యథా కామచారో భవతి యోఽపో బ్రహ్మ త్యపా స్తేఽస్తి భగవోఽద్భ్యో భూయ ఇ త్యద్భ్యోవావ భూయో స్తీతి తన్నే భగవాన్ బ్రవీ త్వీతి(2)

జలాన్ని ఈవిధంగా ఉపాసించేవాడికి అన్ని కోరికలూ తీరతాయి. అతడు పరిపూర్ణంగా అన్ని విషయాలలో తృప్తి చెందుతాడు. ఈ జలమే అన్నిటకీ ఆధారమైవున్నది. అని చెప్పాడు సనత్కుమారుడు. అదివిని నారదుడు భగవాన్ 'జలం' కన్నా ఏది గొప్పది? అని తిరిగి ప్రశ్నించాడు.

సప్తమః ప్రపాఠకః - ఏకాదశః ఖండః

మం.శ్లో॥తేజో వా అద్భ్యో భూయ స్తద్వా ఏతద్వాయు మాగృహ్యకాశ మభితపతి తదాపః ర్నిశోచతి నితపతి వర్షిష్యతి వా ఇతి తేజ ఏవ తత్సూర్యం దర్శయిత్వా థాపః సృజతే తదేతదూర్ధ్వాభిశ్చ తిరశ్చేభిశ్చ విద్యుద్భి రాత్రోదా శ్చరన్తి తస్మా దాపః ర్విద్యోతతే స్తనయతి వర్షిష్యతి వా ఇతి తేజ ఏవ తత్సూర్యం దర్శయిత్వా థాపః సృజతే తేజ ఉపాస్వేతి (1) స యస్తేజో బ్రహ్మాత్యుపాస్తే తేజస్వీ వై స తేజస్వతో లోకాన్ భాస్వతో పహత తమస్కానభిసిధ్యతి యావ త్తేజసో గతం తత్రాస్య యథా కామచారో భవతి యస్తేజో బ్రహ్మా త్యుపాస్తే స్తి భగవ స్తేజసో భూయ ఇతి తేజసో వావ భూయో స్తీతి తన్యే భగవాన్ బ్రవీ త్వితి (2)

నారదా! జలంకన్నా గొప్పది తేజస్సు. ఆ తేజస్సు అనేది గాలిని స్వీకరించి నిశ్చలంగా ఆకాశంలో వ్యాపించి వేడిని పుట్టిస్తే దానివల్ల మానవులకి ఉక్కుపోత కలుగుతుంది. బాగా వేడి ఎక్కువైతే వాన కురుస్తుందని అంటారు. తేజస్సు (వేడి) అనేది మొదట కంటికి కనిపించి అది జలాన్ని పుట్టిస్తుంది. ఈ తేజస్సు అనేది పైకి వెళ్తూ మెరుపుతో కలిసి గడగడమని శబ్దం చేస్తూ మిరుమిట్లు గొలుపుతుంది. అలాగే ఉరుము ఉరిమి, వర్షానికి కారణమవుతుంది. అందువల్ల తేజస్సుని పరబ్రహ్మగా నీవు ఉపాసించాలి. ఈ భూమి, అంతరిక్షం, ద్యులోకం, కొండలు, దేవతలు, మానవులు, ఓషధులు తదితరాలన్నిటికీ తేజస్సే ఆధారం. కనుక ఈ తేజస్సుని శ్రద్ధగా ఉపాసించేవాడు. ఎంతో తేజోవంతుడై లోకాలన్నిటికీ కాంతినిస్తూ చీకటిలేని లోకాలని చేరుకుంటాడు." అని చెప్పాడు సనత్కుమారుడు. భగవాన్! తేజస్సుకన్నా గొప్పది ఏది? అని ప్రశ్నించాడు నారదుడు.

సప్తమః ప్రపాఠకః - ద్వాదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ఆకాశో వావ తేజశో భూయా నాకాశే వై సూర్యచన్ద్రమసౌ వుభౌ విద్యున్నక్షత్రాణ్యగ్ని రాకాశే నాహ్వాయ త్యాకాశేన శృణో త్యాకాశేన ప్రతిశృణోత్యాకాశే

రమత ఆకాశే న రమత ఆకాశే జాయత ఆకాశ మభిజాయత ఆకాశ ముపాస్వేతి(1)
స య ఆకాశం బ్రహ్మాత్యుపాస్తే ఆకాశవతో వై స లోకాన్ ప్రాకశవతో॥ సంబాధానురు
గాయవతో॥ భిసిధ్యతి యావదాకాశస్య గతం తత్రాస్య యథాకామచారో భవతి య
ఆకాశం బ్రహ్మాత్యుపాస్తే॥ స్తి భగవ ఆకాశా ద్భూయ ఇత్యాకాశా ద్వావభూయో॥ స్తీతి
త న్నే భగవాన్ బ్రవీ త్వితి (2)

నారదా! ఆకాశం అనేది తేజస్సుకన్నా గొప్పది. అందుకే ఆకాశంలో
సూర్యుడు, చంద్రుడు, విద్యుత్తు, నక్షత్రాలు, అగ్ని మొదలైనవెన్నో వున్నాయి.
మనిషి ఆకాశం వున్నందువల్లే మాట్లాడగలుగుతున్నాడు. ఆకాశం వల్లనే
వినగలుగుతున్నాడు. ఆ ఆకాశం వల్లనే అన్ని రకాల పనులూ చేయలేక పోతున్నాడు.
కనుక ఈ ఆకాశాన్ని పరబ్రహ్మగా ఉపాసించాలి. ఆవిధంగా ఉపాసించిన వాడు
ఆకాశంలో ప్రవేశించగల సామర్థ్యాన్ని పొందుతాడు. ఎంతో గొప్పగా ప్రకాశిస్తూ
ఆనందమయమైన లోకాలకి చేరుకుంటాడు.” అని సనత్కుమారుడు చెప్పాడు.
అదివిని ప్రభూ! ఆకాశం కన్నా గొప్పది ఏది? అని ప్రశ్నించాడు నారుదుడు.

సప్తమః ప్రపాఠకః - త్రయోదశః ఖండః

మం.శ్లో॥స్మరో వావాకాశా ద్భూయ స్తస్మా ద్యద్యపి బహవ ఆసీర న్న స్మరంతో నైవతో
కంచన శృణుయు ర్న మన్వీర న్న విజానీరన్ యదా వావ తే స్మరేయు రథ శృణుయు
రథ మన్వీరన్నథ విజానీరన్ స్మరేణ వై పుత్రా న్విజానాతి స్మరేణ పశూన్ స్మర ముపాస్వేతి
(1) స యస్మరం బ్రహ్మాత్యుపాస్తే యావత్క్ల రస్య గతం తత్రాస్య యథా కామచారో
భవతి యః స్మరం బ్రహ్మా త్యుపాస్తే॥ స్తి భగవః స్మరా ద్భూయ ఇతి స్మరాద్వావ భూయో॥
స్తీతి తన్నే భగవాన్ బ్రవీత్వితి (2)

ఆకాశం కన్నా గొప్పది జ్ఞాపకశక్తి నారదా! అందుకే ఎంతోమంది
మనుషులన్నప్పటికీ ‘స్మరణ’ అన్నది వారు చేయకపోతే వారేమీ వినలేరు,
ఆలోచించలేరు, తెలుసుకోలేరు. ఆ మనుషులు స్మరించటం మొదలుపెడితే
తిరిగి వారు వినగలరు, ఆలోచించగలరు అన్నీ తెలుసుకోగలరు. ఈ స్మరణ
వల్లనే తండ్రి తన కుమారుణ్ణి, తన పశువుల్ని గుర్తుపట్టగలడు. కనుక స్మరణని
పరబ్రహ్మగా ఉపాసించాలి. ఎవరైతే ఈ స్మరణ శక్తిని పరబ్రహ్మగా ఉపాసించాలి.

ఎవరైతే ఈ స్మరణ శక్తిని పరబ్రహ్మగా ఉపాసిస్తారో వారు ఎంతో గొప్ప శుభ ఫలితాలు పొందుతారు. భగవాన్, స్మరణ శక్తి కన్నా గొప్పదేదైనా వున్నదా? అని అడిగాడు నారదుడు.

సప్తమః ప్రపాఠకః - చతుర్థః ఖండః

మం.శ్లో॥ఆశా వావ స్మరా ద్భూయస్యా శేద్ధో వై స్మరో మంత్రా నభీతే కర్మాణి కురుతే పుత్రాంశ్చ పశూం శ్చేచ్ఛత ఇమం చ లోకమముంచేచ్ఛత ఆశా ముపాస్వీతి (1) సయ ఆశాం బ్రహ్మ త్యుపాస్తే ఆశయాస్య సర్వే కామా స్సమృద్ధ్యంత్యమోషా హా స్యాశిషో భవంతి యావదాశాయా గతం తత్రాస్య యథా కామచారో భవతి య ఆశాం బ్రహ్మత్యుపాస్తే స్తి భగవ ఆశాయా భూయ ఇత్యాశాయా వావ భూయో స్తీతి తన్నే భగవాన్ బ్రవీ త్వీతి (2)

సనత్కుమారుడు చెబుతున్నాడు - నారదా! 'ఆశ' అనేది స్మరణ శక్తి కన్నా గొప్పది. ఆశతో ప్రేరేపించబడ్డ స్మరణ శక్తి మంత్రాల్ని ఉపాసిస్తుంది. ఎన్నో పనుల్ని చేస్తుంది. ఈ ఆశ వుండటం వల్లే మనుషులు, పశువుల్ని, సంతానాన్ని ఇహలోక వాంఛల్ని కోరుకో గలుగుతున్నారు. అందుకే నీవు ఆశని పరబ్రహ్మగా ఉపాసించు. ఆవిధంగా ఆశని ఉపాసించినవాడు సమస్త కోరికల్నీ తీర్చుకోగలుగుతాడు. అతడు చేసే ప్రార్థనలన్నీ ఫలిస్తాయి. "అని చెప్పాడు. భగవాన్ ఆశ సంగతి సరే ఆశకన్నా గొప్పది ఇంకేదైనా ఉందా!

సప్తమః ప్రపాఠకః - పంచదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ప్రాణోవా ఆశాయా భూయాన్యథా వా అరా నాభౌ సమర్పితా ఏవ మస్మిన్ ప్రాణే సర్వం సమర్పితం ప్రాణః ప్రాణేన యాతి ప్రాణః ప్రాణం దదాతి ప్రాణో హ పితా ప్రాణో మాతా ప్రాణో భ్రాతా ప్రాణః స్వసౌ ప్రాణ ఆచార్యః ప్రాణో బ్రాహ్మణః (1) స యది పితరంవా మాతరంవా భ్రాతరం వా స్వసౌరం వాచార్యం వా బ్రాహ్మణం వాకించిత్ భృశమివ ప్రత్యాహా ధి క్తాస్త్వి త్యేవైన మాపః పితృహా వై త్వమసి మాతృహా వై త్వమసి భ్రాతృహా వై త్వమసి స్వసృహా వై త్వమస్యా చార్యహా వై త్వమసి బ్రాహ్మణహా వై త్వమసీతి(2)

ఉన్నది నారదా! ప్రాణశక్తి అనేది ఆశకన్నా గొప్పది. చక్రానికున్న నాభిలో దాని ఆకులన్నీ బిగించి ఉన్నట్టుగా ఈ ప్రాణంలో అన్నీ బంధించబడి వున్నాయి.

అవన్నీ సర్వాన్నీ సమర్పించే స్థితిలో వున్నాయి. ప్రాణం అనేది కూడా ప్రాణశక్తితోనే పనిచేస్తోంది. ప్రాణశక్తి ప్రాణానికి ప్రాణాన్ని ఇస్తోంది. ప్రాణమే, తల్లి, తండ్రి, సోదరుడు, సోదరి, గురువు, విప్రుడు కూడా. అందుకే ఎప్పుడైనా వీరితో బాధాకరంగా, అనుచితంగా నీవు మాట్లాడితే వారు అందురూ నిన్ను దూషిస్తారు. నీవు మాతృఘాతకుడవని, పితృఘాతకుడవని, గురుఘాతకుడవని, బ్రాహ్మణ ఘాతకుడవని అంటారు.

మం.శ్లో॥ అథ యద్య ప్యేనానుత్కాంత ప్రాణాన్ శూలేన సమాసం వ్యతి సంద హేన్నై వైనం బ్రూయుః పితృహసీతి న మాతృహసీతి న బ్రాతృహసీతి న స్వస్యహసీతి నా చార్యహసీతి న బ్రాహ్మణహసీతి (3) ప్రాణో హ్యేవైతాని సర్వాణి భవతి స వా ఏష ఏవం పశ్యన్నేవం మన్వాన ఏవం విజాన న్నతివాదీ భవతి తంచే ద్రుష్టాయ రతివా ద్యసీత్యతివా ద్యస్తీతి బ్రూయా న్నా వహ్ను వీత (4)

అదేవారిని అనగా తల్లి, తండ్రి, సోదరుడు, సోదరిని వారి ప్రాణం పోయాక (మరణించాక) నీవు శూలంతో పొడిచి చితిలో వారి అవయవాల్ని కాల్చినప్పటికీ, నిన్ను ఎవరూ మాతృఘాతకుడు, పితృఘాతకుడు, ఆచార్య ఘాతకుడు అని ఎవరూ అనరు. దీని భావమేమిటంటే, ప్రాణంపోయిన తరువాత తల్లి-తండ్రుల్ని దహనం చేసినప్పటికీ వారి శరీరంలో ప్రాణం లేదు కాబట్టి అది నిందనీయం కాదు. కనుక ప్రాణమే అన్నిటికీ ఆధారం. తల్లి, తండ్రి, ఆచార్యుడు వీరందరి సర్వస్వం కూడా ప్రాణమే. ఈ సమస్తాన్ని ప్రాణస్వరూపంగా చూసేవాడు, విచారించేవాడు, తెలుసుకునేవాడు అతివాది అనిపించుకుంటాడు. అనగా నామాదులకి అతీతంగా వుండే ప్రాణ శక్తి గురించి చెప్పగలవాడవుతాడు. అందుకే అధికంగా ప్రసంగించేవాడిని ఆక్షేపించకూడదు.

సప్తమః ప్రపాఠకః - షోడశః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఏషతు వా అతివదతి యస్స త్యేనాతివదతి సో హం భగవ స్స త్యేయనాతివదానీతి సత్యం త్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్య మితి సత్యం భగవో విజిజ్ఞాస ఇతి(1)

నారదా! సత్యజ్ఞానాల గురించి బాగా తెలిసినవాడే అధికంగా ప్రసంగించగలడు. అలాయదార్థాన్ని చెప్పేవాడినే అతివాది అంటారు. అని

సనత్కుమారుడు చెప్పాడు. భగవాన్! మీరన్నట్టుగానే నేను కూడా సత్యజ్ఞానాలు గురించి తెలిసినవాడిని కనుక అధికంగా ప్రసంగిస్తూ వుంటాను. అని తన మనసులో మాటని చెప్పాడు నారదుడు. నారదా! నీవు ఎప్పుడూ సత్యాన్ని చెప్పటం మీదే ఇష్టాన్ని కలిగివుండు - భగవాన్! నేను సత్యాన్ని అన్వేషించటానికీ, సత్యాన్ని చెప్పటానికీ మాత్రమే ఇష్టపడతాను. ఎందుకంటే సత్యాన్వేషణ చాలాగొప్పది.

సప్తమః ప్రపాఠకః - సప్తదశః ఖండః

మం.శ్లో॥యదావై విజానా త్యథ సత్యం వదతి నా విజానన్ సత్యం వదతి విజానన్నేవ సత్యం వదతి విజ్ఞాన స్త్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్య మితి విజ్ఞానం భగవో విజిజ్ఞాస ఇతి (1)

సనత్కుమారుడు - నారదా! మానవుడు సంపూర్ణంగా సత్యాన్ని గురించి తెలుసుకున్నప్పుడు మాత్రమే దాన్ని తిరిగి చెప్పగలుగుతాడు. తెలుసుకోనివాడు, సత్యాన్ని పలుకలేడు. సత్యాన్ని దర్శించినవాడే సత్యం పలుకుతాడు. అందుకని విజ్ఞానాన్ని తెలుసుకోవాలని కోరుకోవాలి. నారదుడు - భగవాన్ అందుకే మీనుంచి నేను విజ్ఞానాన్ని ఇంకా తెలుసుకోవాలనుకుంటున్నాను.

సప్తమః ప్రపాఠకః - అష్టదశః ఖండః

మం.శ్లో॥యదావై మనుతే ధ విజానాతి నామ త్వా విజానాతి మత్స్వేవ విజానాతి మతిస్త్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్యేతి మతిం భగవో విజిజ్ఞాస ఇతి (1)

సనత్కుమారుడు - నారదా మానవుడు మననం చేసి దేన్నైనా తెలుసుకుంటాడు. మననం చేయకపోతే దేన్నీ తెలుసుకోలేడు. అసలు మననానికి వున్న శక్తి తెలుసుకోతగింది. భగవాన్! మీరు చెప్పిన 'మననం' శక్తిని తెలుసుకోవాలని నాకు కోరిక వుంది దయచేసి చెప్పండి అని నారదుడు అడిగాడు.

సప్తమః ప్రపాఠకః - ఏకోనవింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ యదావై శ్రద్ధధా త్యథ మనుతే నా శ్రద్ధధ న్మనుతే శ్రద్ధధ దేవ మనుతే శ్రద్ధా త్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్యేతి శ్రద్ధాం భగవో విజిజ్ఞాస ఇతి(1)

నారదా! శ్రద్ధ కలిగినవాడే మననం చేయగలుగుతాడు. శ్రద్ధలేనివాడు మననం చేయలేడు. కనుక ముందు శ్రద్ధను గురించి తెలుసుకోవాలి అన్నాడు సనత్కుమారుడు. భగవాన్! అయితే నాకు శ్రద్ధను గురించి తెలుసుకోవాలనుంది అడిగాడు నారదుడు.

సప్తమః ప్రపాఠకః - వింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ యదావై నిస్తిష్ఠ త్యథ శ్రద్ధధాతి నానిస్తిష్ఠన్ శ్రద్ధధాతి నిస్తిష్ఠ న్న వ శ్రద్ధధాతి నిష్ఠాత్వేవ విజిజ్ఞాసిత వ్యేతి నిష్ఠాం భగవో విజిజ్ఞాస ఇతి (1)

సనత్కుమారుడు - మానవుడు తన గురువుకి శుశ్రూష చేయాలనే నిష్ఠని కలిగివుంటే అతడు శ్రద్ధకలవాడౌతాడు. నిష్ఠ అనేది లేకపోతే శ్రద్ధ కలగదు. అందుకే నిష్ఠను గురించి తెలుసుకోవాలి. నారదుడు భగవాన్. అయితే నాకు నిష్ఠను గురించి బోధించండి అని అడిగాడు.

సప్తమః ప్రపాఠకః - ఏకవింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ యదా వై కరో త్యథ నిస్తిష్ఠతి నాకృత్వా నిస్తిష్ఠతి కృత్వేవ నిస్తిష్ఠతి కృతి స్త్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్యేతి కృతిం భగవో విజిజ్ఞాస ఇతి(1)

సనత్కుమారుడు-నారదా! మానవుడు కర్మని అనుష్ఠించేదప్పుడు నిష్ఠతో వుంటాడు. మంచి కర్మల్ని ఆచరించినప్పుడు నిష్ఠలేనివాడవుతాడు. కనుక సత్కర్మలను గురించి నీవు తెలుసుకోవాలి అన్నాడు. నారదుడు భగవాన్! నేను సత్కర్మలను గురించి తెలుసుకోవాలనుకుంటున్నాను. దయచేసి చెప్పండి అని కోరాడు నారదుడు.

సప్తమః ప్రపాఠకః - ద్వావింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ యదా వై సుఖం లభతే_థ కరోతి నా సుఖం లబ్ధ్వా కరోతి సుఖమేవ లబ్ధ్వా కరోతి సుఖం త్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్య మితి సుఖం భగవో విజిజ్ఞాస ఇతి (1)

నారదా! తనకి సుఖం లభించి తన కోరికలు నెరవేరుతున్నప్పుడే మానవుడు కర్మల్ని ఆచరిస్తున్నాడు. సుఖం లభించక, తన కోరికలు తీరకపోతే

అతడు కర్మల్ని ఆచరించటం లేదు. కనుక సుఖం గురించి నీవు తెలుసుకోవాలి అన్నాడు సనత్కుమారుడు. భగవాన్! అయితే నాకు సుఖం గురించి తెలియచేయండి అనికోరాడు నారదుడు.

సప్తమః ప్రపాఠకః - త్రయోవింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ యోవై భూమా తత్సుఖం నాలే సుఖ మస్తి భూమైవ సుఖం
భూమాత్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్య ఇతి భూమానం భగవో విజిజ్ఞాస ఇతి(1)

సనత్కుమారుడు-నారదా లోకంలో భూమి అనగా బ్రహ్మం, ఆత్మ, అనేవే సుఖమైనవి. అల్పమైన వస్తువులలో సుఖం వుండదు. కనుక గొప్పదైన ఆత్మని అనగా భూమితత్వాన్ని గురించి తెలుసుకోవాలి అన్నాడు. భగవాన్! అయితే నాకు భూమి తత్త్వం గురించి తెలుసుకోవాలనుంది అని అడిగాడు నారదుడు.

సప్తమః ప్రపాఠకః - చతుర్వింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ యత్రనాన్యత్పశ్యతి నాన్యత్ శృణోతి నాన్యద్విజానాతి స భూమా_ థ య
త్రాన్య త్పశ్య త్యస్యత్ శృణో త్యన్యద్విజానాతి తదల్పం యోవై భూమా తదమృత మథ
యదల్పం తన్మర్త్యం స భగవః కస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి స్వే మహిమ్ని యది వాన మహిమ్నీతి
(1) గో అశ్వ మిహ మహిమే త్యాచక్షతే హస్తి హిరణ్యం దాస భార్యం క్షేత్రాణ్యాయతనానీతి
నాహ మేవం బ్రవీమి బ్రవీమీతి హోవా చాన్యో హ్యన్యస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి (2)

“నారదా! ఏ ఆత్మలోనైతే ఆ ఆత్మకన్నా వేరైనది ఏదీ కనిపించటం లేదో, వినిపించటంలేదో, తెలియబడటంలేదో దాన్నే ‘భూమి’ అంటారు. ఈ భూమితత్త్వం కన్నా వేరైనదంతా అల్పమైనదే. భూమి స్వరూపంలో వుండే ఆత్మ (పరమాత్మ)కి నాశనం లేదు. అల్పమైన ఇతర వస్తువులకి నాశనం వుంది”. అన్నాడు సనత్కుమారుడు. భగవాన్! అయితే ఆ భూమి అనేది దేనిలో ప్రతిష్ఠితమై వుంది అని అడిగాడు సనత్కుమారుడు - నారదా భూమి అనేది తన మహిమలో తానే ప్రతిష్ఠితమై వుంది. అది నిలాలంబమైనది, ఆవు, గుర్రం, ఏనుగు, బంగారం, భార్య, భూములు, ఇళ్ళు, ఆరామక్షేత్రాలు, దాసీజనులు, పశుసంపదలు ఇలా వీటన్నిట్లో సుఖం వుందని ప్రజలంటారు. అయితే నేనలా చెప్పను. ఆత్మ గొప్పతనం

మహిమ అనేది ఇతర పదార్థాలనుంచి తెలుసుకోలేము. ఆత్మవల్లనే అన్ని పదార్థాలు గొప్పవి, మహిమ గలవి అవుతున్నాయి. సుఖాన్ని పొంది ప్రకాశిస్తున్నాయి.

సప్తమః ప్రపాఠకః - పంచవింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ స ఏవాధస్తాత్స ఉపరిష్టా త్స పశ్చా త్స పురస్తా త్స దక్షిణత స్స ఉత్తరత స్స ఏవేదం సర్వ మిత్యథాతో హజ్కా రాదేశ ఏ వాహ మేవాధస్తా దమ ముపరిష్టా దేహం, పశ్చాదహం, పురస్తాదహం, దక్షిణతో హ ముత్తరతో హ మేవేదం సర్వమితి (1)

ఈ ఆత్మ అనేది 'భూమి' క్రింద, పైన, వెనుక, ముందు ఇలా అన్నివైపులా నిండి వుంది. అసలు ఈ కనిపించే ప్రపంచం అంతా ఆత్మ. ఆ ఆత్మే నేను. నేనే క్రింద పైన, అంతటా వున్నాను. ఆ అంతా నేనుగా వున్నాను.

మం.శ్లో॥ అథాత ఆత్మా దేశ ఏ వాత్తైవా ధస్తా దాత్తోపరిష్టా దాత్తా పశ్చాదాత్తా పురస్తా దాత్తా దక్షిణత ఆత్తోత్తరత ఆత్తై వేదం సర్వమితి సవా ఏష ఏవం పశ్య న్నేవం మన్వాన ఏవం విజానన్నాత్మరతి రాత్మ క్రీడ ఆత్మ మిథున ఆత్మానంద స్సస్వరా ధ్వవతి తస్య సర్వేషు లోకేషు కామచారో భవతి, అథయే న్యథాతో విదు రన్యరా జానస్తే క్షయ్యలోకా భవంతి తేషాం సర్వేషు లోకే ష్వకామచారో భవతి (2)

క్రిందపైన, అన్నిచోట్లా ఆత్మే నిండి వుంది. ఈ సర్వస్వం ఆత్మ స్వరూపమే. ఈవిధంగా ఆత్మని చూసి, తలచి, గ్రహించినవాడు ఆత్మలోనే క్రీడిస్తూ, ఆ ఆత్మ (పరబ్రహ్మ) తనలోనే వున్నాడని గ్రహించి బ్రహ్మానందాన్ని పొందుతాడు. తానే రాజై వుంటాడు. అన్ని లోకాలలో తన ఇష్టం వచ్చిన విధంగా ప్రవర్తించగలడు. ఎవరు ఆత్మని ఈవిధంగా కాక వేరే విధంగా తెలుసుకుంటారో, అలాంటి అజ్ఞాని ఇతర రాజులందరికీ లోబడి వుంటాడు. వినాశకరమైన లోకాలని చేరుకుంటాడు. అన్ని లోకాలలో యధేచ్ఛగా సంచరించటం అతడికి ఏమాత్రం సాధ్యంకాదు.

సప్తమః ప్రపాఠకః - షడ్వింశః ఖండః

మం.శ్లో॥ తస్య హవా ఏత స్త్వేవం పశ్యత ఏవం మన్వావ స్త్వేవం విజానత ఆత్మతః ప్రాణ ఆత్మత ఆశా ౧ ౧ త్యతఃస్థర ఆత్మత ఆకాశ ఆత్మత స్తేజ ఆత్మత ఆప ఆత్మత ఆవిర్భావ తిరోభావా వాత్మాతో న్న మాత్మతో బలమాత్మతో విజ్ఞాన మాత్మతో ధ్యాన మాత్మతశ్చైతత్

మాత్మత స్సంకల్ప ఆత్మతో మన ఆత్మతో వాగాత్మతో నామాత్మతో మంత్రా ఆత్మతః
కర్మాణ్యాత్మత ఏవేదం సర్వమితి (1)

నారదా! ఈవిధంగా అన్నిటినీ ఆత్మభావంతో చూసేవాడికి, మననం చేసేవాడి తెలుసుకున్నవాడి ఆత్మ ఆధారంతోనే (అనగా వారి ఆత్మలనుంచే) ప్రాణం, ఆశ, స్మరణ, ఆకాశం, తేజస్సు, జలం, ఆవిర్భావం, తిరోభావం, అన్నం, బలం, విజ్ఞానం, ధ్యానం, చిత్తం, సంకల్పం, మనస్సు, వాక్కు నామం, మంత్రం, కర్మలు ఇవన్నీ ఉత్పత్తి అయ్యాయి. కనుక ఆత్మ అనేదాని నుంచే పైతెలిపినవన్నీ ఆవిర్భవించాయని గ్రహించాలి.

మం.శ్లో॥ తదేషశ్లోకః న పశ్యో మృత్యుం పశ్యతి, న రోగం నోత దుఃఖతామ్,
సర్వం హ పశ్యః పశ్యతి సర్వ మాప్నోతి, సర్వశ ఇతి, స ఏకథా భవతి త్రిధా భవతి
పంచథా సప్తథా నవథా చైవ పునశ్చైకాదశః స్మృతః శతంచ దశ చైకశ్చ సహస్రాణి చ
వింశతిః, ఆహార శుద్ధౌ సత్త్వశుద్ధి స్సత్త్వశుద్ధౌ ద్రువా స్మృతిః, స్మృతి లబ్ధే సర్వ గ్రన్థీనాం
విప్రమోక్షః తస్మై మృదిత కషాయాయ తమసః పారం దర్శయతి భగవాన్ సనత్కుమార
స్తం స్కంద ఇత్యాచక్ష తే తం స్కంద ఇత్యాచక్షతే (2)

నారదా! ఈవిధంగా ఆత్మ తత్వాన్ని తెలుసుకున్నవాడు, మృత్యువుని జయిస్తాడు. ఎలాంటి వ్యాధిని, బాధని, పొందడు. ఈ సర్వాన్ని ఆత్మ మయంగానే దర్శిస్తాడు. ఈ అన్నీ అన్నివిధాలుగా తానే అవుతున్నాడు. ఈ సృష్టి పూర్వం బ్రహ్మమే వుండేది. ఆ బ్రహ్మమే మూడుగా ఐదుగా, ఏడుగా, తొమ్మిదిగా పదకొండుగా వందలుగా, వేలుగా ఇలా ఎన్నో రూపాలని ధరించింది. మనం తినే ఆహారం ఎంతో పరిశుద్ధంగా వుండాలి. అలాంటి ఆహారాన్ని తినటం వల్ల మన మనసు శుద్ధి అవుతుంది. దానివల్ల మంచి జ్ఞాపకశక్తి కలుగుతుంది. దానితో అజ్ఞాన గ్రంథులు తెగిపోతాయి. ఆ సమయంలో దోషాలన్నీ నశిస్తాయి. మానవుడు ఏవిధంగా తనలో వున్న తమస్సుని పోగొట్టుకుంటాడు”. అని సనత్కుమారుడు ‘భూమ’ విద్యని నారదుడికి బోధించాడు. ఈ సనత్కుమారుడికే స్కందుడనేపేరు వుంది. స్కందుడంటే బాగా చీల్చి దాటి వెళ్ళే వాడని అర్థం.

అష్టమః ప్రపాఠకః - ప్రథమః ఖండః

మం.శ్లో॥ఓమ్. అథ య దిద మస్మిన్ బ్రహ్మపురే దహరం పుణ్డరీకం వేత్త దహరోఽస్మి న్నంత రాకాశ న్తస్మి న్యదంత స్తదన్వేష్టవ్యం తద్వా వ విజిజ్ఞాసితవ్యమితి (1) తంచే ద్ర్భాయు ర్య దిద మస్మిన్ బ్రహ్మపురే దహరం పుండరీకం వేత్త దహరోఽస్మి న్నంత రాకాశః కిం తదత్ర విద్యతే య దన్వేష్టవ్యం యద్వావ విజిజ్ఞాసితవ్య మితి (2)

బ్రహ్మపురం అనే మానవశరీరంలో హృదయం అనే గుహవుంటుంది. అందులో చిన్న పద్మంవున్నది. ఆ పద్మంలో సూక్ష్మరూపంతో ఆకాశం వున్నది. ఆకాశంలో వున్న వస్తువు గురించి మనం విచారించాలి. ఈ బ్రహ్మపురంలోని చిన్న పద్మంలో సూక్ష్మమైన ఆకాశంలో ఏముందో పరిశోధించాలి? అది ఏమిటో తెలుసుకోవాలి? అని శిష్యులు ప్రశ్నించినప్పుడు, సద్గురువు ఏమని సమాధానం చెప్పాలంటే!

మం.శ్లో॥ స బ్రూయా ద్వావా న్వా అయ మాకాశ స్తావా నేషోఽన్తర్హృదయ ఆకాశ ఉభే అస్మిన్ ద్వావాప్యభివీ అన్తరేవ సమాహితే ఉభావగ్నిశ్చ వాయుశ్చ సూర్యాచన్త్ర మసౌ వుభౌ, విద్యున్నక్షత్రాణి యచ్ఛాస్యే హస్తి యచ్ఛ నా స్తి సర్వం త దస్మిన్ సమాహిత మితి (3) తం చేద్ర్భాయు రస్మిన్తే దిదం బ్రహ్మపురే సర్వం సమాహితం సర్వాణి చ భూతాని సర్వేచ కామా యదైత జ్జరావాప్నోతి ప్రధ్వంసతే వా కిం తతోఽతి శిష్యత ఇతి (4)

శిష్యులారా! బైటవున్న ఆకాశం ఎంత విశాలమైనదో హృదయంలోని ఆకాశంకూడా అంతే విశాలమైనది. ద్యులోకం, భూమిదానిలోపలే వున్నాయి. అగ్ని, వాయువు సూర్యచంద్రులు, విద్యుత్తు, నక్షత్రాలు ఇక్కడ కనిపించేవన్నీ హృదయంలో వున్న ఆకాశంలో ప్రతిష్ఠితమై వున్నాయి. నిరుపాధిక బ్రహ్మోపాసనార్థమైన ఆకాశంలో ఈ జగత్తంతా ఒక కల్పనగా వున్నదని భావం. బ్రహ్మపురం అనే ఈ శరీరంలో ఈ అన్ని భూతాలూ, సమస్తమూ అంతర్భాగంగా వున్నాయంటే! ఆ శరీరానికి వార్ధక్యం వచ్చి అది మరణించినప్పుడు అందులో వున్న భూతాలు ఏమవుతాయి? అంటే (అని ప్రశ్నిస్తే) కుండపగిలి పోయాక అందులో వున్న ఆకాశం నశించిపోనట్టు హృదయంలో వున్న ఆకాశం కూడా శరీర పతనానంతరం ఏమాత్రం నశించదు.

మం.శ్లో॥ స బ్రూయా న్నాస్య జరయైత జ్జీర్యతి న వధే నాఽ స్య హన్యత ఏత త్సత్యం బ్రహ్మపుర మస్మిన్ కామా స్సమాహితా ఏష ఆత్మాఽ పహతపాప్తా విజరో విమృత్యు ర్విశోకో విజిఘత్సోఽ పిసౌప స్సత్యకామ స్సత్యసజ్కలోఽ యథా హ్యేవేహ ప్రజా అన్యవిశంతి యథానుశాసనం యం యమంత మబి కామా భవంతయం జనపదం యం క్షేత్రభాగం తం తమే వోపజీవంతి (5) తద్యదేహ కర్తృజితో లోకః క్షీయత ఏవ మే వాముత్ర పుణ్యజితో లోకః క్షీయతే త ద్య ఇహోత్తాన మనను విద్య వ్రజం త్యేతాంశ్చ సత్యాన్మామాం స్తేషాం సర్వేషు లోకేష్వకామచారో భవ త్యథ య ఇహోత్తాన మనువిద్య వ్రజన్త్యేతాంశ్చ సత్యాన్మామాం స్తేషాం సర్వేషు లోకేషు కామచారో భవతి (6)

ఈ శరీరానికి వార్ధక్యం వచ్చినప్పటికీ లోపలవున్న పరబ్రహ్మానికి ఎలాంటి వార్ధక్యంరాదు. శరీరానికి దెబ్బ తగిలినా లోపలవున్న ఆత్మకి దెబ్బతగలదు. అందుకే ఈ పరబ్రహ్మ (పరమాత్మ) సత్యమైంది కానీ శరీరం కాదు. పరబ్రహ్మాను ఆశ్రయించే సద్గుణాలన్నీ వున్నాయి. పరబ్రహ్మాను ఆశ్రయించే సద్గుణాలన్నీ వున్నాయి. ఆ బ్రహ్మం పాపరహితమైనది. దానికి ముసలితనం, మరణం, దుఃఖం, ఆకలి దప్పికలు ఇవేమీ వుండవు. అది సత్యమైనది. (అందుకే అది ఏది తలుచుకుంటే అది జరుగుతుంది) ఆత్మసత్యసంకల్పంతో వుంటుంది. ఇలాంటి ఆత్మను గురించి తెలుసుకోవాలి. అలా తెలుసుకోలేనివారు, ఈ లోకంలో రాజుల ఆజ్ఞను అనుసరించేవారు ఏఏ ఫలాలని, ప్రదేశాలని కోరుకుంటారో వాటినే పొందుతారు. కానీ, ఈ సమస్తాన్నీ పొంది స్వేచ్ఛగా సంచరించలేరు. ఈలోకంలో కర్మల వల్ల లభించే ఫలం క్షయమైపోయినట్టువారికి పరలోకంలో కూడా పుణ్యం వల్ల లభించిన ఫలం నాశనమైపోతుంది. అందుకనే ఈ లోకంలోనే ఆత్మతత్వాన్ని సత్యఫలాన్ని తెలుసుకోకుండా పరలోకాలని వెళ్ళిన వారు అక్కడ అపజయాన్ని పొందుతారు. ఇక్కడే ఆత్మతత్వాన్ని సత్య కామాన్ని తెలుసుకున్నవారు అన్ని లోకాలలో స్వతంత్రంగా మహారాజులా సంచరిస్తారు.

అష్టమః ప్రపాఠకః - ద్వితీయః ఖండః

మం.శ్లో॥ స యది పితృలోకకామో భవతి సజ్కల్పాదే వాస్య పితర స్సముత్తిష్ఠన్తి తేన పితృలోకేన సంపన్నో మహీయతే(1) అథ యది మాతృలోకకామో భవతి సజ్కల్పా దేవాస్య మాతర స్సముత్తిష్ఠన్తి తేన మాతృలోకేన సంపన్నో మహీయతే(2) అథ యది

భ్రాతృ లోకకామో భవతి సజ్కల్పాదేవాస్య భ్రాతర స్సముత్తిష్ఠన్తి తేన భ్రాతృలోకేన సంపన్నో మహీయతే (3) అథ యది స్వస్థలోకకామో భవతి సజ్కల్పా దేవాస్య స్వసార స్సముత్తిష్ఠన్తి తేన స్వస్థలోకేన సంపన్నో మహీయతే (4) అథ యది సఖిలోకకామో భవతి సజ్కల్పా దేవాస్య సఖాయ స్సముత్తిష్ఠన్తి తేన సఖిలోకేన సంపన్నో మహీయతే(5)

ఆత్మతత్వాన్ని తెలుసుకున్న జ్ఞాని పితృలోకంలో వున్న తన వాళ్ళని చూడాలని కోరుకుంటే, అతడు సంకల్పించిన వెంటనే వారాలోకం నుంచి అతడి దగ్గరకొస్తారు. అలాగే అతడు మాతృలోకం వారిని కోరితే వారు కూడా సంకల్ప మాత్రంలో అతడి దగ్గరకే వస్తారు. అతడు మాతృలోకానికి వెళ్ళి సంపదలు గ్రహించగలడు. అలాగే ఆ జ్ఞాని భ్రాతృ (అన్నదమ్ముల) లోకంలోని వారిని చూడాలనుకుంటే వెంటనే వారే అతడి దగ్గరకి వచ్చి కనిపిస్తారు. అతడు కూడా భ్రాతృలోకాన్ని పొంది భాగ్యవంతుడవుతాడు. అతడు స్వస్థ(అక్క చెల్లెళ్ళు) లోకంలో వారిని చూడాలని కోరుకుంటే వారు కూడా అతడి సంకల్ప మాత్రం చేతనే తామే అతడి దగ్గరకి వస్తారు. అలాగే అతడు స్వస్థలోకానికి వెళ్ళి గొప్ప మహిమల్ని సంపాదిస్తాడు. అతడు సఖుల (స్నేహితుల) లోకంలో స్నేహితుల్ని చూడాలనుకుంటే! సంకల్పం తోనే స్నేహితులు అతడి దగ్గరకి వస్తారు. అతడు కూడా స్వయంగా స్నేహితుల లోకానికి వెళ్ళి సంపదలు అనుభవిస్తాడు.

మం.శ్లో॥ అథ యది గంధమాల్యలోక కామో భవతి సజ్కల్పా దేవాస్య గంధ మాల్యే సముత్తిష్ఠత స్తేన గంధమాల్యలోకేన సంపన్నో మహీయతే (6) అథ యద్యన్న పాన లోకకామో భవతి సజ్కల్పాదేవాస్యాన్న సముత్తిష్ఠత స్తేనాన్న పానలోకేన సంపన్నో మహీయతే (7) అథ యది గీతవాది త్ర లోకకామో భవతి సజ్కల్పా దే వాస్య గీతవాది త్రే సముత్తిష్ఠత స్తేన గీతవాది త్ర లోకేన సమ్పన్నో మహీయతే(8) అథ యది స్త్రీలోకకామో భవతి సజ్కల్పాదే వాస్య స్త్రీయ స్సముత్తిష్ఠన్తి తేన స్త్రీలోకేన సంపన్నో మహీయతే (9) యం య మంత మభికామో భవతి యం కామం కామయతే సోఽస్య సంకల్పా దేవ సముత్తిష్ఠతి తేన సంపన్నో మహీయతే (10)

జ్ఞాని అయినవాడు, గంధాన్ని మాలల్ని కోరుకుంటే వెంటనే అవి అతడి దగ్గరకి వస్తాయి. అతడు గంధమాల్యాది లోకాలకి వెళ్ళి మహిమని పొందుతాడు.

అతడు అన్నపానాలని కోరుకుంటే తక్షణమే అవి అతడికి సమకూరుతాయి. తరువాత అతడు అన్న పానాదిలోకాలకి పోయి, అక్కడ ఎంతో మహిమగల వాడౌతాడు. అతడు సంగీతవాద్యాలను కోరుకుంటే వెంటనే అవి అతడి దగ్గరకి వచ్చి చేరతాయి. అతడు కూడా సంగీతవాద్యలోకాలకి వెళ్ళి అక్కడి సుఖాల్ని అనుభవిస్తాడు. అతడు స్త్రీలని కోరుకుంటే! సంకల్పమాత్రం చేతనే అందమైన స్త్రీలంతా అతడి చుట్టూ చేరతారు. అతడు ఆ స్త్రీలలోకానికి వెళ్ళి వారితో ఆనందంగా కాలం గడుపుతాడు. ఇలా ఆ జ్ఞాని ఏఏలోకాల్ని కోరుకుంటాడో ఏఏ భోగాల్ని అనుభవించాలని సంకల్పిస్తాడో అవన్నీ అతడికి లభిస్తాయి. ఆ భోగాలన్నీ పొందిన అతడు ఎంతో మహిమగలవాడౌతాడు.

అష్టమః ప్రపారకః - తృతీయః ఖండః

మం.శ్లో॥త ఇమే సత్యాః కామా అన్యతాపిధానా స్తేషాం సత్యానాం సతా మన్యత మపి ధానం యోయో హ్యస్యేతః పైతి న తమిహ దర్శనాయ లభతే (1) అథయే చాస్యేహ జీవా యే చ ప్రేతా యచ్ఛాన్య దిచ్ఛన్న లభతే సర్వం తదత్ర గత్వా విందతే॥ త్ర హ్యస్మైతే సత్యాః కామా అన్యతాపిధానా స్తద్వధాపి హిరణ్యనిధిం నిహిత మక్షేత్రజ్ఞా ఉపర్యుపరి సంచరంతో న విన్దేయు రేవ మే వేమా స్సర్వాః ప్రజా అహరహ ర్గచ్ఛన్తు ఏతం బ్రహ్మలోకం నవిన్దన్త్యన్యతేన హి ప్రత్యూథాః (2)

ఆత్మకి వున్న సత్యకామాలు అసత్యం అనేదానితో కప్పబడిపోయాయి. అనగా స్వరూపభూతమైన నిరాలంబమైన ఆనందం అనేది విషయవాంఛలనే (అసత్యం)తో కప్పబడిపోయింది. ఆ ఆత్మకామాలు సత్యమైవున్నప్పటికీ, అవి అసత్యంగా లౌకికప్రజ్ఞతో ఆవరించబడ్డాయి. ఈలోకం నుంచి వెళ్ళిపోయినవాడికి తిరిగి ఈ లోకంలో పునర్దర్శనం వుండదు. ఈ లోకంలో బ్రతికున్న వారిని, మరణించినవారిని, బంధువుల్ని అతడు కోరుకున్నప్పటికీ అవి అతడికి దొరకవు. అతను కోరుకున్నవన్నీ అక్కడ (అనగా) బ్రహ్మలోకంలో లభిస్తాయి. అతనిలోవున్న సత్య కామాలని అసత్య ఆవరించివున్నది. ఏవిధంగానైతే భూమిలోపల ధనం వుందని తెలియనివారు దానిమీదే ప్రతిరోజూ తిరిగుతూ ఆ భూమిలోని ధనాన్ని పొందలేరో! అదేవిధంగా ఈ జీవులందరూ ప్రతిరోజు సుషుప్తి (గాఢనిద్ర)

దశలో (బ్రహ్మలోకానికి) వెళ్తున్నప్పటికీ అసత్యం మీద మోహాన్ని పెంచుకున్నందు వల్ల ఆ సత్యకామాలని పొందలేకపోతున్నారు.

మం.శ్లో॥ సవా ఏష ఆత్మా హృది తస్మైతదేవ నిరుక్తం హృద్యయ మితి తస్మాద్భుదయ మహారహ ర్వా ఏవంవిత్స్వర్గం లోకమేతి (3) అథ య ఏష సంప్రసాదోఽస్మా చ్ఛరీరా త్సముత్థాయ పరంజ్యోతి రుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యత ఏష ఆత్మేతి హోవా చైత దమృత మభయ మేత ధ్మహ్యేతి తస్య హవా ఏతస్య బ్రహ్మాణో నామసత్యమితి (4) తాని హవాఏతాని త్రీణ్యక్షరాణి సతీయ మితి త ద్య త్సత్తదమృత మథ యత్తి తన్నర్త్య మథ యద్యం తేనోభే యచ్ఛతి యద్ధనే నోభే యచ్ఛతి తస్మాద్యమహారహర్వ్యా ఏవంవిత్ స్వర్గం లోకమేతి (5)

ఈ ఆత్మఅనేది హృదయంలోనే వుంది. దానికి ఇది శబ్దార్థం. హృది- అనగా హృదయంలో అయమ్ - అనగా ఈ ఆత్మ. ‘హృదయంలోని ఈ ఆత్మ’ అని హృదయం యొక్క శబ్దార్థాన్ని తెలుసుకున్నవాడు. ప్రతిరోజూ ఆ పరబ్రహ్మ అనుగ్రహాన్ని పొందుతారు. ఈ విధంగా తెలుసుకున్న వాడిని ‘సంప్రసాదుడు’ అంటారు. అలా బ్రహ్మనుగ్రహాన్ని పొందినవాడు దేహం, ఆత్మ వంటి భావాల అజ్ఞానం నుంచి తొలగించుకుని, పరమాత్మని ఆశ్రయించి అందులోనే లీనమైపోతున్నాడు. అందుకే జీవుడికి ఆత్మ(జీవాత్మ)అనే పేరు వచ్చింది. ఆ జీవాత్మ అమృతంగా, అభయంగా, పరబ్రహ్మగా వుంది. ఆ పరబ్రహ్మానికీ ‘సత్యమ్’ అనే పేరు కూడా వుంది. ఆ శబ్దంలోని అర్థం ఈవిధంగా వుంటుంది. ‘స’-అనగా అమృతం, ‘త్’ అనగా మర్త్యం, ‘యమ్’ అనగా ఈ రెండిటినీ ఏకం చేసేది అనగా అమృతాన్ని మర్త్యాన్ని ఏకం చేసేది అని సత్యమ్ అనేపదానికి అర్థం. ఇలా ఆత్మ గురించి, సత్యం, గురించి తెలుసుకున్నవాడు ప్రతి రోజూ స్వర్గ సుఖాన్ని అనుభవిస్తాడు.

అష్టమః ప్రపాఠకః - చతుర్థః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ య ఆత్మా స సేతు ర్విధృతి రేషాం లోకానా మసమ్మేదాయ నైతం సేతు మహోరాత్రే తతో న జరా న మృత్యుర్న శోకో న సుకృతం న దుష్కృతం సర్వే పాప్యానోఽతో నివర్తంతే పహత పాప్యాహ్యేష బ్రహ్మలోకః (1) తస్మాద్వా ఏతం సేతుం తీర్త్వ ధృస్యం న్ననన్ధో భవతి విధృస్యం న్న విధ్ధోభవత్యుపతాపీ స న్న నుపతాపీ భవతి తస్మా

ద్వా ఏతం సేతుం తీర్త్వా॥ పి నక్త మహారేవాభినిష్పద్యతే సకృ ద్విభాతో హ్యేవైష
బ్రహ్మలోకః (2) త ద్య ఏవైతం బ్రహ్మలోకం బ్రహ్మ చర్యేణానువిన్దంతి తేషామేవైష బ్రహ్మలోక
స్తేషాం సర్వేషు లోకేషు కామచారో భవతి (3)

ఈ సమస్తాన్నీ భరించే ఆ పరమాత్మ ఒకసేతువు (వంతెన) లాంటిది. అది కాలాతీతంగా వుంటుంది. దానికి వృద్ధాప్యం, చావు, దుఃఖం, సకృత, దుష్కృతాలు, అనేవేవీ వుండవు. అందుకే ఆత్మలో అన్ని పాపాలూ నశించి పోతున్నాయి. ఆ పరబ్రహ్మకొలుపుండే లోకం పాపరహితంగా వుంటుంది. కనుక ఎప్పుడూ పరబ్రహ్మని ఉపాసించాలి. అలా చేసినవాడు బ్రహ్మపదాన్ని పొందుతాడు. ఈ ఆత్మని గురించి తెలుసుకుంటే అజ్ఞానాంధుడు కూడా తన అంధత్వాన్ని (గుడ్డితనాన్ని) పోగొట్టుకుంటాడు. అసలు శరీరం అనేది వుంటేనే ఎవరైనా జ్ఞాని అవుతాడు. ఈ శరీరం వున్నప్పుడే బాధలు పడ్డవాడు, భాధలు లేనివాడుగా, కష్టాలు పడ్డవాడు, కష్టాలు లేనివాడుగా అవుతాడు. ఆత్మజ్ఞానం తెలుసుకున్న వాడికి రాత్రి పగలౌతుంది. అతడు ఎప్పుడూ జ్ఞాన కాంతితో వెలిగిపోతూ ఆత్మలో ఐక్యమైపోతాడు. ఎవరైతే బ్రహ్మచర్య దీక్షతో పరబ్రహ్మని ఉపాసిస్తారో వారా పరబ్రహ్మని చేరతారు. పరబ్రహ్మలోకం, కామావాంఛాది విషయవాంఛలను లేనివారిది. ఏ విషయవాంఛలు లేకుండా పరబ్రహ్మని ఉపాసించేవారు అన్ని లోకాలలో స్వతంత్రులై యధేచ్ఛగా సంచరిస్తారు.

అష్టమః ప్రపాఠకః - పంచమః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ య ద్వజ్ఞ ఇత్యాచక్షతే బ్రహ్మచర్యమేవ తద్బ్రహ్మచర్యేణ హ్యేవ యో
జ్ఞాతాతం విన్దతే॥ థ యదిష్ట మిత్యాచక్షతే బ్రహ్మచర్య మేవ తద్బ్రహ్మచర్యేణ హ్యేవ
వేష్ట్యాత్మాన మనువిన్దతే (1) అథ యత్సత్రాయణ మిత్యాచక్షతే బ్రహ్మచర్య మేవ
తద్బ్రహ్మచర్యేణ హ్యేవ సత ఆత్మన స్త్రాణం విన్దతే॥ థ యన్నైవ మిత్యాచక్షతే బ్రహ్మచర్య
మేవ తత్ బ్రహ్మచర్యేణ హ్యేవ వాత్మాన మనువిద్య మనుతే (2)

బ్రహ్మచర్యాన్ని యజ్ఞం అంటారు. జ్ఞాని అయినవాడు బ్రహ్మచర్య దీక్షతోనే యజ్ఞం చేసిన ఫలాన్ని పొందుతున్నాడు. దేవతల్ని పూజించటం కూడా బ్రహ్మచర్యమే. ఈ బ్రహ్మచర్యం నుంచే మానవుడు ఆత్మని(పరమాత్మ)పొందుతున్నాడు.

సత్రాయణం అనే యజ్ఞ పరంపరకూడా బ్రహ్మచర్యమే. మానవుడు బ్రహ్మచర్య దీక్షని అవలంబించటం ద్వారా సద్రూపమైన ఆత్మనుంచి ప్రాణాన్ని పొందుతారు. మౌనం కూడా బ్రహ్మచర్యమే. ఈ బ్రహ్మ చర్యచరణ వల్లనే మనిషి పరబ్రహ్మతత్వాన్ని గ్రహించి దాన్ని శ్రద్ధగా మననం చేయగలుగుతున్నాడు.

మం.శ్లో॥ అథ యదనాశకాయనమిత్యాచక్షతే బ్రహ్మచర్యమేవ తదేష హ్యత్తా న నశ్యతి యం బ్రహ్మచర్యేణానువిన్దతే॥ థ యదరణ్యాయన మిత్యాచక్షతే బ్రహ్మచర్యమేవ తదరశ్చ హ వైణ్యశ్చార్ణవౌ బ్రహ్మలోకే తృతీయస్యా మితో దివి తదైరం మదీయం సరస్తదశ్వత్థ సోమ సవన స్తద పరాజితా పూర్ణహ్మణః ప్రభువి మితం హిరణ్యయమ్ (3) త ద్య ఏవై తా వరం చ ణ్యం చార్ణవౌ బ్రహ్మలోకే బ్రహ్మచర్యేణానువిన్దన్తి తేషా మే వైష బ్రహ్మలోక స్తేషాం సర్వేషు లోకేషు కామచారో భవతి (4)

అశనం అనగా అన్నంతినకుండా మానవులు చేసే ఉపవాస దీక్ష కూడా బ్రహ్మచర్యమే. బ్రహ్మచర్య దీక్షతో తెలుసుకున్న ఆత్మ తత్త్వం ఎప్పటికీ నశించదు. అరణ్యాయనం అనగా సన్న్యాసం అదికూడా బ్రహ్మచర్యమే. ఇక్కడ నుంచి అనగా భూలోకం నుంచి పైన మూడో లోకమైన ద్యులోకంలో ఒక బ్రహ్మలోకముంది. అందులో 'అర' 'ణ్య' అనే రెండు సముద్రాలున్నాయి. అక్కడే 'ఐరంమదీయ' అనే ఒక సరోవరం, సోమరసం అనే ఒక రావిచెట్టు, అపరాజితం అనే బ్రహ్మపురం, బంగారంతో హిరణ్యగర్భుడు నిర్మించిన సభామంటపం ఉన్నాయి. ఆ బ్రహ్మలోకంలో వున్న 'అర' 'ణ్య' అనే రెండు సముద్రాలనీ పొందినవారే ఆ బ్రహ్మలోకానికి యజమానులౌతారు. అలా బ్రహ్మలోకాన్ని పొందినవారు సర్వలోకాలలో స్వతంత్రంగా సంచరించే శక్తిని పొందుతారు.

అష్టమః ప్రపాఠకః - షష్ఠః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ యా ఏతా హృదయస్య నాడ్య స్తాః పిఙ్గళస్యాణిమ్న స్తిష్ఠన్తి శు క్లస్య నీలస్య పీతస్య లోహిత స్యే త్యసౌ వా ఆదిత్యః పిఙ్గళ ఏష శుక్ల ఏష నీల ఏష పీత ఏష లోహితః (1) త ద్యథా మహాపథ ఆతత ఉభౌ గ్రామౌ గచ్ఛ తీమఞ్ఞా ముంచై వ మే వైతా ఆదిత్యస్య రత్నయ ఉభౌ లోకౌ గచ్ఛన్తీమ ఞ్ఞాము ఞ్ఞాముష్మా దాదిత్యాత్ ప్రతాయంతే తా ఆసు నాడీషు సృష్టా ఆభ్యో నాడీభ్యః ప్రతాయన్తే తే॥ ముష్టి న్నాదిత్యే సృష్టాః (2)

త ద్యతైత త్సుప్త స్సమప్త స్సం ప్రసన్నః స్వప్నం నవి జానాత్యాసు తదా నాడీషు సృప్తాః
భవతి త న్న కశ్చన పాప్తా స్పృశతి తేజసా హి తదా సంపన్నో భవతి (3)

సూర్యుడిలో పింగళ, శుక్ల, నీలి, పీత, లోహిత అనేవివిధ వర్ణాలు సూర్యకిరణాల ద్వారా కనిపించినట్లు, మానవుడి హృదయం నుంచి వెలువడే నాడులు కూడా పింగళ, శుక్ల, నీలి, పీత, లోహిత అనే వర్ణాలతో నిండిన సూక్ష్మమైన రసాలతో కూడి భాసిస్తుంటాయి. ఒక పెద్ద రాజమార్గం అనగా దారి దగ్గరలో వున్న గ్రామానికి వెళుతుంది. అలాగే దూరంగా వున్న గ్రామానికి ఆ రాజమార్గమే వెళుతుంది. అదేవిధంగా సూర్యకిరణాలు కూడా ఇహలోకానికి, పరలోకానికి వెళుతుంటాయి. ఆ సూర్యుడి నుంచి వచ్చే కిరణాలు మానవుడి నాడులతో చేరుతున్నాయి. అలాగే నాడులనుంచి ప్రసరించే కిరణాలు సరాసరి ఆ సూర్యుణ్ణి చేరుకుంటున్నాయి. మానవుడు జాగ్రదావస్థలో వున్నప్పుడు ఎలాంటి కలల్ని చూడటం లేదు. ఆ సమయంలో జీవుడు నాడుల్లో చేరి గుప్తంగా వుంటాడు. అప్పుడు జీవుడికి ఎలాంటి పాపం అంటదు. ఎందుకంటే సూర్యకిరణ స్పర్శతో నాడులలో వున్న జీవుడు తేజోవంతుడై వుంటాడు కనుక.

మం.శ్లో॥ అథ యతైత దబలిమానం నీతో భవతి తమభిత ఆసీనా ఆహు
ర్జానాసి మాం జానాసి మా మతి స యావ దస్త్యాచ్ఛరీరా దనుత్కాంతో భవతి తావ జ్ఞానాతి
(4) అథ యతైత దస్త్యాచ్ఛరీరా దుత్కామ త్య ధైతై రేవ రశ్మిభి రూర్హ్య మా క్రమతే స ఓమితి
వా హోద్వా మీయతే స యావత్క్షిప్యే న్నన స్తావ దాదిత్య భ్లచ్ఛతే తద్వైఖిలు లోకద్వారం
విదుషాం ప్రపదనం నిరోధోఽ విదుషామ్ (5) త దేషశ్లోకః, శతం చై కాచ హృదయస్య
నాడ్య స్తాసాం మూర్ధాన మభినిస్సృతైకా, త యోర్హ్య మాయ న్నమృతత్వ మేతి విష్య
జ్ఞన్యా ఉత్తమణే భవ న్నుత్తమణే భవన్తి (6)

మానవుడు వ్యాధితో పీడించబడి మరణం ఆసన్నమైన సమయంలో అతడి చుట్టుపక్కల వుండేవారు. నేనెవరో తెలుసా? అని అడుగుతుంటారు. ఈ శరీరంలో జీవుడు వున్నంతవరకూ మానవుడు వారిని గుర్తుపట్టగలడు. జీవుడు శరీరం నుంచి బైటికి వెళ్ళేదప్పుడు ఈ కిరణాల ద్వారానే వెళ్ళిపోతాడు. ఓం అని అంటూ పైకి పోతాడు. ఎంతవరకు అతడి మనస్సు వెళుతుందో అంతవరకూ అతడు సూర్యలోకానికి వెళతాడు. అదే ఆదిత్యలోకానికి ద్వారం.

జ్ఞానులైన వారు ఆ ద్వారాన్ని దాటి వెళతారు. అజ్ఞానులు ఆద్వారం దగ్గరే నిలబడిపోతారు. ఈవిషయం గురించి చెప్పే మంత్రం కూడా వుంది. “హృదయం నుంచి నూటొక్క నాడులు వెలువడుతుంటాయి. వాటిలో ఒక్కనాడి (సుషుమ్న) మాత్రమే మూర్ధానికి పోతుంది. ఆ ద్వారం నుంచి వెళ్ళిపోయే జీవుడు అమృత స్వరూపుడవుతాడు. మిగిలిన నాడులు వివిధ దిక్కులకి తీసుకుపోతాయి.

అష్టమః ప్రపాఠకః - సప్తమః ఖండః

మం.శ్లో॥ య ఆత్మాఽపహతపాప్తా విజరో విమృత్యుర్విశోకో విజిఘత్సోఽపిపాస సృత్య కామ సృత్యసంజ్కల్ప సోఽస్త్వేష్ట వ్యస్స విజిజ్ఞాసితవ్యస్స సర్వాంశ్చ లోకానా పోక్షతి సర్వాంశ్చ కామాన్యస్తమాత్మాన మనువిద్య విజానాతీతి హ ప్రజాపతి రువాచ (1) తద్ధోభయే దేవాసురా అనుబుబుభిరే తే హోచు ర్హంత త మాత్మాన మన్విచ్ఛా మోయమాత్మాన మన్విష్య సర్వాంశ్చ లోకానాపోక్షతి సర్వాంశ్చ కామాని తీన్ద్రో హైవ దేవానామభి ప్రవవ్రాజ విరోచనోఽసురా ణా నౌ హా సం విదానావేవ సమిత్వాణీ ప్రజాపతి సకాస మాజగ్మతుః (2)

ఆత్మ అనేది పాపరహితమైంది. వార్ధక్యం లేనిది. దుఃఖం, ఆకలిదప్పికలు లేనిది. అలాంటి ఆత్మ సత్యకామంతో, సత్య సంకల్పంతో కూడుకొని వున్నది. ఆ ఆత్మని శ్రద్ధగా వెదికి తెలుసుకోవాలి. అలా ఆత్మని తెలుసుకున్నవాడు అన్ని లోకాలనీ చేరుకోగలడు అన్ని కోరికలూ తీర్చుకోగలడని ప్రజాపతి చెప్పగా, ఆ విషయాన్ని దేవతలూ, రాక్షసులూ ఇద్దరూ విని అన్ని కోరికల్నీ అన్ని లోకాల్నీ పొందగల ఆ పరబ్రహ్మను గురించి తెలుసుకోవటానికి ప్రయత్నిస్తాము అని తెలిపారు. వారిలో దేవతల పక్షాన ఇంద్రుడు, అసురుల పక్షాన విరోచనుడు ఒకరికి తెలియకుండా ఒకరు వినయంగా ఆ ప్రజాపతి దగ్గరకి వెళ్ళారు.

మం.శ్లో॥ తౌ హ ద్వాత్రింశతం వర్షాణి బ్రహ్మచర్య మూషతు సౌహ ప్రజాపతి రువాచ కి మిచ్ఛనా వవాస్తమితి తౌ హోచతు ర్య ఆత్మాఽపహతపాప్తా విజరో విమృత్యుర్విశోకో విజిఘత్సోఽపిపాస సృత్య కామ సృత్యసంజ్కల్ప సోఽస్త్వేష్ట వ్యస్స విజిజ్ఞాసితవ్యస్స సర్వాంశ్చ లోకానాపోక్షతి సర్వాంశ్చ కామాన్ యస్త మాత్మాన మనువిద్య విజానాతీతి భగవతో వచో వేదయ న్తేత మిచ్ఛంతా వవా స్త మితి (3) తౌ హ ప్రజాపతి రువాచ య

ఏషోఽ క్షీణి పురుషో దృశ్యత ఏష ఆత్మేతి హోవా చైత దమృత మభయ మేత ద్ధహ్మే త్యథ యోయం భగవోఽ ప్సు పరిఖ్యాయతే య శ్చాయ మాదర్శేకతమ ఏష ఇత్యేష ఉ ఏవైషు సర్వే ష్వస్తేషు పరిఖ్యాయత ఇతి హోవాచ (4)

ఇంద్రుడు, విరోచనుడు, ఇద్దరూ ప్రజాపతి సమక్షంలో ముప్పైరెండు సంవత్సరాలు బ్రహ్మచర్య దీక్షతో తపస్సు చేశారు. చివరికి ప్రజాపతి వారిద్దరినీ పిలిచి ఎందుకు మీరు తపస్సు చేస్తున్నారు? అని ప్రశ్నించాడు. అప్పుడు వారిద్దరూ “దేవా! పాపరహితమైనది, పుట్టుక చావన్నదే లేనిది, దుఃఖరహితమైనది, ఆకలిదప్పికలు లేనిది, సత్యకామము (కోరిక) కలిగినది అయిన బ్రహ్మతత్వాన్ని తెలుసుకోవటానికే మేము ఈ తపస్సు చేస్తున్నాము” అని చెప్పారు. అప్పుడా ప్రజాపతి (బ్రహ్మ) వారిద్దరితో ఇలా అన్నాడు. “కళ్ళతో దర్శనమిచ్చే పురుషుడే ఆత్మ. అదే అమృతమైనది. అభయమైనది. అయిన పరబ్రహ్మ.” అని బోధించాడు. అప్పుడు వారిద్దరూ భగవాన్! నీలో ఆ అద్దంలో కనిపించే పురుషుడు ఎవరు? అని ప్రశ్నించాడు. అందులో ఇందులో ఈ సర్వంలో కనిపించేది ఆ పరబ్రహ్మ అని చెప్పాడు ప్రజాపతి.

అష్టమః ప్రపాఠకః - అష్టమః ఖండః

మం.శ్లో॥ ఉదశరావ ఆత్మాన మవేక్ష్య యదాత్మనో నవిజానీథ స్తన్నే ప్రబ్రూతమితి తౌ హోదశరావేఽ వేక్షాం చక్రాతే తౌహ ప్రజాపతి రువాచ కిం పశ్యథ ఇతి తౌహోచతు స్సర్వ మేవే ద మావాం భగవ ఆత్మానం పశ్యావ ఆ లోమభ్య ఆ నభేభ్యః ప్రతిరూప మితి (1) తౌ హ ప్రజాపతి రువాచ సాధ్వలంకృతౌ సువసనౌ పరిష్కృతౌ భూత్వోద శరావేఽ వేక్షేథా మితి తౌ హ సాధ్వలంకృతౌ సువసనౌ పరిష్కృతౌ భూత్వోదశరావేఽ వేక్షాంచక్రాతే తౌహ ప్రజాపతి రువాచ కిం పశ్యథ ఇతి (2) తౌ హోచతుర్యథై వేద మావాం భగవ స్సాధ్వలంకృతౌ సువసనౌ పరిష్కృతౌ స్వ ఏవ మేవేమౌ భగవ స్సాధ్వలజ్ఞృతౌ సువసనౌ పరిష్కృతౌ విత్యేష ఆత్మేతి హోవా చైత దమృతమభయ మేత ద్ధహ్మేతి తౌహ శాంతహృదయౌ ప్రవ వ్రజతుః (3)

ఓ ఇంద్ర - విరోచనులారా! నీళ్ళు నింపిన పాత్రలో మిమ్మల్ని మీరు చూసుకోండి. మీకు ఆత్మగురించి తెలుస్తుంది. అలా తెలియకపోతే తిరిగి నన్ను ప్రశ్నించండి అని చెప్పాడు ప్రజాపతి. ఆయన చెప్పిన ప్రకారం వారిద్దరూ

నీటిపాత్రలో తమని తాము చూసుకున్నారు. ఆ పాత్రలో మీకేం కనిపిస్తోంది? అనడిగాడు ప్రజాపతి. భగవాన్! అందులో మేము సంపూర్ణంగా మా ప్రతిబింబాన్నే చూస్తున్నాం అన్నారు. మంచిది మీరు క్షురకర్మచేయించుకుని చక్కని వస్త్రాలు ధరించి, అందంగా అలంకరించుకుని తిరిగి నీటి పాత్రలోకి చూడండి అని చెప్పాడు. వారిద్దరూ ఆయన చెప్పినట్టే చేశారు. అప్పుడు ప్రజాపతి మీ ఇద్దరికీ పాత్రలో ఏం కనిపిస్తోంది అని అడిగాడు. భగవాన్! మేము ఎలా అలంకరించుకుని వున్నామో! అలాగే మా ప్రతిబింబాలు అందులో కనిపిస్తున్నాయి అన్నారు. అప్పుడు ప్రజాపతి వారితో నాయనా! ఆత్మ అంటే అదే మీ ప్రతిబింబమే. అదే అమృతం, అభయం అయి పరబ్రహ్మం. అని బోధించాడు. ప్రజాపతి బోధవిన్న వారిద్దరూ ఎంతో సంతోషించి తిరిగి తమ స్థానాలకి వెళ్ళిపోయారు.

మం.శ్లో॥ తౌ హాన్వీక్ష్వ ప్రజాపతి రువాచ అనుపలభ్యాత్మాన మననువిద్య ప్రజతో
యతర ఏత దుపనిషదో భవిష్యన్తి దైవావాఽసురావా తేవరా భవిష్యన్తీతి సహ శాంత
హృదయ ఏవ విరోచనోఽసురాన్ జగామ తేభ్యో హైతా ముపనిషదం ప్రోవా చాత్మై
వేహ మహాయ్య ఆత్మాపరిచర్య ఆత్మాన మే వేహ మహాయన్నాత్మానం పరిచరన్నభౌ
లోకా వవాప్నోతీ మఞ్చాముంచేతి (4) తస్మా దవ్యద్యేహోదదాన మశ్రద్ధధాన
మయజమాన మాహు రాసురో బతే త్యసురాణాం హ్యేషోపనిష త్వేతస్య శరీరం
భిక్షయా వసనే నాలంకారేణేతి సంస్కర్వ న్యేతేన హ్యముం లోకం జేష్యన్తో మన్యంతే(5)

అలా వారిద్దరూ ప్రజాపతి దగ్గర శలవుతీసుకుని బయల్దేరిన తరువాత ప్రజాపతి వారివైపే చూస్తూ తన మనసులో ఇలా భావించాడు.” ఈ ఇంద్రుడు, విరోచనుడు ఇద్దరూ ఆత్మజ్ఞానం గురించి పూర్తిగా తెలుసుకోకుండానే ఇక్కడ నుంచి వెళ్ళిపోతున్నారు. ఎవరు ఇప్పుడు నేను చెప్పిందే పరిపూర్ణమైన బ్రహ్మజ్ఞానమని భావిస్తారో అలాంటివారు రాక్షసులైనా, దేవతలైనా సరే నశిస్తారు. ఇది దేహాత్మ బుద్ధికదా! అనుకున్నాడు. రాక్షసప్రతినిధి అయిన విరోచనుడు ప్రజాపతి చెప్పిన మాటల్ని మనసులోనే పదిలపరుచుకుని రాక్షసుల దగ్గరకి వెళ్ళి వారికీ తను తెలుసుకున్న జ్ఞానాన్ని ఇలా బోధించాడు. ఆత్మ అంటే ఛాయ (నీడ) మాత్రమే. కనుక ఛాయనే మనం పూజించాలి. ఆ ఛాయ రూప ఆత్మనే సేవించాలి. ఈవిధంగా ఛాయారూప ఆత్మని పూజిస్తే అతడు ఇహపరలోకాలు

రెండూ పొందుతాడు. అందుకే త్యాగబుద్ధిలేనివాడిని, యజ్ఞం చేయని వాడిని, రాక్షసుడు అని ప్రజలంటారు. రాక్షసులు తెలుసుకున్న ఆత్మతత్వజ్ఞానం ఈవిధంగా వుంది. వారు చచ్చిన మనిషి శరీరాన్ని చక్కని వస్త్రాలతో అలంకరిస్తారు. ఈవిధంగా చేయటం వల్ల మరణించిన వ్యక్తి పరలోకాన్ని చేరుకుంటాడని వారి నమ్మకం.

అష్టమః ప్రపాఠకః - నవమః ఖండః

మం.శ్లో॥ అథ హేన్దోఽప్రాప్యైవ దేవా నేత ద్భయం దదర్శ యథైవ ఖల్వయమస్మిన్ శరీరే సాధ్వలంకృతే సాధ్వలంకృతో భవతి సువసనే సువసనః పరిష్కృతే పరిష్కృతః ఏవ మేవాయ మస్మి న్నన్ధేఽన్ధో భవతి స్రామే స్రామః పరివృక్ణే పరివృక్ణోఽస్త్వైవ శరీరస్య నాశమన్వేష నశ్యతి నాహ మత్రభోగ్యం పశ్యామితి (1)

ప్రజాపతి దగ్గర నుంచి బయల్దేరిన ఇంద్రుడు దేవలోకానికి వెళ్తుండగా అతడికి ఒక విధమైన సందేహం కలిగి భయం వేసింది. “నేను నా శరీరాన్ని చక్కగా అలంకరించుకున్నప్పుడు, అది అందంగా శృంగారంగా వున్నదానిలాగా, మంచి వస్త్రాలు ధరించినప్పుడు అవిధరించినట్టుగా, క్షురకర్మ చేయించుకున్నప్పుడు శుభ్రంగా క్షురకర్మ చేయించుకున్నట్టుగా కనిపిస్తోంది. అదేవిధంగా ఈ శరీరం గుడ్డిదైవుంటే గుడ్డిదానిలా, కన్ను, ముక్కు, చెవి, నోరు అసహ్యంగా వంకరగా వుంటే, అలాగే అసహ్యంగా కనిపిస్తుంది కదా! అదే ఈ శరీరం కుంటిగా వుంటే కుంటిదానిలానే కనిపిస్తుంది. ఈ శరీరం నాశనమైన వెంటనే అది మరణిస్తుంది కదా! అసలు ఈ శరీరం ఆత్మ ఎలా అవుతుంది?

మం.శ్లో॥ స సమిత్యాణిః పునరేయాయ తం హ ప్రజాపతి రువాచ మఘవ న్యచ్ఛాంత హృదయః ప్రావ్రాజీ స్సార్థం విరోచనేన కిమిచ్ఛ న్పునరాగమ ఇతి స హోవాచ యథైవ ఖల్వయం భగవోఽస్మి ఇశ్వరీరే సాధ్వలంకృతే సాధ్వలంకృతో భవతి సువసనే సువసనః పరిష్కృతే పరిష్కృతః ఏవ మే వాయ మస్మిన్నన్ధేఽన్ధో భవతి స్రామే స్రామః పరివృక్ణే పరివృక్ణోఽస్త్వైవ శరీరస్య నాశ మన్వేష నశ్యతి నాహ మత్ర భోగ్యం పశ్యామితి (2) ఏవ మే వైష మఘవన్నితి హోవా చైతన్వేవ తే భూయోఽను వ్యాఖ్యాస్యామి వసాపరాణి ద్వాత్రిం శతం వర్షాణీతి స హాపరాణి ద్వాత్రిం శతం వర్షాణ్యువాన తస్మై హోవాచ (3)

కనుక నేను యధార్థమైన సత్యాన్ని తెలుసుకోలేదు”. అని గ్రహించి తిరిగి ప్రజాపతి దగ్గరకి వెళ్ళాడు. ప్రజాపతి ఇంద్రుణ్ణి చూసి నాయనా! నీవు విరోచనుడితో కలిసి వెళ్ళావు కదా! తిరిగి ఎందుకు వచ్చావు అని అడిగాడు. “భగవాన్! ఈ శరీరం సుందరంగా అలంకరించుకున్నప్పుడు దాని ఛాయకూడా సుందరంగానే కనిపించింది. అదే శరీరాన్ని అలంకరించకపోతే నీడకూడా అలంకారహీనంగానే కనిపిస్తోంది. అంతేకాదు అన్ని రకాల పరిణామాలూ ఈ శరీరం నశించగానే అన్నీ శరీరంతో పాటు నశిస్తున్నాయి. అందువల్ల నేను శుభాన్ని చూడలేకపోతున్నాను” అని అన్నాడు ఇంద్రుడు. దేవేంద్రా! నీవు చెప్పింది నిజమే నీకు ఈ విషయం గురించి మరింత వివరంగా చెప్పాలంటే నీవు మరొక్క ముఘై రెండు సంవత్సరాలు బ్రహ్మచర్య దీక్షతో తపస్సు చేయాలి” అని ప్రజాపతి చెప్పాడు. దేవేంద్రుడు ఆయన చెప్పిన విధంగానే తపస్సు చేసాడు.

అష్టమః ప్రపాఠకః - దశమః ఖండః

మం.శ్లో॥ య ఏష స్వప్నే మహీయమాన శ్చరత్యేష ఆత్మేతి హోవాచై తదమృత మభయ మేతద్భవేతి స హ శాంతహృదయః ప్రవవ్రాజ స హాప్రాప్త్యైవ దేవా నేతద్భయం దదర్శ తద్య ద్యపీదం శరీర మన్ధం భవత్యనన్ధ స్స భవతి యది స్రామ మస్రామో నైవైషోఽస్య దోషేణ దుష్యతి (1) న వధే నాస్య హన్యతే నాస్య స్రామ్యేణ స్రామో ఘ్నంతి త్వేవైనం విచ్ఛాదయ న్తీవా ప్రియవేత్తేవ భవ త్యపి రోదితీవ నాహ మత్రభోగ్యం పశ్యామీతి (2) స సమిత్పాణిః పునరేయాయ తం హ ప్రజాపతి రువాచ మఘవ న్యచ్ఛాంతహృదయః ప్రావ్రాజీః కి మిచ్ఛ న్సునరాగమ ఇతి స హోవాచ తద్యద్యపీదం భగవ శ్శరీర మంధం భవత్యనంధ స్సభవతి యది స్రామ మ స్రామో నైవైషోఽస్య దోషేణ దుష్యతి (3)

ప్రజాపతి ఇంద్రుడికి చెబుతున్నాడు - “దేవేంద్రా! స్వప్నంలో ఆధిక్యంగా వుండి విహరించేదే ఆత్మ. అదే అమృతం, అదే అభయం. దాన్నే పరబ్రహ్మ అంటారు. (ఇక్కడ స్వప్నంలో వున్న ఆత్మ అంటే తేజస్సుతో కూడిన జీవుడని అర్థం) ఈ విషయాన్ని తెలుసుకున్న వెంటనే ఇంద్రుడు తిరిగి తనలోకానికి బయల్దేరాడు. దారిలో కొంతదూరం వెళ్ళగానే అతడికి మరో సందేహం కలిగింది. “ఈ శరీరం గుడ్డిదైతే స్వప్నంలో వున్న ఆత్మ గుడ్డిది కావటం లేదు. శరీరంమీదున్న

కళ్ళ ద్వారాల నుంచి ఏదైనా కారుతున్నప్పటికీ దాని ద్వారా ఏదీ ప్రవించదు. శరీరం వధించబడినా ఆత్మ వధించబడదు. శరీరం రోతగా వున్న ఆత్మ రోతగా వుండదు. ఇలా వున్నప్పటికీ స్వప్నంలో ఆ స్వప్నంలోని ఆత్మని చూసినట్టుగా, పరుగెత్తేలా చేసినట్టుగా, ఏడ్చినట్టుగా కనిపిస్తుంది. కాబట్టి ఇందులో నేను ఏ సత్యాన్నీ చూడటం లేదు. అసలు ఈ స్వప్నాత్మ అనేది అసలు ఆత్మకాదు” అని సందేహపడ్డాడు. వెనుదిరిగి ప్రజాపతి దగ్గరకి వెళ్ళి నిలబడ్డాడు. ఎందుకు వచ్చావని ప్రశ్నించాడు ప్రజాపతి. “భగవాన్! ఈ శరీరం గుడ్డిదైనప్పుడు స్వప్నంలో వుండే ఆత్మ గుడ్డిది కావటం లేదు. ఈ స్వప్నంలోని ఆత్మ శరీరంలోని ఇంద్రియాలవల్ల దోషపూరితం కావటం లేదు. శరీరం నుంచి మలం ప్రవిస్తున్నప్పుడు స్వప్నాత్మ మలసహితం కావటంలేదు.

మం.శ్లో॥ నవధే నాస్య హన్యతే నాస్య స్రామ్యేణ స్రామో ఘ్నన్తి త్వేవైనం విచ్ఛాదయంతి నా ప్రియవే త్వేవ భవత్యపి రోదితీవ నాహమత్ర భోగ్యం పశ్యా మీ త్వేవ మేవైష మఘవ న్నితి హోవా చైతం త్వేవ తే భూయోఽను వ్యాఖ్యాస్యామి వసాపరాణి ద్వాత్రిం శతం వర్షాణీతి సహాఽపరాణి ద్వాత్రిం శతం వర్షాణ్యువాస తస్మై హోవాచ(4)

ప్రజాపతీ! అంతే కాదు ఈ శరీరం వధించబడినప్పటికీ ఈ స్వప్నాత్మ వధించబడటంలేదు. ఈ శరీరం మాలిన్యం చెందినా, అది మాలిన్యం చెందటం లేదు. అయినప్పటికీ ఆ ఆత్మ స్వప్నంలో మాత్రం, వధించబడినట్టు, ఏడుస్తున్నట్టు, పరుగెడుతున్నట్టు నాకు కనిపిస్తోంది. అందువల్ల నేను శుభాన్ని శ్రేయస్సుని పొందటంలేదు ప్రభూ” అని విన్నవించాడు. “దేవేంద్రా! మరో ముప్పై రెండు సంవత్సరాలు బ్రహ్మచర్య దీక్షతో తపస్సు చేయి నీకు పూర్తి తత్వాన్ని బోధిస్తాను” అన్నాడు ప్రజాపతి.

అష్టమః ప్రపాఠకః - ఏకాదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ తద్య తైత త్సుప్త స్సమస్త స్సం ప్రసన్నః న విజానా త్యేష ఆత్మేతి హోవా చైత దమృత మభయ మేతద్ధహ్నేతి స హ శాంతహృదయః ప్రవవ్రాజ సహ ప్రాప్యైవదేవా నేత ధ్యాయం దదర్శనాహ ఖల్వయ మేవం సంప్రత్యాత్మానం జానాత్యయ మహ మస్మీతి నో ఏవేమాని భూతాని వినాశమే వా పీతో భవతి నాహమత్ర భోగ్యం పశ్యామీతి (1)

దేవేంద్రుడు తపస్సు చేసిన తరువాత ప్రజాపతి అతడితో - దేవేంద్రా! ఏది సంపూర్ణంగా ప్రసన్నంగా నిద్రిస్తున్నదో, ఏది ఎలాంటి కలలీ కనటంలేదో, అదే ఆత్మ అంటే. అదే అమృతం, అదే అభయం, దానినే పరబ్రహ్మం అంటారు. అని చెప్పగానే, విని వెంటనే అక్కడ నుంచి బయల్దేరాడు దేవేంద్రుడు. దేవతల దగ్గరకి వెళ్ళేంతలోనే తిరిగి అతడికి మరో సందేహం పీడించింది” ఇప్పుడు నేను విన్నది సుషుప్తి అనే ఆత్మ నిద్రపోతున్నప్పుడు నేనెలాంటివాడనో నాకు స్పష్టంగా తెలియటం లేదు. ఆ స్థితిలో నెనెలాంటి భూతాలనీ తెలుసుకోవటం లేదు. ఈ స్థితిలో అంతా నాశనం చెందినట్టుగా అనిపిస్తోంది. ఇక్కడ నాకేమీ శుభం కనిపించటం లేదు” అని భావించాడు.

మం.శ్లో॥ సమిత్పాణిః పునరేయాయ తంహ ప్రజాపతి రువాచ మఘవన్యచ్ఛాంత హృదయః ప్రావ్రాజీః కిమివేచ్ఛ న్పునరాగమ ఇతి స హోవాచ నాహ ఖిల్వయం భగవ ఏవం సంత్రాత్మానం జానా త్యయ మహ మస్మీతి నో ఏవే మాని భూతాని వినాశ మే వాపీతో భవతి నాహ మత్ర భోగ్యం పశ్యామీతి (2) ఏవ మేవైష మఘవన్నితి హోవాచ ఏతన్వేవ తే భూయో నువ్యాఖ్యాస్యామి నో ఏ వాన్య త్రైతస్యా ద్వసాపరాణి పఞ్చవర్షాణీతి సహపరాణి పఞ్చవర్షాణ్యువాస తాన్యేకశతం సంపేదు రేతత్తద్యదాహు రేకశతం హ వై వర్షాణి మఘవాన్ ప్రజాపతౌ బ్రహ్మచర్య మువాస తస్మై హోవాచ (3)

వెంటనే తన సందేహం తీర్చుకోవటానికి వెనుదిరిగి ప్రజాపతి దగ్గరకి వెళ్ళాడు. ఆయనతో “భగవాన్! నేను ఇలాంటి వాడిని అన్న విషయం నాకు సుషుప్తి అవస్థలో తెలియటం లేదు. అలాగే ఇతరమైన పంచ భూతాలలో వేటినీ తెలుసుకోవటం లేదు. ఇవన్నీ నాశనమైపోయినట్టునాకనిపిస్తున్నాయి. ఈ స్థితిలో నేను ఎలాంటి శుభాలనీ చూడటం లేదు” అని చెప్పాడు. నాయనా! నీవన్నది సత్యమే ఈ విషయం గురించి నీకు చెబుతాను. నీవు చూసిన ఆత్మకన్నా వేరే ఇంకో ఆత్మ అనేది ఏదీలేదు. నీవు మరొక్క ఐదు సంవత్సరాలు తపస్సు చేసిరా చెబుతాను అన్నాడు ప్రజాపతి. ఇంద్రుడు అదేవిధంగా తపస్సుచేసాడు. మొత్తం మీద ఆత్మతత్వాన్ని పూర్తిగా తెలుసుకోవటం కోసం నూటొక్క సంవత్సరాలు ప్రజాపతి దగ్గర కఠోరంగా తపస్సు చేసాడు దేవేంద్రుడు.

అష్టమః ప్రపాఠకః - పన్నెండో ఖండః

మం.శ్లో॥ మఘవ న్నర్త్యంవా ఇదం శరీర మాత్తం మృత్యునా తదస్యామృతస్యాశరీర
స్యాత్తనోఽభిష్ఠాన మాత్తో వై స శరీరః ప్రియా ప్రియాభ్యాం నవై స శరీరస్య సతః
ప్రియా ప్రియయో రపహతి రస్త్వశరీరం వావ సంతం న ప్రియా ప్రియే స్పృశతః(1)
ఆశరీరో వాయు రభ్రం విద్యుత్ స్తనయిత్ను రశరీరాణ్యేతాని త ద్యథై తాన్యముష్మా
దాకాశాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతి రుపసమ్పద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యంతే ఏవ మేవైష
సత్ప్రసాదోఽస్మా చ్ఛరీరా త్సముత్థాయ పరంజ్యోతి రుపసమ్పద్య స్వేనరూపేణాభి
నిష్పద్యతే (2)

తపస్సు ముగించి వచ్చిన దేవేంద్రుడితో ప్రజాపతి “ఓ ఇంద్రా!
ఈ శరీరం మరణించే స్వభావం కలిగింది. అది మృత్యుముఖంలో వుంటుంది.
అలాంటి ఈ శరీరం, చావులేనిది శరీరంలేనిది అయిన ఆత్మకి ఆధారంగా
వున్నది. ఆత్మ శరీరంతో వున్నప్పుడు అహంభావంతో, ఇష్టం అయిష్టం అనేవాటితో
కూడి వుంటుంది. శరీరం ఆత్మఅనే జ్ఞానం వున్నంతవరకూ రాగద్వేషాలనేవి
నశించవు. అసలు శరీరమేలేని ఆత్మకి రాగద్వేషాలనేవేవీ వుండవు. వాయువుకి
శరీరం లేదు. అదేవిధంగా ఆకాశానికి, విద్యుత్తుకి, పిడుగుకి, వేటికీ ఆధారం
లేదు. ఇవన్నీ ఆకాశాన్ని దాటి అవతలకి వెళ్ళి అక్కడున్న పరంజ్యోతిలో
లీనమైపోతాయి. అక్కడే అవి స్వరూపంతో ప్రకాశిస్తుంటాయి.

మం.శ్లో॥ స ఉత్తమః పురుషః స తత్ర పర్యేతి జక్ష్మత్క్రిడ న్రమమాణః స్త్రీభి ర్వా
యానై ర్వా జ్ఞాతిభి ర్వా నోపజనం స్మరన్నిదం శరీరం స యథా ప్రయోగ్య ఆచరణే
యుక్త ఏవమేవాయ మస్మి ఇచ్ఛరీరే ప్రాణో యుక్తః (3) అథ యత్రైతదాకాశ మను విషణ్ణం
చక్షు స్స చాక్షుషః పురుషో దర్శనాయ చక్షు రథ యో వేదేదం జిఘ్రాణీతి స ఆత్మాగన్ధాయ
ఘ్రాణ మథయో వేదే ద మభివ్యాహరా ణీతి స ఆత్మాఽభి వ్యాహా రాయ వా గథ యో
వేదేదం శృణ్వా నీతి స ఆత్మాశ్రవణాయ శ్రోత్రమ్ (4)

అదేవిధంగా ఆత్మ ఈ శరీరం నుంచి బయటికి వచ్చి పరంజ్యోతిలో
కలిసిపోయి అక్కడే స్వస్వరూపంతో ప్రకాశిస్తుంది. అలా ప్రకాశించేవాడే ఉత్తమ
పురుషుడు. అక్కడ ఆ పురుషుడు పూర్వం తాను పుట్టిన శరీరాన్ని ఏమాత్రం
జ్ఞాపకముంచుకోకుండా, స్త్రీలతో అక్కడున్న వాహనాలతో, తనకు సంబంధించిన

వారితో నవ్వుతూ, ఆడుతూ, పాడుతూ విహరిస్తూ వుంటాడు. అక్కడ రథానికి గుర్రం పూన్చబడివుంది. అనగా వాహనం సిద్ధంగా వున్నది అని. ఎక్కడ ఈ నేత్రం (కన్ను) ఆకాశంలో చేరివుంటుందో (ఆకాశాన్ని చూస్తుందో) అలా కన్ను చూసిన ప్రదేశమే చాక్షుషపురుషుడి స్థానం. ఆ చాక్షుషపురుషుడి రూపాన్ని గ్రహించటం కోసమే ఈ నేత్రం వున్నది. నేను ఆఘ్రాణించి చూడాలి అనే జ్ఞానం కలిగినదే ఆత్మ. ఆ ఆత్మ మాట్లాడటం కోసమే 'వాక్కు' వున్నది. నేను వినాలి అనుకొనే జ్ఞానమే ఆత్మ. అది వినటం కోసమే 'చెవి' వున్నది.

మం.శ్లో॥ అథ యో వేదేదం మన్యా నీతి స ఆత్మా మనోఽస్యదైవం చక్షుః స వా ఏష ఏతేన దైవేన చక్షుషా మన సైతా న్మామా న్స్వశ్యన్ రమతే (5) య ఏతే బ్రహ్మలోకే తం వా ఏతం దేవా ఆత్మాన ముపాసతే తస్మా త్తేషాం సర్వే చ లోకా ఆత్మా స్సర్వేచ కామా స్ససర్వాంశ్చ లోకానాప్నోతి సర్వాంశ్చ కామాన్యస్తమాత్మాన మనువిద్య విజానాతీతి హ ప్రజాపతి రువాచ ప్రజాపతి రువాచ (6)

నేను 'మననం' చేయాలి అనుకొనే జ్ఞానమే ఆత్మ. మనస్సు దానికి ఆలంబనగా, దైవికమైన నేత్రంగా వున్నది. అలా దైవికనేత్రమైన మనస్సుతో ఆత్మ కామ్యపదార్థాలని తెలుసుకుని ఆనందిస్తుంది. బ్రహ్మలోకంలో నివసించే వారు దేవతలు. వారంతా ఈ ఆత్మను గురించే ఉపాసన చేస్తున్నారు. అందుకే వారు అన్ని లోకాలనీ, అన్ని కోరికలనీ పొందుతున్నారు. ఈ విధంగా వారంతా ఆత్మతత్వాన్ని తెలుసుకుని సకల వాంఛల్ని తీర్చుకుంటున్నారని ప్రజాపతి ఇంద్రుడికి బోధించాడు.

అష్టమః ప్రపాఠకః - త్రయోదశః ఖండః

మం.శ్లో॥ శ్యామా చ్ఛబళం ప్రపద్యే శబళా చ్ఛ్యామం ప్రపద్యే అశ్వ ఇవ రోమాణి విధూయ పాపం చన్ద్రఇవ రాహోర్ముఖాత్ ప్రముచ్య ధూత్వా శరీర మకృతం కృతాత్మా బ్రహ్మలోక మభిసంభవామీ త్యభి సంభవామీతి (1)

శ్యామవర్ణం నుంచి శబల బ్రహ్మాని పొందుతున్నాను. ఆ శబల బ్రహ్మ నుంచి నీలవర్ణాన్ని పొందుతున్నాను. గుర్రం తన వెంట్రుకల్ని విదిలించిన

విధంగా పాపాలన్నిటినీ విదిల్చి, రాహుగ్రహం నుంచి విముక్తి పొందిన చంద్రుడిలాగా శరీరాన్ని విడిచి, కృతాత్ముడనై బ్రహ్మలోకానికి వెళతాను. (ఇది ఒక మంత్రం. దీనిని శుద్ధి కోసం జపం చేయటానికి వినియోగిస్తారు)

అష్టమః ప్రపాఠకః - చతుర్థశః ఖండః

మం.శ్లో॥ఆకాశో వై నామ నామరూపయో ర్నిర్వహితా తే య దంతరా తద్బ్రహ్మ తద మృతం స ఆత్మాప్రజాపతేస్సభాం వేత్తప్రపద్యే యశో హం భవామి బ్రాహ్మణానాం యశో రాజ్ఞాం యశో విశాం యశో హ మను ప్రాపత్సి స హాహం యశసాం యశః శ్యేత మదత్క మదత్కం శ్యేతం లిన్దు మాభిగామ్ లిన్దుమాభిగామ్ (1)

హృదయంలోవున్న ఆకాశం అనేది నామరూపాల్ని వ్యక్తం చేస్తుంది. ఈ నామ రూపాలనేవి ఏ ఆత్మలో వుంటాయో దానినే బ్రహ్మం అంటారు. అదే అమృతం అదే పరబ్రహ్మం అదే ఆత్మ. నేను ప్రజాపతి సభాంగణానికి (మధ్యకి) చేరాను. నేను బ్రాహ్మణుల కీర్తి, క్షత్రియుల కీర్తి, వైశ్యుల కీర్తి అగుదునుగాక! అలాంటి కీర్తినే నేను కోరుకుంటాను. నేను ఆ కీర్తికే కీర్తిగా వున్నాను. నేను ఎప్పటికీ, ఎర్రటి రంగు కలిగి, పళ్ళు లేకపోయినప్పటికీ అన్నిటినీ భక్షిస్తూ జారిపోవటానికి అనువుగా గోతిలావుండే దానిపై (స్త్రీయోని) మోహాన్ని పొందకుండా వుండుగాక!

అష్టమః ప్రపాఠకః - పంచదశః ఖండః

మం.శ్లో॥తద్దైత ద్బ్రహ్మేప్రజాపతయ ఉవాచ ప్రజాపతిర్నవే మనుః ప్రజాభ్యః ఆచార్య కులాద్వేద మభీత్య యథావిధానం గురోః కర్మాతి శేషేణాభిసమావృత్య కుటుమ్బేశుచౌ దేశే స్వాధ్యాయ మభీయానో ధార్మికా నివదధ దాత్మని సర్వేన్ద్రియాణి సంప్రతిష్ఠా ప్యాహింసం తస్యర్వభూతా నన్యత్ర తేర్థేభ్యస్స ఖిల్వేవం వర్తయ న్యావదాయుషం బ్రహ్మలోక మభిసమ్పద్యతే నచ పునరావర్తతే నచ పున రా వర్తతే (1)

ఎంతో గొప్పదైన ఈ ఆత్మజ్ఞానాన్ని బ్రహ్మ ప్రజాపతికి, ఆ ప్రజాపతి మనువుకి, మనువు మానవులకి బోధించారు. గురుశుశ్రూషని శ్రద్ధగా చేసి, యథావిధిగా వేదాన్ని అధ్యయనంచేసి, పరిపూర్ణమైన జ్ఞానాన్ని సంపాదించి,

సద్గురువు ఆజ్ఞతో గృహస్థాశ్రమాన్ని అనుభవించి, మంచి అధ్యయన శీలురైన సత్సంతానాన్ని పొంది, శిష్యుల్ని ఆదరించి, శాస్త్రంలో చెప్పబడ్డ శుభకర్మల్ని ఆచరించి, దేశకాల ప్రవృత్తిని అనుసరిస్తూ, అహింసాధర్మాన్ని పాటిస్తూ, యావజ్జీవితం తన జీవన యాత్రని కొనసాగించే మానవుడు సాక్షాత్తు ఆ బ్రహ్మలోకాన్ని పొందుతాడు. అతడికి పునర్జన్మ వుండదు.

మం.శ్లో॥ ఓం. అప్యాయన్తు మమాంగాని వాక్ ప్రాణ శ్చక్షుః శ్రోత్ర మథో బలమిన్ద్రియాణి చ నర్వాణి, నర్వం బ్రహ్మై పనిషదం, మాఽ హ వ్రుహ్మానిరాకుర్యాం, మామా బ్రహ్మ నిరాకరో, దనిరాకరణ మస్త్యనిరాకరణం మేఽ స్తు తదాత్మని నిరతే య ఉపనిషత్సు ధర్మాస్తే మయిసన్తు తేమయి సన్తు

